

ગુજરાતી શાળાપત્ર

પુસ્તક - ૧૬

અંક ૧ થી ૧૨

7/288

વિનયપૂર્વક નિવેદન કરવામાં આવેલું છે. ગુજરાત સરકાર
Karnataka
મુદ્રિત

ગુજરાત રાજપત્ર.

પત્રક. ૧૬ મું.

બાન્યુઆરી. સને ૧૮૭૭.

અંક ૧ લો.

જયશ્રી કૈસરે હિંદ.

સને ૧૮૭૭ ના ખેસતા વર્ષનો દિવસ હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસમાં
નોંધી રાખવા જોઈએ. આ સાલના બનેવારી માસની પહેલી તારીખે
વિક્ટોરિયા રાણી ઉપર લખેલો ખિતાબ ધારણ કરેલો. આ દિવસે ઇ-
ંગ્લાંડની કીર્તિ શિરોબિંદુએ પહોંચેલો, અને હિંદુસ્તાનનો ઉદય થવાના
ચિન્હ બિવિધમાં રાજવેત્તાઓની સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ પડેલો. આ દિવસથી
હિંદુસ્તાનનો સંબંધ ઇંગ્લાંડની રાણી જોઈલાલદી તરફનો બંધાયેલો.
આજે ઇંગ્લાંડનો સૂર્ય હિંદુસ્તાનમાં મધ્યાહ્ન પ્રતાપથી પ્રકાશિતો.

અંકમાં
ગીતો.

કૈસરે હિંદ, એ ફારસી ભાષાનો સામર્થ્ય કરી. હવે આ કૈસરોત
હિંદ એટલે હિંદુસ્તાનનો કૈસર. કૈસરનું મહત્ત્વો આજ વિચાર કરવા
સિંહજ જણાયેલો. એ શબ્દ ફારસીમાં તથા સમગ્ર શબ્દ એવી ધખારતમાં વિર-
એવા બાવ પણ ધારણ કરેલો, અને એ, તથાપિ અનેક ફારસી ધણીવાર એટલે કે રસે
સાધારણ ઉપનામ હતું. બારિત ભાષાથી તેમાંના પ્રયોગો સિદ્ધ કરવાને શક્તિ હશે તોજ
અપભ્રંશ રૂપે સીઝર જે બોલાયેલો તેનાજ કાંઈ દોષને લઈને એમ બનેલો. કદાપિ મોહન
ના પાદશાહીએ કાએસર શબ્દને એક લક્ષ આપવાનું હોયલું. અને તેમાંની કેટલીક
ઇતિહાસમાં સીઝર સરખો એકે પ્રતાપી હોતો અથવા નહીં ચૂકી નહીં, પણ અને તે
આજ આપણા રાણી સાહેબ ધારણ જે વિશ્વ યદ્ધ નડેલો, અને તે પોતાના માં જ-
રહિતલો અને તેથી સ્ત્રી કે પુરુષ એ બંનેને સાક્ષર બધાં વિસ્તારથી હારે. એ પ-
શકાયેલો. નો કે પ્રયોગ કરતાં નાની કે અર્થાત્

છંદ જૂલજી.

નૌધી નૌધી તવારીખમાં રાખ તું,
 નવલ, તારીખ આ નેહ ધારી;
 ધસંયો અઢારસે ને સિતોતેરનું,
 જેસતું વરસ કળ સરસ બારી.
 રાજવેત્તા જીએ બવિધ્ય તે સૌ વદે,
 હિંદઉદેનું થયું ચિન્હ આનંદ;
 જય વિજયદેવી ઇંગલેશરી કેસરે—
 હિંદ પરિપૂર્ણ બિંબે બિરાજે.
 પ્રથમ પગલાં થયા સોળસેમા મુરત,
 મુરત વેપારીએ ખૂબ જોયું;
 રાજ ધીમે ધીમે રોજ મળતું ગયું,
 તૂટ્યું મુગલાઇનું તત્ત કોણું;
 સાંભળ્યું દીકું નહિ ને કદી તેહવું,
 ઝશાહ શિર પાદશાહ છલ છાજે;
 જય વિજયદેવી ઇંગલેશરી કેસરે—
 હિંદ પરિપૂર્ણ બિંબે બિરાજે.
 જગતમાં જં કુલનમાં કંપ,
 ઉપનાવિયે કંપનીએ કુળાથી;
 ની સાકુ સધજે પડી,
 પુછી ખંડનાથી.
 હુડી રાજ થઇ,
 રડી આપ તાજે;
 શરી કેસરે—
 બિરાજે.
 તી લગભગ ગઇ,
 ની પ્રસિદ્ધિ;

વાણિક્યે જોજો. રાણીઆને દેવી ઉપનામ અસલ
 ર. ઇંગલેશ આસે ઇંગલાંડની ધશરી કહેતાં રાણી.

એક એકે મનુરાઈથી ચલવી,
 યોગમ મુગમ પાદશાહીજ સીધી.
 રાવ રાણા નવાબો નમે નેહથી,
 રાણીને જાણી અધિરાજ આજે;
 જય વિજયેવો ઇંગલેશરી કેસર—
 હિંદ પરિપૂર્ણ બિંબે બિરાજે.
 એજ અધિરાજ પદ આજ વધી મુખ થકી,
 સર્વ સન્મુખ શોભા વધારી;
 કીર્તિનો કળશ અજવાળો ઇંગલાંડનો,
 લલિત નવરંગી દેવજ ઉપર ધારી.
 આજ કૃત કૃત ઇંએજનું રાજે,
 ગગનમાં ગેબી આવાજ ગાજે;
 જય વિજયેવો ઇંગલેશરી કેસર,
 હિંદ પરિપૂર્ણ બિંબે બિરાજે.

૪

૫

દેશી ઉદ્યોગવર્ધક સભાઓ. ભાગ ૩જો.

હુનરીજ્ઞાન દેશમાં ફેલાવવાની નીચે વિષે અમે ગયા અંકમાં લખ્યું, અને તે અર્થે અમે ઉદ્યોગ વર્ધક સભાઓને હુનરી ચોપડીઓ અથવા ચોપડીયાં પ્રમટ કરવાની પ્રથમ બલામણુ કરી. હવે એ ઉપરાંત એ અર્થે શું શું કરવું જોઈએ તેનો આજ વિચાર કરવા છલએ.

એ હુનરી ચોપડીઓ સઘળા સમજી શકે એવી પ્રજામાં વિસ્તરેલ જાણવાની બલામણુ કરીએ, તથાપિ અનેક પ્રકારથી ઘણીવાર એનેક રસે કે વાંચનાર ચોપડી વાંચાને તેમાંના પ્રયોગો સિદ્ધ કરવાને હશે તોજ નથી. બહુધા તો એ ગ્રંથનાજ કાંઈ દોષને લીધે એમ બને છે. કદાપિ મોહન કરતાં હજારો વાત ઉપર લક્ષ આપવાનું હોય છે, અને તેમાંની કેટલીક નમનાથી વાત ગ્રંથકાર નજીવી જાણીને અથવા નહર ચૂકથી નહીં રહે, પણ અને તે ઉપરનારને તો તે મહા મોટું વિષ્ણ થઈ નડે છે. અને તે પોતાના જ માં જ ક્રોધ પામતો નથી. માટે અમે ઉપર જ્યાં વિસ્તારથી હુનરી ચોપડી લખવાનું કહ્યું ત્યાં અમારો એ અર્થ હતો કે પ્રયોગ કરતાં નાની કે અર્થાત્

જેને વાતો ઉપર લક્ષ આપવાનું છે તે સઘળી વાતોની તેમાં ધટતી સૂચના કરવી. આ પ્રકારના દોષથી હુનરી ગ્રંથ ક્યારે દૂર થાય, કે તેનો ખતાવનાર પ્રથમ જાતેજ તે સઘળા પ્રયોગ કરી જોય, અને પછી જેને મુશ્કેલીઓ નડે તેનો વિચાર કરી ખુલાસા બંધ લખે. જાતે પ્રયોગ કરી જોયા વિના પ્રયોગમાં કેવી કેવી હરકતો નડી શકે છે તેનો વિચાર વિદ્વાનને પણ પૂરેપૂરો આવી શકતો નથી, આ ઉપરથી એમ પ્રાપ્ત થાય છે કે હુનરી ઓપડીઓના લખનારે જાતે પ્રયોગ પ્રથમ કરીજોવા જોઈએ. પણ હાલ જ્યાં આટલી ઉતાવળ ચાલી રહી છે, અને કાંઈ કરવું કાંઈ કરવું એજ સર્વત્ર પોકાર ઉઠી રહ્યો છે, ત્યાં આટલા બધા પાકા પાયા ઉપર કામ ઉઠાવવાનું ભાગ્યેજ કોઈને રસ થશે. અને એ જાણીને અમે પ્રથમ પ્રયોગો કરવાની ભજામણ ન કરતાં ઉપયોગી હુનરી જ્ઞાન ફેલાવવાને સારૂ ઓપડી ઓપાનીયાં પ્રગટ કરવાનું કહ્યું છે. અને એવી ઓપડીઓ ફેલાયાથી એટલી નહિ તો પણ કેટલીએક ફાયદો તો બેશક થશેજ. આ પ્રસંગે એ બાબત વિશેષ સૂચના આપવાની એ છે કે ગ્રંથકાર જાતે પ્રયોગ પ્રથમ ન કરી જોય, તો પણ જાણે પ્રયોગ કરવાજ પોતે બેઠો હોય એવી રીતે સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી સઘળી વાતોના અનેક ગ્રંથો જોઈ ખુલાસે કરતા રહેવું.

આ રીતે કદાપિ પ્રયોગો પહેલાં પ્રયોગ વિષેના ગ્રંથો પ્રગટ કરવાની અમે છૂટ આપી, તો પછી આ સભાઓએ પ્રયોગ બીજાનેજ સ્વાધીન કરી નિરાંતે બેસવું એમતો અમારો વિચાર નથી. પ્રથમ નહિતો પછીથી, સઘળા નહિ તો મુખ્ય મુખ્ય, પણ એ સભાએ પ્રયોગો તો કરી ખતાવવાજ એમ કરવાથી ઘણા ફાયદા થાય છે. મોટો ફાયદો તો એ છે કે જો કોઈના મન હુનરી તરફ ઘણાં ખેંચાયે. હજારો ગ્રંથો કરતાં પ્રયોગસ્થળ લોકોમાં હુનરનો જોખ પેદા કરવાને હજારગણું મહત્ત્વ મળે છે. મહીને પંદરે દહાડે જ્યારે એવી સભા મળે, ત્યારે એકાદો પ્રયોગ કરી ખતાવે, તો હાલ સભાઓમાં જે શૂન્યકાર જાતેનું કેટલાંક એક નવોજ દેખાવ નજરે પડે. લોકો પોતાની મજે દોડતા આવશે, અને તેની સંખ્યા એટલી બધી થઈ પડશે કે લાગે છે કે હાલ જે નાના દીવાનખાનાઓમાં સભા ભરાય છે, ત્યાં ખુલા મેદાનમાં માંડવા નાંખી ભાષણો આપવાં પડશે.

હાલ જે ગણ્યા ગાંઠ્યા દશવીથ ઇસ્કોલિયાઓજ ધણું કરીને સભામાં સદા દેખાયછે તેને ખદલે કારોગર અને વેપારી લોકોનાજ થોકે એક ત્યાં જોવામાં આવશે. હાલ જેમ સમજના બાધણીનું હાર્દ સાંભળનારના આ કાનમાં પેસી બોલ કાનમાંથી નીકળી જાયછે તેમ થવાને ખદલે એ બાધ સાંભળનારના ગંભીર ચિત્તમાં ડરશે, અને ત્યાં એવી અનુકૂળ જમીન તેને મળશે કે તે ત્યાં ઉગી પુલી ફાલી મોટું વૃક્ષ થઇ તેનાં ફડાં ફળ આપ્યા દેશને ચખાડશે. પણ એમ થવાને સાંઝે એ બાધણી તે ખરે-ખરું બાધણીજ નોંધએ. તેમાં સાચાઈ, સ્પષ્ટતા અને અનુભવી પણું અવશ્યે આવવું નોંધએ. માત્રા ટાલેબાંથી કાંઈ વળવાનું નથી.

આ રીતે જોતાં આ સભાઓનું કામ છે કે હુનરના પ્રયોગો પોતે ખાતરી કરી જોઈ લોકોને ભાતભાતના હુનરો વિષે સપ્રયોગ બાધણી આપવાં. એ બાધણીમાં “આમ કરો આમ કરો” એવી મિથ્યા આ-સાઓને ખદલે “આમ થાય છે આ ફાયદોછે, સાંઝે લાગેતો કરો” એવી ટપ રાખવી નોંધએ. એ બાધણીની મતલબ હુનરીજ્ઞાનની પ્રકાશ અને અમુક હુનરના બ્યાપારી લાભ ખતાવવાં એજ મુખ્ય રાખવી નોંધએ. આવા કામમાં જુરસાને ખદલે શાંતતાની વધારે જરૂર છે. એ બાધણી વિશેષે કરીને મોહનશૈલીના નાદાણે પણ બાધન શૈલીના હાવા નોંધએ. દેશાભિમાન સાથે સંભાષણ કરે તે કરતાં સાંભળનારની અર્થ બુદ્ધિનેજ સમજવવું એ આવા કામમાં વધારે સાંઝે અને સલામતી ભરેલું છે. આ વિષય જે અર્થવિદ્યાનો છે તેમાં સ્વભાવિક પ્રાધાન્યજ અર્થબુદ્ધિનું છે. વેપારીને લાભના માર્ગ ખતાવો, અને નિશ્ચય તે પકડ્યા વિના નહિજ રહે. તેમ બ્યાપારી બુદ્ધિવાળાની આગળ અનેક રસે લપેટી એક વાત મૂકો, પણ તેમાંથી લાભની મુગંધ નીકળતી હશે તોજ તે તેને ગળે ઉતરશે. બ્યાપારી બુદ્ધિવિનાના માણસો કદાપિ મોહન શૈલીથી મોહ પામે, અને યાદામ કરવાને તૈયાર થાય, પણ તેમનાથી શું વળવાનું હતું! બ્યાપારકે હુનર એ તેમનો વિષયજ નથી, અને તે છતાં કદાપિ તેમાં પડ્યાં તો મીઠા પાણીનું માછલું આરા પાણીમાં જ-ધને જેવા આહાલને પામેછે તેવાજ તેમના આહાલ થશે. અને તેમના ઉપર જેમણે આશા બાંધી હાય તેમને જરૂર નિરાશ થવું પડશે. અર્થાત્

આ બાબતો અર્થ બુદ્ધિને અનુસરતાં જ હોવાં જોઈએ, અને તેમ થવાને સાર તેમાં પ્રયોગો કરી બતાવવા એ એક અવશ્યનું અને મુખ્ય અંગ હરે છે.

કદાપિ કોઇને એમ લાગશે કે આપણી ઉદ્યોગવર્ધક સભાઓને અમે આ ધણું વિકટ કામ બતાવીએ છીએ, પણ અમે તો ધારીએ છીએ કે એ કામ વિકટ નથી. એ કામ એ સભાઓ સહેલથી કરી શકે એવું છે. એમાં પૈસાનો અથવા ઝાઝા પૈસાનો કાંઈ ખર્ચ પડે એમ નથી. વર્ષ દહાડે પ્રયોગોમાં સૌ ખર્ચે રૂપિયા બગાડે તો ખર્ચ છે, અને એટલા રૂપિયા તો સભાસદો પાસે જીજ્ઞાસુ વાર્ષિક લવાજમ છે, તો પણ ઉપજ થઈ શકે; અને જો એ પ્રમાણે એ પ્રયોગો કરી બતાવવાનું કામ એ સભા થોડા મહીના પોતાની મેળે ક્ષેત્રમંદીથી ચલાવી શકશે, તો અમને ભયેસો છે કે દેશમાં પરમાર્થ તથા સુધારાની બુદ્ધિવાળા ધણા પુરુષો છે તેમની તરફથી નાણાની ભેટ વખતે વખત આવી વિના નહિ જ રહે. માટે નાણાની હરકત તો નથી. કદાપિ કોઈ એવું કહે, કે એટલાં જીજ્ઞાસુ નાણાં ભાગી તો એ સભા બીહીતી નથી પણ એ પ્રયોગો કરી શકે એવા માણસો ક્યાંથી લાવવા, તો તેના જવાબમાં અમે કહીએ છીએ કે એ બાબતનો કેટલો એક ખુલાસો તો સભાસદો જ જોઈએ એ પ્રકરણમાં અમે કરી ચૂક્યા- જ છીએ, અને ત્યાં કહ્યું છે તે પ્રમાણેના જો સભાસદો મેળવવા તર્ક લક્ષ રાખ્યું હશે તો આ કામ કરતી વેળા સભાને કાંઈ પણ સુશીલત નહીં પડે. વળી હુનરેના પ્રયોગો કરી બતાવવાનું કામ જેટલું અઘરું ધારવામાં આવે છે તેટલું નથી. ઇંગરેજ ભાષામાં એ બાબત અનેક ગ્રંથો છે, અને તે ધણું કરીને એવી સહેલી ભાષામાં બખાએલા છે કે જને ઇંગરેજનું સાધારણ જ્ઞાન છે તે પણ સમજી શકે. તેમજ ધણા હુનરી કામમાં શાસ્ત્રતા ધણાં જોડા મર્મ જાણવા પડતા હોય એમ પણ નથી. સાધારણ ઇંગરેજ કેળવણીની સાથે જેટલું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન હાલ આપણા દેશમાં અપાય છે તેટલું જ ધણું કરીને એ હુનરી કામો સમજવાને ખસે છે. માત્ર અવશ્યનું શું છે, કે પ્રયોગો કરવાનો શાખ અને શાંત બુદ્ધિ. એ જ ગુણ વડે સાધારણ ઇંગરેજ ભાષાના જ્ઞાન વાળો હુનરના પ્રયોગો નિર્વિઘ્નપણે કરી શકશે એમ અમે તો ખાતરીથી કહી શકીએ છીએ.

અલખત પ્રયોગ કરનારમાં હાંશ અને ખંત તો જોઈએજ, પણ અમ્મે ધારીએ છઠ્ઠાએ કે એ સભામાં જે જે ગૃહસ્થો આગળ પડે છે તેઓ આ ગુણ રહિત હોય એમ ધારવુંજ અશક્ય છે. હાંસ અને ખંત નહિ હોય તો તે આવાં કામ ઉઠાવેજ શું કામ?

બધા પ્રયોગો એકજ સભાસદે કરવા એમ અમારો કહેવાનો હતો નથી. એમ કરવા જોઈએ તો તેને અવકાશ મળેજ નહિ, અને એટલું બધું તેની પાસેથી માગવાનો આપણે હક પણ નથી. પરંતુ એ પ્રયોગોનું કામ આઠ દશ આગળ પડતા અને બધી રીતે યોગ્ય સભાસદોમાં વહેંચી નાંખવું જોઈએ. કોઈ પણ માણસને એક કરતાં વધારે પ્રયોગનું કામ એક વખતે સોંપવું નહિ. હવે એક માણસ પ્રયોગ પોતાની મેળે સિદ્ધ કરવા જોઈએ વખત તો કહાડી શકે ખરો. જો દર રોજ તે એકેકો કલાક આ દેશહિતના કામની પછવાડી કહાડે તો થોડી મુદતમાં તેનો પ્રયોગ સિદ્ધ થાય અને જો એટલો વખત પણ કોઈ માણસ પોતાના દેશના કામમાં અર્પણ કરવાને રાજી નથી, તો તે આ સભાને યોગ્ય નથી, તે દેશ હિતેચ્છુ નથી, પણ સ્વાર્થી ઢોંગ કરનાર મિથ્યા માનમો ભૂખ્યો પત્થરાજીખોર પાપી છે. જેના દિલમાં દેશની દાઝ છે અને ઉપર કહી તેટલી શક્તિ છે, તે કદી પણ આટલું દેશને પોતાને માથે લેવાની ના નહિ પાડે.

એ રીતે પ્રયોગો સિદ્ધ કરવા એ આ સભાઓથી સહેજ બની શકે એમ છે. એ પ્રયોગો જેમ જેમ સિદ્ધ થતા જાય તેમ જાહેર સભાઓ જાહેર જમાઓમાં (પુસ્તકશાળાઓમાંજ નહિ) મેળવી હેતથી પ્રસિદ્ધ કરવા, અને તેની જોડે ઘટ્ટું બાધણ આપવું. બાધણ યદ્યપિ પછી કોઈને કોઈ પણ જાતની શંકા હોય તો તેનું નિરાકરણ કરવું, અને ન થતું હોય તો કહેવું કે એનો ખુલાસો વધારે તપાસ કર્યા પછી કરીશું. અહંભાવ અને દંભ મૂકી એક બીજા સાથે મળી જવું, અને જાણે એક કુટુંબ ધરકામનો વિચાર કરવાને ભયું થયું હોય તેવી રીતે બધાએ પોતાના દિલમાં દાઝ અને શાંતિ રાખવી. કોઈએ કોઈ પણ મમત્વ ન રાખતાં જે કામ આરંભ્યું છે તેનીજ શુદ્ધિ તરફ તન મનને ધનથી મેંડવું અને ઈશ્વરની સહાયતાથી એ રીતે આપણી સઘળી આશાઓ ફળીભૂત થશે. (તથાસ્તુ!)

(અધુરું.)

કેલવળી યાતાની યવરો.

સ્વસ્થાન વળાના મુખ્ય કારભારી રાં. રાજેશ્રી બજુભાઈ મણીચંદ્ર ગોપનાથથી વળા જતાં એક દિવસ શિહારમાં રહેલા તે દરમિયાન એ-
ટસે તા. ૨ જુન ૧૯૭૬ ને રોજ અંગ્રેજી નિશાળના છોકરાઓની પ-
રીક્ષા લીધી અને ૩૨) ની મીઠાઈ વહેંચી અને ગરીબ છોકરાઓને કા-
ગળ કોપી બુકો અને ચોપડીઓની મદદ દાખલ ૩ પ) પાંચ રૂપીઆ
આપ્યા. પોતાના તાલુકાના ગામોમાં ઉત્તેજન આપવું તે તો સ્વુતી પાત્ર
છે જ પરંતુ મારગમાં પરતાલુકાનાં ગામોમાં પણ ઉદાર શક્તિ બતાવી
ઉત્તેજન આપવું એ દાખલો અરેખર ગૃહસ્થોએ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે

Bhansankar J. Pandya,

શિહાર એ. વ. સ્કુલના હેડમાસ્ટર.

જા. નં. ૪ સન ૧૯૭૫-૭૬

મોજે ધલાવની સ્કુલમાં આવેના મોખેદ શેઠ નસરવાનજી ફરામજી
એ પોતે ખુશીથી દરમાસે ૩૦-૧૨-૦ અંકે બાર આના આપી છોકરા
ઓને પાણી પાવાને પરખ ચૂક માસ ઉતાળાને વાસ્તે મંડાવેલી છે પ-
ણ આશા રાખીએ છીએ તે એ માણસે પારસીના છોકરાઓને વાસ્તે
ઉદારતાથી એ કામ પાણી પવરાવવાનું માથે લીધેલું છે. તે બારમાસ
જારી રાખશે તે એમની પણ બારમાસ જારી રાખવાની ધનિતેજારી જ-
ણાય છે.

સહી ગોવીંદરામ રામચંદ્ર ખેતાજી ધલાવ.

જવક નંબર ૪૩૨ સને ૧૯૭૬-૭૭.

તાલુકે ઓરપાડ મોજે કદામાની નિશાળમાં મેહરબાન મુરત જી-
લાના કલેક્ટરે સાહેબે તા. ૧૮ મી ડીસેમ્બર સન ૧૯૭૫ ને રોજ પરી-
ક્ષા કરી ૩૧-૬-૦ ની ચોપડીઓ વહેંચી—મોજે ટુલની નિશાળમાં ૨
દર સ્વુતીશીપોલીટીના સેક્રેટરી સાહેબે તા. ૨૮ મી ડીસેમ્બર સન ૧૯૭૫
ને રોજ પરીક્ષા કરી ૩૦-૧૨-૦ પતાસાં વહેંચ્યાં તથા મીસ્તર પેન મુ-

ન્યાર કોસ્ટ ગાર્ડ ઇન્સ્પેક્ટર સુરતનાએ તા. ૨૫ મી જાનવારી સન ૧૯૭૬ ને રોજ ૩૫) ની ઓપડીઓ, તથા પતાસાં વહેંચ્યાં. તથા મુંબઈના રે-
લ્વેવાશી શ્રેઠ બીઆજી નવરોજીએ તા. ૧૪-૨-૭૬ ને રોજ ૩૨-૮-૦ ની ઓપડીઓ વહેંચી—મોત્તે કદ્રામા નિશાળમાં તા. ૧૬-૨-૭૬ ને રો-
જ પટેલ ગોવત દેવાસે ૩૦-૮-૦ પતાસાં વહેંચ્યાં—મોત્તે મોરથાણની નિશાળમાં તા. ૬ ફેબ્રુઆરી સન ૧૯૭૬ ને રોજ ઝોરપાડના પેહેલા કા-
રકુત વ્યંકટનાથભાઈ શીવનાથે ૩૦-૮-૦ નાં પતાસાં વહેંચ્યાં. તથા રામભાઈ બીઆભાઈએ ૩૦-૮-૦ તથા મેહતાજી મગનલાલ જગત-
લાલે ૩૦-૮-૦ મળી ૩૧) ની ઓપડીઓ તથા પતાસાં તા. ૨૩ મી મારચ સન ૧૯૭૬ ને રોજ વહેંચ્યાં—મોત્તે જોયાનની નિશાળમાં ગામ-
ના મેમબરોએ તા. ૨૬ મી ફેબ્રુઆરી સન ૧૯૭૬ ને રોજ પરીક્ષા કરી સાકર વહેંચી—માંડવી તાલુકા સ્કુલમાં તા. ૧૩ મી જાનવારી સન ૧૯૭૬ ને રોજ વણાના ઠાકોર શ્રી ઝાલા ઠાકોર હમીરશીંગજીએ ૩૨) નાં પતાસાં તથા મુનીશીપાલીટીના મેમબર શ્રેઠ મોતીભાઈ નરશંકરે ૩૦-૮-૦ ની તથા તલમાંડવીના ઠાકોર શ્રી વાસંદીયા હમીરશીંગજીએ ૩૧) ની મળી ૩૧-૮-૦ ની ઓપડી મળી જુમલે ૩૩-૮-૦ નું વ-
હેંચ્યું—તાલુકે બારડોલી એજન્ટ કન્યાશાળામાં મેહરબાન કલેક્ટર સાહે-
બે તા. ૨૮ મી જાનવારી સન ૧૯૭૬ ને રોજ મીઠાઈ ૩૨) ની તથા ઓપડી ૩૧-૮-૦ ની મળી ૩૩-૮-૦ નું વહેંચ્યું—મોત્તે જુહારીની નિ-
શાળમાં રાજેશી દેશાઈ ગોવતજી દાજીભાઈના તરફથી દેશાઈ ડાહ્યા-
ભાઈ મોરારજીએ તા. ૮ મી મારચ સન ૧૯૭૬ ને રોજ ૩૧૪) નાં નર્મકોસ પુસ્તક ચાર વહેંચ્યાં તે દરમિયાન છોકરાઓને નંગ ત્રણ તથા મેહતાજીને નંગ એક આપ્યું. કુલ ૩૩૨-૧૧-૦ તથા મોત્તે વરાડ તા-
લુકે બારડોલીની નિશાળમાં તા. ૧૩ મી ફેબ્રુઆરી સન ૧૯૭૬ ને રોજ સુરત જીલ્લાના કલેક્ટર સાહેબે ૩૧) ની ઓપડીઓ વહેંચી. જુમલે ૩૩૩-૧૧-૦

Mohanlal R.

દી. એ. ઇન્સ્પેક્ટર સુરત વિભાગ.

મહીકાંઠા તથા પાલણપુર ધણીકાની નિશાળોમા ધનામ વહેચ્યાં
 તેનું પત્રક. વરસોડા—૩૫૧૦૦ (૩૨)ની મીઠાઈ—નીરમાલી થાણુદાર
 દમોદર અમરતલાલ તરથી ૩૫-૫-૦ની ચોપડી તા. મીઠાઈ—ધણીકા
 કામદાર દયુચંદ પાનાચંદ તા. ત્રીકમલાલ હરસુખરામ તરફથી ૩૧-૮-૦
 પોસીના રાવખાહાદુર ઓછવરામ મીઠારામ તરફથી (૩૨)ની મીઠાઈ.
 થરા—ઠાકોરશ્રી તરફથી (૩૨) તથા ખારોટ દત્તરામ તરફથી ૩૦-૮-૦
 થરાદ—થાણુદાર જીભાકુતેચંદ ઉનાળામાં પાણી પાવાનો તમામ અરચ
 આખો—દીસા તેહેસીલદારના કારકુન તરફથી ૩૦-૮-૦ કુંવરશ્રી અભે.
 સીંગજી તરફથી ૩૩-૦-૦ ની મીઠાઈ નવા થાણુદાર જીભાકુતેચંદ
 મઆ રામચંદ તથા મહેતા મઆચંદ વગેરે તરફથી ૩૨-૦-૦ પારેખ
 આખા મોતી તરફથી ૩૧-૦-૦ તથા મેમબર નેમજી ખુસાલ અને
 ગાંડારામ તરફથી ૩૧-૦-૦—પાલણપુર કન્યાશાળા—આકટીંગ એ.ધ.
 નરેકર મહેરબાન જાઈદાસ સાહેબ તરફથી ૩૨-૦-૦ ની મીઠાઈ—
 ધડે કન્યાશાળા સાહેબ મોસુદ તરફથી ૩૨-૦-૦ ભરતના કામ સાહ
 માણસા ઠાકોર શ્રી રાજસંગજી તરફથી ૩૧-૦-૦-૦ મહેતાજીને પાધડી
 ને બીજી છોકરાઓને (૩૨૫)નું ધનામ—એડ બ્રહ્મા સરવાધ ખાતાનો
 નામતાણુદાર ફુલબદાસ વીઠ્ઠલદાસ તરફથી ૩૧-૦-૦ની મીઠાઈ—મુડેટી
 અમનગરના વહીવટદાર જીમોએતરામ સીમાડા કામદાર ચીમનાજીરાય
 અને પાટણના દેસાઈ સીવધર વણારસી તરથી ૩૬-૦-૦ તેમાંથી ૩૩-૦-૦
 ની ચોપડી ૩૨-૦-૦ની મીઠાઈ ને ૩૧-૦-૦ મહેતાજીને પાધડી...ટી.
 ટોઈ ગાંધી હરજીવન કુંવરજી એ ૩૧-૦-૦ મીઠાઈ—ધડે કન્યાશાળા
 માહારાજશ્રી. કેશરીસંગજી સંજીભર પરણી આખા તેહેની ખુશાલીમાં
 ૩૧-૦-૦ ની મીઠાઈ તથા ૩૩-૦-૦ની પાધડી મહેતાજીને—હજદર-
 વાસ ટલાટી જીવણલાલ વીઠલદાસ દેસાઈ તરફથી ૩૨-૦-૦ શા. છ-
 ગન બીખારોદાસ તરફથી (૩૨)—સ્વરચાન ધ્રાંગધરાના કુંડના ગામના
 કારભારી મોરારજી ખુસાલજી તરફથી ૩૧) પરીક્ષા કરી ખૂશી થઈ આખા.

તાલુકે ટીંગોધની નિશાળના નવા મકાનનું વારુ તા. ૧૦મી એ
 સ. ૧૯૭૬ને રોજ કીધું તે વખત નીચેના ગ્રહસ્તો તરફથી ધનામની રકમ

આપવામાં આવી હતી.

૫-૮-૦ ડાકોર નામાં જી બીહાલીજી ૩) ટીટોઈના માહાજન સમસ્ત તરફથી ૧-૮-૦ જપતીદાર પોચાલાલ ૦-૮-૦ શા. અમરચંદ દયાચંદ ૧) દાણી મોહનગરજી ૦-૮-૦ મોદી ભુવણ મનોર ૦-૮-૦ ટીટોઈના પોષ્ટમાસ્તર ૨-૪-૦ પરચુરણ ગ્રંથો તરફથી ૦-૮-૦ મુખીપટેલ દયાળજી ૦-૮-૦ મેમબર રાયચંદ ૧૭-૪-૦

ઉપલી રકમમાંથી મેહતાજી મુળચંદને રૂ. ૪)ની પાધડી મોનીટર મુળજીને રૂ. ૦-૬૦ મોનીટર મગનને રૂ. ૦-૪-૦ મીઠાઈ રૂ. ૧-૪-૬ છોકરાઓને ચોપડી રૂ. ૧૦-૬-૩એ પ્રમાણે ખર્ચ કરવામાં આવેલું તથા છોકરાને વાળતે ગાળતે નવા મકાનમાં લેઈ ગયા હતા.

હલદેવાસ તાલુકે ઘોડાસરની નિશાળના નવા મકાનનું વાસ્તુ તા. ૩-૮-૭૬ને રોજ કરવામાં આવ્યું તે વખત નિશાળના છોકરાઓને જીની નિશાળમાંથી નગારા નીશાન સાથે વાળતે ગાળતે નવી નિશાળમાં લેઈ ગયા તે વખત લોકોની ઠઠ ભારે મળી હતી છોકરાઓને શોભીતા કપડાં પહેરાવ્યા હતા રસ્તામાં હરખ કવિતા ગાતા ગાતા ગયા હતા અને નિશાળમાં ગયા બાદ છોકરા અને છોડીઓને કેળવણી આપવાના ફાયદા ઉપર ભાષણ વાંચવામાં આવ્યું હતું નેનીચેની વિગત મુજબ લોકોએ ખુશીથી નાણાની ટીપ ભરી તેને વાસ્તુના કામમાં વાપરી હતી.

૧૬) માહાજન સમસ્ત તરફથી ૫) ટલાટી જીવણલાલ ૩) મેહતાજી નયુભાઈ રૂ. ૧૦) બ્રાહ્મણ સમસ્ત તરફથી ૩૫) પોલીસ પટેલ અવચળભાઈ રૂ. ૨) દેવે હરજીવન રૂ. ૧) શા. ભગવાનદાસ નયુભાઈ તરફથી ૦-૧૨-૦ ભાવસાર કીશોરશા પુંજભાઈ ૦-૮-૦ શા. કાનદાસ બેઈતાદાસ તા. શા. બીખારીદાસ તરફથી. કુલ. રૂ. ૪૩-૪-૦

એમાંથી બ્રાહ્મણની ચોરાસી તા. છોકરાને જમાડવામાં રૂ. ૪૦) પતાસાના રૂ. ૩) તા. પરચુરણ ખર્ચના રૂ. ૪)ની ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો.

આ ગામના ટલાટી જીવણલાલ પટેલ અવચળભાઈ તથા માહાજન લોક તરફથી નિશાળના કામમાં હમેશાં ભારે હાંસ બતાવવામાં આવે છે તેથી ખૂબ યદ્દ અમે તેમને સાળાશી આપીએ છીએ.

વારપીક પરિક્ષા વખત અપાએલા હનામની યાદી. ઇડર તાલુકાસ્કુલ.
 ઇડર દરબાર તરફથી રૂ ૪૭-૧૫-૬ બડોઝી—ઇડર દરબાર તરફથી રૂ ૯-૮-
 ૬ મુડટી ઠાકોર ઇંદ્રભાણુજી તરફથી રૂ ૬-૧૫-૬ ચોટાસણુ ઇડર દર-
 બાર તરફથી રૂ ૬-૧૪-૦ એડપ્રકા ઇડર દરબાર તરફથી રૂ ૧૩-૯-૬
 પોસીના રૂ ૪-૧૨-૦ ઇડર દરબાર તરફથી—સાબળ ઇડર દરબારથી રૂ ૬-૯-૦
 વરસોડા ઠાકોરશ્રી કીશોરસીંગજી તરફથી રૂ ૫-૯-૦ વરસોડા ઠાકોરશ્રી
 કીશોરસીંગજી તરફથી રૂ ૫-૯-૦ વાસણા વાસણાના ઠાકોરશ્રી તરફથી
 રૂ ૫) માણુસા ઠાકોરશ્રી રાજસીંગજી તરફથી રૂ ૨૨) બેરણા ઇડર દર-
 બારથી રૂ ૪-૬-૦ ગાળટ ઇડર દરબારથી રૂ ૧૩-૧૪-૬ અમનગર
 ઇડર દરબારથી રૂ ૧૧-૧૪-૦ અમનગર કન્યાશાળા ઇડર દરબારથી રૂ ૨
 ૮-૦—હલોલ. હલોલ દરબાર તરફથી રૂ ૫-૪-૦—સાઠંબા ઠાકોર શ્રી
 અજબસીંગજી તરફથી રૂ ૬-૦-૦—આમલીઆરા ઠાકોરશ્રી અમરસીંગ-
 જી તરફથી રૂ ૧૨-૦-૦—તીરમાલી સ્કુલફંડમાંથી રૂ ૫-૧૦-૦—રખી-
 આલ એજન્ટ રૂ ૩-૨-૦—સાત્રાધ એજન્ટ રૂ ૪-૧૩-૬—ખાનપુર એજન્ટ
 રૂ ૩-૦-૦—કરોળદેરી રૂ ૨-૮-૦ મહોસા સ્કુલફંડમાંથી રૂ ૮-૧૪-૬—
 પોરડા એજન્ટ રૂ ૧-૧૧-૬—જેહુર એજન્ટ રૂ ૪-૦-૩—કપરપુર એજન્ટ
 રૂ ૧-૯-૦ ઘોડાસર ઠાકોરશ્રી મુરજમલજી તરફથી રૂ ૧૫-૨-૦—હલદ-
 રવાસ એજન્ટ રૂ ૧૨-૨-૦ બાયડ, ઇડર દરબાર તરફથી રૂ ૭-૬-૦—
 ટીટોધ ટીટોધ દરબાર તરફથી રૂ ૧૦-૬-૦—પેથાપુર ઠાકોર શ્રી હીમત-
 સીંગજી તરફથી રૂ ૧૦-૮-૦ રાઅગદ ઇડર દરબારથી રૂ ૪-૭-૦ સત-
 લાસણુ સીમાડા કામદાર લક્ષમણરાવ સખારામ તરફથી રૂ ૩-૦-૯—
 બોટાણા સ્કુલફંડમાંથી રૂ ૪-૦-૦ હડીઆલ ઇડર દરબાર તરફથી રૂ ૨
 ચોધલા એજન્ટ રૂ ૧૧-૧૪-૦ પુનાદરા પુનાદરા દરબાર તરફથી રૂ ૬-૦-૦
 ખડાળ મોઆ શ્રી દરબારસીંગજી તરફથી રૂ ૧૧-૦-૦—ડભીડા સ્કુલ
 ફંડમાંથી રૂ ૬-૧૪-૦—તારીખ રૂ ૪ માહે અગસ્ટ શને ૧૮૭૯ મું.સાંદરા

જા. નં. ૩૦૫ સન ૧૮૭૬-૭૭

ગોહીલવાડ પ્રાંતમાં તા. ૧લી જાનેવારી સન ૧૮૭૬ થી તા. ૩૧
 માચે મુધી જે નીશાણોમાં હનામ અપાયાં છે તે નીચે મુજબ.

ગઢાલમાં સોનગઢના યાણુદાર સાહેબ આજમ પરસોતમ વીઠલ-
દાસે તા. ૨ જી ને રોજ પધારી છોકરાઓને ૩૦-૮-૦ ની મીઠાઈ વ-
હેંચી. એજ નીશાળમાં સોનગઢના માજી યાણુદાર સાહેબ આજમ લા-
લજી કરસનજીએ તા. ૬ ડી ને રોજ પધારી છોકરાને ૩૧-૪-૦ ની
ચોપડી વહેંચી—મુલતાનપર ગોહીલવાડ પ્રાંતના સખ દીપ્તુદી દ્વિ. સાહેબ
આજમ પ્રાગજીબાઈએ વારષીક પરીક્ષા કરી તે વખતે શેઠ કેસવજી ખુ-
શાલે ૩૧-૦-૦ સાકરે વહેંચ્યો—વાઠા, આજમ પ્રાગજીબાઈએ વારષીક
પરીક્ષા કરી તે વખતે તાલુકદારો તરફથી ૩૧૦-૦-૦ નું ધનિમ વહે-
ચાયું—વાઠા કન્યાશાળા, ઉપલી તારાંખે ૩૨-૦-૦ નું ધનિમ તાલુક-
દારો તરફથી વહેંચાયું—ચોગઠ, કણુખી કાનજી નેરામને ઘેર પુત્રનો પ્ર-
સવ થયો તેની ખુશાલીમાં ૩૧) સાકરે વહેંચી—એજ ગામની તા. ૩
જીને રોજ સ્કુલ કમીટીના પ્રેસીડેન્ટ અને મહાજન વીંગરે છોકરાઓની
પરીક્ષા લઈ મહેતાજીને ૩૫)ની પાઘડી બંધાવી ગઢડા, સુખડીઆ બ-
ગવાન હીમાંએ પોતાના છોકરાને નિશાળે બેસારી ૩૦-૮-૦ મીઠાઈ વ-
હેંચી—લાઠી, સોરઠ પ્રાંતના સ. ડી. સાહેબ આજમ દોલતરામબાઈએ
વારષીક પરીક્ષા કરી (તા. ૨૬ મીને રોજ) તે વખતે ત્યાંના ઠાકોર રા-
એલચી તખતસંગજીની બતી તેમના મુખ્ય કારભારી આજમ માણેક-
લાલ લાધાબાઈ ૩૧૨-૧૦-૦ ની ચોપડીઓ તથા ૩૩)ની મીઠાઈ વહેંચી.

બડલી, ખાખરાના યાણુદાર સાહેબ આજમ બગવાનલાલે પ-
ધારી છોકરાને ૩૧૪-૧૨-૦ નું ધનિમ તથા મહેતાજીને ૩૧-૪-૦
આખ્યા. એ વખતે જે જે ગ્રહસ્થો તરફથી ટીપ થઈ તેમનાં નામ નીચે
પ્રમાણે—

૩૨) યાણુદાર સાહેબ આ. બગવાનલાલે—૩૨) ખાચર દેવાન
જીવાસે—૩૨) ખાચર ચાંપરાજ માણસુર—૩૧) ખાચર એલા મોડા.
૩૧) ખાચર બાયા ઓધડ—૩૧) ખાચર વીરા ઉનડ—૩૧) ખાચર
દાદા ઉનડ—૩૧) ખાચર બાણા મામા—૩૧) બોટાદના શેઠ ડાહ્યા ક-
રિશન—૩૦-૮-૦ ઠકર નરશી સોમજી—૩૦-૮-૦ ઠકર વેલસી ગોમા.
૩૦-૮-૦ ઠકર વેલજી નેચંદ—૩૦-૮-૦ ઠકર વાલજી બાધા—૩૦-૮-૦

ઠકર સાપુર જેઠા—૩૦-૮-૦ ઠકર વેત્તા રવજી—૩૦-૮-૦ ઠકર રત-
નશી નખજી—૩૦-૮-૦ ઠકર મોતજી સોમજી.

જસદણ, સોરઠ પ્રાંતના સ. ડી. સાહેબ આજમ દોલતરામભાઈએ
વારણીક પરીક્ષા તા. ૧૫ મી ને રોજ કરી તે વખતે નામદાર દરબાર
શ્રી તરફથી ૩૧૦) નું ધનામ વહેંચ્યું.

વાંછીઆ, આજમ દોલતરામભાઈએ વારણીક પરીક્ષા કરી તે વ-
ખતે ત્યાંના કામદાર તરફથી દરબારશ્રીની વતી ૩૧૦) નું ધનામ નાંચે
પ્રમાણે આપ્યું.

૪-૪-૦ છીંટ. ૩-૧૨-૦ રૂમાત. ૨-૦-૦ મીઠાઈ.

માહે કૃષ્ણઆરી.

ઝાંઝમેર તા. ૨૪ મીને રોજ સંસ્થાન ભાવનગરના વડા ન્યાયધીશ
સાહેબ આજમ ત્રિદ્યારામભાઈએ પધારી ૩૦-૮-૦ મીઠાઈ વહેંચી—
વાઠા કન્યાશાળા, મુંબઈના ખોજ અલીશામદ બીમજીએ કન્યાઓની પ-
રીક્ષા લઈ ૩૫) નું ધનામ વહેંચ્યું—એજ નીશાળમાં તા. ૭ મી ને રોજ
વાઠાના થાણદાર સાહેબ આજમ પરમાનંદદાસજીએ પોતાને ઘેર પુત્ર
પ્રવેશની ખુશખબતીમાં ૩૬) નાં લુગડાં તથા ૩૦-૮-૦ ની મીઠાઈ
છોકરીઓને વહેંચી—ધારકા તા. ૨૨ મી ને રોજ પ્રગણે ઉમરાળાના પો-
લીસ ફાજદાર સંતોકરામ ઝવેરીલાલ વાંગેરેએ પધારી છોકરાઓને આના
આઠની મીઠાઈ વહેંચી—ચોગઠ, સંઘવી મોતી સામજીએ ૩૦-૮-૦ ની
મીઠાઈ વહેંચી—લાખણકા, નાંચે પ્રમાણે ટીપ કરી ધનામ આપ્યું.

૩૬) દરબારશ્રી અમરોજી—૩૧) કુંવરશ્રી દીપસંગજી—૩૧)
કુંવરશ્રી રામસંગજી—૩૧) પારેખ મોતી ગંગા—૩૧) રજપૂત ભગવાન
રાજ કુલ ૩૧૦) માંથી ૩૬) ની છોકરાને ચોપડી તથા ૩૪) મહેતાજી
ને પ્રાંધડીના આખ્યા—જાડીવડ સંઘવી લાલચંદ ખેહેચરે ૩૧) ની સાકર
વહેંચી.

માહે માર્ચ સન ૧૮૭૬.

વળા ગોહીલવાડ પ્રાંતના સ. ડી. સાહેબ આજમ પ્રાગજીભાઈએ
વારણીક પરીક્ષા કરી તે વખતે નામદાર દરબારશ્રી તરફથી ૩૪) ની મી-

ઠાઈ વહેંચી — વળા કન્યાશાળા, આજમ પ્રાગજીભાઈએ વારષીક પરીક્ષા કરી તે વખતે નામદાર દરબારમાંએ ૩૧૨) નું ઇનામ વહેંચું.

પંચગામ તા. ૪ થી ને રોજ સ. ડી. સાહેબ આજમ પ્રાગજીભાઈએ વારષીક પરીક્ષા કરી તે વખતે નીચે પ્રમાણે ઇનામ આપાવું.

૩૫) છોકરાઓને ૩૩) નાઈટ સ્કુલના છોકરાને ૩૧) છોકરીઓને ૩૨) મીઠાઈ તા. ૨૪-૮-૭૧ નું.

Kanjilal G.

સ. ડી. એ. પ્ર ત ગોહીલવાડ.

એડા જીલ્લાની સરકારી નિથાળોમાં સદગ્રહસ્થો તરફથી ઇનામ વહેંચવામાં આવ્યાં તેની યાદી.

માતર શેઠ મગનલાલ કાળીદાસ ૩૧)—વાંઠવાડી પટેલ લલુભાઈ નાથાભાઈ ૩૩)—અંભાળજી રાજેશી લલુભાઈ અનોપશી ૩૧)—અંભાત આલી નવાબ સાહેબ બહાદુર ૩૪૬-૮-૦—અંભાત શેઠ વરજીવનદાસ માણિકચંદ ૩૨૧)—૩૧જુ દેશાઈ ત્રેમકલાલ ગણપતરામ ૩૦-૮-૦—દેવાણુ શાહાબદા મહમદ કમરુદીન શેરશા સાહેબ ૩૧)—દેવાણુ નસીરના ઠાકોરશી બાવાસાહેબ દાજીસાહેબ ૩૧)—કપડવંજ કન્યાશાળા ખાતસાહેબ દારાસા ડોસાભાઈ ૩૬-૪-૦—માતર શેઠ પાનાચંદ ધેત્રાભાઈ ૩૫)—માતર શેઠ મથુરાંદાસ કાશીદાસ ૩૨)—કરમસદ દરાપરાના અમીન વેહરીભાઈ વાસણુભાઈ ૩૪)—સીંગળાવ શા. ડુલચંદ ખુશાલદાસ ૩૦-૮-૦—ગાજણુ ગેહરખાન કલેક્ટર સાહેબ બહાદુર જી. એફ સેપર્ડ ૩૫)—ખરેટી શા. મોતીલાલ ત્રીકમદાસ ૩૧)—ખરેટી શા. કેવળદાસ જીવણદાસ ૩૧)—કપડવંજ મેહરખાન કલેક્ટર સાહેબ બહાદુર જી. એફ સેપર્ડ ૩૫)—કપડવંજ રાવસાહેબ મધુવચ્છરામ બળવચ્છરામ ૩૯-૧૨-૦—કપડવંજ કન્યાશાળા મેહરખાન કલેક્ટર સાહેબના મડમ સાહેબ મોસ્તર સેપર્ડ ૩૩)—કપડવંજ કન્યાશાળા રાવસાહેબ મધુવચ્છરામ બળવચ્છરામ ૩૭-૮-૦—કપડવંજ કન્યાશાળા રાજેશી હરોલાલ મોદરદાસ ૩૭-૩-૦—ચુણેલ જગતલાલ ઓકમ મેહતાજી ૩૧-૪-૦

(અધિક.)

એક જૂનું વીરરસ કાવ્ય—પ્રાચીન ગૂજરાતી ભાષાનો નમુનો.

ધણાના ધારવામાં એમ છે કે ગૂજરાતી ભાષા હાલ જેમ બોલાય છે તેમજ નરસિંહ મહેતાના વખતથી બોલાતી આવે છે. પણ એ દેખીતીજ ભૂલ છે. એટલા વર્ષ સુધી ભાષા વિકાર ન પામે એ જન સ્વભાવ અને સમજના દેશની ભાષાઓના ઇતિહાસથી ઉલટું છે.

આ બાબત આ પલમાં એકવાર જૂના ગ્રંથોના પ્રમાણ આપી અમે કેટલી ફેરફાર થયો છે, તે કાંઈક ખતાવું હતું. હાલ આપણા નિદ્ધાન ન્ધરપેકટર મહેરબાન દાકતર બુલર સાહેબની તર્કથી “કાન્હડે પ્રબંધ” એ નામનું એક જૂનું કાવ્ય અમને માળું છે. એ ત્રણસે વર્ષની પહેલાં લખાએલું છે. એનો વિષય ગૂજરાત ઉપર અનાઉદ્દીન સવારી કરી તે છે અને એમાં વીર તથા અદ્ભુત રસનું પ્રાધાન્ય છે. એનો નાયક ઝાલોડનો કાહાનડદેવ રાજા છે. એમાં યુદ્ધના તથા કૂચના વર્ણનો સ્વાભાવિક આપેલું છે. તે છતાં અહિંયાં એને મહાને મહીને પ્રગટ કરવાનો વિચાર કર્યો છે તેનું મુખ્ય કારણ તો એ છે કે ગુજરાતના વિદ્વાનોના હાથમાં જૂની ભાષાનું એક સંગ્રહ પુસ્તક આવે. જૂની ગુજરાતીનું બાકરણ આપવા નો અમારો વિચાર છે, પણ તે પહેલાં આપો એકાદો ગ્રંથ બહાર પડે એ અમને વધારે સાડું લાગે છે.

પ્રત્યે તે પ્રમાણેજ અહિંયાં છાપીએ છપ્પએ. એમાં એકે અક્ષરનો પણ ફેરફાર કરતા નથી. કોઈ ઠેકાણે ભૂલ જેવું લખનારની તરફનું અમને ભાસે છે, તો પણ જ્યાં સુધી કેટલીએક પ્રત અમારા હાથમાં આવી તથા ત્યાં સુધી તેને છેડવું એ અમને વાજબી લાગતું નથી. જૂની ભાષા હાલથી કેટલા જૂદી હતી તે આ ઉપરથી સહેજ માલમ પડશે. ઉત્તરી દેહશતતો એ છે કે કેટલા એકથી એ સમજાશેજ નહિ. તેમને અમારો ભલામણ છે કે ધીરજથી આ કાવ્ય વાંચવું, અને પાછળ અમે શાળાપત્રમાં જૂની ભાષા બાબત કાંઈ લખ્યું છે તે ઉપર લક્ષ રાખવું. એમાં આવેલા કડિણ શબ્દનો કોષ તથા બાકરણ નિયમ પાછળથી આપવાનો અમારો વિચાર છે.

काहानडदे प्रबंध.

- गौरीनंदन वीनवू ॥ ब्रह्म सुता सरसति ॥
 सरस वंध प्राकृत कवूं ॥ शु मूझ निर्मळ मत्ति ॥१॥
 आदि पुरुष अवता धुरि ॥ यादवकुल जयवंत ॥
 असुरावंस निकंदीउ ॥ ते प्रणमुं श्रीकंत ॥२॥
 जेणि यमुना जलि गाहीउ ॥ जेणि नाथीउ भुअंग ॥
 वासूदेव धूरि वीनवूं ॥ जेणि पामुं मनरंग ॥३॥
 पद्मनाभि पंडित सुकवि ॥ वांणी वचन सुरंग ॥
 कीरति सेनगिरा तणी ॥ तिणि उच्चरी सुचंग ॥४॥
 जालहुर जगि जांणीइं ॥ सामंतसी सुत जेउ ॥
 तास तणा गुण वर्णवूं ॥ कीरति कान्हडदेउ ॥५॥
 नवकोटी नामि भणुं ॥ मारुआडि घण देस ॥
 धण कण घरि सवि कहि तणे ॥ कप्पड कणय सुवेश ॥६॥
 कणयाचल जगि जांणीइं ॥ ठाम तणु जावालि ॥
 तहीं लगइं जगि जालहुर ॥ जण जंपइं इणि कालि ॥७॥
 कुलि कीरति आगइ घणी ॥ वंस विसुध वखांग ॥
 जाराज करइं घरि आपणे ॥ सोनगीरा चहूआण ॥८॥
 कान्हतणइ संपति इसी ॥ जिसी इंद्रह घरि रिद्धि ॥
 संवे दिवसि वासि वसइ ॥ राज भवनि नवनिधि ॥९॥
 प्रीति सहोदरस्युं घणी ॥ मालवदे पतिमंत ॥
 कुंयर वीरम देवली ॥ जांणे जगि जयवंत ॥१०॥
 हठ कीधु सूर ताणस्युं ॥ तास कथा संबंध ॥
 चाहूआण गुण वर्णवूं ॥ पुहवि प्राकृत वंध ॥११॥

राजनीति जाणइं घणी ॥ सोहावि अंग ॥

राज करइ घरि आपणइ ॥ चाहूआण नवरंग ॥१२॥

॥ चुपाई ॥

तिणि अवसिरि गूजरधर राय ॥ सारंगदे नामि बोलाय ॥

तिणि अवगुणिउ माधव बंभ ॥ तांहिलगइ विग्रह आरंभ ॥१३॥

रीसाव्यु मूलगु प्रधान ॥ करी प्रतिज्ञा नीम्युं धान ॥

गूजरातिनु भोजन कहं ॥ जु भरकाणूं आणुं अरहुं ॥१४॥

माधव माहि भइं कर्युं अधर्म ॥ नवि बुटी ईजो आगिल्यां कर्म ॥

जिहां पूजो जइ सालिग्राम ॥ जिहां जपिइंजे हरिनुं नाम ॥१५॥

जोणि देसि सहू तीरथि जाइ ॥ स्मृति पुराण मानीई गाय ॥

जोणि दिसि कराय जाग्य ॥ जिहां षट् दर्शन दीजइ त्याग ॥१६॥

जिहां पीपल तलसी पूजोइ ॥ वेद पुराण धर्म बूझोइ ॥

नवखंडे अपकीरति रही ॥ माधवि म्लेच्छ आणिया सही ॥१७॥

चान्यु माधव ढीली भणी ॥ भेटि अपुरव लीधी घणी ॥

विषम पंथ उलंघ्या देश ॥ योगिनी पुरि कारिउ प्रवेश ॥१८॥

पहेलुं जइ मिलीउ दीवाणि ॥ सांची वात सुणी सुलतान ॥

अलीवदीन बहु सुरताण ॥ घणे देसे वरतावी आण ॥१९॥

धरी भेटि घोडामी लास ॥ मरिउं बरे करी उरदास ॥

बहु कुईम माधव नाम ॥ पात साहनि करि सिलाम ॥२०॥

जाण्युं परदेसी प्रधान ॥ असपाति राजा दीधुं मान ॥

पूछइ वात पातशाहं इसी ॥ गूजराति ते कहीइ किसी ॥२१॥

किस्युं संभायत अणहलपुर ॥ किस्युं दीवगढ मांगलहुर ॥

शालावाडि सुरठाछिकिसी ॥ ए राउत सुणिइ साहसी ॥२२॥

इस्युं सांभळी सरुइसादि ॥ माधवभ करइ करीआदि ॥

क्षित्री तणु धर्म लोपोश ॥ राउ कर्णदे गहिलुं थयुं ॥ ॥२३॥

एहवु अंग तणुं अनुराग ॥ नितु नितु भक्ष करइ वछनाग ॥

विण पडी आर पटु करि वहइ ॥ नको अंगरख जमलु रहइ ॥२४॥

मरण तणि भायि भोजन वार ॥ वासि चाटुउ धरइ सू आर ॥

पहिलुं राय हुं अवगण्यु ॥ माहरु बंधव केशव हण्यु ॥२५॥

तस धरणी घरि रखाइ ॥ एवडु रोस नहोइ समाइ ॥

गूजरातिस्युं मांडिसि कलहु ॥ माहारइ साथइ कटक मोकलुं ॥२६॥

द्रुडी हीदू घालूं रांनि ॥ एक मारु एक झालूं बानि ॥

घूनकार तूं साचुं जाणि ॥ गूजराति लेई आपूं प्राणि ॥ ॥२७॥

ततखिण तूठउ असपति राउ ॥ तस आप्यु पंचांग पसात ॥

दीया उत्तारा पाणी धान ॥ पातसाइ तिडया प्रधान ॥२८॥

जालहुर भणी सीखामणि दीइ ॥ चहूआण पूछी जोईई ॥

तूं भोगवे ताहरु पाट ॥ लसकर चालइ सूधी वाट ॥२९॥

सुलताननी वाणी सुणी ॥ गया प्रधान कानहडदे भणी ॥

पातसाहनी पिहरामणी ॥ उवधरावउसिभरनु धणी ॥३०॥

कहि प्रधान अवधारु राय ॥ सोराठि भणी तुरकाणूं जाय ॥

बीजी भूमि दोहिला घाट ॥ पातसाह मागइ आवाट ॥३१॥

सभा सिद्धराय बोलइ मर्म ॥ एतां नहि अहमारु धर्म ॥

भाजइं गाम झालइ वान ॥ अबला तणी बोडीई कान ॥३२॥

जिहां पीडीइ विप्रनइ गाय ॥ तिहां वाट नवि आपइ राय ॥

वन्या प्रधान न सीधुं काज ॥ हीइ वली अपनी लाज ॥३३॥

वीनविया जई नइ सुलतान ॥ काहानडदे नवि माने आण ॥

चडी वात घणेरइ प्राणि ॥ नसिसु मेहलइ सुलतान ॥३४॥

॥ पवाडु ॥

बडुवीर वख्यात वदीउ ॥ महमूद साहनुं केडु ॥

अलूखान बलवंतु बंदउ ॥ महलमाहि तेडावउ ॥३५॥

अलूखान बलवंतु जाणी ॥ भासु दीधउ करमान ॥

गूजराति ऊपरि दल न्युधिउ ॥ बाडुं दिड सुलतान ॥३६॥

माधव माहिनु साथि मोकल्युं ॥ पोसातु परधान ॥

मोटा मीर मलिक मेलावइ ॥ दीधा खोजा खान ॥३७॥

अलावदीन पातसाह मोटउ ॥ काहेनडदे चहूआण ॥

गढ जालहुरहूउ गढरोहु ॥ तेह करु वखाण ॥३८॥

गूजराति सोरठ सोमईया ॥ बाहरि विसमूं वीतू ॥

भड कमाड राउत हठ कीधउ ॥ अलूखान दल जीतू ॥३९॥

डहली दोरसवान सराच ॥ कटक तणा सिणगार ॥

घडीया जोयण साढि पहलाणि ॥ पूठिइ पर ठेइ भार ॥४०॥

कोटी घणी घूघरी वाजइ ॥ खारी असवार ॥

पहिलइ डमकिये सडु चालिइ ॥ घडि न लागइ वार ॥४१॥

फारक हाथी नइ वली हंसो ॥ बीहामणा बंगाल ॥

पाला पलि पदाहित काहर ॥ भाइ नइ बिलि बाल ॥४२॥

रांध्या धान चालतां खाइ ॥ भठीआरा तवाक ॥

चान्या कटक पेसरा पूठि ॥ माहि मलेछना लाख ॥४३॥

मादियाता मयंगल सिणगार्या ॥ पूठि चडया पूतार ॥

कीधी पाखर नइ कठ पंजर ॥ घंठारव झणकार ॥४४॥

रूपरि चडया न मानइ अकस ॥ एहवा गज रोसाल ॥

वेसरसि करता चालइ ॥ जेहवा परवत माल ॥ ॥१५॥

घोडा तणी फोज जूजइ ॥ तेह न लाभइ पार ॥

उवट वाटिइ उपडया ॥ चालि खांन तणा तोखार ॥ ॥१६॥

बरगां ढोल नफेरी वाजइ ॥ काहलनि निसाण ॥

जिहां २ झांझा खड न पाणी ॥ तिहां २ करे मेहेलाण ॥ ॥१७॥

आगलिथि काकुंदल चालि ॥ भलोइ करावइ वाट ॥

आरहिडे पाहणे घण भाजी ॥ कधिउ माधव घाट ॥ ॥१८॥

आगलिथिका वागड् साविज ॥ वाटि नांठां जाय ॥

विसमी भुमि लई देसुते ॥ दहदसि धाढां जाय ॥ ॥१९॥

दीधी वाट समर सीराउलि ॥ आव्या कटक वनास ॥

गूजरति बूवीया पहुता ॥ ततखिण पडीउ त्रास ॥ ॥२०॥

उढी खेह थयुं अंधारुं ॥ गयेण न सूझइ भाण ॥

चाली दल मूहडासि आव्या ॥ दमदमीया निसाण ॥ ॥२१॥

आव्या सुणी मलेछ मूछाळा ॥ रणी राउत वट कीधी ॥

वे तड भणइ साहमा घाउ लेसिउ ॥ अन्न प्रातिन्या कीधी ॥ ॥२२॥

आगइ अन्नवसं सुवीतु ॥ छयल भणइ नकि छांडउं ॥

असपतिनां दल साहमु चालइ ॥ लई उघाडउ खांडु ॥ ॥२३॥

दीठा तुरक रहु राणियाभी ॥ पिहिलुं कामा सारि ॥

रोसि चाडिउ रणिपे रण मांडइ ॥ मारी भाग देवारइ ॥ ॥२४॥

घाडि विचारी घणु दल थोभिउं ॥ बीर आवरइ लोह ॥

तरक बचां मूगल कर हटिया ॥ उपरि पडिउ समोह ॥ ॥२५॥

मारी मालेछ पडतु दीठउ ॥ वतड वखांणिउ घांनि ॥

जय२कार हुउ सरंगापुरि ॥ बइसी रायुं विमान ॥ ॥२६॥

- धर्यावान मुहडीसु भागु ॥ गामे घाली लाइ ॥
 गमे २ लूसिइ लूटाइ ॥ दहदाहि धाढा धाइ ॥१७॥
 भागा देस काहनम चिडोत्तर ॥ बावन निषेड हार ॥
 गूजरतिनुं घोषर भाथु ॥ हजोय न आवइ पार ॥१८॥
 तडयानगर सेवे धंधोलां ॥ दीठां सायर पूर ॥
 सोना रुपां नइं सावटु ॥ कांचलीया कपूर ॥१९॥
 मारइ देश फरि घण फोजि ॥ अनइं लूसाय धान ॥
 चालइ ढोरथा रस पराणां ॥ माणस झालइ बान ॥२०॥
 चड्या कटक डंडाहि दडोत्तर ॥ धाण धार धंधालि ॥
 ऊढी बीबी वासी आव्या ॥ प्राटण दीधी पोलि ॥२१॥
 दीधा लखत जइ दरवाजइ ॥ सज थया झूझार ॥
 माधव महितें आगलि कीधुं ॥ जाणइ मागनी सार ॥२२॥
 लभइ नगर रह्या राय थोभी ॥ साहमा तीर विछूटइ ॥
 माधव भणइ कर्ण जा नाशी ॥ कां मरइ अषूटइ ॥२३॥
 पाढी छोडूं कर्ण राय नाठउ ॥ पाली जाय राणी ॥
 पाए नवी डाभसो षूचइ ॥ रही नइं पीइं पाणी ॥२४॥
 किशारूष फल्या राउ उधारु ॥ राणी मनि संदेह ॥
 बीलां बोर अन इगोरां ॥ माधवना फल एह ॥२५॥
 नाठउ कर्ण पछइ गढ भेलिउ ॥ भरीया लीया भंडार ॥
 अलूखानि आवी छोडाव्या ॥ वालि तणा तोखार ॥२६॥
 एहवी वात हूइ न हुसिइ ॥ अणहलपुर मझारि ॥
 जेणि ठामि हूतुं देहरासर ॥ बांग दीइ सेलार ॥२७॥
 अलूखानि पाटणगढ दिठउ ॥ पूठि करुं वखाण ॥

अलावदीन पातसाह केरी ॥ तुवरतावी आंण	॥६८॥
भणी कटक उपज्यां असाउलि ॥ गढमांहि मेहलूं थाणूं ॥	
गूशराति देसमांहि गडगड इ ॥ तही लगिं इ तुरकाणूं	॥६९॥
असाउलि धुलकुं खंभायति ॥ सूरति नई रानेर ॥	
बीजा नगर केतलां कहीइ ॥ कंणइ चांपानयर	॥७०॥
गूजराति मांहि ताखति कीधी ॥ सहू सामटी लीधुं ॥	
वाजी सांन खान सोमइया ॥ भणी पीयाणुं कीधउं	॥७१॥
सोरठ मांहि मयगलपुर महुया ॥ वली उनानि दाठा ॥	
पाडी ढाक निसाण धसूक्या ॥ लोक दह दिसे नाठा	॥७२॥
राखि जिव दविमांहि पयठा ॥ वरतइ हाल कलोल ॥	
तरक पासि दैवमपाडसि ॥ वरिघाले द्रहबोल	॥७३॥
हीया प्रगि कोलाहल मुणोइ जाणे कुपिउ काल ॥	
पडइ वूवरण काहल वाजइ ॥ दोसइ धूम विराल	॥७४॥
खारकी द्राख नालीयर नीलां ॥ फोफल नइ बीजोरां ॥	
वारु वाडा सेलडी केरा ॥ वाडीना केलेहरा	॥७५॥
आदू सूरण नइ पिंडालू ॥ वली पोसातां पान ॥	
कटक मांहे जोति खति आवइ ॥ कोइ न खाइ धान	॥७६॥
सोरठमांहि सहुको नाठतूं ॥ भरीउ देस लूसाइ ॥	
भागइ नगर देस आंगलिया ॥ आडु कोइ न थाइ	॥७७॥
कीधउ कूचउ पडीयां साहण ॥ घणू निसाण वजाव्या ॥	
भाज्या देस देव कइ ॥ पाटण देल दीपंतां आव्या	॥७८॥
भगर निवेस बारगइ दीधी ॥ नवा सराचा उभ्या ॥	
घोडातणी पायगइ कीधी ॥ तरुयारि मयगल थंभ्या	॥७९॥

दीधी पोलि हुड गढरोहु ॥ कीधु घणुं परियाण ॥	
नगरमां पोसाता पायक ॥ तेहन मूकइ बाण	॥८०॥
आविपाद्रिसिइ फलउ कीधूं ॥ लीधा चउपट घाय ॥	
सोरठीया राउत सपराणा ॥ न दीय पाछा पाय	॥८१॥
वालावाजइ अनइ जेठुया ॥ चूडास मासे आवइ ॥	
असपाति सेन समुद्र उलटिउ ॥ उपरि चांपी जावइ	॥८२॥
कटकमांहि हाथी पाखरीया ॥ पटा दंतूसलि घाल्या ॥	
बौटउं नगर तुरी हण ढणिया ॥ पोलिइ पाधरा चाल्या	॥८३॥
पाद्र थकी उसरीया राउत ॥ कांइ न लाधु लाग ॥	
दीधी पोलि फारकी चडीया ॥ मलेछ महल्यावी माग	॥८४॥
कटक उलझां ढोल भ्रसूक्या घरहर धरती कांपी ॥	
कर्या पराण उडव्या हाथी ॥ तुरक चड्या गढ चांपी	॥८५॥
वरती भेल देव कइ पाटणि ॥ पड्या पोलि पगार ॥	
नगरमांहि जूलंका लूंसाइ ॥ खान तणां असवार	॥८६॥
देव तणइ प्रासादि चिहु दसिं ॥ राउत दीधउ हाथ ॥	
करि सनांन धरी सरि तलसि ॥ सरणि करिउ सोमनाथ	॥८७॥
देव तणे सढवाइ चुरासो ॥ तेह पडाऊ घाइ ॥	
वाजी हाक उडव्या हाथी ॥ आव्या चुपट घाय	॥८८॥
रणि वाऊला डोट उछीना ॥ चालति साहमा चालइ ॥	
करकटीया हंवसी पाखरीए ॥ फेरी कुंडइ घालइ	॥८९॥
रोसाला राउत रणि सुड्या ॥ नडि नाद उतारिउ ॥	
अनरथतणुं मूल जे कहीइ ॥ माधव मुहतु मारिउ	॥९०॥

1000

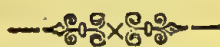
1000

1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000

1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000
1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000

1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000

જાહેરખબર.

આ વરસથી ગૂજરાત શાળાપત્રના કદમાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે. ૧૬ પૃષ્ઠને ઠેકાણે હવેથી ૨૪ પૃષ્ઠ આપવામાં આવશે. તે છતાં એના કિંમત હતી તે પ્રમાણે માત્ર એક રૂપિયેજ હમણાં રહેવા દીધી છે.

નવલરામ લક્ષ્મીરામ.

એડીટર, ગૂજરાત શાળાપત્ર.

નાગીત નીવંદરારી વિદ્યાપતી જાવજિરી રત્નલાલ શર્મા

Registered No. 115 of 1877.

નવનિર્મિત

ગુજરાતશાળાપત્ર.

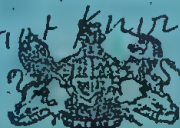
GUJARAT SCHOOL-PAPER.

FEBRUARY 1877.

પુસ્તક ૧૬ મું. ફેબ્રુઆરી સન ૧૮૭૭. અંક ૨ જા.

મૈતાળ બહુ મોટું ગુજ, નામ તેમજ કામ;-
કર અંતે મન લેવની, અરી એતિ ધરિ હામ.

અવલોકનશિક્ષા	પૃષ્ઠ.	Contents	Page
પાદશાહી મેળાવડો.....	૨૫	The Delhi Assemblage	25
કેળવણી આતાની શીર્ષક		Report of the Director of	
સને ૧૮૭૫-૭૬.....	૩૨	Public Instruction for the	
		year 1875-76.....	32
કેળવણી આતાની અખરો.	૩૬	Educational Intelligence	36
		Departmental Notifica-	
સરકારી જાહેર અખર.....	૪૦	tions.....	40
કાલાવડે પ્રબંધ.....	૪૧	Kanad Dev Prabandh	41

(કેળવણી આતાના કમચી)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં યુનાઇટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
જનરલ એજન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રજીસ્ટ્રેડલાલ ગંધારામે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

(મૂલ વરસે રૂ. ૧. અગાઉથી)

ગુજરાત શાઝપત્ર.

પુસ્તક. ૧૬ મું.

ફેબ્રુઆરી. સને ૧૮૭૭.

અંક ૨ જો.

પાદશાહી મેઝાવડો.

શેક્સપિયર કહેછે કે નામમાં શું છે, પણ કેટલાએક સંસ્કારે બવ-
હારમાં તો નામ સર્વોપયોગીછે, અને તેથી ઇંગ્લેન્ડ રાજ ધણા વર્ષ-
થી ભરતખંડમાં પાદશાહી પદને ખરેખરે તો પામી ચૂક્યુંછે તે છતાં પણ
જે દિવસે મહારાણીએ શ્રી કેસરેહિંદ એ નામ ધારણ કર્યું તે દિવસને અમે
જ્યાં દેશના ઇતિહાસમાં ધણે અગત્યનો ગણીએ છઈએ. એ કારણથી એ
દિવસના નામોત્સવની નોંધ અમે ગયા અંકમાં લીધી હતી, અને આ
ટાણે તે પ્રસંગના વૈભવનું કાંઈક વર્ણન લખી રાખીએ છઈએ.

એ દિવસને માટે એક વર્ષ અગાઉથી ચર્ચાઓ ચાલી રહી હતી,
એ માસથી તૈયારીઓ ધમ ધોકારે થવા લાગી હતી, અને પંદર દિવસ
અગાઉથી રાવરાણાઓનાં રેડ પાદશાહી તખ્તના દિલ્લી શહેરમાં રેડા-
વા લાગ્યા હતા. એ પચવાડીયાના છેલ્લા ભાગમાં તો આગ માડીઓ પો-
તાનું કામ કરતાં છેકળ કંટાળી ગઈ હતી, અને ખેડોની પેઠે ભરાતાં
પણ જને તેમાં માગ મળતો હતો, તે પોતાને મહાભાગ્યશાળી ગણતા હતા.
૨૩ મી ડીસેમ્બર સુધીમાં ભરતખંડના સૈકડો રાજાઓ પોતાના લાવ લ-
શ્કરના ઠાઠની સાથે દિલ્લીમાં હાજર થઈ રાણી સાહેબના સરસુબાને
આવવાની રાહ જોતા હતા. જે વેળા એ સરસુબા લાર્ડ લીટને પુરમાં પ્ર-
વેશ કર્યા તે વેળાનો શો ઠાઠ અત્યે શીશાભા! એ વેળા દિલ્લીના શ્વેતનનો
શો ખહાર, જ્યાં મોટા મોટા રાજાઓ અને અમલદારો સંધારણ સુસા-

કરોની માફક ખાટ કામ ઉપર ધકા ખાતા હતા, અને બાહાર એક મોટો
અદભુત મેજો બરાઈ રહ્યો હતો! નોપના તડકાની સાથે ગવર્નર જનરલ
સાહેબ આગ ગાડીમાંથી ઉતર્યા, અને ત્યાંજ દેશ દેશના સઘળા રાજાઓ-
નો પહેલો મજરો લીધો. બરાબર ૨૫ વાગે સાહેબની અથવારી નીકળી,
સૌથી આગળ અગોઆરમા હજારનું સેન ધીમે ધીમે અને અંટકતું અંટકતું
તું ચાલતું હતું, ત્યાર કડે મોટું તોપખાનું, પછીથી ઘોરે સ્વારોની ટુકડી, પછી
બે હાથીઓ ઉપર ગવર્નર જનરલ સાહેબના હાથુરીઆ અમલદારો, પછી-
થી ભભકાદાર લેખાસવાળો ભભકાદાર જામુગ સાહેબ, બાર લશ્કરી ર-
ણશિંગા, નાગો તરવારવાળા અંગ રક્ષકો, અને તેમની પછવાડી કાંબક
અંતરે જરકસો લૂગડું ફેરાડેલા મોટા હાથી ઉપર લાડ અને લેડી
લીટન સજ્જેડે બિરાજ્યાં હતાં. પછાડી સેવકો સોનાનું છત્ર કરી રહ્યા હતા
પાછળ હાથીના બચ્ચાં ઉપર એ સાહેબની બે તરફ બેઠીઓ બિરાજ
હતી. ત્યાર કડે પાછા અંગ રક્ષકોની હાર આવતાં હતો. અને એટલાથી-
જ એ અથવારી પુરી થઈ એમ ન જાણવું. ત્યાર પછી ગવર્નર સાહેબની
હાથુરમાંના અમલદારોએ જ હાથી ભર્યા હતા. પછીથી ૨૦ મા હજારની
સેના, પછી હાથીઓ ઉપર ધલાકામાંના ગવર્નર સાહેબો, મુખ્ય સેનાપતિ
કાંઉન્સલરો, અને બીજા અનેક ઇંગરેજ તથા દેશી ગૃહસ્થો હરખની સાથે
આક્યા આવતા હતા. સૌથી પાછલા ભાગમાં ૩૦ હાથી, સેંકડો ઘોડા,
ટકું, ઊંટ અને પાલખીઓ રાખી હતી. એ સઘળી અથવારી આશરે
ચાર મૈલ લાંબી હતી, અને એને પહોંચતાં ત્રણ કલાક થયા હતા. જે મા-
ર્ગે થઇને એ અથવારી જવાની હતી, ત્યાં પણ એવાજ ઠાક કરા રાખ્યો
હતો. વાટે વેરાતું વેરાતું હારબંધ લશ્કર હિંમુ રાખ્યું હતું. હિંદુસ્તાનના
સેંકડો રાજાઓનું હજારો બંધ જે લશ્કર આવ્યું હતું તે સઘળાને તેના
વિચિત્ર ભભકાની સાથે ધલાકાત્તર ગોડવાને રસ્તાની બાજુઓ સણગારી
હતી. તેમજ ગાયકવાડ, નીઝામ મેસોર, વગેરેના રાજાઓના સુંદર રંગેલા
અને સુંદર શણગાર સજ્જેલા હાથીઓની બે હાર કરી હતી. ગાયકવાડ
કરવિન્ની સોનાની તોપો પણ આ પ્રસંગની શોભામાં ઠાક વધારો કરવામાં
ખપ લાગી હતી. ગાયકવાડનો સઘળો સામાન આ સમયે બહુજ વખ-
ણાયો. તે સૂર્યની પેંડે ઝળકી રહી પાદશાહી ઝળકારામાં વધારો કરતો

હતો. રસ્તામાં જોનારાઓનો ઠડ કેટલી મળી હશે તેનો વિચાર તો આપ-
વાજ અમારી કલમની શક્તિની બહાર છે. જુમામસીદ રાજા વગેરે ને
મેસવા રાઈ રાખી હતી. તેના મોટા પગથાર, અગાશી, અને તોડા, નાના
પ્રકારના વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કરી ખીચીખીજ ખેડેલાં પહેલા વર્ગનાજ
પુરુષોથી છેક ઠંકઠ ગયા હતા, અને જુમામસીદ એજ આ પ્રસંગે જોવા
લાયક વસ્તુ થઈ રહી હતી. લોકો વાટે ને ઘટે, ઘરમાં ને બારીએ, ઝો-
ટલે ને છાપરે, જ્યાં જોઈએ ત્યાં તરવરી રહ્યા હતા, અને તે છતાં પણ
ઘણા એ અથવારી જોવા નહિ પામ્યા હોય એ નિશ્ચય છે. પોલિસને
આ પ્રસંગે કેવાં કેવાં પરાક્રમ કરવાં પડ્યાં હશે તે તો આ ધામધૂમમાં
હજી અંધારામાંજ રહ્યું.

ગવર્નર જનરલ સાહેબ પધાર્યા ત્યાંથીજ ધામધૂમો દિલ્લી શહેર-
માં ચાલવા લાગા. રાજાઓનો મજરો લેવો શરૂ થયો, અને તે એટલા
બધા હતા કે તે બધી બટપટ છેક ૧ લી સુધીજ ચાલી. એક રાજા
જય ને ખીજો આવે. તેમને સજામતી આપવાં જો તોષો પડતી હતી તે
એટલા દિવસમાં રાત કે દહાડો એક ક્ષણ પણ બંધજ પડી નથી. નિરંતર
જોષોના તડાકા સંભળાયાજ કરતા હતા. અને જ્યાં અને જ્યારે જુઓ
ત્યારે દેશી રાજાઓના ઠાઠ ભર્યા રસાલાના દર્શન થયાજ કરતા હતા.

આ વખતે દિલ્લીનાં બહાર ચારે તરફ કેટલા માધ્યમ મુખી તંત્રીઓ-
નોજ દરજ્જો રેલી રહ્યો હતો. દિલ્લી કરતાં તો દશે ગાણું મોટું ગામ આ
તંત્રીઓની હતું. એની ગોડવણ બહુજ સારો ફરવામાં આવી હતી, અને
“પાદશાહ ત્યાં બનત” એ કહેવત પ્રમાણે સધળે ડોકાણે થઈ રહ્યું હતું.
એમાં કાશ્મીરના રાજાનો શાહનો તંત્રી બહુજ જોવા લાયક હતો.

આ ઠાઠમાઠના અરસામાં કેટલુંએક રાજપ્રકરણી અગત્યનું કામ
કરવામાં આવ્યું. લાર્ડ લીટને રાજાઓના મુત્તાકાતમાં એનો સબ્યતા અને
મીઠાશ વાપરી કે તેઓ બધાજ ખૂશી થઈને પાછા વળ્યા. સિંધિયાને કાંઈ
થોભવું પડ્યાના સખબચી રીસાપો હતો એમ કહેવાતું હતું, પણ પાછળથી
આત્રાની સાથે જાહેર કરવામાં આવ્યું છે કે ફક્ત માંદગીના કારણથીજ
તે એ ત્રણ દિવસ ઉદાસ, અને ગવર્નર જનરલના હેત ભર્યા વચનોનો
અનાદાર કરતો હોય એવો દેખાયો હતો. રાજાઓને જ એ પ્રસંગે ભેટ

આપવામાં આવી તેમાં પ્રત્યેકને એક સુંદર વાવટો આપવામાં આવ્યો છે. એના ઉપર ઇંગરેજીમાં “કૈસરે હિંદ વિક્ટોરિયાની તરફથી ૧ લી જન- વારી ૧૮૭૭” એ પ્રમાણે સોનેરી અક્ષરે લખેલું છે, અને એ વાવટો લશ્કરના દમાનની સાથે દરેકના રાજમાં છૂટો છૂટો પહોંચાડવામાં આવનાર છે.

એજ અરસામાં કેટલા એક રાજાઓના માન મર્ત્યામાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે. ઘણા ખરાને જે માનમાં તોપ મળતી હતી તેમાં કાંધ વધારો આપી છે. તેમાંથી ગૂજરાત ખાતે જૂનાગઢ, ભાવનગર, નવાનગર, ધ્રાંગધ્રાની, અને મોરબીની નવથો અગ્રીઆર તોપો થઈ છે. વાંસદા, ધર્મપુર, ક્રોળ, ગોંડળ, લીમડી, પાલીટાણા, રાજકોટ, સજીન, વઢવાણ, અને વાંકાનેર એને હવેથી નવ તોપોનું માન મળશે. સિંધિયાને ઇંગરેજ પાદશાહીનો જનરલ (સેનાપતિ, અને કાશ્મીરના મહારાજને મેજર જનરલ એવાં આખર ખાતર નામ આપવામાં આવ્યાં છે. સિંધિયાને લાર્ડ-લોટન સાહેબે મોઢે પણ કહ્યું હતું કે તમે લશ્કરી કામમાં ઘણા નિપુણ છો તેથી આ ખિતાબ તમને રાણી સાહેબ આપે છે, અને કાશ્મીરના મહારાજને તો “હિંદુસ્તાનની ઢાલ” એમજ કહીને બોલાવ્યા હતા. એ કારસી નામો આ પ્રમાણે છે.

સિંધિયા. — હિસ્મ ઉસ સલ તનત.

કાશ્મીર. — ઇંદર મહીંદર બહાદુર સીપરે સલ તનત.

ગાયકવાડ. — ફરજંદે ખાસે દોલતે ઇંગ્લિશિયા.

વગેરે.

એજ પ્રસંગે ગૂજરાત ખાતે નવાનગર અને ધ્રાંગધ્રાના રાજા સાહેબોને કે. સી. એસ. આઇ. નો ખિતાબ અને વડોદ્રાના દીવાન સરદી માધવરાવને રાજા એ ઉપનામ આપવામાં આવ્યું છે. ઇંગરેજ તથા દેશી રાજાના કેટલાએક નામીયા ગૃહસ્થોની પણ કદર જાણવામાં આવી છે. એમાં આ ધક્કા ખાતે મોખરે રાજ્યત્રી ગૌરી શંકર (ઉદ્દેશંકર ભાવનગરના જુના અને વખાણાએલા દીવાન,) રાવ સાહેબ વિશ્વનાથ નારાયણ મંડળીક, (મુ-યદા બાંધનારી સભાના એક મેંબર અને જાણીતા વિદ્વાન.) તથા શેઠ ડાસાભાઈ ફરામજી કડાના નામ જોવામાં આવે છે. એ ત્રણ ગ્રહસ્થને

સી.એસ. આઈ.નો ખિતાબ મળ્યો છે તે જોઈને અમે પ્રસંન થયા છ છપ્પે તેમજ રાવ બહાદુર અને ખાન બહાદુરની ટીપમાં પણ ગૂજરાતના કેટલા એક જાણીતા લાયક ગૃહસ્થોનાં નામ જોવામાં આવે છે. રજવાડાં-ખાતે રાજ્યશ્રી ગોકુળજી ઝાલા, (જૂનાગઢવાળા,) માકાજી ધનજી (કાંગ-દ્રાના માજી કારભારી) જનાર્દન કેલકર (વડોદરાના નાયબ દીવાન) જ-માદાર સાલેહિંદ (જૂનાગઢ વાળા) કાજી શાહાબુદ્દીન (વડોદરાના રેવી-ન્યુ ખાતાના ઉપરી); સરકારી અધિકારીઓમાં રાવ બહાદુર ગોપાળરાવ હરિ દેશમુખ (અમદાવાદની રમાલકાજ કોર્ટના જડજ), જગજીવનદાસ ખુશાલદાસ (સુરતના ડેપુટી માજીસ્ટ્રેટ), કેશવરાવ ભાસ્કર (કાઠીયા-વાડ. આ. પો.એજન્ટ), નંદશંકર તુલજીશંકર (લુણાવાડા તથા મુંડના આ. પો.એજન્ટ), કુશાભાઈ સારાભાઈ (રેવાકાંઠાના દફતરદાર); પેસ્તાનજી જહાંગીરજી (વડોદરાના સેટલમેન્ટ ઓફીસર). ખરસેદજી રસ્તમજી (વડોદરાના સીફ્ટ જસ્ટીસ; અને ખાનગી ગૃહસ્થોમાંથી શેઠ પ્રેમાભાઈ હોમાભાઈ (અમદાવાદના નગરશેઠ) દેશાઈ વેહારીદાજી અન્જીભાઈ (નડીયાદના.) અને મોદી રસ્તમજી ખરસેદજી (સુરતના) — એઓને એવ બહાદુર ખાન બહાદુર એવા ખિતાબ બક્ષવામાં આવ્યા છે. એમાંના ઘણા ખરા ગૃહસ્થો તો પોતાની હાલ નોકરીને રૂએ રાવ બહાદુર કહેવાય છે, પણ હવેથી તેમને આ નામ જીદગી સુધી કાયમ રહેશે. મુંબાઈ મહાકાના બીજા ભાગમાં કેળવણી ખાતાવાળા પ્રોફેસર કેરો લક્ષમણ અને દાજી નીલકંઠ (ઈન્જેનરી કાલેજના) પણ રાવ બહાદુર થયા છે.

એથી વધારે અગત્યનું કામ એ થયું છે કે “કાંઉનસલ આવ ધી એ પ્રેસ” એ નામની સભા સ્થાપન કરવામાં આવી છે. એ કાંઉનસલ શું કામ કરશે તે જાહેર કરવામાં આવ્યું નથી, પણ આપણે આશા રાખવી જોઈએ કે કોઈ કાળે એ વિસ્તાર પામીને ઇંગ્લાંડની પાર્લામેન્ટના જેવા આકારમાં કાંઈ આવશે. મહાકાના ગવર્નરો, લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નરો, સેનાધિપતિ, ગવર્નર જનરલની કાંઉનસલનાં સભાસદો, અને હાલકર, સિંધિયા, તથા કાશ્મીર, ખુદો, જેપુર, ઝીંદ, રામપુર, અને ત્રાવણકોરના હાલ રાજ કરતાંઓને એ સભાના મેમ્બર ઠેરાવ્યા છે.

એ પ્રમાણેની ભારે ખટપટમાં ગુંથાએલા લાર્ડ લૉટનને આ દિવસો

એટલા ક્ષણ સમાન લાગ્યા. અને ૧ લી તારીખનો ઉત્સવ ફતેહ મંદો અને શાખાસીની સાથે આવી પહોંચ્યો. એ દિવસે સવારથી શહેરમાં બારે દોડદોડ થવા લાગી, અને બપોરે ગવર્નર જનરલની કાંપથી દૂર ત્રણ માઇલ ન્યાં પાદશાહી મેળાવડાની ગોઠવણો લાંબા વખતથી થવા લાગી હતી ત્યાં એક એક એવાભવ્ય અને રમણીક દેખાવ બની રહ્યો કે હાલના જમાનાના કોઇ પણ માણસે દીઠા પણ નહિ હોય અને દેખશે પણ નહિ. દેવનોએને પણ લજવે એવા મહા મોટા તંત્રુઓ નાંખી દીધા હતા, અને તેમાં સચળો રચના આ પાદશાહી કાર્યને શોભિ એવીજ હતી. એમાં છ મોટા સોનેરી ચાંભલા આવી રહ્યા, અને તે દરેકની ઉપર સુંદર દીપમાળ ઝગકી રહો હતો. એ તંત્રુની એક બાજુના મધ્ય ભાગમાં સોના રૂપાનું સોહામણું તખ્ત મૂકેલું હતું, અને તે ઉપર પાદશાહી મુગટ બિરાજી રહ્યો હતો. એના ઉપલા ભાગમાં વિજયાદેવી ચિટ્ટોરિઆ રાણીનું સ્વભાવિક કંદના જેવડું સુંદર ચિત્ર એવી છટાથી લગાવેલું હતું, કે જોનારને રાણી સાદૈય પ્રત્યક્ષજ પધાર્યાછે કે શું એવી ભ્રાંતિ થતી હતી. એ તખ્તની સામા અર્ધ ગોળાકાર મંડપ કહાડ્યો હતો, અને ગોળમાં ફરતા ગવરનરો, લેફ્ટેનેન્ટ ગવરનરો, સેનાધિપતિ હજુરના અધિકારીઓ સહિત. મોટા મોટા અમલદારો, અને પ્રાંત પ્રાંતના અનેક રાજાઓ પોતાના પોલિટિકલ સંબંધ પ્રમાણે અનુક્રમે ગોઠવાએજા બેઠા હતાં. એ સમયે ૬૩ રાજાઓ હાજર હતા. મંડપના પાછલા ભાગમાં પર રાજના એમત્યાઓને જગો આપી હતી, અને તેના પછવાડે દેશી અમીરો અને મોટા મોટા ગૃહસ્થોને બેઠક મળી હતી. મેળાવડાની દક્ષિણ બાજુએ ૧૫૦૦૦ માણસનું લશ્કર અને ઉત્તરે દેશી રાજાઓના લશ્કર એવી રીતે હબાં હતાં કે એક ખરેખરોજ ભવ્ય દેખાવ થઇ રહ્યો હતો. તખ્તની દરેક બાજુએ તથા રાજાઓ અને અમલદારોના પેસવાના માર્ગ આગળ શોભાના અંગરક્ષકોની તરવારો ઝગકારા મારતો હતો. આ મંડપની આસપાસ મણુગારેલા હજારેક હાથીઓની વાડ કરી લીધી હતી. તંત્રુની બાજુઓ ખુલી હતી તેથી બહાર ઉભેલા તમાશગીરો અંદરની સઘળી લીજા જોઇ શકતા હતા, અને એ તમાશગીરોની સંખ્યા તો કોનો તાગાદ છે કે ગણી શકે ? એ દેખાવ ખરેખર ચિતારાને ચિતારવા, અને કવિઓને

વર્ણવા મેળ હતો, અને તે પ્રમાણેજ આ કવિદુગ્ગોત ન કવિત્વભાગી
લાડ લીટને એક સારામાં સારા ચિતારાને, એક સારામાં સારા હિંદુ-
સ્તાનના તવારીખોને, અને સઘળા મોટા મોટા વર્તમાન પત્રોના અધિ-
પતિઓને આ પ્રસંગના વૈભવને અવિચળ કરવા સાડે પ્રેમથી આ-
મંત્રણા હતા.

ખરાખર મધ્યાહ્ને સમે ગવરનર જનરત્ર સાહેબ પાદશાહી ઠાકરી
આ દરબારમાં પધાર્યા. આગળ સઘળા હજુરી અમલદારો હીડે, અ-
ને લશ્કરી રણશીંગાઓના અવાજ થઈ રહ્યો, તેની સાથે સભામાં
પગ મૂક્યો, અને તાત્કાળ આખો મેળાવડો-ભરતખંડના ઉત્તમમાં ઉત્તમ
નમુના—તત્ત નજરથી ઉભા થયા અને લશ્કરી વાંજાઓ જુરસાથી
ગ્રાંડ માર્ચ વગાડવા લાગ્યા. તત્ત ઉપર ચઢતાં “પરમેશ્વર, રાણીનું
રક્ષણ કરો” એ સર્વ ઇંગલિશ જનપ્રિય ઉત્સાહી પદનાં સૂર નિકળ્યા.
પછી પોતે તત્ત ઉપર બેઠા, અને થોડી વાર પછી મહારાણીનું જાહેર
રનામું વાંચવાને ઉભા થયા તે સમયે સંઘળો સમાજ ઉભો થયો અને
પાદશાહી રણશીંગાના નાદ થયા. સઘળાએ ઉભા ઉભા એ જાહેરનામું
સાંભળ્યું, અને તે વંચાઈ રહ્યું ત્યારે પાછા રણશીંગા વાગ્યા, ૧૦૨
તોપો પડી, અને લશ્કરના જોટલાં બાંડ હતા તેટલાં બધાં એક સ્વરે
હર્ષના નાદ કરવા લાગ્યાં. લાડ લીટનું ભપલુ પુરું થયાં પછી વાજાં
વાગ્યાં અને સમસ્ત લશ્કરે તણ હુરેના પોકાર કર્યાં.

પાદશાહી રીત મુજબ આ શુભ દિવસે ૧૫૬૦૮ કેદીઓને છોડ્યા
અને ૩૧૦૦ની અંદરના જોટલા દેવાદારો તે દિવસે જાજમાં હતા તેને
પણ તેનું દેવુ આપી છોડી મૂકવાના છે. જે વ્યાજું મહારાણીએ આ
કેદીઓને અને દેવાદારોને છોડ્યા તે ભરતખંડની રૈયતને સંપૂર્ણ છૂટ
આપી સદા સુખમાં રહે એવી સૌ કોઈની આશિષ છે. તથાસ્તુ!

કેઝવળી યાતાનો રીપોર્ટ. સને ૧૮૭૫-૭૬.

૧ લોકલફંડના ૧૨૫૨૫૦૪ તથા સરકારના ૧૦૬૧૫૯૩ મળ્યાને આ વરસમાં આ ધલાકા ખાતે કેળવણીને સાફ રૂ. ૨૩૧૪૦૬૭ રૂપિયા ખર્ચાયાછે. ગયા વરસ કરતાં સરકારના ૪૬૭૬ રૂપિયા ઓછા અને લોકલફંડના ૬૧૪૭૬ વધારે આગ્યા હતા, એટલે, કુલ રૂપિયા ૫૬૮૦૦નો આ વરસ વધારો હતો.

આપણા આ ઉત્તરપ્રાંતમાં લોકલફંડ નીચેની વિગતે ખર્ચાયો હતો.

	રૂપિયા	વધારો.	ધટારો.
સરકારી ખર્ચની નિશાળોની ફીમાંથી ૧૬૦૨૮	૧૩૯૮	૦	
સેસફંડ તથા તે નિશાળોની ફીમાંથી ૨૪૪૭૨૩	૦	૧૧૩૨૯	
લોકો તરફની મદદ (નિશાળને)	૩૧૮૬	૧૦૬૫	૦
II (નિશાળ બાંધવામાં)	૦	૦	૧૦૫૧૪
મ્યુનિસિપાલિટી તરફની મદદ	૯૨૦૮	૦	૬૧૩
મૂળરાત પ્રાવિન્શિયલ કલેજ ફંડ	૦	૦	૧૧૪
બોલ બક્ષીદા ફંડ	૨૩૭૬	૦	૧૫૬૬
કાઠીઆવાડએન્જ્યુકેશનફંડ	૧૨૮૭૬૦	૪૮૯	૦
રેવાકાંઠા II II	૧૧૫૬	૨૭૯	૦
ખંભાત II II	૮૭૮	૮૭૮	૦
મહીકાંઠા II II	૩૫૫૫	૩૫૫૫	૦

કુલ ૪૦૯૮૭૧ ૭૬૩૮ ૨૪૧૩૯

૨ આ કુલ પૈસાને બજે આ ધલાકામાં એ વરસે નીચે પ્રમાણે નિશાળો ચાલતી હતી, અને નિશાળીઆઓની સંખ્યા તથા સરાસરી હાજરી પણ તેના નામની સાથે આપીએ.

સરકારી ખર્ચની નિશાળો.

કાલ જાતની નિશાળ.	તેની	બાણનારની	સરાસરી	સેકડસરાસ
	સંખ્યા.	સંખ્યા.	હાજરી.	રીહાજરી.
પાંડશાળાઓ.	૫	૮૬૫	૭૭૧	૮૯

કેળવણીખાતાનો રીપોર્ટ.

૩૩

હાઇસ્કૂલ (સરકારી)	૧૬	૨૮૩૩	૨૪૬૦	૮૬
" (પરરાજની)	૩	૨૩૭	૨૦૦	૮૪
ફર્સ્ટ ગ્રે. એ. વ. સ્કૂલ (સરકારી)	૩૬	૩૬૮૫	૩૧૨૨	૮૪
" " પર રાજની.	૩	૩૪૨	૨૬૧	૮૫
સેકન્ડ " (સરકારી)	૪૭	૫૭૫૩	૪૫૧૯	૭૮
" " (પરરાજની)	૧૪	૧૯૧૪	૧૩૮૩	૭૨
કનિષ્ઠ વર્ગની, છોકરાઓની, (સરકારી)	૨૯૧૫	૧૫૨૬૫૫	૧૧૧૬૩૯૨	૭૬
" છોકરીઓની "	૧૩૭	૬૧૧૦	૪૦૪૦	૬૬
" છોકરાઓની (પરરાજની)	૪૦૬	૨૪૧૮૧	૧૮૯૬૫	૭૮
" છોકરીઓની "	૨૨	૮૪૨	૪૬૦	૫૪
રાતની નિશાળો (સરકારી)	૭૪	૨૧૧૨	૧૪૪૬	૬૮
વ. ટ્રે. કાલેજ (સરકારી)	૩	૪૧૩	૩૪૯	૮૪
" " સ્કૂલ "	૨	૬૭	૫૮	૮૬
" " (પરરાજની)	૧	૬૨	૫૩	૮૬
પીમલ " "	૩	૪૬	૩૮	૮૬
સિંધ ઇન્જનેરીંગ નિશાળ.	૧	૧૬	૧૫	૮૮
સ્કૂલ આવ. આર્ટ.	૧	૧૧	૭૧	૬૧
ઇડસ્ટ્રીઅલ સ્કૂલ ધારવાડ.	૧	૫૭	૪૫	૭૮
ડોઈંગ સ્કૂલ મુરત.	૧	૧૪	૮	૬૨
પોલિટેક્નિક અને જ્વેલની નિશાળો.	૮	૨૯૭	૧૯૦	૬૩
કુલ.	૩૭૦૨	૨૦૨૬૨૪	૧૫૪૮૮૫	૭૬

સરકારમાંથી મદદ લેનારી ખાનગી નિશાળો.

પાઠશાળાઓ	૨	૮૫	૭૩	૮૫
હાઇ સ્કૂલો	૨૪	૪૧૫૪	૩૪૪૧	૮૨
મધ્યમ વર્ગની નિશાળો.	૩૩	૩૨૩૫	૨૭૯૭	૮૬
કનિષ્ઠ વર્ગની નિશાળો.	૧૧૧	૭૨૬૨	૫૭૨૪	૭૮

ગામઠી નિશાળો.	૫૫	૬૮૧	૫૦૧	૭૩
છોડીઓની નિશાળો.	૩૫	૨૬૯૧	૨૨૨૦	૭૪
રાતની નિશાળો.	૨	૮૧	૫૮	૭૧
કુલ.	૨૬૨	૧૮૫૨૦	૧૪૮૧૫	૭૯
ઉચિત સામુન મંડસ્થી અલ સ્કૂલ.	૧	૧૩૫	૧૩૫	૧૦૦

ફક્ત દેખરેખ હેઠળની ખાતગી નિશાળો.

હાઇ સ્કૂલ	૨	૨૨૩	૧૭૯	૮૦
મધ્યમ વર્ગની નિશાળો.	૩૧	૨૨૬૪	૧૮૨૧	૮૦
કનિષ્ઠ " "	૪૨૯	૧૭૫૮૪	૧૩૬૪૩	૭૯
છોડીઓની " "	૩૯	૧૩૦૯	૭૯૩	૬૦
રાતની " "	૧૧	૩૫૬	૨૪૬	૬૯
નાર્મલ સ્કૂલ.	૧	૧૫	૧૫	૯૭
કુલ.	૫૧૩	૨૧૭૫૩	૧૬૯૯૯	૭૮

સામગ્રી સરવાળો.	૪૪૭૮	૨૪૩૦૩૨	૧૮૬૮૩૪	૭૬
-----------------	------	--------	--------	----

એમાંથી આ ઉત્તર પ્રાંતમાં જિલ્લાવાર હકીગત આ પ્રમાણે હતી.

સુરેત.	કોચકુળ ઓ. માધ્યમ.	ગામડાં.	વસ્તી.	નિશાળો. આ.	નિશાળી આ.
સુરેત.	૧૫૮૮	૮૫૯	૬૦૭૦૮૭	૩૦૬	૧૫૬૫૦
બરુચ.	૧૩૫૮	૪૧૫	૩૫૦૩૨૨	૨૧૩	૮૮૭૪
એડા.	૧૫૬૧	૫૬૧	૭૮૧૭૩૩	૧૯૩	૧૪૩૮૧
અમદાવાદ.	૩૮૪૪	૯૦૪	૮૨૯૬૩૭	૧૮૧	૧૧૦૭૮
પંચમહાલ.	૧૮૭૪	૭૫૨	૨૪૭૫૮૦	૩૪	૨૪૦૨
કાંપ વડોદરા.	•	૧	૧૭૬૬	૧	૪૩
ડીસા.	૦	૧	૫૬૪૦	૨	૧૦૭
કાઠિયાવાડખાતે	૨૦૩૩૯	૪૮૭૯	૨૩૧૨૬૨૯	૪૧૮	૨૩૩૧૯
રેવાકાંઠા	૪૫૯૩	૩૪૮૪	૫૦૫૭૩૨	૬૫	૩૩૦૬

મહીકાંકા	,,	૪૦૦૦	૧૬૪૫	૪૪૭૦૫૬	૪૫	૨૩૮૫
માલણપુર	,,	૬૦૪૧	૧૦૫૮	૫૦૨૫૮૬	૧૮	૯૦૬
કચ્છ	,,	૬૫૦૦	૧૦૨૫	૪૮૭૩૦૫	૪૩	૨૬૪૪
અંખાત	,,	૩૫૦	૮૭	૮૩૪૬૪	૨	૩૦૧
સુરત	,,	૬૧૫	૩૮૧	૧૨૩૮૪૯	૩	૧૮૩

કુલ. ૫૨૬૬૩ ૧૬૦૮૨ ૭૩૮૭૭૧ ૧૫૨૪ ૮૫૮૭૮

પાછલા વરસ કરતાં ૫૮ નિશાળ અને ૧૮૩૧ નિશાળીયાનો વધારો આપણા પ્રાંતમાં હતો. વસ્તીના પ્રમાણમાં સેકડે કેટલા બણે છે તેનો હિસાબ કહાડતા ધણામાં ધણા સુરત જિલ્લામાં ૨-૫૭ અને સુરત હલાકામાં ૧૪ છે. કાઠીયાવાડનાં સેકડે એક બરાબર બણે છે અને એ પ્રમાણ માત્ર જિલ્લા આધીન ઉત્તર તરફ છે. જિલ્લાઓમાં ચાર ગામે ધણું કરીને એક નિશાળ માલમ પડે છે, પણ અહિંયા ૧૩ ગામે પણ એક નિશાળ પૂરી આવતી નથી અને એજ કારણ બણનારની સંખ્યાનું પ્રમાણ ઓછું આવે છે તેનું હોય એમ લાગે છે. બીજા હલાકાઓના મુકાબલામાં તો કાઠીયાવાડ બધો રીતે ચડીયાતો છે.

આખા મુંબઈ હલાકામાં આ વરસે ૩૬૬૪ નિશાળો હતી, અને ૨૦૮૧૩૬ નિશાળીયા હતા. પાછલા વરસમાં તો ૯ નિશાળો ગઈ અને ૯૪ વધી. બણનારોએ કેટલેક કેકાણે ૩૩૭ ઘટયા, અને ૯૩૨૮ વધ્યા. આ બધો રીતના વધારાનો ધણોખરો ભાગ આપણા ઉત્તર પ્રાંતમાં જ હતો એ ધણું આનંદકારક છે.

મદદ લેનારી અને ખાનગી નિશાળો પણ મળતાં ૧૪૪ નિશાળોનો અને ૧૨૦૨૬ નિશાળીયાઓનો વધારો માલમ પડે છે.

આ વરસે પરિણામ જોઈને કુલ ૭૦૭૬૨ અને એમને એમ ૩૩૨૧૫ રૂપિયાની ઑંટ આ વરસે આપવામાં આવી હતી, લોકલ ફંડમાંથી ૨૫૯૮ રૂપિયાની ઑંટ ગામડી નિશાળોમાં ગયો હતો. (અધુરું)

કેઝવળી યાતાની યાવરો.

—ચુલેલ યાહારા હુસેનઅમી દાઉદબાઈ ૩૩)—નડીઆદ કન્યાશાળા
મેહરબાન કલેક્ટર સાહેબનાં મડમ સાહેબ મીસ્તર સેપડ ૩૪) અંબો-
ળજ બટ દુરધાશંક જેશંકર ૩૦-૮-૦ ગાજણ ચીફકાન્સ્ટેબલ સાહેબ
ગોપાળરાવ બળવંતરાવ ૩૦-૧૪-૦—ગાજણ સ્વદયાન ગાજણના ડાકોર
સાહેબ હીમતશંકજી રાયશંકજી ૩૧)—ગાજણ મેહતાજી લક્ષ્મીરામ
જેભાઈ ૩૦-૧૦-૦—આણંદ રાવસાહેબ નરશીલાલ રેવાંદાસ ૩૨)—
આણંદ રાજેશી નારણરાવ દાજીરાવ. ૩૨)—અલીણા રાજેશી વ્રજરાય
સાકરલાલ વકીલ ૩૧)—મીતર મેહરબાન કલેક્ટર સાહેબનાં મડમ સા-
હેબ મીસ્તર સેપડ ૩૪)—ડભાણ રાજેશી ધીરજરામ મુગટરામ ૩૨)
—અંબાત સાહેબજીદા મીરજી નજીમ ખાનસાહેબ ૩૩૪-૮-૦—તા-
પાડ કન્યાશાળા પટેલ સામળબાઈ જીજીબાઈ ૩૩)—તાપાડ કન્યાશાળા
પુરાણી રાજરામ બાપુજી ૩૦-૮-૦—વાસદ મેહરબાન કલેક્ટર સાહેબ
બહાદુર જી. એફ. સેપડ ૩૮)—અંબારા મેહરબાન શંકર પાંડુરંગ પંડીત
૩૧-૩-૦—મીતર શેઠ મેયુરાંદાસ કાશીદાસે છોકરાઓને પાણી પાવા
માટે પરબ મંડાવી હતી—આંકલાવ ગોરજી અમરતનજી સુરચંદજી એજન.

Motiram Rajaram,

ડપુટી એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર જિડા વિભાગ.

જાવક નંબર-૧૫૧ સન ૧૮૭૬

ચીખલી કન્યાશાળામાં મેહરબાન સુરત જીજીના કલેક્ટર પ્રાટ
સાહેબે મીઠાઈ છોકરીઓને ૩૨)—ઓપડીઓ નંગ ૧૪ ૩૩-૪-૬ એજન
નંગ ૯ ૩૨-૨-૬ સ્લેટ નંગ ૧૭ ને માટે ૩૨-૧૦-૬ મોનીટરશીપ જે
છોકરીઓને દરેક મહીને આઠ આના ૩૧૨)—ચીખલી તાલુકા સ્કુલમાં
છોકરાને ઓપડીઓ નંગ ૧૪ ૩૩-૯-૬—આત્રીપોર તાલુકે ચીખલી સુ-
રત જીજીના કાજી શેયદ જમાલુદીન ઉરફે મોર ગુલાબખાન સાહેબે
ઉર્ફુ ઓપડીઓ ૩૭)—પટેલ ફકારબાઈ અસમ્મલજીએ ઓપડી ૩૦-૮-૦
—માવજી સાલેજી પોલીસ પટેલ ૩૦-૮-૦ શેઠ રાયચંદ ગંગાદાસ
૩૦-૪-૦—શેઠ પેતનજી દાદાબાઈ ૩૦-૪-૦ મેહતાજી ગુલાબબાઈ

ડાહ્યાભાઈ ૩૦-૮-૦ મુનશી કલકટર જમાલુદીન ૩૦-૪-૦ પેહુભા
આસીસ્ટન્ટ સંતારામજી અસમાલજી ૩૦-૪-૦—ફૂલેલ તાલુકે ચીખલી
મેહુરખાન ચીખલી તાલુકાના આસીસ્ટન્ટ કલેકટર સાહેબે મીઠાઈ ૩૨)
—વાંસદા સંસ્થાન મેહુરખાન સુરત જીલ્લાના કલેકટર પ્રાંટ સાહેબ અને
એજન્ટ સાહેબે ચોપડીઓ ૩૫-૦-૯ રાજસાહેબ તરફથી મજમુતદાર
ગજનંદ તથા મેમબરોએ મળીને મીઠાઈ ૩૨)—હરીઆ તાલુકે વલસાડ
આજમ હરીઆન સ્ટેશન માસ્ટર છોકરાઓને ચોપડીઓ ૩૧)—વલસાડ
હિંદુ કન્યાશાળા મેહુરખાન કલેકટર પ્રાંટ સાહેબે મીઠાઈ ૩૪) તથા ચો-
પડીઓ ૩૨-૧૪-૦ —ભુતસર તાલુકે વલસાડ મેહુરખાન વલસાડ તા-
લુકાના ફસ્ટ આસીસ્ટન્ટ કલેકટર સાહેબે છોકરાઓને ધનામ ૩૧)—પા-
રડી કન્યાશાળામાં મેહુરખાન સુરત જીલ્લાના કલેકટર પ્રાંટ સાહેબે ધનામ
વહેચ્યું તેની વીગત સાકર શેર ૨૫ ૩૫) ચોપડીઓ ૩૭-૫-૦ ૩૩ કાં-
ચળીઓ નંગ ૬ ૩૦-૧૨-૦ જલ્લાં નંગ ૨ ૩૦-૩-૦ ટોપી બરેલી
નંગ ૧ ૩૦-૪-૦ પેન ૩૦-૧-૦ —મેહુરખાન બાઈલ સાહેબ ઉચ્ચ ભા-
ગના આકર્ષીંગ એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે વહેચ્યું ચોપડીઓ ૨-૧૩-૩
પેન ૩૦-૨-૯ —પારડીના રાવસાહેબ મામલતદાર વાઘજીભાઈએ કોપી
બુકો લાયબ્રેરીને સાકર ૩૦-૦-૯ સ્લેટપેન ૩૦-૬-૯ —કોલક તાલુકે પા-
રડી મેહુરખાન કલેકટર પ્રાંટ સાહેબે છોકરાઓને મીઠાઈ વહેચી ૩૩)
સ્કુલ કમિટીના મેમબર તથા સદસ્યો મળીને તથા ડાક્ટર સાહેબ ઉદ-
વાડાના મળીને ધનામ ચોપડી વીગરે ૩૮-૦-૮ —ઉમરસાડી તાલુકે
પારડી મેહુરખાન આસીસ્ટન્ટ કલેકટર ઇસ્ટ સાહેબે મીઠાઈ ૩૧)—પારડી-
ના રાવસાહેબ મામલતદાર વાઘજીભાઈ છોકરાઓને ચોપડીઓ વહેચી
૩-૦-૧૨-૦—વાઘજીપા મેહુરખાન આસીસ્ટન્ટ કલેકટર ઇસ્ટ સાહેબે
મીઠાઈ વહેચી ૩૧)

Ganpatram G.

આ. ડ. એ. ઇ. સુરત. દ. વિ.

વરધરી સરકારી ગૂજરાતી નિશાળની પરીક્ષા નાંચે લખેલા અમલ
દારોએ પધારી કરી.

લુણાવાડા ઉત્તર ભાગના ચીફકાનીસ્ટેબલ સાહેબ બાહાદુર હેમાન

દાદુમીઆં તા. ૨૨ મી જુલાઈ સને ૧૮૭૬ ના રોજ નિશાળમાં પધારી છોકરાઓની પરીક્ષા કરી ૩૧) ની મીઠાઈ વહેંચી.—આનપુર તા. હુકે હુણાવાડાના ચાણદાર સાહેબ યુનીલાલ ઝવેરલાલ તા. ૧૫ મી અગષ્ટ સને ૧૮૭૬ ના રોજ નિશાળમાં પધારી છોકરાઓની પરીક્ષા કરી આના ૧૨ ની મીઠાઈ વહેંચી.

Lalbhai Rupram,

આં ૩. એ. ઇ. ર. પં.

જા.ન. ૧૬૨ સન ૧૮૭૬—૭૭

શન ૧૮૭૫ ના જીનની તા. ૧ લીથી શન ૧૮૭૬ ના જીનની છેલ્લી તારીખ સુધીમાં પ્રાંત કચ્છની નિશાળોમાં જે પુનામ થયા તેની ટીપ. જીનની ન. ૨ જાની નિશાળમાં શેઠ. નાનચંદ ખટાઉ તરફથી ૩૧) શા. પેલા ખેતશી તરફથી આના ૧૨ મહેતાજીને પાઘડી, આના ૮ શ્રીરાપરની નિશાળમાં મહેતાજી વેળનાથ ભવાનીદાસ તરફથી ૩૧ ઠા. કાનજી દેવચંદ તરફથી ૩૧) મેતા લજશંકર દયારામ અને સામજી સુરાંરજી તરફથી આના ૧૨ —શ્રી જખોતી નિશાળમાં મુંબઈના શેઠ વરધમાન પુનસી તરફથી ૩૨૬-૧૪-૬ જીનની કન્યાશાળામાં પ્રતિજ્ઞા કચ્છના પોલીસિકલ એજન્ટ કરનલ દબલ્યું સી. પાર સાહેબ તરફથી ૩૧-૪-૦ દીલ્હીનાં શાહજાદા તરફથી આના ૮ કોઠારાની કન્યાશાળાના મહેતાજી ચતુરભુજ લાલજી તરફથી આના ૮ લાકડીઆની નિશાળમાં દીલ્હીનાં શાહજાદા મહમદશા તરફથી આના ૧૨ શા. સાંકળચંદ હીરાચંદ તરફથી ૧-૬-૦ —શ્રી અંબારની નિશાળમાં અંબાળીઆના શેઠ વીરજી રવજી તરફથી ૭-૪-૦ —તથા અંબારની કન્યાશાળામાં ૩૧૩) —શ્રી કોઠારાની કન્યાશાળામાં સોની નેણસી ટોપણ તરફથી ૩૬-૮-૦ સોની —મુળજી કચરાણી તા. સોની વીરજી તા. બાણજી વાલજી તા. સોની ઝવેર ખીમજી તરફથી. ૩૧) મેતા. વેળનાથ પ્રભુજી તરફથી. ૩૦-૧૨-૦ ધરમસી બાણજી તા. ગોપાળજી ખીમજી તરફથી ૩૧-૮-૦ શ્રીમાળીયાના કારભારી દલપતરામ મકનજી તા. મેતા શંભુશંકર મુળશંકર તા. મોરલીધર વલભજી તરફથી ૩૦-૧૨-૦ શ્રી માંડવીખંદરના કારભારી ટોકરસી તેજપાળ તરફથી તા. મોરલીખંદર વજેરામ નારણજી તરફથી

૩૧-૪-૦ માસ્તર વન્સરામ નારણજી તથા મેહતાજી ચતુરભુજ લાલજી તરફથી ૩૦-૧૨-૦ સોની ચનુ કુંગરેસી તા. ઠા. માધવજી સીવજી તા. સીવજી ઉકેડા તા. મેહતાજી ચતુરભુજ લાલજી તરફથી ૩૭-૧૦-૦ માંડવીના મોઢા બ્રાહ્મણ ખીમજી તરફથી ૩૧-૪-૦ સોની ચાંપસી ધનજી તરફથી ૩૨-૮-૦ રાજગોર કેશવજી પ્રેમજી તરફથી ૩૧-૨-૦ મોથાળાની નિશાળમાં મેતાલક્ષ્મી શંકર તા માઝન સમસ્ત તરફથી ૩૧-૨ તેરાના કુમારશ્રી હમીરજી તરફથી ૩૧-૮-૦ વીંઝાણની નિશાળમાં સોની ધરમસી બાણજી તા. મેહતાજી ચતુરભુજ લાલજી તા. સોની ખીમજી તરફથી ૩૧-૨-૦ જાંખાના ન્યાયાધીશ વેળનાથ પ્રભુજી તરફથી ૩૧) શ્રી ભુજની કન્યાશાળામાં કોઠારાની નિશાળના મેહતાજી ખીમજી વાધજી તથા ઠા. રામદાસ દામજી તરફથી ૩૧)—પ્રાંત કચ્છના પોલીટીકલ એજન્ટ કરનલ દબલ્યું. સી. પાર સાહેબ તરફથી ૩૫-૮-૦ માંડવીની નિશાળના મેહતાજી કરશનજી પરચેતમ તરફથી ૩૦-૮-૦ ઠાં. રામજી કાનજી તરફથી ૩૧)—શ્રીતેરાની નિશાળમાં શેઠ ઠા. જુગસીદાસ લધા તરફથી ૩૭)—કુમારશ્રી હમીરજી તરફથી ૩૫)—ત્યાર બાદ કુમારશ્રી હમીરજી તરફથી ૩ ૨-૮-૦ કુમારશ્રી હમીરજી તરફથી ૩૨-૮-૮-૦—તેરાની નિશાળમાં ધનામ કર્ણ. ઠા. વલ્લભદાસ મોરાર તરફથી ૩૫)—શ્રી ગુંદોઆલીની નિશાળમાં ઠા. કાનજી મોરારજી તરફથી ૩૧-૪-૦ મજકુર સ્કુલના મેહતાજી રણછોડ. જાંવજી તરફથી ૩૧-૪-૦—શ્રી અંબરની નિશાળમાં અંબરના ન્યાયાધીશ મેતા નીરભવરામ નાથજી તરફથી ૫૩૨-૮-૦ તથા કન્યાશાળામાં ૩૩)—લાકડીઆની નિશાળમાં મેહતાજી દયાશંકર જીવણરામ તરફથી ૩૦-૮-૦ છોટાલાલ મગનલાલ તરફથી ૬૦-૪-૦ શ્રેવક પરબુદાશ કરશનદાશ તરફથી ૩૧-૪-૦ રાજેશ્રી હાથોરામ ત્રીકમજી તરફથી ૩૦-૮-૦ રા. હરીબા બાજી તરફથી ૩૦-૮-૦ રા. રાધવજી પુંબ તરફથી ૩૦-૮-૦ ગોડબ ડોસાજી તરફથી રા. કબ્જાશંકર નરભિરામ તરફથી ૩૦-૪-૦ રા. હરીલાલ ગોપાલ તરફથી ૩૦-૪-૦ જમાદાર સુલતાનમીઆ તરફથી ૩૦-૪-૦—શાબરાઈની ગૂજરાતી નિશાળમાં શેઠ. દેવજી રામજી તરફથી ૩૩) શેડ કેશવજી ઈશ્વર તરફથી ૩૧)—રોહાની ગૂજરાતી નિશાળ

માં ઠા. રામદાશ દામજી તરફથી રૂ૨-૧૪-૦—મી ઓડશરની નિશાળ.
 માં જોડજી લખાજી તરફથી રૂ૦-૮-૦—પીપરાળાના જાડેજી મેરાણજી
 તરફથી મેતા ઝીણા ધનજી તરફથી રૂ૦-૪-૦—કોઠારાની ગૂજરાતી
 નિશાળમાં ઠા. વસા પેલા તરફથી રૂ૦-૧૪-૦ ઠા. બીમજી ડુંગરશી
 તરફથી રૂ૦-૧૨-૦ મજકુર ગામના પોરટ મારતર વજેરામ નારણજી
 તરફથી રૂ૦-૧૨-૦ ઠા. વસનજી વરયાણી તરફથી રૂ૦-૮-૦—ખેજા-
 ની ગૂજરાતી નિશાળમાં મહેતાજી જમનાદાશ મુલજી તરફથી રૂ૨)

સરકારી જાહેર ખબર.

સરકારી નં. ૪૮૮૨

હોપસાહેબના સરકારી અંગ્રજીત ખપી ગયાં છે તે હવેથી છપાવ-
 વાનાં નથી. અને ઠેકાણે હવેથી મી. લાનશંકરકૃત સરકારી અંગ્રજીત
 ચાલશે અને તે સરકારી રૂપોમાંથી જાનેવારીના અંતસુધીમાં મળશે. જ્યાં
 હોપસાહેબનું અંગ્રજીત ચાલે છે ત્યાં સધળે આ અંગ્રજીત વર્ગોમાં
 દાખલ કરવું.

સુરત. } (સહી) G. BUHLER,
 ૨૯મી ડીસેમ્બર ૧૮૭૬ } એ. ઇન્સ્પેક્ટર. ઉ. પ્રાંત.

શુદ્ધિપત્રક.

ગયા અક્ટોબર માસમાં જે ધોરણો છપાયાં છે તેમાં કન્યાશાળાના
 ધોરણોમાં નીચે પ્રમાણે ભૂલ થઈ છે તે સધળા મહેતાજીઓ પોતાની
 પ્રતમાં સુધારી લેશે.

ધોરણનું નામ:	કલાક છપાયાં છે તે.	કલાક જોઈએ તે.
ખીજું, ચોથો વિષય.	૧૦	૩
પાંચમું, પાંચમો વિષય.	૭	૫
છઠું, પાંચમો વિષય.	૭	૪
બીજા ધોરણના ચોથા વિષયમાં ગૂજરાતી ભૂગોળવિદ્યા એમ છપા- એલું છે ત્યાં ગૂજરાતની ભૂગોળવિદ્યા સમજવી.		

સુ. રાજકોટ } નવલરામ લક્ષ્મી
 તા. ૨૦ મી જાનેવારી ૧૮૭૭ } એડીટર, ગૂજરાત શાળાપત્ર.

काहानडदे प्रबंध.

किमको गिरिसाई देवराइ ॥ अंगि एतलि आहिं ॥

मारो मलेछ मांकडी मूंगल ॥ पछइ रहा एणमांहे ॥११॥

जे फल नही हुया गंगा नइ ॥ तीरथ घणे दनि त्रिलोकि ॥

सोमनाथनी चाडिइ मरतां ॥ ते पुहता सुरलोकि ॥१२॥

पडी भेल प्रासाद देव नई ॥ भागां कुंची ताला ॥

हलहल करि पोल मांहे पयठा ॥ लीया ढोल कंसाल ॥१३॥

ईडि चड्या असुर आरहडा ॥ बेगि वावरइ घण ॥

पासतणी पूतली भांजइ ॥ भूमि पडइ पाहाण ॥१४॥

सांधि सांधि जूजूई कीधी ॥ घर पाडवा लागी ॥

ऊपरिथि काजे हाथी घोडा ॥ घण तणे थाय भागा ॥१५॥

तलि परठइ सांगि लोहडानी ॥ प्राण करेवा लागइ ॥

हलकहल फरि बिहुं पंखि वलगइ ॥ मोटि मूरति नांगइ ॥१६॥

बिरुइ वात वरतवा लागी ॥ कुलयुग करइ विलास ॥

पृथवी तणूं पीठ मेहली नइ ॥ देव गया कैलास ॥१७॥

अलूखानि एहवुं करमायुं ॥ मठ रहावुं सूनूं ॥

ढीली भणी भूतचलावउ ॥ तिहां करे सिउंचुनु ॥१८॥

लोहडइ जडी फरकइ रहकलि ॥ बलि अणावु गाडा ॥

सोमनाथनुं लिंग चडावउं ॥ आणी उडव्या आडा ॥१९॥

काला भूछ तेडीया भोई ॥ गाडे लिंग चडावउ ॥

आगलि घणी जातरी त्रौपल ॥ ढीली भणी चलावु ॥२०॥

आगइ रौद्र घणइ कोपानल ॥ देखे सवे तिइं बाल्या ॥

तिइं प्रथवी मांहे पुण्य वरतावउ ॥ देव लोकि भय टाल्या ॥२१॥

तिवलउ काक त्रिपुर विद्वंसिउ ॥ वचन बेगि जिम तूल ॥

षदभनाभ पूछइ सोमईया, केथउं करुं त्रिशूल ॥१०२॥

वालांगांम देस उजाडिउ ॥ घणा नगर विद्वंशा ॥

सोरठ मांहि हालाहल कीधउ ॥ लोक तणां धन लूशां ॥१०३॥

साह्यां लोक वंभ नइ बालक ॥ नारि वरण अढार ॥

आलेवादे हालरां कीधां ॥ बानन लाभइ पार ॥ ॥१०४॥

वंदीखांनू साथि चलाविउं ॥ तुरक कुर्या तसलीमा ॥

बाजी सान खांन उत्तरीउ ॥ सोरठीयानी सीम ॥१०५॥

वाइवाउ वेडिदव बालइ ॥ तेह प्रतिसिउं करिइं ॥

तिणि परि तुरक तरवर्या आवइ ॥ कहु किहां ऊगरिइ ॥१०६॥

जूनूगढ गिरिनार वुलीउ ॥ काच तणी भुंइ चांपइ ॥

कंथा गहडी अनइ पारकर ॥ ठठू थरहर कांपइं ॥१०७॥

अलुखांन आपणपुं दीउउं ॥ कीधुं गरव अपार ॥

वाट पाधरी मारु वांका ॥ नाव चीतलंगार ॥१०८॥

आगइ पातसाह अवगणीउ ॥ वाट काहानडदे नापी ॥

तेह रोस हीआमांहि आंणि ॥ लिउं सोनगिरि चांपि ॥१०९॥

अलूखांनि एहवुं नवि जाणिउं ॥ जे लागांछइ पाप

दरिदरि नविगोह प्रगटइ ॥ किही नीसरइ साप ॥११०॥

तीना तीर तुरक तारवि ॥ विरद आपणूं बोलइ ॥

वरगां ढोल नीसांण द्रसूकि ॥ दगमग डुंगर डोलि ॥१११॥

मारुआडि मांहि कटक पुहतां ॥ भली जायगइ लीधी ॥

मुहल मांहिइ बेसि नइ मोटे ॥ मलकिम सुरति कीधी ॥११२॥

करि मंत्र जालहुर कानडभणी ॥ प्रधान चलाविउं ॥

असिकहावी मांटी घायो ॥ अलूखान गढ आविउ ॥११३॥
 माहरा दल साहमुं कुंण मांडइ ॥ देखि माहरी वात ॥
 अणि मुंहि देसमि जातां ॥ सोरठि नइ गूजराति ॥११४॥
 क्रीधा भूतवंदि मितेरा ॥ करी सजाई आवे ॥
 मांढिहुइतुं घाटुं वंधे ॥ सोमनाथ मेहलावे ॥११५॥
 लेइ भेटिकइ मलवा आवे ॥ कइ पूखारथ दाखे ॥
 कइ ताहरं भलपण जांणी ॥ सिइ घर आपणुं राखे ॥११६॥
 तणि दिवसे दिधुं सपनांतर, हूतइ प्रगट विहाणइ ॥
 पाउ थारा गंगा नइ गोरी ॥ काहडदे इम जाणइ ॥११७॥
 पूछी वात राज किणि तिणि दीधूं ॥ काहन भणइ सीनि ॥
 गौरी भणइ ताहरु स्वामी ॥ तेरा ग्रहीउ वांनि ॥११८॥
 गंगा भणइ ऊठि अजरामर ॥ अजि विमासण कांइ ॥
 ताहरा देसमाहि सोमईउ ॥ असपति लीधइ जाइ ॥११९॥
 एकवार आगइ दैखथो ॥ रामि रौद्र मुंकाविउ ॥
 बीजी वार वली बीरोचनि ॥ भगति-विशेष जणाविउ ॥१२०॥
 लीजइ मोर त्रिहुं उडाणे ॥ जाणे काहनड देउ ॥
 ममकरि जेड बीरइम बोलइ ॥ गंगा गोरी वेउ ॥१२१॥
 ॥ राग रामगिरि ॥
 वे अबला बोलइ अस्पूं ॥ जेसरि असंभमक्रीध ॥
 चौद लोक स्वामी सहिउं ॥ ते प्राणि पेखंतां लीध ॥१२२॥
 विलवई बेसती कीजइ कंकण भंग ॥ उछइ नीरिजिम माछिली ॥
 ॥ तिम विरहि दहि अंग ॥१२३॥
 ॥ आंचली ॥

जेको बंधन छोडाविइ ॥ तेह पातिग छंडि पूंठि ॥

वेद बचन अहो सांभल्युं ॥ तुं कान्हदे उठि

॥१२४॥

वलण.

छोडावे स्वामी अह तणु ॥ तुं मूगल म्लेछ विहांडि ॥

कीरति लगइ कान्हड धणी ॥ तुझ नाम हुसिनव खंडि ॥ ॥१२५॥

॥ पवाडु ॥

ऊठिउ बीर मोडीउ ॥ आळस किधु सपन विचार ॥

सोम चंद्र व्यासि इम कहिउं ॥ म्लेछ तणु करिमार

॥१२६॥

सोमनाथ चाड करेजे ॥ कळी छोडावे वान ॥

असपातिना दलथी तेतलेइ ॥ गढि आविउ प्रधान ॥

॥१२७॥

संभा माहि जईनइ राउल भेक्या ॥ दीधां आसन मान ॥

कहि प्रधान कान्ह अवधारु ॥ इस्युं कहाविउं खान

॥१२८॥

मारी देसने सऊ जाडिस ॥ तुं पाणि करे परांण ॥

गढ तलहटी सरोवरि आवि ॥ अहो देस्युं मेल्हांण

॥१२९॥

राउल भणइ बीर आफणीइं ॥ आपणपू म वषांणि ॥

जु पुरुषारथ करी दाखवइ ॥ तुं सहु कोइम जाणि

॥१३०॥

अलूखाननि इम संभलावे ॥ अहो परगणूं करेस्युं ॥

दिवस एक बिहु मांहे जालवे ॥ दलि आवी घाउ लेस्युं

॥१३१॥

जई प्रधानि इम खान विनव्या ॥ होंदू वेढि करेसिइ ॥

खान भणइ सहू इ सज थाउ ॥ ए अछबांदाह देसि

॥१३२॥

करी सजाई दीयां ददामां ॥ बीजइ दिवस विहांणइ ॥

अलूखानना कटक तेतलइ ॥ चाली गयां सिरांणइ

॥१३३॥

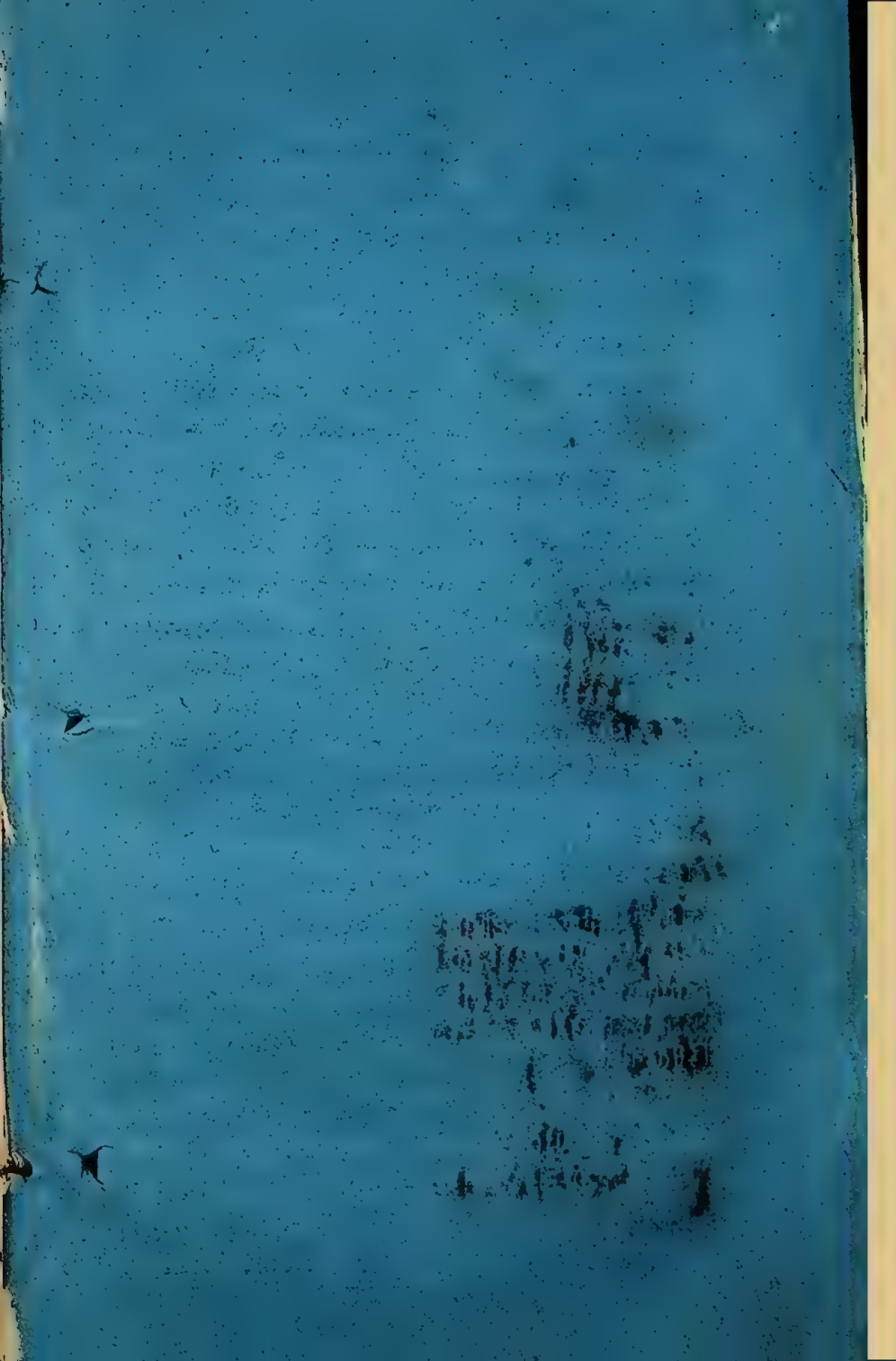
पाखलिं कर्या काठगढ खाइ ॥ नहीं लगाइ माग ॥

घोडां हाथी रहि पाखर्या ॥ किम लहेसि लाग ॥ १३४ ॥
 जयत देवडु लखण सेवटु ॥ लूणकर्ण तेडाव्या ॥
 साव्हुनि सोभुतु राउलि ॥ लस्कर भणी चलाव्या ॥ १३५ ॥
 सरखे घोडे साथि मोकल्या ॥ सात वीस असवार ॥
 दीधी सीख जइ दलि जाणुं ॥ कटक केतलु पार ॥ १३६ ॥
 कटक माहि प्रधान पहुता ॥ दीतुं दल मेव्हाण ॥
 हे जवनीपर दार निकीवे ॥ मांही किधूं जाण ॥ १३७ ॥
 अलूखानि जूजूआ देवार्या ॥ तेसवि हुं अनाम ॥
 सोनां रूपां अनइ सावटू ॥ तीरी आप्या द्राम ॥ १३८ ॥
 अलूखानी एहवूं फरमायुं ॥ करु विछेद मजेडु ॥
 जे प्रधान कान्हडदे केरी ॥ मुहल आगि लइ तेडुं ॥ १३९ ॥
 एक भणइ अह्मे कान्हड टाली ॥ अवर न करुं प्रणाम ॥
 खान भणाइ आघा तेडावु ॥ वरि म करस्युं सिलाम ॥ १४० ॥
 करी भेटि राउले प्रधाने ॥ पूछई खान भलाइ ॥
 कटक तणी कान्हडदे आगलि किसि वात बोलाइ ॥ १४१ ॥
 दु अरदा अरदास पासि तुह्म दीधी ॥ जे कान्हडदे राइ ॥
 कहि प्रधान खान अवधारु ॥ तिहा सिलाम लिषाई ॥ १४२ ॥
 जु वैश्वानर यदु याय ॥ पश्चिम उगइ दीस ॥
 नारायण बलतु कान्हजी ॥ कहि न नामइ सीस ॥ १४३ ॥
 खान भणइ कुण कारणि आव्या ॥ कहूं तुंम्हारुं काज ॥
 कहि प्रधान राउल आ देसिं ॥ कटक जोईइं आज ॥ १४४ ॥
 अलूखानि आयसि पुंतारे ॥ ततखिण गयवर गुड्या ॥
 बालि तणा तेजी पखराव्या ॥ मलिक मुहल माहि तेड्या ॥ १४५ ॥

- तुरक बछा मुंगल करकटिया ॥ तेहे मांडोहार ॥
 प्रधाने करी सामगिरि दीठी ॥ कटक तणी अपार ॥१४६॥
 कीधी सांज खानि मुगलनई ॥ सींगिणि परठिउ तीर ॥
 तांणी गयणि पंखिणी वीधी ॥ पेखइ मोटी मीर ॥१४७॥
 तडंग समेत से तलइं लखणइं ॥ राउति भइ सु आहण्यु ॥
 करिउ विसंध घाइ खांडा नई ॥ अलूखानि वखाण्युं ॥१४८॥
 पूछइ खान कान्ह घरिकेता ॥ ताहरि जामलि कहि जइ ॥
 लखणुं भणइ सहस चुवि सइ ॥ पूठि वाजलही जइ ॥१४९॥
 तुठु खान भणइं तुं हीदू ॥ मागि न करुं पसाउ ॥
 कहि प्रधान रोझइ नवि लीजइ लाजइ कान्हडराउ ॥१५०॥
 एक खांति पूरवुं अझारी ॥ कटक चिहुं दिसि जोस्युं ॥
 मन जाणिसि वरांसु वीतु ॥ जे राति वाहु देस्युं ॥१५१॥
 अलूखानि जण साथि मोकल्या ॥ देखाड्या मेव्हांण ॥
 घोडा हाथी उंट पोठिया ॥ वेसरी पुठी पन्हाण ॥१५२॥
 मलिक तणा जूजूयां मरातव ॥ माहि भला झूझार ॥
 दल जोर्भतां दीस आथग्यु ॥ तुहिन आवइ पार ॥१५३॥
 बंदीवाल घणा सीदांतां ॥ दीठा पाडइ दाढि ॥
 दीसि अगासि तावडि ताझइ ॥ राति वातइ टाढि ॥१५४॥
 थान विछोड्यां बालक रोइ ॥ दीसइ सरखां दूख ॥
 आगइ एक टलवलइ तरीस ॥ बीजी लागइ भूख ॥१५५॥
 एक मांदा एक नसकइं उठी ॥ एक अणूहांण उछाड्या ॥
 दाणा पांच लहइ नवि खावा ॥ एक तणे पाए लोहडां ॥१५६॥
 एक झूजूयां हालरां कीधां ॥ वांझि बांध्या आलई ॥

एक छोरु माय बाप विछोह्यां ॥ एक जयडीया गालइ ॥१५७॥
 करिउ विछोह जूजूआ कीधां ॥ सविनारी नि नाह ॥
 बाल वृद्ध लवलतां दीठां ॥ कटक उछली धाह ॥१५८॥
 एक भणइ अह्मे जन्म आगिलइ ॥ हीड्या कीस्यं अणूरु ॥
 तुरक पासि पाडीया दैवी ॥ वयरी दीधु पूरूं ॥१५९॥
 कूडी साखि कइ अह्मे दीधी ॥ कइ चडाव्या आल ॥
 कइ जिणणी उछंगि रडतां ॥ थांन विछोह्यां बाल ॥१६०॥
 गाय तणां कइ गोयर खेड्यां ॥ कइ लोप्या आ घाट ॥
 कइ अह्मे जई जंगलि मधु लीधां ॥ कहि कइ पाडी वाट ॥१६१॥
 कइ अह्मे माय बाप नवि मांन्या ॥ वेद वचन उथाप्या ॥
 कइ अह्मे पर्व तिथि नवि कीधी ॥ कइ रिषि दान न आप्यां ॥१६२॥
 कइ अह्मे कुल आचार लोपिउ ॥ कइ संभेडा लाया ॥
 धरि आव्या जो अतिथ न पूज्या ॥ तरस्यां नीर न पायां ॥१६३॥
 कइ परनारी गमन आचर्या ॥ कीधां पातिग पंच ॥
 खाधां धान रात्रि अंधारइ ॥ छोरु कीधां वंच ॥१६४॥
 कइ भयां सरोवर पालि ऊसासी ॥ तरुअर दीधा घाऊ ॥
 देव तणा प्रासाद पडाव्यां ॥ कइ हरि लायु पाउ ॥१६५॥
 लाख मीणं लूण तिल बुहयां बेक्या ॥ कंन्या विक्रय कीधा ॥
 सांम सूर कइ राहु रालं तइ ॥ महादान को लीधां ॥१६६॥
 कइ विश्वास घात अह्मे कीधां ॥ कइ अवगणीयां पाऊ ॥
 कइ धन प्राणि परायां झूटी ॥ पामर पोख्या गात्र ॥१६७॥
 जन्म लगइ जेहनं धन लीजइ ॥ तेह चाडइ संग्रामि ॥
 कइ आपणा प्राण उगार्या ॥ रुधिउ मेहली स्वामि ॥१६८॥

केइ अहो स्वामि द्रोह आचरीउ ॥ कीधा आसव पान ॥
 केइ अहो ब्रह्म घात को कीधो ॥ कइ पाज्या बंधान ॥१६९॥
 कइ अहो नीच संग संग आचरीउ ॥ कनक चोरीआं कापि ॥
 तुरक तणइ बंधानि पडीयां ॥ कहु अहो केहइ पापि ॥१७०॥
 भावि करिनि देव न पूज्या ॥ जीव दया नवि पाली ॥
 अंगी कया वचन को लोप्यां ॥ कइ अहो कान्हारि बाली ॥१७१॥
 सुप्या द्रोह कइ अहो कीधां ॥ कइ छांना विष दीधां ॥
 आस्या भंग करइ अहो कीधा ॥ कइ धन प्राणि लीधां ॥१७२॥
 कइ अहो सस व्यसन आचरीयां ॥ कइ गुरुनी निंदा कीधी ॥
 कइ अहो दीन दया नवि पाली ॥ लांच अयुगती लीधी ॥१७३॥
 एहवा वचन आमणां बोलइ ॥ वे करि पीटइ आप ॥
 केहा जन्म तणी एणी बेला ॥ आवी लागी पाप ॥१७४॥
 एक मणइ एहनु भरसु ॥ जे छोडवसि कान्ह ॥
 कीधुं मेल मिल्यादलि आवी ॥ तेह तणा प्रधान ॥१७५॥
 झूरम झूरा करइ विमासइ ॥ हवइ जंवारइ आंणइ ॥
 जुं कान्हडदे नहि छोडवीइ ॥ रह्या सही तुरकाणइ ॥१७६॥
 इसी बात सांभली प्रधाने ॥ बानवि गूचतां दीठां ॥
 कटक माहि डांगरा करव्या ॥ कथन कहान्या मीठां ॥१७७॥
 पडखुं कटक करि मेलवु ॥ कान्ह जेतलइ आवइ ॥
 उग्या सुर तणुं साधुं ॥ सही बान मेलहावइ ॥१७८॥
 ग्या प्रधान कान्हडदे आगली ॥ अलूखान मोकलावी ॥
 लेखूं घाऊ ऐहोयो माडी ॥ दिवस बिहु माहि आवी ॥१७९॥

પુસ્તકોની પહોંચ.

સ્વદેશ કહેવાણું અંથ અંથ સુધારણા પ્રીત્યર્થ ઉપદેશ પર કીર્તનો.
પુસ્તક. ૧૭. એ નામની એક ઉપયોગી ચોપડી કવિ સવિતાનારાયણ
ગણપતિનારાયણ તથા કવિ શિવલાલ ધનેશ્વરે મરાઠી ઉપરથી ગૂજરાતી-
માં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરી છે. એનું નામજ એટલું છે કે તેમાં એ
વિષય ઉપર છે તે અષ્ટાંશ સમાવી રીધું છે; તે છતાં દક્ષણીએએ હરદાસની
પદ્ધતિ ઉપર સુધારાની કથા કહેવા માંડી છે, અને તે અર્થે જ મરાઠીમાં
ચોપડી છપાઈ છે તેનું આ પદ્યબંધ બાષાંતર છે. એમ કહેવું અમને ફીક
ભાગે છે. પ્રસંગે અમે એમાંથી થોડા ઉતારા કરીશું તે ઉપરથી એ ગ્રંથ કેવા છે
તે વાંચનારને જણાશે. એ દેશી કાગળ ઉપર છપાવ્યો છે, અને પૃષ્ઠ ૮૬
છે તે છતાં કિંમત માત્ર ત્રણ આનાજ રાખી છે તે ઉપરથી એનો ઉદ્દેશ
સ્વદેશ કહેવાણું છે એ તો સ્પષ્ટ છે. એ મુંબાઈમાં બાહારકોટમાં કાળકા
દેવીના રસ્તા ઉપર દમોદર ઈશ્વરદાસની દુકાને મળે છે.

હિંદુસ્તાનની ભૂગોળ (પ્રકાશકરમાં.) બનાવનાર ડાહ્યાભાઈ જ-
ગન્ધિવનદાસ મહેતા. કિંમત રા. આના. એની ચોથી આવૃત્તિની એક
નકલ અમને પહોંચી છે.

અમૃત સાગર—વૈદ્યકનો ગ્રંથ.

આ ગ્રંથ જુરના માહારાજે મારવાડી બાષામાં રચ્યો છે તેનું ગુજ-
રાતીમાં બાષાંતર કરી છપાવાનો ઇરાવ કર્યો છે. આ પુસ્તકમાં ૨૫ પ્રકણ છે.
અને મોટા નાના સર્વ રોગોની ઉમત્તી, લક્ષણ, ઉપાય સારી પેઠે વિસ્તારથી,
તથા ધાતુઓને મારવા, તથા મોટા નાના રસ બનાવવાની વિધિ જાત
જાતની છે. સાટે આ પુસ્તકનો અભ્યાસ કર્યાથી મોટો વિદ્યાન વૈદ્ય થઈ
શકશે, અને એનાં શાળાપત્રક કે કાબ્યદોહન જેટલાં ૬૫૦ પૃષ્ઠ થશે. અની
કિંમત નીચે પ્રમાણે

૧લી માર્ચની અંદર રૂપિયા અમારા ઉપર મોકલનારને રૂ. ૧૫, એપ્રિલ
ને એમાં મોકલનારને રૂ. ૫, ને ફક્ત સહી કરી મોકલનારને રૂ. ૫.) અને
પાછળથી રૂ. ૫) એ દરેક નકલ આપીશું. તા. ૧લી. રૂ. ૧૮૭૭

ત્રીભાવન ગિરધર દાસ.
સુ. તાલુકે ભારસદ, જિલ્લો એડા

Registered No. 115 of 1877.

ગુજરાત શાળા પત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

MARCH 1877.

પુસ્તક ૧૬ મું. તારીખ સન ૧૮૭૭ એક ૩ ગા.

મૈતાલ બહુ મોટું પુસ્તક, નામ તેમજ કામઃ
કર અંતે મન ક્ષત્રીની, અરી એતિ ધરિ હામ.

અનુક્રમણિકા	પૃષ્ઠ.	Contents	Page
કેળવણી ખાતાનો રીપોર્ટ		Report of the Director of Public Instruction for the year 1875-76	49
સને ૧૮૭૫-૭૬.....	૪૬	Notes on the Method of Teaching	51
શિક્ષાપદ્ધતિની સમજૂતી પા		List of the Candidates who passed the Entrance Examination of the G. T. College.	56
ગુજરાત ટ્રેનિંગ કાલેજની પ્રવેશક પરીક્ષામાં પાસ થયેલા ઉમેદવારોના નામ.....	૫૬	Educational Intelligence	62
કેળવણી ખાતાની. અગર ૧૨		Departmental Notifications	64
સકારી જાહેર અગર ૧૨	૬૪	Kanad Dev Prabandh.	65
કાદાનડે પ્રબંધ.....	૬૫		

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં કુનાઈટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
નવરસ એન્ડ-સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણછોડલાલ ગંગારામે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મૂલ વરસે રૂ. ૧. અથાઉથાઈ)

ગૂજરાત શાલ્પત્ર.

પુસ્તક. ૧૬ મું.

માર્ચ સને ૧૮૭૭.

અંક ૩ નો.

કેલવણી ખાતાનો રીપોર્ટ. સને ૧૮૭૫-૭૬.

યુનિવર્સિટી. આ વરસે માર્ટિક્યુલેશનની પરીક્ષામાં ૧૨૬૯ ઉ-
ચ્ચેદવાર આવ્યા હતા તેમાંથી ૪૩૪ પાસ થયા હતા. લિટરેચરમાં ૬૯,
બીએમાં ૧૮, અને એમ એમમાં ૪ ફતેહ પામ્યા હતા. તેમજ ઇંગ્લેન્ડ
રીજની ૧લી પરીક્ષામાં ૨૧, અને બીજીમાં ૬ પાસ થયા હતા. વૈદક શા-
ળામાં ૩૦ અને ૧૬ એ પ્રમાણે પરિણામ હતું. આ વરસે એકે એમ
ડીનો દાકતરી ખાતાનો માટામાં માટો ખિતાબ મેળવ્યો છે.

આ વરસે ગૂજરાતમાંથી સુરત ખાતે ૨૨, અમદાવાદ ખાતે ૧૦,
રાજકોટ ખાતે ૪, નડીયાદ ખાતે ૪, ભરૂચ ખાતે ૩, જૂનાગઢ ખાતે ૨,
અને ભાવનગર ખાતે ૨, રાજકુમાર કાલેજ (રાજકોટ) ખાતે ૧, એ રી-
તે માર્ટિક્યુલેશનની પરીક્ષામાં પાસ થયા છે. આવરસ પરીક્ષા કાંઈ સ-
હેલી હતી, અને તેથી આખા ગુજરાત હજારોમાં પરિણામ સારો નીકળ્યો
હતો. એ સિવાય ગૂજરાતમાં અમદાવાદનો અને સુરતની મિશનસ્કૂલોએ
૮ અને ૪ એ અનુક્રમે એ પરીક્ષામાં છોકરા પાસ કરાવ્યા હતા. આ પ-
રીક્ષામાં એક વાત નોંધી રાખવા જોગ છે. રાજકુમાર કાલેજમાંથી એ
રાજકુમાર પરીક્ષામાં હાજર થયા હતા. તેમાંથી ભાવનગરના હરિસિંહજી
પાસ થયા છે, અને લીમડીના ઠાકોર જશવતસિંહજી પાસ નહિ થયા.
તો પણ તેને માટે પ્રિન્સિપાલ સાહેબ લખે છે કે એનો અભ્યાસ ઇંગ્લેન્ડ

ગૂજરાતી, અને ગણીતમાં ઉત્તમ હતો, અને મંદવાડના કારણથી પાછલા ભાગમાં અભ્યાસમાં ભંગ પડ્યો એજ એની નિષ્કૃષ્ણતાનું કારણ છે. એ ઠાકોર ત્યારપછી વિલાત જઈ આવ્યા છે.

દેશી ભાષાની નિશાળો ૪૦૧૧ અને તેમાં ભણનાર છોકરો ૨૧૧૭૮૫ હતા. પાછલા વર્ષ કરતાં ૧૪૦ નિશાળ અને ૧૧૪૩૮ નિશાળીઆનો વધારો થયો હતો. આપણા ઉત્તર પ્રાંતમાં ઘણો વધારો માલમ પડે છે. ૪૯ નિશાળો અને ૫૮ ૫૭ નિશાળીયા વધ્યા એ સંતોષ કારક છે. કુલ છોકરાની નિશાળો ૧૧૫૩ અહિંયા હતી, તેમાંથી ૩૬૦ છઠા, ૪૮૦ ચોથા અને ૨૮૩ ત્રીજા ધોરણ સુધી શીખવતી હતી. સરાસરી હાજરી ૪૭૮૮૪ હતી. કુલ ધોરણોમાં ૩૮૩૬૦ છોકરા હાજર કરવામાં આવ્યા હતાં અને તેમાંથી ૨૦૩૭૯ પાસ થયા. જિલ્લાવાર એનું પ્રમાણ નીચે આપું છે.

સને ૧૮૭૪-૭૫ માં

૧૮૭૫-૭૬ માં

સુરેત; ઉત્તરભાગ	૪૬	૫૭
જિલ્લા દક્ષિણ	૫૩	૬૪
બરુચ	૫૮	૬૨
એડા	૫૧	૫૪
અમદાવાદ	૫૭	૫૧
પંચમહાલ અને રેવાકાંઠા	૫૦	૫૧
કાઠિયાવાડ	૪૬	૪૭
મહીકાંઠા	૫૧	૩૮

છઠા ધોરણમાં ૧૭૫ અને પાંચમામાં ૭૪૧ કુલ પાસ થયા છે.

ગૂજરાતમાં આ વર્ષમાં નવી ગૂજરાતી સોદાગર કાપી બૂકો દાખલ થઈ, અને રીપોર્ટ ઉપરથી માલમ પડે છે તે સમજા ઉપ્પટી સાહિબાને પસંદ પડી છે, અને તેથી અક્ષરમાં સુધારો થયેલો તેમના દીકામાં આવ્યો છે.

સરકારી છોડીઓની નિશાળમાં સરાસરી હાજરી ૧૭૮૨, પરીક્ષામાં હાજર થનાર ૯૮૬, અને પાસ પડનાર ૪૪૯ છોડીઓ હતી. મદદ ભેનારી નિશાળોમાં ૪૫૨, ૨૦૭, ૮૦.

કાઠિયાવાડ ખાતે છોકરાઓની કુંડની નિશાળો ૨૮૫ હતી, અને પં-
રીક્ષામાં ૧૦૨૬૪ હાજર થએલા તેમાંથી ૪૮૧૮ પાસ થયા છે. છોકરી-
ઓની નિશાળ ૧૫, અને ૧૨૦ માંથી ૮૯ પાસ થઈ.

શિક્ષાપદ્ધતિની સમજૂતી.

કોઈ પણ કામ કરવાની જે રીત અનુભવ અને વિચારથી સિદ્ધ
થએલી છે તેને પદ્ધતિ કહે છે. હલકામાં હલકું કામ પણ કરતાં આવડ્યા
પહેલાં તેની પદ્ધતિ જાણવાની જરૂર છે. સુતારે, લુહારે, કે કડીયા વગેરે
ને પોતાનું કામ શીખવાને માટે તે કામના અનુભવીઓ પાસે રહેવું પ-
ડે છે; અને તેમની પાસેથી અનુભવ સહિત પદ્ધતિ શીખી લે છે, ત્યારે જ
તેઓ પોતાની જેમ કાંઈ પણ કરવાને શક્તિમાન થાય છે. એક લૂગડાને
દોરો ભરવો અથવા જોડાને યોગડી દેવી એના જેવું કાંઈ પણ હલકું
કામ નથી, તો પણ તે કરવાની રીત પ્રથમ જાણ્યા વિના તે બરાબર થઈ
શકતું નથી. જે એ પ્રમાણે બધા કામમાં પદ્ધતિ જાણવાની જરૂર છે, તો
મોણેસની બુદ્ધિ કેળવવી એ મોટા કામમાં પ્રથમ પદ્ધતિનું જ્ઞાન અ-
નુભવ સાથે જેળવવું જોઈએ જ એમાં કાંઈ પણ શક નથી. એને શિક્ષણ
કળા કહે છે. એ ધણી મહેનતે, ધણા અનુભવે, ધણો વિચાર કર્યા પછી
માણસને સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત થાય છે.

ખીજા કામ કરતાં મહેતાજીના કામમાં એક નવીજ હરકત નડે છે.
તે કરી ભૂલવું ન જોઈએ. ખીજા બધા કામમાં જે પદ્ધતિનું જ્ઞાન જેળ-
વું, અને હાથમાં હથીઆર આવ્યાં, તો તે માણસ તે કામ કરી શકે છે,
અને તેનું કૃણ માત્ર તેના પોતાના ઉદ્યોગના પ્રમાણમાં જ થાય છે. જે
કૃણ ઓછું થાય છે તો તેને પોતા સિવાય ખીજા કોઈનો વાંક કહાડવાનો
નથી. પણ મહેતાજી ગમે એવો પદ્ધતિમાં કુશળ હાય, તથાપિ જે
જેમને કેળવવા છે તે જે એને સહાય ન થાય, તો એનું કાંઈ પણ વળી
શકે નહિ. ધણી વાર મહેતાજીઓ ખૂમ પાડે છે કે અમારી મહેનતનું કૃણ
પારકાના હાથમાં છે. એ એક અર્થમાં ખરૂં છે, કેમકે જે તે પોતે પો-
તાના કામમાં જેવો લક્ષી છે તેવા જ જે બાણનારાઓને પણ તે કામમાં

સમલક્ષી કરી શકતો નથી, તો તેની બધી મહેનત મિથ્યા જાય છે. બીજા કારીગરોને જડ પદાર્થ ઉપર પોતાની કળા વાપરવાની છે અને તેથી તે પોતાની મજૂ પ્રમાણે કરી શકે છે. મહેતાજીને તો અંચળ વિ-
વિધ વૃત્તિના બાળકો ઉપર પોતાનું કામ કરવું છે. અને તે જડનો એ જન્મ કરે તેમ કરવા દે એ ધારવું અશક્ય છે. માટે બાળનારાઓને સ-
મલક્ષી કરવાની અવગણના પોતાના મદદગાર કરી લેવાની એને જાણ જ નહોતી.
જ્યાં સુધી મહેતાજી જે કરવાને ઇચ્છે છે તે કરવાને છોકરાઓ પણ
પોતાના મનથી તમર થયાં નથી ત્યાં સુધી એ સધળી એક હાથની તાળી
છે. એનું કોઈ કળ થવાનું નહિ. નિશાળની ક્તેહ મહેતાજી અને છોકરા
એ બંનેની એકસંપા મહેનતના ઉપર આધાર રાખે છે.

ત્યારે છોકરાઓ મહેતાજીની ઇચ્છાજ પોતાની ઇચ્છા કરીને વર્તે
એ શી રીતે થાય? એ બાળકો શી રીતે વશ થાય? એ શી રીતે હાથમાં
રહે? એ સવાલના જવાબ પહેલ વહેલો મુકરર કરવો જોઈએ. એ, શિક્ષા
પ્રકરણ, અમલ અલાવવાની યુક્તિ, બાળ રંજન કળા, વગેરે અનેક નામથી
નિશાળ પદ્ધતિમાં જોળખાય છે. શિક્ષા પ્રકરણ અધ્યાપન કળાથી પણ વધારે
અગત્યનું છે, કેમકે એ વિના સધળું અધ્યાપન કળા મિથ્યા જાય છે.

શિક્ષા પ્રકરણ.

મહેતાજી જે આપણને કહે છે તે સારજ કહે છે, એમાંજ આપણો
લાભ રહેલો છે, એ પ્રમાણે આપણે કરવુંજ જોઈએ, અને એ પ્રમાણે
આપણે ન કશું તે કદી પણ ચાલવાનું નથી, એમ જે નિશાળના સર્વે
છોકરા સમજે છે અને એમ સમજી તે પ્રમાણે સદા ઉમંગથી વર્તે છે,
તે નિશાળની શિક્ષા ઉત્તમ કહેવાય છે. જે ઉત્તમ શિક્ષા મળી હોય છે, તો
શુરને આત્મા કરવાની પણ વખતે જરૂર પડતી નથી, પણ શિષ્યો તેની
ઇચ્છા વર્તીને પોતાની એજેજ તેમ કરે છે. શુરને પ્રસન્ન કરવામાંજ શિ-
ષ્યો પરમ સુખ સમજે છે. સારી શિક્ષામાં ટેવાયેલા બાળકો જ્યાં જાય છે
ત્યાં પોતાની રીત ભાતથી જોળખાઈ આવે છે, અને તેના ઉપર શુર શિ-
ક્ષાની જે છાપ પડી છે તે કોઈ ટેકાણે પણ ઢાંકી રહેતી નથી. તે સધળી

ઢોકાણે પોતાના શિક્ષકની કાર્તિના પ્રત્યક્ષ સ્તંભછે, એટલે તેમને જોતાંજ તેમના ગુરુનું ગુરુત્વ સધવાના જાણવામાં આવેછે.

આવી શિક્ષા ને નિશાળમાં અપાએલીછે તે નિશાળના મહેતાજી પોતાનું કામ કંટાળા બરેલું લાગવાને બદલે ધણુંજ આનંદકાર લાગેછે. એ વાત ઉપર ને કહ્યું તે ઉપરથી સમજાશે. છોકરાં સાથે “માયા ફોડ કરવી બહુ ખોટી” એમને ધણે ઢોકાણે બોલાયછે તેનું કારણ એજ છે કે ધણા મહેતાજીએને શિક્ષાકળા બરાબર આવડતી નથી, અને જ્યાં છોકરાંઓ સુશિક્ષિત થયાં નથી ત્યાં ખરેખર મહેતાજીનું કામ મહા કંટાળા બરેલું છેજ. બાળકો જ્યાં કાગારોળ કરી રહ્યાછે, મહેતાજીની આ સા માનતા નથી, અને એ અદબીયી વર્તેછે ત્યાં એક ક્ષણ માણસને રહેવું અશક્ય છે. આશ્ચર્ય છે કે એવા સ્થાનમાં કેટલા મહેતાજીઓ પોતાની હંદગી કહાડી શકેછે. એવા મહેતાજીઓ અને તેનું જોષ બીજા લોકો છોકરાની માયાફોડ બહુજ નહારી એમ ગણે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. પણ એમાં વાંક કેવોછે તે વિચારવો જોઈએ. જો મહેતાજીમાં સારી શિક્ષા આપવાની શક્તિ નથી, તો તેણે મહેતાજીનું કામજ પોતા ને સાથે ન લેવું જોઈએ. શિક્ષાની બાબતમાં સારો મહેતાજી જરા પણ આજસ રાખતો નથી. શિક્ષા કળા પદ્ધતિ જ્ઞાનથી પણ વધારે અગત્યની છે, કેમકે મહેતાજી ગમે તેવો બણાવવામાં કુશળ હોય, પણ જ્યાં સુધી તે નિશાળનો બંદાબસ્ત બરાબર રાખી શકતો નથી, ત્યાં સુધી તેની સધળી કુશળતા મિથ્યા જાયછે, અને તેને તથા તેના નિશાળીઓએને કાંઈ પણ ફાયદો થઈ શકતો નથી. માટે બણાવવાને અર્થે પણ શિક્ષા કળાની બહુ જરૂર છે.

આ વાંચી કેટલાક મહેતાજી કહેશે કે “એ બધું અમે બરાબર સમજીએ છઈએ. પણ વાંદરાનું સેન શી રીતે વશ થાય! જોઠા માણસ હોય, તો સમજાવ્યાએ સમજે કે દબાવ્યા દબે, પણ આતો બાળક પોતાનો લાભ જોળખતો નથી, અને સજનો ડર પણ ધણી વાર સુધી દિલમાં રાખી શકતો નથી.” આ વાત ખરી છે, પણ તે છતાંએ અમે કહીએ છઈએ કે બાળકને વશ કરવાં એ કામ ચતુર મહેતાજીને અધિક નથી, સૌ જાણે છે કે જોઠા માણસ કરતાં બાળકની પ્રીતિ મેળવવી સહે

લી છે, અને તેમ છેતો મહેતાજી શા માટે ન કરી શકે તે અમે સમજતા નથી. મોટી ભૂલતો મહેતાજી એજ કરે છે કે બાળકની પ્રીતિ એળવવા તરફ જરા લક્ષ્ય ન રાખતાં ઘણીવાર તે બચ્ચીજ તેને જરૂર કરવા નોવિચાર કરે છે, અને પછી સ્વભાવિક રીતેજ તે પોતાના પ્રયત્નમાં જિજ્ઞાસુ થાય છે. બચ્ચી કરતાં પ્રીતિથી વશ કરવાનો માર્ગ કેટલો ઉત્તમ છે તે આગળ બતાવવામાં આવશે, પણ આ પ્રસંગે તમને આ કહેવાની મતલબ એટલીજ છે કે તમે જાણો કે “ વાંદરાનું સેત કેમ વશ થાય ” એમ જે લોકો જાણે છે તેઓ ખરી શિક્ષાની રીત જાણતા નથી, અને તેથી તેમને એ કામ અશક્ય લાગે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી.

મહેતાજી બાળકને આ ત્રણ બળે વશ કરી શકે છે:—પ્રતિષ્ઠાબળ, સ્વભાવ જ્ઞાનનું બળ, અને અધિકાર બળ.

પ્રતિષ્ઠાબળ.

પ્રતિષ્ઠા એટલે એક માણસના ગુણનો જે પ્રતાપ સામા માણસના મન ઉપર પડે છે તે. એના સમાન બીજું બળ નથી. સઘળા માણસને સઘળી મિથિતામાં એ બહુ ઉપયોગી છે. એનાજ આધારે ઘણું કરીને બધા માણસો એક બીજાથી દોરાય છે. રાજાની આણ, શાહુકારની હુંડી, અને પંડીતનું વચન સર્વત્ર માન્ય થાય છે તેનું કારણ તેની પ્રતિષ્ઠા અથવા શાખજ છે. તેમ મહેતાજીને પણ બાળકો ઉપર સત્તા ચલાવવાને તેમનામાં પ્રતિષ્ઠા બંધાય એ બહુજ અગત્યનું છે.

પ્રતિષ્ઠા કોઈની પણ દોગથી બંધાતી નથી એ હમેશાં યાદ રાખવું. કાગળની હાડી ધડીપણ પાણીમાં ટકતી નથી, પોતાનામાં ખરે ખરા ગુણ હોય અને તે ઉપરથી જે લોકમાં પ્રતિષ્ઠા બંધાય તેજ પ્રતિષ્ઠા સ્થાયી અને અને ખરી ઉપયોગી છે. મહેતાજીની પ્રતિષ્ઠા નિશાળમાં પડવાને સાર તેનામાં આ પાંચ ગુણ અવશ્યના છે:—વિદ્યા, સાચાગુણ, ન્યાય, દૃઢતા, અને ઉત્સાહ.

વિદ્યા.—શુદ્ધરની સાખનો મૂળ પાંચો જોમ પૈસો છે, તેમ શિક્ષકની આખર તેની વિદ્યાના બંડોમ ઉપર આધાર રાખે છે. વિદ્યા લેવાની માટેજ બાળકો એની પાસે આવે છે, અને જો તેજ વસ્તુ એની પાસે નથી તો તેઓ એને પુરૂષ ગણે એમાંથી નવાઈ? એ રીતે નિશાળમાં હલકા

પડવાનો સાથેજ તેની સઘળી સત્તા પરવારે છે. તેમજને મહેતાજી વિદ્વાન છે એમ તેના નિશાળીયા માને છે, તો તેનામાં બીજા ધણા દોષ હોયે તો પણ તેઓ એનું કેટલું એક માન તો રાખ્યાવિના નહિજ રહે. વિદ્વાન સર્વત્ર પૂજ્ય છે એ કહેવત શિક્ષકને તો વિશેષે કરીનેજ લાગુ પડે છે.

વિદ્વાન મહેતાજીને તેના નિશાળીયા ગાન તો આપણે એ વાત ખરી, પણ ફક્ત માનનીજ વૃત્તિથી કોઇ વચ ચતું નથી. જેને વાસ્તે આપણા મનમાં માન હોય તેનું કહું આપણે કેટલેક દરજ્જે કરીએ છીએ ખરા, પણ તે કરવામાં ઘણો ઉત્સાહ હોતો નથી. ઉત્સાહ તો જેના ઉપર આપણો પ્રેમ છે તેનું કામ કરવામાં ખરેખરો જણાય છે. માટે ઉત્સાહથી મહેતાજીનું કહું નિશાળીઆઓ કરે તેને માટે તેઓનો એના ઉપર પ્રેમ હોવો જોઇએ. પણ પ્રેમ પ્રેમથીજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેથી જો મહેતાજીએ બાળકોના ચિત્ત હરણ કરવાં હોય તો પોતેજ તે બાળકોના ઉપર પ્રેમ રાખવો જોઇએ. સંસાર વ્યાહારમાં આપણે જોઇએ છઇએ કે માયાગુપાંચ એજ મોટું વશીકરણ છે; અને એજ ગુણ વડે માણસો જગતમાં ધણા ઉપર સત્તા ચલાવી શકે છે. બાળકના તો એવા કોમળ અને નિર્ભય સ્વાર્થ મન છે કે જો તમે એક ક્ષણ તેણી ભણી ખરા પ્રેમથી જોશો, તે સદા રાજી રાજી થઇને તમારા કહ્યા પ્રમાણે વર્તવા તત્પર રહેશે. ફરીથી સંભારીએ છઇએ કે પ્રેમનુ બળ મોટું છે, અને એત મૂકી જે ભયથી બાળકોને વશ કરવાના પ્રયત્ન કરે છે તે વાંકી, વિકટ વાટજ પકડે છે અને પરિણામે ધારેલે મુકામે ખરાખર કદી પહોંચનાર નથી.

ન્યાય—એતો સંસારનો મોટો સ્તંભ છે. જેનામાં ન્યાય નથી તેના ઉપર ભરોસો રાખી શકાતો નથી. તેના હાથ આપણા ઉપર પ્રેમ કદાપિ હશે પણ તે કાયમ રાખશે. અને કાલે આપણી સાથે કઠોરપણે નહિ ચાલે તેનો કાંઈ ભરોસો નથી. જે ન્યાયથી વર્તતો નથી તેનામાં બીજા ગમે એટલા સારા લક્ષણો હોય તો પણ તે સંપૂર્ણ પ્રતિષ્ઠિત કદી થતો નથી. આ વાત મહેતાજીને જરા પણ ઓછી લાગુ પડતી નથી. માણસ કરતાં પણ બલ્કે બાળકોને નિષ્પક્ષપાતપણું વધારે વહાલું છે, અને જો તેમની નજરમાં મહેતાજી અન્યાયી લાગ્યો તો તેને તે કદી પણ આહવાના નહિ. ઉલટું તેના ઉપર વૈર રાખવાના, અને તેનું ધાર્યું તોડી પાડવાને

૫૬ પ્રવેશક પરિક્ષામાં પાસ થએલા ઉમેદવારોના નામ.

સદા તત્ત્વજીન કરવાના. માટી ઉમરના અથવા હિમત વાળા છોકરા હ-
મેશા એની સત્તા તોડવાને ઉભા થશે, અને તે પ્રસંગે તેમની તકરાર
વાજબી હશે કે, ગેરવાજબી પણ બાબત છોકરાઓ તેને પછાડીથી શા
બાંસી આપવાના. જેમ જુદામાં રાજાના સામી બાથ બીડનારાઓ બાહ્ય
ર વટોયા હાથ છે તે પણ લોકોમાં બહુજ માન પામી વીર પુરુષની પેઠે
પૂજાય છે, તેમ એ ખંડખાર છોકરાઓનું નિશાળમાં થાય છે, અને તેથી
તેને મહેતાજીનો અમલ જાણે વાળવામાં વધારે ઉત્તેજન મળે છે, અને
ધણીવાર તેઓ આખરે ક્તેહ પણ પામે છે. માટે અન્યાયનો જરા આ
રોપ આવી શકે એવું પણ મહેતાજીએ કદી કાંઈ કરવું નહિ.

દઢતાના ગુણ વિષે બીજા ઠેકાણે બોલવામાં આવશે, પણ આ ઠે
કાણે એટલુંજ કહેવું બસ છે કે દઢતા વિના મહેતાજીની બરાબર પ્રતિષ્ઠા
બેસતી નથી એ યાદ રાખવું. પોતા મનના માણસ હમેશાં તિરસ્કાર પા
મે છે, અને તિરસ્કાર પામેલાં માણસનો કદી પણ અમલ ચાલતો નથી,
મહેતાજી મારે પણ નહિ ને બણાવે પણ નહિ” એ બોલ મહેતાજીને-
બહુજ નીચું ધક્કાવનારા છે. એવા દઢતા વિનાનો મહેતાજી કાંઈ પણ
સત્તા છોકરા ઉપર મેળવી શકતો નથી. બીજું એ પણ યાદ રાખવું કે
દઢતા અને કઠોરતામાં બહુ ફરક છે.

ઉત્સાહ એવી વસ્તુ છે કે તે એકમાં હાથ છે તે તે જોઈને બીજા
માં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ઉત્સાહી મહેતાજીના નિશાળીયા પણ ઉત્સાહી
થવા વિના રહેતા નથી. માટે ઉત્સાહનો એકતો એ માટે ફાયદો છે,
અને બીજો એ છે કે ઉદ્યોગી, ખંતી અને ઉત્સાહી માણસની તરફ બ
ધા માણસ માનથીજ જાય છે. ખંતી મહેતાજીને તેના નિશાળીઆઓથી-
માન આપ્યા વિના રહેવાતુંજ નથી; અને માન ઉત્પન્ન થયું કે આપણી
સત્તા અધી તે સ્થાપન થઈ જાય છે એ આપણે ઉપર સરજીવું છે.

અમદાવાદમાં થયેલી પ્રવેશક પરિક્ષામાં પાસ થયેલા

ઉમેદવારોના નામ.

૧ સનાભાઈ નાગરદાસ.

નડિઆદ

૨૬૭

૨	અંબાલાલ વિઘ્નનાથ.	પીજ	૨૮૮૧
૩	ચુનીલાલ મગનલાલ.	અંબાત	૨૮૧૧
૪	મગનલાલ શંકર	વીરમગામ	૨૮૦૧
૫	શિવશંકર મહાશંકર	વીસલપુર	૨૭૫
૬	નાગર ભગવાન	નડિયાદ	૨૭૩
૭	પુરપોતમ રણછોડ	ધોળકા	૨૭૧૧
૮	ઉમીઆશંકર રામશંકર	નડિઆદ	૨૭૧૧
૯	મનશુખરામ મોતીચંદ	આંત્રોલી	૨૬૬૧
૧૦	મોહનલાલ દેશાધભાઈ	મહુધા	૨૬૬૧
૧૧	નરભિરામ રાભરામ	નડિઆદ	૨૫૭૧
૧૨	મુળજી ગંગાદત		૨૫૫૧
૧૩	અંબાલાલ ધેનાભાઈ	માતર	૨૪૭૧
૧૪	દામોદર વલ્લભદાસ	નડિયાદ	૨૪૬૧
૧૫	ગોરધન છગન	સાકરીઆ	૨૪૫૧
૧૬	જેશંગ માધવજી	તોરણા	૨૪૪
૧૭	નંદલાલ રણછોડ	કઠલાલ	૨૪૧૧
૧૮	દલાભાઈ દવારકાંદાસ	મહુધા	૨૪૧૧
૧૯	નાથાભાઈ ઉમેદચંદ	જેતલપુર	૨૪૧
૨૦	નાથાલાલ ગૌરીશંકર	રડુ	૨૪૦
૨૧	શિવલાલ નથુ	વીરમગામ	૨૩૮૧
૨૨	છોટાલાલ પીતાંબર	બારીઆવી	૨૩૮
૨૩	દામોદર મોહનલાલ	મહેમદાવાદ	૨૩૭
૨૪	મોતીલાલ મનશુખ	વીસલપુર	૨૩૬૧
૨૫	છગનલાલ તલકચંદ	મહેલેલ	૨૩૬
૨૬	ડાહ્યાભાઈ દાજીભાઈ	માતર	૨૩૫૧
૨૭	મહાશંકર બાઈશંકર	નડિયાદ	૨૩૫
૨૮	ફુલભરામ મુળજી	મહુધા	૨૩૪
૨૯	રૂપશંકર મોહનલાલ	માતર	૨૩૩૧
૩૦	રામદાસ ધીરીભાઈ	નડિઆદ	૨૩૩૧

૫૮ પ્રવેશક પરિક્ષામાં પાસ થયેલાં ઉમેદવારોના નામ

૩૧	મોહનલાલ બેચરદાસ	ખંભાત	૨૩૨
૩૨	મગનલાલ ગૌરીશંકર	ખારેજ	૨૩૧૧
૩૩	ગીરધર દુવારકાંદાસ	મહુધા	૨૩૦૧
૩૪	ખોડાભાઈ દેવજી	પીપળા	૨૩૦
૩૫	મોતીલાલ કુબેરદાસ	ખડાળ	૨૩૦
૩૬	છગનલાલ કીસનદાસ	ખારેજ	૨૨૭
૩૭	ગીરધર અમુલખ	ખંડાળ	૨૨૪૧
૩૮	બુલાખી મુળચંદ	જેતલપુર	૨૨૩
૩૯	પૂંજરામ ભગવાન	જેતલપુર	૨૨૩
૪૦	કાળીદાસ નરોત્તમ	સંડલપુર	૨૨૩
૪૧	ત્રીકમલાલ જમનાદાસ	કુંહા	૨૨૧૧
૪૨	આશારામ પરબુરામ	ચક્રાશી	૨૨૦
૪૩	અમરતલાલ મોધાશંકર	સાણદ	૨૧૮૧
૪૪	હરીશંકર દાજીભાઈ	મહુધા	૨૧૭૧
૪૫	કેશવલાલ બેહુચરદાસ	સીતવાડા	૨૧૬૧
૪૬	સોમાભાઈ નહેરુભાઈ	સૂણાવ	૨૧૫૧
૪૭	હરમુખ પરબુરામ	તોરણા	૨૧૪૧
૪૮	કાશીરામ જોભાઈ	સહુણા	૨૧૩
૪૯	મનમુખ શિવલાલ	ઉમરેઠ	૨૧૨૧
૫૦	છગન દલમુખ	અમદાવાદ	૨૧૧૧
૫૧	ભક્ષાભાઈ નાથુભાઈ	ખારેજ	૨૧૧૧
૫૨	મહીજી બેહુચર	નહાપાડ	૨૧૦
૫૩	જગંનાથ મહામુખ	અમદાવાદ	૨૦૯૧
૫૪	અમરતલાલ સેવકરામ	સરખેજ	૨૦૯
૫૫	રેવાશંકર પુરપોતમ	પીળ	૨૦૫
૫૬	શામળભાઈ વિજયશિંગ	નડીઆદ	૨૦૪
૫૭	વીઠલ શિવલાલ	કઠલાલ	૨૦૩
૫૮	કેશવરામ દેવદત્ત	કડીઆદ્રા	૨૦૩
૫૯	છગનલાલ જોડારામ	ચકલાસી	૨૦૧

૬૦	ગીરધર નરોત્તમ	સંડલપુર	૧૯૭૧
૬૧	જમનાદાસ ગોવરધન	ખડાલ	૧૯૩
૬૨	મોતીલાલ હરિભાઈ	તોરણા	૧૯૦૧
૬૩	નાથાલાલ ભાઈશંકર	ખાવળા	૧૭૯૧
૬૪	આત્મારામ જીઠાભાઈ	ઉમરેડ	૧૭૮
૬૫	ભવાનીશંકર લક્ષ્મીરામ	અમદાવાદ	૧૭૪

ઉર્દુ ઉમેદવારો.

૧	હમીદ શમશેર	મહુધા	૩૧૨
૨	દોસ્તમહુમદ હકીમ	નડિઆદ	૨૮૯૧
૩	અલીમીયાં કાજી	અલીણા	૨ ૩
૪	શમશેરખાં મીર	નડિઆદ	૨૪૩૩

Mahipatram Rupram,

Principal, Gujarat

Training College.

સુરતમાં થયેલી પ્રવેશક પરીક્ષામાં પાસ થયેલા ઉમેદવારોનાં નામ

૧	મણીશંકર કૃપાશંકર	ઉમરેડ	૩૨૪
૨	ભકિતદાસ પ્રાણીજીવનદાસ	જંબુસર	૩૨૧
૩	ડાકુંજી રાધુજી	જંબુસર	૩૧૧
૪	લાલભાઈ રણજીડજી	અભામા	૩૦૬
૫	કાશીરામ રામશંકર	કતારગામ	૨૯૬
૬	જેશંકર કાશીરામ	અણુજી	૨૯૪
૭	ભૂલાભાઈ રધુનાથજી	કતારગામ	૨૯૩
૮	ભગવાનજી નાગરજી	સારોણ	૨૯૧
૯	ભીખા પ્રયાગજી	ભેદલી	૨૯૧
૧૦	નારાયણ અનુપરામ	સીગામ	૨૮૪
૧૧	અંબાભાઈ શંકરજી	દેલાડવા	૨૮૪
૧૨	જાદવરાય મનસુખ	કંઠલાલ	૨૮૧
૧૩	કલ્યાણજી ગોવિંદજી	સુરત	૨૮૧

૧૪	મોરારજી બીમબાઇ	સરભોણ	૨૮૧
૧૫	જુહામ રામશંકર	જાલવાસા	૨૭૮
૧૬	મોરારજી મોહનબાઇ	દેતાડવા	૨૭૭
૧૭	મૂળશંકર રામશંકર	મળજ	૨૬૯
૧૮	કરસનદાસ ગોપાળદાસ	ઝાડેશ્વર	૨૬૩
૧૯	નરોત્તમ બહેચર	કપડવંજ	૨૬૨
૨૦	મોહનજી નીછાબાઇ	જલાલપુર	૨૬૧
૨૧	માણેકલાલ લક્ષુબાઇ	મહુમદવાદ	૨૫૮
૨૨	રણછોડજી મકનજી	કુતારગામ	૨૫૫
૨૩	રણછોડજી ગોપાળજી	કડોદ	૨૫૫
૨૪	ખંડુબાઇ કુલબાઇ	અભામા	૨૫૨
૨૫	નારાયણજી કલ્યાણજી	ટીંબરવા	૨૪૯
૨૬	રણછોડ નાગેશ્વર	ડીબેર	૨૪૭
૨૭	કંથડજી કુલબાઇ	મરોડી	૨૪૭
૨૮	રસલબેગ રહીમબેગ	જંબુસર	૨૪૫
૨૯	બગવાન રણછોડ	માતર	૨૪૫
૩૦	કસનજી રતનજી	અખામા	૨૪૫
૩૧	દેવચંદ અમીચંદ	સોલટ	૨૪૨
૩૨	મૂળજી ધર્મચર	મહુધા	૨૪૨
૩૩	ગીરજશંકર કૃપાશંકર	સરભોણ	૨૪૦
૩૪	હરીવલ્લભ રેવાશંકર	નીકોરા	૨૩૮
૩૫	દેવશંકર જગનેશ્વર	મોઠાવરાછા	૨૩૭
૩૬	ખંડુબાઇ પરાગજી	કુતારગામ	૨૩૬
૩૭	વસનજી કસનજી	અંબાડા	૨૩૬
૩૮	કલ્યાણશિંગ વિજયશિંગ	મુરત	૨૩૫
૩૯	ગોવિંદ લક્ષુ	સરભોણ	૨૩૦
૪૦	મગન રામદાસ	અમદાવાદ	૨૨૬
૪૧	ચેનાબાઇ અંબેલાલ	સરભોણ	૨૨૫
૪૨	હોલતરામ મોઠાબાઇ	મુરત	૨૨૪

૪૩	મયાશંકર પ્રાણશંકર	કડોદ	૨૨૪
૪૪	પરસોતમ જીવણરામ	અલથાણ	૨૨૩
૪૫	અંબેલાલ ભગવાન	અભામા	૨૨૨
૪૬	તુષ્ણજીરામ ભગવાન	સરભાણ	૨૨૨
૪૭	ત્રીભાવનદાસ જીવણરામ	સુરત	૨૧૯
૪૮	દુલ્લભરામ માધવરામ	નીકોરા	૨૧૯
૪૯	ભગવાનજી હરીભાઈ	સરભાણ	૨૧૯
૫૦	નરોત્તમ નથુરામ	ખાંડોલી	૨૧૯
૫૧	નાગજી ડાહ્યાભાઈ	અણજી	૨૧૬
૫૨	રઘનાથજી પ્રાણશંકર	વાલોડ	૨૧૬
૫૩	દયા નીજા	સરભાણ	૨૧૬
૫૪	રણછોડજી ભાઈદાસ	પુણી	૨૧૫
૫૫	કાળશંકર ભવાનીશંકર	જીઆવ	૨૧૪
૫૬	રેવાશંકર ખાપુજી	સરભાણ	૨૧૩
૫૭	બીમા રામા	આબવા	૨૧૨
૫૮	બીમાભાઈ દેવચંદ	સુરત	૨૧૦
૫૯	આત્મારામ અંબારામ	કુમસ	૨૦૭
૬૦	જેશંકર કુંભારામ	માંડવી	૨૦૬
૬૧	ઉમીયાશંકર રૂદેરામ	પારડી	૨૦૬
૬૨	ગણપતરામ ગોવિંદરામ	વાલોડ	૧૯૫
૬૩	નાગરજી નીજાભાઈ	બદેલી	૧૯૪
૬૪	રામભાઈ દલભાઈ	દેખાડવા	૧૯૧
૬૫	જગન્નેશ્વર શીવશંકર	સુરત	૧૮૭
૬૬	જુહરામ સુખાનંદ	અભામા	૧૮૭
૬૭	શીવલાલ ખીમચંદ	અણજી	૧૮૬
૬૮	ખુશાલજી પરાગજી	દેલાડવા	૧૭૮
૬૯	હરશંકર ત્રીખડરામ	કડોદ	૧૬૯
૭૦	પ્રેમશંકર જેશંકર	કતારગામ	૧૬૩

ગોધરામાં થયેલી પ્રવેશક પરીક્ષામાં પાસ થયેલા ઉમેદ વારોનાં નામ

૧	રવાભાઈ તેજભાઈ	ટીંબા	૩૫૨
૨	ભર્ગવાનજી ગોકળદાસ	સોનજોડા	૩૦૯
૩	નાનાભાઈ મોતીશિંગ	ટીંબા	૨૮૧
૪	હરગોવિંદ ખુશાલ	ઉમરેડ	૨૫૧
૫	મધુર અનોપરામ	કાસરા	૨૪૩
૬	ગૌરીશંકર રણજોડ	વેળપુર	૨૩૦
૭	છગન લલ્લુ	વાડાસીનોર	૨૧૮
૮	જેશિંગ જોરીદાસ	વટામેણુ	૧૮૬

Mahipatram Rupram,
Principal, Gujarat
Training College.

કેળવણી ખાતાની અખરો.

અમદાવાદ વિભાગ.

અમદાવાદ નં. ૮ માની સરકારી ઉર્દુ નિશાળમાં સને ૧૮૭૫ ના સપ્ટેમ્બર માસમાં રેલ આબ્યાથી ભારે નુકશાન થયેલું તે નુકશાનમાં આવેલા છોકરા ધણાજ કંગાળ નેવા થઇ ગયા તેવા છોકરાઓની લેવાની ફી જે હેરબાન ઉ. પ્રાં. એ. ઈ. સાહેબ તરફથી છ માસ સુધી માફ થયેલી. પરંતુ આવી વખતે રાવ બાહાદુર ભોજાનાથ સારાભાઈ તથા મહેરબાન શ્રી સાહેબ કાવસજી મંચેરજી વીગરે મંચર સાહેબોએ રીલીફ ફંડમાંથી રૂ. ૨૨-૧૪-૯ ના તેમને ભણવાના સાધનની મદદ કરી આપવા સાદા. ૧૭મી માર્ચ સને ૧૮૭૬ને રોજ નિશાળમાં પધારી નિચે પ્રમાણે છોકરાઓને મદદ કરેલી (૨૫) રૂબરૂ મોટી. રૂ. ૬-૪-૦ ઉર્દુ કિતાબો તથા મૂળરાતી ઓપડીઓ કોપી (બુકો વીગરે કુલ) ૧૦૦ કીમત રૂ. ૧૫-૪-૦ અને કોરાકાગળ પુલીસકેપ, જેન વીગરે રૂ. ૧-૬-૯ કુલ રૂ. ૨૨-૧૪-૯ એવી રીતે કુલ (૧૨૫) નંગ ખાવીસ રૂપિયા ચૌદ આના નવ પાંચનાં વહેંચ્યાં છે. તા. ૧૪-૭-૭૬

વીરમગામ કુંવાશાળાની વારશીક પરીક્ષા થઈ તે વખતે ધનામ આપવું બાકી હતું તે અત્રેના મેહરબાન ખાંત સાહેબ મામલતદાર સાહેબને તથા કેટલાએક બીજા સદગૃહસ્થોને ગઈ કાલે એટલે તા. ૩૦મી મે સને ૧૮૭૬ને રોજ એકઠા કરી સરકારી ધનામ આપ્યા બાદ નીચે મુજબ માણુશાએ તે વખતે ધનામ આપેલું છે તે. ૨-૦-૦ મીઠાઈ. ખાત સાહેબ મામલતદાર સાહેબે ૨-૬-૦ માસ્તર સાંકળચંદ વીઠલદાસે ઓપડીઓ વેહચી ૦-૫-૦ સૈયદ હુસૈન મીયાં નીજમ મીયાં એ ઓપડીઓ વેહચી ૪-૧૪-૦ એ રીતે પરીક્ષા પખતે વેહચણ થઈ છે—

પાટડી તાલુકે વીરમગામની સરકારી ગૂંજરાતી કુંવાશાળામાં ચાલતા માસની તારીખ. ૨૮ને રોજ અત્રેના મેહરબાન દરબાર શ્રીનાભાઈ શ્રી દેશાઈ. મુરજમજ સિંગજી. જોરાવર સિંગજી તથા ભાઈ શ્રીદેશાઈ. ચંદ્રમલ સિંગજી. જોરાવર સિંગજી વીગેરે મચકુરની કુંવાશાળામાં પધારી છોકરીઓની પરીક્ષા કરી નીચે પ્રમાણે ધનામ આપ્યું—૧-૧૩-૬ શ્લેટો નંગ ૬ —૧-૧૩-૬ ઓપડીઓ નંગ. ૫ —૦-૬-૬ મીઠાઈ —૩-૧૨-૬ કુલ રૂપિયા. ત્રણ. આના. બાર. પાંચ. છ નું ધનામ.

MYARAM SAMBHOONATH,

ડ. એ. ઇ. અ.

ભરૂચ વિભાગ.

ચમાર ગામ તાલુકે ભરૂચની સરકારી ગૂંજરાતી નિશાળમાં તા. ૩૦-૬-૭૬ ને રોજ, સ્કૂલ કમેટીના કેટલાક મેમ્બર તથા મચકુરના ડીપ્યુટી સ્ટેશન માસ્તર રતનરામ વીગેરે મચકુર નિશાળમાં પધારી છોકરાઓની ધટારત પરીક્ષા કરી ૩૧ની મીઠાઈ (પતાસાં) મચકુરના ડીપ્યુટી સ્ટેશન માસ્તર રતનરામ ભાઈ સનમુખરામ ભાઈએ તમામ છોકરાઓ વચ્ચે જાણે કોસમડી તાલુકે અંકલેશ્વરની સરકારી ગૂંજરાતી નિશાળમાં તા. ૧૫મી આગષ્ટ સને ૧૮૭૬ને રોજ અંકલેશ્વરના ચંચળ ફોજદાર સાહેબે મોતીલાલભાઈએ અત્રેની નિશાળની પરીક્ષા લેઈ ખુશી થયા તેથી તેમણે એક બીજા ધોરણની છોકરીને ૩ ૦-૫-૦ ત્રીજી ઓપડી તથા

ખીજા છોકરા છોકરાઓને રૂ ૦-૪-૦ ની મીઠાઈ વેહેચી—વિદ્યાત
તાલુકે વાગરાની સ. ગુ. નિશાળમાં મચકુરે ગામમાં સરકારી
નિશાળ માટે નવું મકાન તૈયાર થવાથી અને અંદર છોકરા બેસવાના સ-
ખખથી મચકુરે ગામના સારા સારા લોકો નિશાળમાં ભેગા થયા ને ૬
રમીઆન વાત ચીત કરતાં તે લેવાને પોતાની મરજીથી તેમણે એક ટી
પ (ઉધરાણું) કરી તેમાં વસુલ આવેલા નાણાની વાદી તપસીજ વાર ના-
મ સાથે નીચે મુજબ ૦-૮-૦ પટેલ મનોરભાઈ ખાવા. ૦-૮-૦ દા
દાભાઈ લખમીદાસ. ૦-૮-૦ ખાપુભાઈ રામભાઈ ૦-૮-૦ ગરબ
ડ જોરાભાઈ. ૦-૮-૦ ગલાખ ઝવેર ૦-૮-૦ દરભાઈ વિઠલ •
-૮-૦ જોભાઈ નથુ ૦-૮-૦ ડાકોર હરજી ઝવેર ૧-૦-૦ ધાંચી બી
ખા પીતાંબર ૧-૦-૦ પટેલ રણછોડ લક્ષ્મીદાસ ૦-૮-૦ નાથા ગલા
ખ ૦-૮-૦ જેહેચર ખાપુ ૦-૮-૦ પરસોતમ વિઠલ ૦-૮-૦ હોરા
લાલ કુમેર ૦-૮-૦ લાલા ખાજી ૦-૮-૦ કેસવજીલ વર્ધભાઈ ૦-૮-
૦ જેહેચર ગીરધર ૦-૮-૦ દરભાઈ મુજી ૦-૮-૦ પરભુદાસ ના
ગજી ૦-૮-૦ ત્રીજોવત ફુલબ ૦-૮-૦ મીરસાહેબજી ખાવા ૦-૮-
૦ ભાઈ જો કરસન ૦-૮-૦ ગોપાળ વેણી ૦-૮-૦ કેસવ લક્ષ્મોદા
સ ૦-૮-૦ પરાગ જોર્જોદ ૦-૮-૦ રણછોડ ત્રીકમ ૦-૮-૦ લાલદાસ
ધનજી ૦-૮-૦ ત્રીકમ નથુ ૦-૮-૦ અમથાભાઈ પુંજ ૦-૮-૦
અમથા કુમેર ૧) પરભુદાસ દલા ૦-૮-૦ ઉકા કરસન.

ઉપર મુજબ રૂપીઆ અરાઠ વસુલ થયા તેની નીચે મુજબ બવરયા ફરી.

૧-૦-૦ પ્રાણણ ભોજન દક્ષીણા ૦-૮-૦ કુલ ૧-૮-૦

૧૧-૮-૦ છોકરાના ભોજન ખર્ચમાં કુલ રૂ ૧૮-૦-૦

હાથોટની સરકારી ગુજરાતી નિશાળમાં સળેટ તાલુકે અંકલેખરના
રહેનાર શ્રેષ્ઠ અમાલાલ ગોપાલદાસે રૂ ૧)ના પતાસાં છોકરાઓને કવિતા
ખોલાની ખુશી થઈ વહેચ્યાં.

GOPALJEE GOOLABBHAI,

ડ. એ. ઇ. ભરૂચ વિ.

ભવક નંબર સંને ૧૮૭૬-૭૭

સરકારી જાહેર ખબર.

હાલમાં ગુજરાતી નવું ધોરણ છપાવેલું છે તે હલકા દરજ્જાની સ-
ર્ટિફિકેટની પરીક્ષાના કામમાં આવશે કે નહિ તેનો ચક્ર પડવાથી અમા-
રી તરફ ધણી વખત લખાણ આવેલું તે ઉપરથી ખુલાસો કરવામાં
આવે છે કે સદરહું છપાવેલું ધોરણ સર્ટિફિકેટની પરીક્ષાના કામમાં આવશે.

તા. ૨૧-૨-૭૭

G. BUHLER.

એન્ડ્રુકે, ઇન્સ્પેક્ટર, ઉ. ભાગ

काहानडदे प्रबंध.

जई प्रधाने जालहुरि कान्हड कटक सरूप जणाव्यु ॥
 पाटणिथोकु देव सोमईउ ॥ ढाली भणी चलाव्यु ॥१८०॥
 कटक सनाहु हाथी घोडा ॥ साहण संख न पार ॥
 गूजरात सोरठीआं माणस ॥ बांन न लाभइपार ॥१८१॥
 करी प्रतिज्ञा राउल कांहिं ॥ हवि तु जिमीड धान ॥
 मारी भ्लेछ देव सोमईउ ॥ अनबोडी चुवान ॥ ॥१८२॥
 लेख लखाणां आयस दीधा ॥ फिरइ देसिउ पल्हाण ॥
 कान्हडदेने जो वली वचने ॥ मिठ्याज राणो राराणां ॥१८३॥
 राजविंश छत्रिसइ मिलीआ ॥ खांडा लाख विच्यारि ॥
 एक एक पांहे सपरांणा ॥ जेह भूजि नावइ हारि ॥१८४॥
 पाणी पंथानी घुरासाणी ॥ एक तोरकी तुरंग ॥
 सूडा पंखा नइ किहाडा ॥ एक नीलडा सुरंग ॥१८५॥
 पंचवर्ण तेजी पाखरीया ॥ कुंकुले लेप ल्हाण ॥
 सोना तणां सांकला पाउ ॥ हणहणीव्या कैकाण ॥१८६॥
 पाणिघुरा तलि धरती पुंदइ ॥ एके न मानइ साठ
 बारगिरी तेजी देवरांणा ॥ चालइ ऊवट वाट ॥१८७॥
 साव लोह पाखर नइ चामर ॥ घणी घूघरी खलाकि ॥
 पाणी तणी ढलकती चाल ॥ नीचाहुं कुंवत मूकि ॥१८८॥
 आंगा टोप रंगाउलि ॥ खांडा खेडां पटा कटारी ॥
 सागणि जोझ भली तरुयारे ॥ लीजइ सार बीसारी ॥१८९॥
 छत्रिसइ डंडायुध लीधां ॥ पडणा पड्या तिणि वारि ॥
 आश्यापुरा शकति तिहां जुहारि ॥ राउ चड्या तिणी वारि ॥१९०॥

पूजा करो चंदननि कुसार्मि ॥ एक राउत पाय लागइ ॥

आस्यापुरी कन्हजी पाडे ॥ कहि आशिका मा गइ ॥ १९१ ॥

॥ भटाउली ॥

राजा कान्हडततणी कटकि पाछलि पुहरि कडाहि चडिबी-
जडि । स्वहस्ति बीडां । प्रवाह घोडां । पडखतानइसहि । थानां तारि
वहिला सुखासनि चाल्या । कंठालीया किस्या । भंडार भरीया ।
आलोचिइं आत्मानि आव्या । मंत्रीमाहि डोहे । सेलहथ सीखामण
हूई । गोत्रदेव्यानई नैवश नीपनां । सूर सूपट खित्री तणे घरे
घोडा । प्राठव्या । छत्रीस वर्ण तणा घोडा । उज्जरा घोडा । काला
केहाडा वहरा । तारका । भारिजा । सीधूया । अहिबांणा । उत्तर
दसिना घोडा । ऊदिरा । कनोज देसना घोडा । कलघाहासला
घोडा । मध्य देसना घोडा । महूयडा । देविगिरा घोडा । गंगाज-
ला । चपलचरिण खुण । वस्तर्णि । खेत्रपुरासांणी । बाहदेसना । बोडि-
या । लहिटूया । गंगोटिया । हंसजाद घोडा । ऊडणभ्रमरी । सालो-
होत्रप्रतिष्ठ्या । सिद्ध । विशेषगतिकरि । सतस्युंचलइ । पवनस्युंतरइ ।
पाटपगदेईउतरेइ । समुद्रमांहिवश्या । कसोटीकस्या । ते घोडे प्रथवी
षुरू तालि । ते घोडा गंगोदकिस्नाज कराव्यां । तेह तणे सरि क-
मल पूजा कीधी । तेह तणे पूंठे बावनाचंदन हाथा दीधा । तेह
घोडा तणें पूंठे पंचवर्ण पाखर थाती । कसो १ पाखर । रण वखर ।
जीणवखर । गुडिवखर । लोहवखर । कातलीआली पाखर । तेह घोडा
तणीं पूंठे पंचवर्ण पहलांण मांडया । किस्या २ । पहलांण । कंक-
लोह पहलांण । बोडीया । नागफणां । वाजती वच्चा वळी । पुहणी
पातली पटाट । ढलकती पांणीनी छागल । पीतल हरवाजतां पा-

गडां तेहे घोडे किश्या २ । खित्री चडया । पंचवीस वरस ऊपरें । पं-
चास वरस मांहि आकर्णात मूँकि । नामि प्रमाण कुंचि ऊदार जूजा-
र । थोडें बोलइ मनसिउं तरइ । पवनसिउं चालि । कीर्ति विस्तारि ।
परनारी सहोदर । संगामि सधर । बोलावी मारि । मारि निइमरि । आपणा
स्वामितणुं कारिज करि । छत्रिस युद्ध सरम करि । शिवनइ नमस्कार
करइ । तेराउते चाल । ते थके हुंते हस्ती गुडया । तुरा पाखर्या । र-
थ जोतर्या । राउत चडया । सनाह लीधा । किश्या २ सनाह जरह
जोणसाल । जीवरखी । वजागी । अंगरखी लोहबंध लुडि । समस्त
सनाह लीधा । सजी भूत हुआ । मूगट तणा श्रृंगार धडहड्या ।
रतनाउली झलकी । साद्वण फडहड्या । फेतकारनी फेणाउली । असणि
उडी रजरमी अंधकार पर्वतिउं । रूपहरेतुं । सूर्य खेहइ करी । छाहु
छत्रीस डंडापुद्धलीधां । तेहे राउते चाल । तब दीन ज वरदावली
जेठइ खडग तणा खडेग । खेडा तणां भटक । तरुआरी तणा
कठेक धनख तणा धौकार । अणी तणा अंगार । बाण तणी वृष्टि ॥
इसी सुरातनी सूर वृत्ति पवाडुः ॥

आस्यापुरी आसिका आपी ॥ त्रैविक्रि वाजी सान ॥

ढोलि द्रसुकि डूंगर कांपि ॥ चडीउ राउल कहान ॥ १९२ ॥

उंपरिधि कासां चरिसाहण ॥ वेगि पुहता घांटी ॥

नह वाजी धमधमीआं धरणी ॥ तरवरीया तलहटी ॥ १९३ ॥

जइत देवडु करइ वीनती ॥ बीडा करु पसाउ ॥

राउल काहन प्रसादि तुहारि ॥ अहमे जइ लेसिउं घाय ॥ १९४ ॥

मानु बोल देइ सीखांमणि ॥ इम काहानदे राउ ॥

पइसी प्राणि असूर मारेयो ॥ रखे हसारथ थाय ॥ १९५ ॥

कटक उपठां करी ददामां ॥ बढ़ासि जई तुरकाणि ॥
 आव्या हेरु वात जणावि ॥ छइ मेहलांण सपराण ॥ १९६ ॥
 करी केडि तरकाणू ॥ पूंठिण जायसि दूरि ॥
 पूठिं मिळ्या तारव्या ताजे ॥ जइ आधमाति सूरि ॥ १९७ ॥
 दीवी सहस बिच्यारि करावी ॥ नह वजाव्या रणकाहल ॥
 कटक थऊं उगमाणि पासि ॥ किधु झाकझमाल ॥ १९८ ॥
 जागी ढोल सातासेइ वाजइ ॥ बीहांमणां नीसांण ॥
 मांटी सवे मूछिं बल घालइ ॥ कायर पडइ पराण ॥ १९९ ॥
 करी वे फेजमाल देराउलि ॥ मयु आतधर्मात पासि ॥
 पिठ केटक कि काठ गढ मांजइ ॥ चूकी रखा ते नसेइ ॥ २०० ॥
 पडी भेल बेवारव वरयुं ॥ हींदु कीधी हाक ॥
 जडी ऊंघ तुरक दश मुहज्या ॥ काने पडीया ढांक ॥ २०१ ॥
 गमे २ दीसइ अजूआलां ॥ म्लेछे छांडी छाक ॥
 आपो परि ऊठइ असमुह्या ॥ कटकी पड्यु बलकाक ॥ २०२ ॥
 उंचे हाथे प्राह पोकारइं ॥ बोलावइं किरतार ॥
 आणीवार किम्हिऊवेले ॥ करे अह्यारी सार ॥ २०३ ॥
 जरइ जीण लेवराइं अबलां ॥ आंगासे गणी बाण ॥
 उतावालि लेवराइं अबलां ॥ तेजि पूंठि पल्हाण ॥ २०४ ॥
 कीधी खवरि खानजी आगलि ॥ एहवूं कहि खवास ॥
 फिरी विटि दालिं हींदू आव्या ॥ लस्कारि पडीउ चास ॥ २०५ ॥
 अलूखाने हाथी पखराव्या ॥ पल्हाणाव्या तुखार ॥
 हल हल करी भणी अजूआलां ॥ सांचरीआं असवार ॥ २०६ ॥
 आपणा पीआर वेगति न लाभइ ॥ दुह दासि हिंदू आवइ ॥

बइठि मूँटि म्लेछ मारंतां ॥ खांडाना घाउ फावई ॥ २०७ ॥
 तीन तुरी उठबी राउत ॥ भलावावरई भाला ॥
 माझिम राति म्लेछ मारंतां ॥ दुहदासि हिंदू भूला ॥ २०८ ॥
 सपराणा सीगिणी गण गाजइ ॥ तोन्हा तुरी विछुटइ ॥
 जराहि जीण आंगा वीधीनइ ॥ अंगि संसरा फुटइ ॥ २०९ ॥
 अंगो अंगि पटा अणीआला ॥ प्राणि पाखर फोडइ ॥
 खांडा तणे वाए सपराणे ॥ सांधि २ विछोडइ ॥ २१० ॥
 रणि राउत वावरइ कटारी ॥ लोह कटाकट ऊडइ ॥
 तुरक तणा जे पाखर्या तेजी ॥ ते तळआरि गुडइ ॥ २११ ॥
 माल तणी परि बाथे आवइ ॥ प्राणि विलगइ झुंटे ॥
 गडदा पाटु डोड वजावइ ॥ भडइ प्रहारे मोटा ॥ २१२ ॥
 उपरि थापुंता रविछूटइ ॥ भूतल भाजइ पाउ ॥
 झडइं सूँढ ढालिं ढांचा ॥ धराणि बालइ नीहाउ ॥ २१३ ॥
 भाजई कंध पडइ रणि माथां ॥ षडग तणां धड धाईं
 मांडो मांहे मारेवा लागइ ॥ विगति किसी नलहाइ ॥ २१४ ॥
 हींदुए मारी थल कीधुं ॥ पग मेल्हणु न जाइ ॥
 लोही तणा प्रवाह उलटीया ॥ दीसइ व्याहणा मांहे ॥ २१५ ॥
 दोरसिराचा फेरी पाडइ ॥ डहिलीना बंधांन ॥
 वाढि चंक्क जूजूआ गालीं ॥ अनंइ छोडाव्या बांन ॥ २१६ ॥
 घाडा हाथी उंट पोठीआ ॥ ते उदाली लिधां ॥
 सादूल सीह मलिक बे मोटा ॥ बंदि जीवता कीधा ॥ २१७ ॥
 झूलूखान एकलुज नाठउ ॥ जे हुंतु सपराणुं ॥
 सादी मलिक उंबरु मोटु ॥ ते रणि खेत्ति मराणु ॥ २१८ ॥

एक नाठा जई दसि मुहड्या ॥ ऊडीवीवीअ अपार ॥
 करसि केडि मारसई हौंदु ॥ ऊवेले किरतार ॥ २१९ ॥
 बिजइ दिन राउति रण सोध्यां ॥ दीठां पड्यां पह्हाण ॥
 हाथी तणी पांजरी भागी ॥ धराणि ढहआ केकाण ॥ २२० ॥
 खेड्यां खांड्या पड्यां जूजूयां ॥ भाला सीगिणि कटारी ॥
 भागे कणसे पडी तरुआर्यु ॥ म्लेछ मांकडा मारी ॥ २२१ ॥
 कंध कबंध पड्यो रणि दीसइ ॥ कंधु कचरा बोह ॥
 सोमनाथ मुकाव्युं राउलिं ॥ पछे पखाव्युं लोह ॥ २२२ ॥
 नव लाख जोबान मुकाव्यां ॥ वर्यु जय २ कार ॥
 धन २ राउल कांहडदे ॥ कांह तणु अवतार ॥ २२३ ॥

चुपई

चहुभांग कुलिं पुण्यपार ॥ पुण्यइं म्लेछकरिडं सिंहार ॥
 पुण्यइं एक आरोगे पांन ॥ पुण्ये घरि संपजई निधान ॥ २२४ ॥
 पुण्यइ हुइं सुकुलुणिं नार ॥ पुण्यइं रेवंत बजे बारि ॥
 पुण्यवंतनइं सहको नमइं ॥ पुण्यहीण नरभूल भमइ ॥ २२५ ॥
 पुण्यइ रोग न आवइ अंगि ॥ पुण्यइं पुरुष रमइं नवरंगि ॥
 पुण्ये अंगे न आवइ रीस ॥ पुण्यइं सहू दीइ आसीस ॥ २२६ ॥
 पुण्यइं बाल्हां नहिं वियोग ॥ पुण्यइं हुइ सजन संयोग ॥
 पुण्यइं पाहिरइ वारू चीर ॥ पुण्यइं हुइ फूटरां सरीर ॥ २२७ ॥
 पुण्यवंतमा दुःकृत ठलइ ॥ पुण्य वंतनइं चांमर ठलइं ॥
 पुण्यवंत सरि छत्र धराइ ॥ पुण्यवंत नवि पाला जाइ ॥ २२८ ॥
 पुण्यइ मयगल बजइ बारि ॥ पुण्यवंत नइं नाव इहारि ॥
 पुण्य हुइ नवनवा रंग ॥ पुण्यइ सुणइं वेणि मृदंग ॥ २२९ ॥

पुण्य सूईई तलाई खाट ॥ पुण्यइं बोलइं कीरति भाट ॥
 पुण्यइ धरि नवि खुटइ धान ॥ पुण्यइ हुइ पुत्र संतान ॥ २३० ॥
 पुण्यइ करी राय दीए मान ॥ पुण्यइ हुइ पाधरा प्रधान ॥
 पुण्यइ धरिइ सोनां सार ॥ पुण्यइं पहिरीइं मोतीहार ॥ २३१ ॥
 पुण्यइ पामीइ विद्या बली ॥ पुण्यइ हुइ कीरति ऊजली ॥
 पुण्यवंत घरिनिणि वार ॥ अठोत्तर सुमंगल चार ॥ २३२ ॥
 पुण्यइं सिष्य नविकुड उंचवइ ॥ पुण्यवंत प्रथ्वी भोगवइं ॥
 पुण्यइ पूण्यकरइ आदरी ॥ नितु दीवाली पुण्यइ करी ॥ २३३ ॥
 जेजे आव्या वानर वीर ॥ पुण्यइ पाघर तरीयां नीर ॥
 पुण्यइं अणयुगतुं संभवइं ॥ रामिइ राक्षस मार्यां सबइ ॥ २३४ ॥
 कौरव कूडी न सिधूं काज ॥ पुण्यइ पांडव पाग्या राज ॥
 पुण्य प्रसंसा पुहाविइं करि ॥ पद्मनाभ पंडित विस्तरी ॥ २३५ ॥
 कान्हडदे नइ पुण्यइ करी ॥ जगि जय दीधु आश्यापुरी ॥
 बल्पां कटक आणंदुं सहूं ॥ कीरति बोलइ वंदनिवहू ॥ २३६ ॥
 नगरभणी सांचरीया राय ॥ ततखिणं बल्पा नीसांणे थाय ॥
 भेळ्या रुद्र नलाइ खेव ॥ नगर भणी पधराव्या देव ॥ २३७ ॥
 जीतुं कान्ह बात डंम सुणी ॥ नगर दिं वधामणी ॥
 मदन भेर भुंगल भरहरइ ॥ वर्ण अढारइ जय २ करइ ॥ २३८ ॥
 सवि तलिया तोरण जलहलइ ॥ नगरमांहि गूडी ऊछलइ ॥
 फल्या मनोरथ पूगी आस ॥ ठांमि २ देवरांइ रास ॥ २३९ ॥
 नारी करइं लूण लूछणां ॥ नगर मांहि मांड्या पेखणां ॥
 मौरागि नवां पाथरीइ चीर ॥ फूल पगरमइं परिमल अबीर ॥ २४० ॥
 पद्मनाभ कवि इणि परि भणइ ॥ आव्या राय नगर आपणइ ॥

बोजा छई जे राणी राय ॥ आप आपणे आवासे जाय ॥ २४१ ॥

पांडवदिचासणी नई खाणें ॥ बाली लेइ बांध्या केकाण ॥

सवि कहिहई हरख नें माय ॥ माहिलीं मुहलि पधारइ राय ॥ २४२ ॥

॥ राग धन्यासी धुलः ॥

मांडवि मिलई सुहासणी ॥ सखि ऊंटणि नवरंग घाटकि ॥

जंतु सही बंधामणुं ॥ हईयड लइ हर्ख न माइ ॥ किचीतुं सहीय ॥ २४३ ॥

॥ आंचलीः ॥

हारनि गोदर बहिरखा ॥ सखीने उरैरणझणेकारकि ॥ जी० ॥ २४४ ॥

चाटक रुकारिकनकमइए ॥ सखी मोतीडे पूरु चुककि ॥ जी० ॥ २४५ ॥

तिलक कहुं कुंकमतणां ॥ सखी तेणि रंगि राउवधाविकि ॥ जी० ॥ २४६ ॥

असुर दली घरि आवीउ ॥ सखी शंकर छोडीउ बंधकि ॥ जी० ॥ २४७ ॥

काहनडदे जीवे घणू ॥ सखी बेलिइ मालदेवीरकि ॥ जी० ॥ २४८ ॥

॥ चूपइः ॥

सरसां सर्वलनई पाहिरणां ॥ पाछां वान चलाव्यां घणां ॥

अबला विप्र दीइ आसीस ॥ कान्हडप्रतपे कोडि वरीस ॥ २४९ ॥

सोमनाथ आराधइ कान्ह ॥ नितु २ पंचामृते सनान ॥

पुजातणी सोळ उपचार ॥ चंदनातिलक कुंकम श्रृंगार ॥ २५० ॥

नितु २ पुजां हुइ नवनवी ॥ सह जुहारइ भगति करी ॥

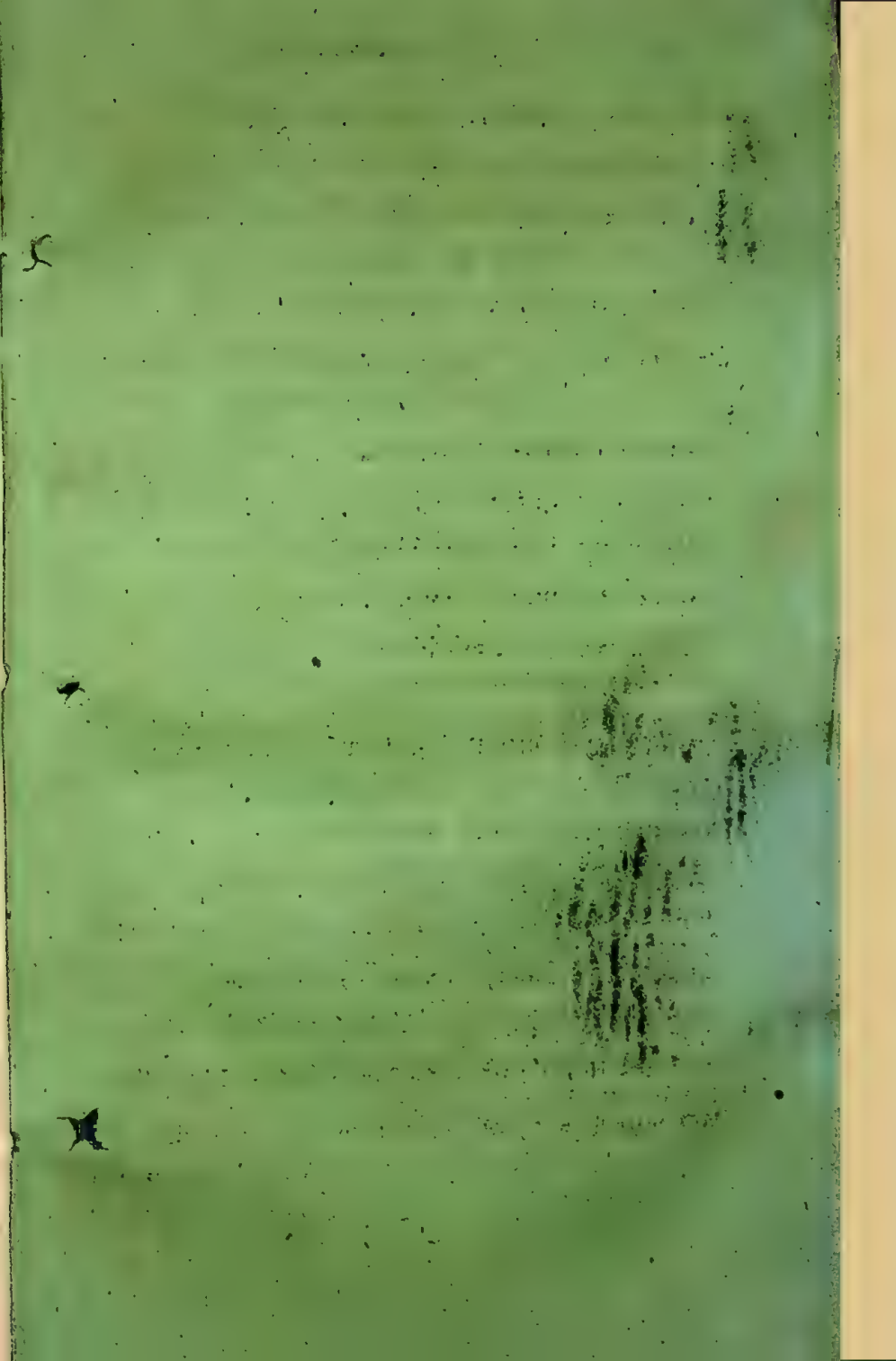
नवखंडे कीरति विम्वरी ॥ कान्हड वात असंभम करी ॥ २५१ ॥

नरकपात उबेलइ जेह ॥ मोटा संकट छोडिउ तेह ॥

मूरति पांच एक लिंगी ॥ छठी तासजामलिको नथी ॥ २५२ ॥

सुरठ भणी पथराव्युं लिंग ॥ एक गागवा गोडि लोह सिंग ॥

॥ अधुन ॥

રાજકોટ પ્રદર્શન.

જાહેર ખખર.

એની વ્યવસ્થાપક નેડળીના મેકેટરી રાજ્યપ્રેમી હરિજન
લાલશકર દવે તથા શેઠ મેજનજી મહેરવાનજીનાં તર્ફથી મેજન
જેર ખખરે મળીછે તે ઉપરથી જણાયછે કે આ વરસના આગષ્ટ મારા
ના પહેલા અડવાડીઆમાં એ ઉધાડવામાં આવશે. કમિટી ૧લી મંચો
અને ૧૫મી જીન મુધી પદાર્થો લેશે. પછીથી એ માસુઆવેછે મા
ટે આશાછે કે મોકલનાર એ મુદતમાં મોકલી દેશે. બનાવનારના નામ,
કામ, તથા જાત તે સાથે મોકલવાં જોઈએ. કાઠિયાવાડની બાહારના જો
કલનારને વિનંતિ કરવામાં આવીછે કે કેટલા અને કેવા માલ મોકલવા
છે તેની ખખર અગાઉથી ૧૫મી અપ્રેલ મુધીમાં કરવી. અમે જોઈને
ખુશી થયા છીએ કે કાઠિયા વાડની રાણીએ પણ આ જીમ કામમાં
હોસે રાખેછે. મેજનજીના અસમતપનાહવાઈ શ્રી માધીબાએ ૪૦૦ રૂપિયા
બક્ષીસ કર્યાછે, અને એવો ઇચ્છા જણાવીછે કે દેશી સ્ત્રીઓની કારાગરી
જેવીકે ભરત કામ, શીવવાનુ કામ, શુંયણુ કામ, ચિત્ર કામ ઇત્યાદિના સગસ
નમુના આવે તેને એ રકમમાંથી ઇનામ આપવું. એ આગા હિંદુગના
નનાં સ્ત્રીઓને મેજનવાની છૂટે. તેમજ મહેવાણના અસમતપનાહવાઈ
શ્રી માજરાજબાએ વિલાતી સાબુ, ખુશબોદાર પદાર્થો, મીઠાખત્ત, જાં
રણી, વગેરે ઘુંટેલા અથવા લાગોટેલા વાસણો, અને ચીની કામના જે
વા સરસ નમુના મોકલનારને ઇનામ આપવા ખાતે ૩૬૦૦ બક્ષીસ કર્યાછે.

અમૃત સાગર—વેદકનો ગ્રંથ.

આ ગ્રંથ જેપુરના માહારાજાએ મારવાડી ભાષામાં રચ્યો છે તેનું
ગુજરાતીમાં ભાષાંતર કરી છપાવાનો હરાબ કર્યોછે. આ પુસ્તકમાં ૨૫
પ્રકરણોછે અને મોટા નાના સર્વે રોગોની ઉષ્ણતી, લક્ષણ, ઉપાય સારી પે
ટે વિસ્તારથી. તથા ધાતુઓને મારવા, તથા મોટા નાના રસ બનાવવા
ની વિધિ જાત જાતનીછે. માટે આ પુસ્તકનો અભ્યાસ કર્યાથી મોટો નિ
દાન વેદ્ય ઇષ્ટ શક્ય, અને એનાં શાળાપત્રક કે કાવ્ય દોહન જેટલા
૬૫૦ પૃષ્ઠ થશે. એનો કિંમત નીચે પ્રમાણે

૧લી માર્ચની અંદર રૂપિયા અમારા ઉપર મોકલનારને રૂ ૪૫, એ
પ્રીલ ને મેમાં મોકલનારને રૂ ૫૦, ને ફક્ત રાહી કરી મોકલનારને રૂ ૫૫).
અને પાછળથી રૂ ૬૦ એ દરેક નકલ આપીશું. તા. ૧લી. ફે. ૧૯૦૬

ત્રીભોવત ગિરધર દાસ.

અ. તાલુકે ખોરસદ, જીલ્લો જાડા

Registered No. 115 of 1877.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

APRIL 1877.

પુસ્તક ૧૬ મું. એપ્રિલ સન ૧૮૭૭ અંક ૪ થો.

મૈ'તા.જી બહુ મોટું પુસ્તક, નામ તેમણે કામ:-
કર અંતે મન ક્ષેત્રની, અરી એતિ ધરિ હામ.

અવુક મણિકા	પૃષ્ઠ.	Contents	Page.
શાળાપદ્ધતિની સમજૂતી	૭૩	Notes on Method:	73
કેળવણી આતાની અખરો	૮૧	Educational Intelli- gences.....	81
પરચૂરણ.....	૮૫	Miscellaneous... ..	85
કાહાનડે પ્રબંધ.....	૮૯	Kahanad Dev Prabandh,	89

(કેળવણી આતાના હુકમચ)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં પુનાષ્ટેડ પ્રિ'ટિંગ અને
બનરમ એન્ડ-સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રમણજીલાલ ગંગારામે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

(મૂલ્ય વરસે રૂ. ૧. અગાઉથીજ)

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

500 FIFTH AVENUE, NEW YORK, N. Y.

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

ગૂજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક. ૧૬ મું.

એપ્રિલ સને ૧૮૭૭.

અંક ૪ થો.

શાળાપદ્ધતિની સમજુતી.

સ્વભાવજ્ઞાનનુંબલ.

પાછળ આપણે કહ્યું કે પ્રેમ અથવા માયાળુપણું એ મોટું વશીકરણ છે. તોપણ પ્રેમનું કળ જે પ્રેમ તે બરાબર થવાને સારૂ એક બીજી વસ્તુની જરૂર છે. આપણા મનમાં ગમે એટલો પ્રેમ હોય, અને તેને પ્રસન્ન કરવાને ગમે એટલું ધન્યતા હોય, તોપણ જ્યાં સુધી આપણને તેના સ્વભાવનું જ્ઞાન નથી ત્યાં સુધી આપણે તેનું હિત કે પસંદ પડતું થોડું જ કરી શકીશું. તેને શું ગમે છે, તેને શું નોંધાયે છે, એ જાણ્યા વિના આપણા ધણા ખરો પ્રેમ મિથ્યા જશે; અને આપણે તેને સારૂ કરવા જતાં વેળાએ છેક અપ્રિય થઈ પડીશું, અને તેમજ તેનું હિત થવાને બદલે વખતે આપણે હાથે તેનું અહિતજ થશે. અર્થાત્ જનું મન આપણે વશ કરવું છે તેના સ્વભાવનું જ્ઞાન પ્રેમની સાથે મળે, તોજ આપણે જે ઉપર કહી તે પ્રમાણેની અસર બરાબર કરી શકીએ. બાળકોના સ્વભાવનો, અને પ્રત્યેક બાળકના વિશેષ સ્વભાવનો તેણે નિરતર અભ્યાસ કરવો જોઈએ, અને જેમ જેમ આ બાબત એનું જ્ઞાન વધતું જશે તેમ તેમજ એના સત્તા તેઓની ઉપર વધતી જશે. આ જ્ઞાન વિના કોઈ બાળક સારો મહેતાજી થઈ શકતો નથી. શિક્ષા અને અધ્યાપન એ બંને કામમાં બાળકોના સ્વભાવ જાણવાની બહુ જ જરૂર છે.

બાળકોના જે સ્વભાવ વડે તેઓ મહેતાજીને વશ થઈ શકે છે તેમાંના

મુખ્ય મુખ્ય અહિંયાં ગણાવ્યાછે. ૧ જિજ્ઞાસા, ૨ કર્મનો આનંદ ૩ અડચણો દૂર કરવાનો સંતોષ. ૪ સાચું કામ કરવાનો આનંદ. ૫. બીજાની બરાબરી કરવાનો કોડ. ૬ વચ્ચળાવવાની ઇચ્છા ૭ આગળ સુખ મળે તે સાચું પહેલાંથી તૈયારી કરી રાખવાની ઇચ્છા. ૮ સુધારાવધારાની ઇચ્છા.

જિજ્ઞાસા એટલે નવું જાણવાની ઇચ્છા. એ તો એક જાહેર વાત છે કે આ ઇચ્છા જેવી બાળકમાં બળવાન છે તેવી કોઇનામાંજ નથી. પરમેશ્વરે તેનું ચિત્ત સ્થાન તરફ લઇ જવાને માટે આ સ્વભાવિક સાધન કરીજ મૂક્યુંછે, પણ મૂર્ખ મહેતાજીઓ પોતાની મૂર્ખાઈથી વિદ્યા એ એક મહા અજામણીજ વસ્તુ બાળકને કરી મૂકેછે. એમાં બિલકુલ વાંક મહેતાજીનોજ છે. નવું જ્ઞાન મેળવવાને બાળક ન સહાય એ વાતજ હું મૂળથી માનતો નથી. એથી ઉત્કુંડ, હું તો કહુંછું કે, મહેતાજી બાળકોને નવું જ્ઞાન નથી આપતા તેથીજ તેઓ કંટાળી જાયછે, અને નિશાળમાં આવવા સહાતા નથી. આ વચ્ચે તમને કદાપિ હમણાં વિપરીત લાગશે, પણ આગળ અધ્યાપન પ્રકરણમાં જ્ઞાન શી રીતે આપવું તેની ચર્ચા ચાલશે ત્યાં સધળો ખુલાસો કરવામાં આવશે. પણ આ ઠેકાણે એટલુંજ ખાતરીથી જાણશો, તોબસછે કે બાળકમાં જિજ્ઞાસા અથવા નવું જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છા બહુજ હાયછે, અને જો તે તમે પૂરી પાડી શકશો, તો બેશક તે રમત મૂકીને પણ તમારો વર્ગ ચાલતો હશે ત્યાં હાજર રહેવાને તત્પર થશે. એ કેમ પૂરી પાડવી એમાંજ બધી શિક્ષણ કળા રહેલીછે. સારો મહેતાજી એ જિજ્ઞાસાને વિદ્યાના શોખનું રૂપ આપી દેછે, અને આ પ્રમાણે થવા ઉપરજ બાળકની આગળની બધી વિદ્યુત્તા આધાર રાખેછે. ફરીથી કહુંછું કે આ ઇચ્છા બાળકમાં બહુજ બળવાન છે; અને જો તે પાછળથી નબળી પડી જાયછે, તો તે અધાર કર્મ કરનારો મૂર્ખ મહેતાજીજ છે.

કર્મનોઆનંદ—સધળા માણસને યોગ્ય કામ કર્યાથી આનંદ થાય છે. પરમેશ્વરે એવી આપણા શરીર અને મનની રચના કરીછે કે તેને યોગ્ય કસરત મળેછે ત્યારેજ આપણા જીવને ચેત પડે છે. તન કે મનના ઘટિત કામથી માણસને ખૂશીજ છૂટે છે. એથીજ હાથ પગ બાંધીને બેસી રહેવા કરતા ફરવું હરવું, અને મૂળા બેસી રહેવા કરતાં વધારે ચિત્ત કરવી સવને વધારે ગમેછે. અર્થાત્—કર્મનો આનંદ સ્વભાવિક

છે, અને મહેતાજી જે પોતાના નિશાળિયાને તનનું ને મનનું યોગ્ય કામ આપશે, તો તેઓ આનંદજન પામશે અને એનો ઉપકાર માનશે. છોકરાંને નિશાળનું કામ કરવું ગમતું નથી એ ફરીઆદ બિલકૂલ ખોટી છે. હા, મહેતાજીને યોગ્ય કામ આપતાં આવડવું જોઈએ એ વાત ખરી. તે નથી આવડતું તેથીજ છોકરાંઓ પાસે નિશાળનું કામ બજારકારે લેવું પડે છે. પણ હમેશાં મહેતાજીએ યાદ રાખવું કે પ્રાણી માત્રને યોગ્ય કામ કર્યાથી આનંદ થાયછે, અને તે જો એના નિશાળિયાઓને નથી થતો. તો તેમાં કામ બતાવનારનોજ કાંઈ વાંક છે.

બાળકોને કામનો આનંદ સ્વભાવિક હોય છે એટલુંજ નહિ, પણ તે કામમાં સંપૂર્ણ તેનું મન રોકાય તો તેનો આનંદ સંપૂર્ણ થાયછે. મહેતાજી જ્યારે તેનું સંપૂર્ણ મન પોતાના પાઠમાં રોકી શકતો નથી, ત્યારે જો ટલું મન નકામું બેસી રહ્યું હોયછે તે કાંઈ કામ શોધવા જાયછે અને તેથીજ વાત ચિત્ત વગેરે વર્ગમાં થાયછે. વાત ચિત્ત બંધ કરશે તો આડું જોશે, મનમાં કાંઈ કાંઈ ખૂટા ડિઝાવશે, પણ તેનું મન નકામું બેસી રહેવાનુંજ નથી. મહેતાજીને મન સંપૂર્ણ રોક્યા વિના વર્ગમાં તેઓ કદી પણ શાંત રહેવાના નહિ. તેઓ તો બિચારા આ રીતે મહેતાજી પાસે સંપૂર્ણ કામ માગી લેછે, પણ અણધાર મહેતાજી તેમ કરી શકતો નથી અને તેથી તેઓ પોતાની શેષ શક્તિઓ બીજા નિરપયોગી માર્ગે લગાડેછે.

અડચણ દૂર કરવાથી પણ સજ્જાને સંતોષજ થાયછે, અને એ સંતોષ મેળવવાને માટે પણ માણસ ઉદ્યોગ કરેછે. એક નાનું બાળક હજી ચાલી પણ શકતું નથી તેને જો એકાદી વસ્તુ ગમે છે, તો તે લેવાને સાર હોય પણ પછાડી કેવું મથે છે, અને તે જ્યારે પ્રાપ્ત થાયછે ત્યારે કેવું હરખાયછે ! એ જોઈને કોણ કહી શકશે કે બાળકમાં અડચણ દૂર કરવાનો સંતોષ નથી ? એ વાત ખરી કે તેની શક્તિ અધ્યપ છે, અને તેથી જો તેને ભારે અડચણો નડે, તો તેનાથી ખસેડાતી નથી; અને ઘણી વાર એવી અડચણોનોજ સમાગમ થવાથી તેનું મન હારી બેસેછે, અને પછીથી અડચણો દૂર કરવાની હાંસ તેનામાંથી બિલકૂલ જતી રહે છે. આ તે બાળકને મોટું નુકસાન થાયછે. એની નહારી અસર જન્મ સુધી નડ્યા કરવાની. આ જિંદગીમાં અડચણ ખસેડવાની ટેવના જેવું

બીજું કાંઈ પણ ઉપયોગી નથી, કેમકે માણસનું જીવન અડચણોથીજ વીરાએલું છે. માટે આ ટેવ બાળકને પડે તે ઉપર હમેશાં લક્ષ રાખવું જોઈએ. સુશિક્ષિત બાળકો, આરંભેલું કામ પૂરું થાય ત્યાં સુધી કદી પણ જંપવું નહિ એવી ટેવ જન્મ સુધી રાખે, અને તેથી પોતાને તથા પોતાના દેશને કૃતાર્થ કરે. સઘળા મહાપુરુષોનું આ એક અગત્યનું લક્ષણ છે.

માટે બાળકની શક્તિનો હમેશાં વિચાર કરવો, અને તેનાથી ખસેડાઈ શકે તેટલી અડચણો તેની આગળ મૂકવી, આમ કરવામાં ધણું સ્વભાવ સાત અને પદ્ધતિ કૌશલ્ય જોઈએ છીએ. સારો અને નકારો મહેતાજી આ ડેકાણેજ ઓળખાઈ આવે છે. અણધાર મહેતાજી ભારે અડચણો વચમાં નાંખે છે, છોકરાંથી ખસેડાતી નથી, અને પછી આખરે પોતેજ તે ખસેડી નાંખે છે. પણ એ બિનકૂલ ખોટું છે. મહેતાજીજી છોકરાંની શક્તિ જોડેને વચમાં અડચણો મૂકવી, અને પછી તે પોતે જ સંસેડવી નહિ, પણ તેમને સંસેડતાં શીખવવું. આમ કર્યા વિના ખરી કેળવણી કદી આપી શકાતી નથી.

કામ સંપૂર્ણ રીતે કરવાનો આનંદ—કામ કરવું અને સંપૂર્ણ રીતે કરવું એમાં ફેર છે. કામ બધાને કરવું પડે છે અને કરેજ છે, પણ બધા સંપૂર્ણ રીતે કરતા નથી. ધણા માણસ ઉપર ઉપરથી કામ કરી જાય છે. એથીજ કેટલાએક ઉત્તમ અને ધણા પોતાના કામમાં મધ્યમ ગણાય છે. કર્મનો આનંદ સઘળાને સ્વાભાવિક છે એમ આપણે ઉપર કહ્યું, અને તેમજ સંપૂર્ણ રીતે કામ કરવાનો આનંદ પણ સ્વાભાવિક છે, તથાપિ તેનું બળ એટલું નથી. એને આગરણનું જગત બળ નડે છે, અને તેથી ધણા માણસ પોતાનું કામ સંપૂર્ણ રીતે કરતાં નથી. તે છતાં એ આનંદ સ્વાભાવિક છે તો તે કેળવી શકાય, અને તે ઉપર મહેતાજીએ અવશ્ય લક્ષ રાખવું જોઈએ. ગમે તે રીતે નહિ, પણ સંપૂર્ણ રીતે કામ કરવાનો આનંદ કેવો ઉગે, તે અનુભવવાનો ટેવ તજવીજથી મહેતાજી બાળકને પાડી શકે.

બીજાની બરાબરી કરવાનો કોડ—આ સ્વભાવ માણસ જાતમાં બહુજ સાધારણ છે. અને એ ધણા કર્મનું કારણ છે. આ કોડ અત્યંત વચાનવાની ઇચ્છા એ બે ગુણને કેટલાએક તુચ્છ ગણે છે અને કહે છે

કે મહેતાજીએ એનો ઉપયોગ કરવો ન જોઇએ, કેમકે તેમ કયાંથી અભિમાન અને અદેખાઇને ઉત્તેજન મળે છે. પણ એટલું બધું કહેવું અમને વાજબી લાગતું નથી. એ ગુણો, ઉપર કહ્યા તેના જેવા ઊંચાં નથી, તોપણ હૃદમાં રહ્યા હોય ત્યાં સુધી કાંઈ ખોટા નથી. જ્યારે બીજાની બરાબરી કરવાને સારૂ જાતે ઘટતો ઉદ્વેગ ન કરતાં તેની મોટાઈ જોઇને માણસ બળે અથવા તે તોડી પાડવાની કોશીશ કરે, ત્યારે તેખરેખર મોટો દુર્ગુણ થાય છે. પણ વાજબી રીતે બીજાની બરાબરી કરવાનો અથવા લોકોમાં માન મેળવવાની ઇચ્છા કરવી એ મનોભાવ ફાયદા બરેલો અને ધણોજ સ્વાભાવિક છે. એ મનોભાવ માણસમાં એટલો બળવત્તર છે કે જો મહેતાજી તેનો ઉપયોગ ન કરે, તો તે એક પોતાનું જખંડું હથીઆર ખોય એમાં કાંઈ સંદેહ નથી.

વજાવવાની ઇચ્છા—બધા માણસમાં થોડી ધણી એ ઇચ્છા હોયજ છે. પણ કોના વખાણ મેળવવા તરફ માણસ લક્ષ રાખે છે તે ઉપરથી તેના ફળ સારાં કે નહારાં થાય છે. કાં બાળકે કે કાં મોટાંએ, યોગ્ય જનના વખાણ મેળવવાની ખંત રાખવી એ સાચું છે. નિશાળમાં છોકરાં મહેતાજીના માનું એક સાચું વચન એને મોટામાં મોટું ઇનામ ગણે, એના જેવું બીજું કંઈ સુચિત્ત નથી. બાળકની આ વૃત્તિ આ રીતે વાળવા તર્ફ મહેતાજીએ હમેશાં લક્ષ રાખવું. પણ જો એ કરતાં નહિ આવડે, તો તેના બહુ માંડ પરિણામ થશે એ અમારે અગાઉથી સૌને ચેતાવવા જોઇએ.

આગળ સુખ મઠે તેને સારૂ પહેલાંથી તૈયારી કરી રાखવાની ઇચ્છા—આ ઇચ્છા બાળકમાં બહુ થોડી હોય છે, કેમકે તેનામાં ભવિષ્યનો વિચાર કરવાની ધણી શક્તિ નથી. આ મનોભાવથી મોટાં છોકરાંઓ જલદીથી વશ થાય છે, તોપણ નાનાં છોકરાંઓની આ બુદ્ધિ કેળવી તેનો ઉપયોગ કરી શકાય ખરો. કોઈ રમુજ વાર્તાની એપડી બતાવી હોય તો તેનો રસ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય થવાની લાલચે પોતાનું વાંચન સુધારવા તર્ફ છોકરાં મંડી જાય ખરાં. તેમજ સંસારિક કામમાં આગળ ભણતર કેવું ઉપયોગી પડે છે તે તજવીજે તજવીજે બતાવ્યું હોય તો તેઓ તે વધારે ધ્યાનથી ભણે એમાં કાંઈ શક નથી. આ વાત હિંદુનાં છોકરાં ધણું કરીને સારી પેઢે સમજે છે, અને તેમને એ બાળત થોડોજ બોધ કરવાની અગત્ય મહેતાજીને માલમ પડશે.

વધારાની રૂચા—એ ઇચ્છા ધણી સ્તુત્ય છે, અને તેથી તેને બનતું ઉ-
ત્તેજન હમેશાં આપવું. નંબર ચઢાવવો, વર્ગ ચઢાવવો, ઇનામ આપવાં વગેરે
કામ છોકરાંની વધારાની ઇચ્છા પૂરાં પાડનાર છે, અને તેથી તે કામમાં
બરાબર નિષ્પક્ષપાતપણું વાપરી તેમને મહેતાજીએ સ્પષ્ટ બતાવી આપવું.
જોઈએ કે તેમનો સંધળો વધારો તેમના હાથમાં જ રહેલો છે. “નશીબમાં
હશે તે થશે” એવો મહા માઠો ઉલ્લેખ શત્રુ વિચાર કરી પણ આ ઠાણે
તેમના મનમાં પેસે એવો પ્રસંગ મહેતાજીએ આપવો ન જોઈએ.

અધિકાર બઠ.

ઉપર જે બે બળ કહ્યાં તે વડે સારો મહેતાજી ધણું કરીને નિશા-
ળનો ઉત્તમ બંદોબસ્ત રાખી શકે છે. તે છતાં સારા મહેતાજીને પણ અ-
ધિકાર બળ વાપરવાની વખતે જરૂર પડે છે, અને હમેશાં તેને તે સહાય
કરનાર તો છે જ. મહેતાજી થયો ત્યાંથી જ બાળકો જાણે છે કે આપણે એ-
ની આજ્ઞા માનવાને બંધાએલા છીએ જ, અને મહેતાજી બેવકુફી ભા-
રેલી રીતે નથી વર્તતો ત્યાં સુધી એ વિચાર તેમના મનમાં હમેશાં કા-
યમજ રહે છે. તેથી ડાહ્યા મહેતાજીનો નિશાળમાં સંધળો ભાર તેના
નામને પ્રતાપે જ પડે છે. તેને અધિકાર બળ વાપરવાની જરૂર જ પડતી નથી.

પ્રસંગે અધિકાર બળ વાપરવાની પણ સંધળાને જરૂર પડે, એ અમે
ક્યુન કરીએ છીએ, તો પણ આ વાત હમેશાં યાદ રાખવી કે જેમ તે પ્ર-
સંગ ઓછા તેમ તે મહેતાજી વધારે સારો એમાં કાંઈ સંદેહ નથી. સજા
એ બંદોબસ્ત રાખવાનો અધમ પ્રકાર છે. બળાકારે કામ કરાવેલું કદી સા-
રું થતું નથી, અને કદી થયું તો પણ બાળકની નીતિમાં તે બહુ બગાડો
કરે છે. સાચું જાણીને હાંસથી કરવાનો જે અમૂલ્ય સદ્ગુણ તે તેમનામાં
કદી આવતો નથી, અને પારકી મરજીને જ અનુસરીને વર્તવાની ટેવ પા-
મ્યાથી તેમનામાં ગુનામના સંધળા દુર્ગુણો આવે છે. આ રીતે ઉછરેલાં
બાળક દુનિયામાં આગળ શો ઉન્નેશકાર કરે તે અમે બિનકુન સમજી
શકતા નથી.

સજા.

સજા કરવાની મતલબ એ હોય છે:—એકતો જે અપરાધ કર્યો તેનો
બદલો આપવો, અને બીજી એકે તેમ કરવાથી કરી એવા અપરાધ થતા

અટકે. એ રીતે સજા અપરાધની પ્રતિફલદાયક છે, અને નિવારક પણ છે. સજા કરવારના મનમાં એ બે હેતુ હોય કે નહિ, પણ તેની અસર એ બંને રીતની જ થાય છે. તો પણ એ બે હેતુમાં નિવારકપણું વધારે અગત્યનું છે, અને તેથી તે ઉપર વધારે લક્ષ રાખવું જોઈએ. જે સજા કરવાથી તે યુ-નોહ કરીથી ન થવાનો સંભવ કાંઈ ઘણો લાગતો નથી, તે સજા કરવી નકા-મી છે. નિવારક સજા કરવાથી અપરાધનો બદલો તો એકને મળે છે, પણ તે ઉપરથી આનંદ ધણાને મળે છે, અને એજ સજા કરવાનો મોટો લાભ છે.

સજા મુખ્યત્વે કરીને ત્રીચેજ પ્રમાણેની હોય છે—૧. વર્ગમાં નીચે ઉતારવો, ૨. વર્ગમાંથી કે નિશાળમાંથી થોડો વસ્ત્ર દૂર રાખવો. ૩. કહાડી મૂક વા. ૪. ઠપકો. ૫ ઘેરથી લખી અથવા ગોખી મંગાવવું. ૬. શરીરશિક્ષા.

એમાંની પહેલી ત્રણ જાતની સજા કનિષ્ઠ મહેતાજીની નિશાળમાં સજા દાખલ ગણાવાને બદલે એક ખૂશીનું કારણ થઈ પડે. તેમાં પણ વર્ગમાંથી કે નિશાળમાંથી દૂર થવું એ મોટી શિક્ષા એતો ઉત્તમ પદ્ધતિવાળા મહેતાજીની જ નિશાળમાં ગણાશે. જ્યારે છોકરાં એને પાઠ સાંભળવામાં ઘણો રસ લાગતો હોય અથવા તેના લાભ ઘણા સમજાયા હોય, ત્યારેજ તેમને આ સજા તે સજા છે એમ લાગશે. માટે સામાન્ય મહેતાજીઓએ આ બીજી જાતની સજા કવચિત્ જ કરવી એવી અમારી સલાહ છે.

વર્ગમાં નીચે ઉતારવાની સજા—ઘણું કરીને બધાં છોકરાંને લાગે છે, કેમકે એમાં ખુદી ગેર આગર છે. તે છતાં એ સજા કરવામાં જો વિવેક રાખવામાં નહિ આવે તો છોકરાં નડોર થઈ જશે, અને એક નંબર કહાડી તો દશ જમને ખેસશે. તેમજ ચતુર મહેતાજીના નિશાળીવાને એક નંબર જવાનો હુકમ સાંભળતાં આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવશે. આ બધું થયું, ક્યારે અને કેટલા નંબર કહાડવા તેના ઉપર આધાર રાખે છે. તો પણ બધી સજાને માટે આ એક સાધારણ નિયમ છે તે કદી ભૂલવો નહિ કે જેમ સજા થોડીવાર અને ઘણા વિચારની સાથે કરેલાં આવશે, તેમ તેની અસર નિશાળમાં ઘણી થશે, અને તેથી તે કરવાની જરૂર પણ થોડીવાર જ પડશે.

બીજું એ પણ યાદ રાખવું કે નંબર એ ખરેખર વિદ્યાબ્યાસનું ઇનામ છે, અને તેથી બાળવાનું આજસ, અજકય, તથા ગેરહાજરીને માન

ટેજ એ સાધારણ રીતે નંબર કહાડવાની સજ્જ કરવી. બીજા અપરાધને માટે વખતે એ સજ્જ કરવી પણ તેમ કરવાથી તેનું ભણવા ઉપરથી દિ-લજ ઉઠી જાય એવી ગાંડી રીતે કદી કરવી નહિ.

ઘેરથી ગોલી મંગાવવા કરતાં હાલ મંગાવવું—એજ સજ્જ લખ્ય તો સાંજે, કેમકે તે છોકરાએ આપણી આસા કેટલી પાળી તે પ્રત્યક્ષ માપી શકાય છે. ગોખવાનું કહ્યું હોય, અને તે બીજે દહાડે આવ્યાને કહેશે કે ગોખ્યું તો ખરું પણ યાદ ન રહ્યું ત્યારે મહેતાજી મહા ગુચવાણમાં પડશે, કેમકે બખાતકારે ગોખ્યું યાદ ન રહે એ પણ ધણું સ્વભાવિક છે. લખવાની શક્તિ તો બધામાં છે કે નહિ તે આપણે સહેજ જાણી શકીએ, અને લખતાં લખતાં (ગોખાવવું હોય તો) તે કામ પણ કેટલેક દરજ્જે થાય છે જ.

ઠપકો—એજ સારા મહેતાજીની તો સાધારણ સજ્જ છે. એ સિવાય બીજી જાતની સજ્જ કરવાની એને ભાગ્યેજ જરૂર પડે છે, અને એ સજ્જ પણ તે વખતેજ અને ઘણા વિચારથી કરે છે, સુશિક્ષિત નિશાળિયા મહેતાજીનું મન જરા કચવાયેલું કે તેની ભમર ચઢેલી જોઇતેજ મનમાં પરતાય છે, અને ઠપકાનો એક શબ્દ પણ નીકળતાં તેઓ એવા લજબજ્જ જાય છે કે તોચેથી હંચું જોઇ શકતા નથી. આવી રીતે અસર નિશાળમાં ઉત્પન્ન કરવાને સાર પ્રથમ તો જરૂરનું એ છે કે મહેતાજીએ હમેશાં નિશાળિયાઓ સાથે હેતુ પ્રીતથી વર્તવું જોઇએ, અને ઠપકો નાચારીએ અને નાખુશીથીજ શાંત રીતે દેવાની ટેવ પાડવી જોઇએ. ઘડી ઘડી ઘાંટા કહાડવા અને કઠોર શબ્દનો વરસાદ વરસાવવા એ સજ્જ નથી, પણ બાળકોને નઠોર કરવાનો અચૂક રસ્તો છે; અને એમ નઠોર થઇ જાય છે તેથીજ બીજી જાતની સજ્જ ઘણી નિશાળોમાં સાધારણ થઇ પડી છે. સારી નિશાળમાં તો ઠપકાની સજ્જ પણ સાધારણ નથી, કુવચિતજ મહેતાજીને ઠપકાના એક બે બોલ બોલવાની જરૂર પડે છે, અને તે પડે છે ત્યારે એવી ગંભીરાઇથી અને પોતાનેજ તે બોલતાં માફું લાગવું હોય એવી રીતે બોલે છે કે તે ગંભીર બોલ સાંભળતાંજ આખો વર્ગ ધીમો પાડી ચકિત થઇ જાય છે, અને તેની અસર સર્વેના ઉપર રામબાણ થાય છે.

કૈલવંણી સ્વાતાન્ત્રી સ્વરો.

માને જાડી તાલુકે વલસાડની સરકારે નિશાળમાં પરિક્ષા રાવ
 સાહેબ મામલતદાર સાહેબ વાઘજીભાઈએ કરી રાજી થવાથી રૂ. ૨) જો-
 કરાએને મોઠાઈ વહેંચવાને આપ્યા. બાદ નિશાળ મચકુરમાં એક અવર
 કાંટાનું ઘડીયાળ રૂ. ૧૫)નું રાવસાહેબ મામલતદાર સાહેબની ભલામણ-
 થી નીચે લખેલા સદગૃહસ્થોએ લઈ આપ્યું. તેની વિગત ૧) દેશાઈ
 અંદરજી હરીભાઈ—૧) દેશાઈ પરાગજી ખંડુભાઈ—૧) દેશાઈ વસન-
 જી નાગરભાઈ—૧) દેશાઈ લાલભાઈ ખુસાલ—૧) દેશાઈ નીચ્છાભાઈ
 ભગવાન—૧-૪-૦ શેઠ દુલ્લભ ઝોટાજી—૦-૮-૦ દેશાઈ રૂદરજી સાં-
 મભાઈ—૦-૮-૦ દેશાઈ ગોવંદજી રઘનાથજી—૦-૮-૦ દેશાઈ ખુશાલ
 ભાઈ જીવણજી—૦-૮-૦ દેશાઈ ગોવંદજી નાગરજી—૦-૮-૦ દેશાઈ
 લલુભાઈ ભૂત્તાભાઈ—૦-૮-૦ દેશાઈ રઘનાથજી લાલભાઈ—૦-૮-૦
 દેશાઈ નરયુભાઈ વશનજી—૦-૮-૦ દેશાઈ જીવણજી મુખાભાઈ—૦-
 ૮-૦ દેશાઈ દયાળજી ભીમભાઈ—૦-૮-૦ શેઠ ખુમા દેવચંદ—૦-૮-
 ૦ શેઠ મોતી પરાગજી—૦-૮-૦ શેઠ ભગવાન પરાગજી—૦-૮-૦
 પારશી રૂસ્તમજી કરામજી—૦-૮-૦ શેઠ હીરા તથા નરયુ જીવાજી—
 ૦-૪-૦ દેશાઈ જયુભાઈ નારણજી—૦-૪-૦ સોની ગીરધર પુરુષોત્તમ
 ૦-૪-૦ સોની કલ્યાણ દુલ્લભ—૦-૪-૦ દેશાઈ નીચ્છા રઘનાથજી—૦-
 ૪-૦ દેશાઈ અંબાલાલ હરીભાઈ—૦-૮-૦ કુવરજી રતનજી કુલરૂ. ૧૫)

ફત્તેસિંહ ચંપ્રસિંહ.

જાડીની સ. નિ. ના મેહેતાજી.

ગોહીલવાડ પ્રાંત.

ત્રાવળ સંસ્થાન ભાવનગરના જોધન્ટ એડ મીનીસ્ટ્રેટર મ-
 હરબાન પરસીવલ સાહેબ બહાદુર તથા ભાઈ સામળદાસભાઈ
 પધારેલા તે વખતે મહાજન તરફથી રૂ. ૨) તથા પ્રગણે ભાવનગર
 દસકોઈના ખાંધ ખાતાના ઉપરી રા. સદાશંકર નાનાભાઈ તરફથી રૂ. ૨)
 ની મોઠાઈ વહેંચાઈ—સોનગઢ. ગોહીલવાડ પ્રાંતના આસીસ્ટન્ટ પોલીસી-
 કલએજન્ટ સાહેબ બહાદુરના સીરસેતેદાર આજમ હીમતરામ વસંતરામ

છોકરાને ઉનાળામાં તા. ૧૫-૪-૭૬થી તે તા. ૧૫-૬-૭૬ સુધી માસ ૨
પોતાના ખર્ચથી પાણી પવરાવું—વરલ ભાવનગરના રહીશ રા. રા. દે-
સાદ હરીપ્રસાદ સેતૌક રામે તા. ૨૮-૩-૭૬ને રોજ પધારી છોકરાઓની
પરીક્ષા લઈ ખુશી થયા બાદ ૩૨) ની મીઠાઈ વેહેંચી—કુંગરકોળ શા.
રામજી ત્રીભાવને ૩૦-૮-૦ની મીઠાઈ વેહેંચી—ગઢડા વિઝીટર આજમ.
લલુભાઈ રૂઢનાથે પરીક્ષા કરી તે વખતે નાંચે પ્રમાણે ટીપ થઈ.

૩૧૦) ભાવનગરના નામદાર દરબાર શ્રીતરફથી—૩૬) ઓપાળા પટે-
લીઆ તરફથી ૩૪)—મહાજન તરફથી ૩૨)—માંડવધારના પટેલ લીંબા
તથા રતના તરફથી. ૩૨)—પટેલ મેહુચર ડાહ્યા. ૪-૬-૦ ઠકર લવજી દે-
વશી ૩૧) રણસાના પટેલ જીવા તરફથી એમાંથી ૩.૧૬-૩-૦ છોકરાઓને
ધનામ ૧૦-૩-૦ કન્યાઓને ધનામ ૩૩)—મીઠાઈ—લાડીદડ પટેલ અમર
શી જેરામે ૩૦-૮-૦ની મીઠાઈ વેહેંચી એજ ગામમાં થાણા કારકુન
લલુભાઈ સેવક રામે ૩૦-૮-૦ની છોકરાને મીઠાઈ વેહેંચી તથા ૩૨)
મેહતાજીને આખા—રોહીશાળા. વીઝીટર શા. લલુભાઈએ પરીક્ષા કરી તે
વખતે ૩૭-૮- નુ ધનામ લોકો તરફથી વેહેંચાયું—લાડી. તા. ૧૫-૩-૭૬
ને રોજ ત્યાંના ડાકટર સાકરલાલ ત્રીકમજીએ ૩૦-૮-૦ મીઠાઈ વેહેંચી
તા. ૨૬-૪-૭૬ને રોજ મેહતાજી કલજી લાલજીએ ૩૦-૮-૦ની મી-
ઠાઈ તથા શેઠ ખીમજીએ ૩૦-૮-૦ તથા મુખડીઆ શા. હાવા મુજચંદ
૩૦-૮-૦ના પતાસાં વેહેંચ્યાં તા. ૧૫-૭૬ને રોજ ડાકટર મજકુરે
ફરીથી ૩૧)—ના પતાસાં વેહેંચ્યાં—ભંડારીઆ તા. ૫મી ને રોજ ભાવ-
નગરના પ્રેસીડેન્ટ સાહેબના કારકુન રા. છોટમલાલ ભવાનીશંકર તથા
તળાજના વડીલ મુજશંકર ઓધવજી તથા કુંવારચી જીવાનસીંગજીના
પ્રાઇવેટ કારભારી લક્ષ્મીશંકર કચ્છાણજી તથા તળાજના વહીવટી કારકુન
મગનલાલ રામજી તથા દવે પરસોતમ જેશંકરે ૩૧) ની મીઠાઈ વે-
હેંચી—દીગેર તા. ૩૦ મીને રોજ મેહરબાન સાંમળદાસ બાઈએ પ-
ધારી ૩૧) ની મીઠાઈ વેહેંચી—ઝાંઝર તા. ૧૦ મીને રોજ તળાજ-
ના પોસ્ટ માસ્તર તથા ઉંચડીના ફોજદારે ૩.૧-૬-૦ની મીઠાઈ વેહેં-
ચી—મહુવા તા. ૨૮મીને રોજ આજમ વીઝીટરે પરીક્ષા કરી તે વખતે

મામતા મહાજન તરફથી ત્રણે નિશાળ મળી રૂપ-૪-૦ની સાકર વે-
હેઆઈ મહુઆ મુખ્ય નિશાળ તા. ૩૧મીને રોજ સંસ્થાન બાવનગરના
નામદાર મહારાજ સાહેબ રાજોળ શ્રી તખ્તસીંગજીએ પોતાના ટ્યુટર
મહેરબાન નટ સાહેબ તથા બીજા ત્યાંના દરબારી અમલદાર તથા
મહાજન સમક્ષે બોલાવી છોકરાઓની પરીક્ષા લઈ પોતે વિદ્યાર્થી
યતા કાયદા વીશે ધણુ અસરકારક બાબતું કરી નાંચે. પ્રમાણે ત્રણે
નિશાળ મળી ધનામ આપ્યું. એ વખતે આસરે પાંચ હજાર માણસ
ભેંચું થયું હતું. રૂ૧૮-૧૦-૦ છોકરાઓને પાઘડી ૧૩-૩-૬ લાકડાના રમ-
કડાં. ખડીઆ વીગરે ૨૦-૮-૬ ઓપડીઓ. રૂ૧૪) અંગકસરત કરનારને.

કુત્ર. ૭૩-૬-૩

રૂ૭) ત્રણે નિશાળ મળીને પતાસાં—મહુ-

વા ખાંચા રૂપ-૪-૬ લાકડાના રમકડાં. રૂ૮-૩-૩ ચાલતી ઓપડીઓ રૂ૬)
પાઘડી. રૂ૧) કસરત કરનારને કુત્ર. ર૦-૭-૬—મહુવા કન્યાશાળા. રૂ૧૦)
ઓપડીઓ. રૂ૨૦) ધાટપોતની ઓઢણી. ૧૬-૪-૦ કુલેવરના રેજ રૂ૧-૮-૦
અંગડી પોતળની રૂ૩) અંગડી કાચની. ૧-૬-૦ ચાલીઓ. કુત્ર ૫૨-૫-૦
ડુંગર માજન તરફથી મીઠાઈ રૂ૧) ની વેહેંચી—બાદરોડ રૂ૧) શ્રેઠ
ભગવાન કરસને મીઠાઈ વેહેંચી—કુત્રસાર માહાજન તરફથી રૂ૦-૮-૦ની
મીઠાઈ—ઝાઢી તા. ૨૯ મીને રોજ મુખ્ય કારભારીએ. પધારી રૂ૧) ની
મીઠાઈ વેહેંચી, જસદણ તા. ૪ થી ને રોજ કામદાર અબદભાઈ
એ છોકરાને રજા આપી રૂ૧)ની સાકર વેહેંચી—ભંડારીઆ તા. ૬મીને
રોજ આજમ વીઝીટરે પરીક્ષા કરી તે વખતે માહાજન તરફથી રૂ૦-૧૨-
૦ ની સાકર વેહેંચી—કાળીઆક. તા. ૧૪મીને રોજ આજમ વીઝીટરે
પરીક્ષા કરી તે વખતે નીચે પ્રમાણે લોકો તરફથી મીઠાઈ વેહેંચાઈ રૂ૨)
પોલીસ ટપાદાર મગનલાલ પ્રોતમલાલ રૂ૧) પ્રાગજી ફૂલબ વગેરે
માજન તરફથી—જસપરા માહાજન તથા પટેલ વગેરે તરફથી રૂ૧-૮-૦ ની
મીઠાઈ વેહેંચાઈ—તળાજ તા. ૬મીને રોજ આજમ વીઝીટરે પરીક્ષા
કરી તે વખતે નીચે મુજબ રકમની મીઠાઈ વેહેંચવામાં આવી.

૨) મહાજન તરફથી ૧) દીપ્તુદી વહીવટદાર શામજી બાઈચંદ,

રૂ૧) થાણુદાર ઉમોઆશંકર હરજીવનદાસ રૂ૧) વહીવટદારના સીરસ્તે-
દાર મગનલાલ રામજી. રૂ૦-૮-૦ કુંડલા ખાંચના મહેતાજી અલીબાઈ

મહમદ ૩૦-૮-૦૦એહેતાજી લક્ષ્મી શંકર નેશંકર ૩૧-૮-૦ કન્યાશાળા-
ના શિક્ષક પરબુદાસ પ્રાગજી—સુલતાનપર આજમ વીઝીટરે પરીક્ષા કરી
તા.૮મીને રોજ) તે વખતે ઠકર હમતલાલ ડોસા તથા મોદી વીરજી ડાહ્યા
મળીને ૩૦-૮-૦ની સાકર વેહ્યાઈ—જલાલપુર તા.૨૩મીને રોજ મહા-
જન તરફથી ૩૧-૮-૦ની મીઠાઈ વેહ્યાઈ.

Kanialal G.

સ. ડી. એ. ઇ. પ્રાંત.

ગોહીલવાડ.

રેવાકાંઠા પંચમહાલ.

ગોધરાની નિશાળમાં ચાલતા અકટોંબર માસમાં ધનામ આપવા
સાંચે સઘળી નિશાળો એટલે ગૂજરાતી, અંગ્રેજી, ફારસી મદદેશને કન્યા-
શાળાએ રીતે ચારે નિશાળો ગૂજરાતી નિશાળના મકાનમાં ભિગી કર-
વામાં આવેલી ધનામ સરકાર તરફથી હતું પણ ધનામ વખતે સરવ કમી-
ટીના મેખરો તથા સદગ્રહસ્થેને તેમ અધીકારીએને ખાલાવામાં આવેલા
હતા તેમ પ્રમુખની ખુરશીએ પરમકપાળ એજન્ટ ટુ. ધી. ગવરનર સાહેબ
ખ ખીરાજવાના હતા એ સંધીમાં ધનામની સભામાં ખીરાજતા પેહેલાં
કપાવંત એજન્ટ ટુ. ધી. ગવરનર રીચી સાહેબે ૩૨૦) ગવરમેન્ટ પોતાના
પદરના ધનામ સાંચે મોકલેલા તેનાં ચાર ધનામ તથા કેટલીક મીઠાઈની
ગોઠવણ પ્રથમથી કરી રાખેલી તે એ રીતે કે ત્રણ પાઘડીઓ ને એક
સાડી તે સીવાય મીઠાઈ એ પ્રમાણે મંગાવેલું તે સભા ભરાયા બાદ સા-
હેબ માંથુક સઘળી નિશાળોની એક એક વર્ગની તપાસણી સભાની સ-
મક્ષે કરી બાદ સરકારી ધનામ પાસ થયેલા છોકરાઓને સાહેબસીએ
વેચું બાદ પોતા તરફની એક એક પાઘડી નિશાળ દીઠ એક એક પેહે-
લા નંબરના ચાલાક છોકરાઓને આપી બાદ કન્યાશાળામાં એક છોકરીને
સાડી આપી ને સરવ છોકરાઓ તેમ છોકરીઓને મીઠાઈ વેચી નિશા-
ળેથી સંતોષ પામી સરવ સભા વિસરજન થઈ.

આ બીના બંચા પછી થોડા રોજમાં કપાવંત રીચી સાહેબનાં મ-
ડમસાહેબે પોતાના બંગલે તમામ કન્યાઓને ખાલાવી અને તે સાથે ગા-

મમાંથી સદગ્રહસ્થોનાં બધરિને બોલાવ્યાં તેમને આદરસતકારથી પોતાના
બંગલામાં લઈ જઈને સરવની સમક્ષ છોકરીઓને વંચાવું તથા કવિતાને
ગરબીયો ગવરાવી બાદ સહયી વધારે હાજર રહેનાર કન્યાઓને વર્ગવાર
બે ઈનામ એટલે આસરે સાત આઠ છોકરીઓને બારે સાઠીનના ખંડો
તથા છીટના તાકાઓનું ઈનામ આપું બાદ સરવ છોકરીયોને ખાંડનાં
રમકડાં આપી સભા ખુબી થઈ એક એકને સારી પ્રીતી બતાવી વિસર-
જન થઈ.

Lalbhai R.

આ. ડ. એ. ઈ. રે. પં. વિ.

પરચૂરણ.

વીજળીનાં પરાક્રમ. સ્ટાંડર્ડ પત્રનો પારિસ ખાતેનો ચર્ચા પત્રી
લખે છે કે એમ ધણીવાર કહેવાય છે કે ટેલીગ્રાફીની વિદ્યા હજી બા-
ધ્યાવસ્થામાં છે. જ્યારે એ પુખ્ત ઉમરે પહોંચશે ત્યારે એ શું કરી શકશે
તેનો વિચાર હમણાંથી બાંધવો અધરો છે. પણ હમણાજ પારિસમાં એ
બાબત એક અજાણ્ય જેવી શોધ કરવામાં આવી છે તે ઉપરથી તેની
અટકળ થઈ શકશે. હમણા તારથી છબી મોકલવાની જુકિત કોઈએ શા
ધી કહાડી છે. એનો વિધિ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો નથી, પણ તેના પ્રયો-
ગે વર્તમાન પત્રોના કહેવા પ્રમાણેનો, સંપૂર્ણ ફેરફાર કરવામાં
આવ્યા છે. એક પ્રયોગ પારિસ અને લાયોન્સના પોલિસઅમલદારોએ
કરી જોયો છે. આ નવા યંત્રની મદદ વડે પારિસથી એક લાયોન્સના અમ-
લદારની છબી મોકલવામાં આવી, અને તે તુર્ત ત્યાં આજખાંધ. એને બ-
દલે લાયોન્સથી એક મહેતો પોતાના શેઠના પૈસા લઈને નાસી ગયો હતો
તેની છબી અને રીત પ્રમાણે વર્ણન મોકલવામાં આવ્યું, અને એ તાર
ની છબીના પ્રતાપે રેલવેમાંથી તે ઉતર્યો કે તુર્તજ પારિસની પોલિસવાળા
તેને પકડવાને શક્તિ માન થયા. આ વાત ધણા બરોસા લાયક ઠેકાણેથી
પ્રગટ કરવામાં આવી છે. ટાઈમ્સઆવઈડિયા. ૧૧મી જાન્યુઆરી. ૧૮૭૭.
રૂપાના ઝરા, વાતો ચાલે છે કે વાર્કો પરગણામાં રૂપાની નવાઈ
જેવી શોધ થઈ છે. કહે છે કે એકરને એકર જમીન ઉપર પાણીને ડું-
કાણે રૂપાના ઉકળતા ઝરા માલમ પડ્યા છે. એનો દખાવ પારાના જેવા
કાંકડા છે અને વહાણોના વહાણો ભરાય એટલા જથ્થો એનો માલમ પડે છે.
એ ઉકળે છે, પરપોટા થાય છે, અને માહેથી ગાસ નીકળે છે. એરસ

એવા જડો છે કે તેમાં પથ્થર નાંખ્યો હોય તો તે કુખતો નથી અને જો
જોરથી ફેટલા એક ફૂટ જોડી લાકડી એમાં ઘોંચી હોય તો તે તીરની
પેઠે ઉછળીને ક્યાંની ક્યાં દૂર જઈને પડે છે. એની લંબાઈ ૧૬૦ એકર
અને પહોળાઈ કોઈ ઠેકાણે થોડી તો કોઈ ઠેકાણે ૧૦૦ ફૂટ સુધીની છે.
એ ક્ષરાની ખાણ ઉપર રૂપાના ખાર અંધાઈ રહેલા છે. એ રૂપાનો કલો
રાઈડ ખાર છે એમ કસોટીથી માલમ પડ્યું છે એ રૂપું કહાડવાને માટે કંપ-
નીએ ઉભી થવા આવી છે. ટાઇમ્સ આવઈડિયા ૧૧મી જાનેવારી ૧૮૭૭

પૃથ્વીની વસ્તી. છેલ્લામાં છેલ્લી ગણતરી ઉપરથી નીચે પ્રમાણે
હાલ પૃથ્વી સંખ્યા આંકડા વર્તમાન પત્રોમાં પ્રગટ થયા છે:—૫૧૩૪૦૮૦૦
ચોરસ મૈલ પૃથ્વીનું ક્ષેત્રફળ અને એકંદર વસ્તી ૧૪૨૩૯૧૭૦૦ છે.
એક ચોરસ મૈલે સરાસરી વસ્તી ૨૮ માણસની ઠરે છે. તુર્ક લોકની સંખ્યા
ત્રણ ખંડોમાં મળીને ૪૭૬૬૦૦૦૦ થાય છે. એશિયા અને યૂરોપમાં રશિ-
યાના રાજમાં કુલ ૮૬૫૮૯૦૦૦ માણસ વસે છે.

દક્ષિણ માંહેલો દુકાળ. થોડો ઘણો પણ હાલ દક્ષિણમાં દુકાળ
ચાલે છે તે સઘળા પ્રદેશના વિસ્તાર ૫૪૩૫૫ ચોરસ મૈલ, અને વસ્તી
૭૯૬૩૯૨૭ માણસની છે. તેમાં ૩૩૮૭૨ ચોરસ મૈલના પ્રદેશમાં તો
એળુસાથી ચાલે છે, અને એના ઝપાટામાં ૪૯૮૧૧૧૬ માણસ સપાટ
પડ્યાં છે. એ દુકાળ ખાતે સરકાર જોઈતો ખરચ કરે તો ૬૫ કરોડ રૂપિયા
જોઈએ એવા અડસઢો કહાડવામાં આવ્યો છે.

વીજળીની મદદથી ઝાડ વાહાડવાની કળા. આ કળાની શોધ
બે ઇંગ્લેન્ડે કરી પેટન્ટ મેળવ્યો છે. તેમણે ઝુબાઇમાં તેના પ્રયોગ કરી
ખતાવ્યો હતા, તે વેળા પ્લાટિ નામના તાર જોઈએ એટલો લાંબો ન હો-
વાથી ખરાબર ફેટેલ મળી નહિ, તો પણ એ વાત સાબીત થઇ ચૂકી કે
જો ઝાડને કુવાડીથી કાપતાં બે કલાક લાગે તે વીજળીની મદદથી બે ક-
લાકમાં કપાઇ શકે.

કરાનો વરસાદ. ૧૯મી જાનેવારીની રોજે મહત્ત્વ જિલ્લાના આમો
દ તથા વાઘરા પરગણામાં ભારે વાવાઝોડું થયા પછી ગાા કલાક સુધી ક-
રાનો વરસાદ પડ્યો. એ કરાના પથરા પાશ્ર્વથી બચેર સુધીના હતા. જ-
મીન ઉપર આશરે એક વહેત કરાનો થર અંધાઈ ગયો, અને એના આ-
રથી ઘણા પક્ષી માર્યા ગયા અને છાપરા ઉપરના તળીયાના ચૂરા થઇ ગ-
યા. લંગભગ એજ વખતે ખાનદેશમાં પણ એવું તોફાન થયું હતું.

વનસ્પતિનો એક નવો શુભ. વાશિંટનની પાઠશાળાના એક શિક્ષક એવો શાધ કર્યો છે કે સિલિકાની બહુજ બારીક ભૂકી છોડવા ના મૂળમાંથી કાંઈ પણ રસાયન ક્રિયા પામ્યા વિના ઉપર ચડે છે, અને ન સોમાં તેજ રૂપે ફેલાઈ જાય છે.

શામળાજીનોમેળો—મહીકાંઠામાં આ વર્ષ ને આવકોના એ દેવ-સ્થાન નિમિત્ત ને મેળો મળ્યો હતો તેમાં ૬૦૬૬૩૩ રૂપિયાના માલનું વેચાણ થયું છે એમ સરકારી પત્રો ઉપરથી માલમ પડે છે.

નેટિવપ્રેસએસોસિએશન—દિલ્હી ખાતેના પાઠશાળી પ્રજાવાડાનું ઉત્તમ કૃળ એ થયું છે કે ઉપલા નામની સભા ૨૭મી ડિસેમ્બરે દેશી વર્તમાન પત્રોએ સ્થાપન કરી છે. વર્ષમાં તે સંઘના ઓછામાં ઓછા એક વાર મળવા, અને હમેશાં એક બીજા સાથે દેશ કલ્યાણના વિષયો ઉપર વિચાર કરવા ધારણા રાખે છે.

તુર્કસ્તાન—યૂરોપના મહારાજ્યની ભાંજગડ મિથ્યા ગણે છે, અને મુન્નતાને પોતાના સ્વતંત્રપણાની વિરુદ્ધ જાય એવી એ કે સાંભળવાની ના પાડી. તુર્કેશની સંઘની સભાએ “અપકારિ કરતાં મરણ બહું” એવો ઉક્તિથી ડરાવ કર્યો હતો. સુલતાનના પ્રધાન મિશ્તપાશાએ પોતાની જાણે ખ્રીસ્તી રૈયતોને સમભાવે ગણવાના તથા લોગને સ્વાધીનતા આપવાના કાયદા રચ્યા છે. એ પ્રધાન હાલ ખરતરક થયો છે.

દિલ્હીનો ઠાઠ હરરાજ—જે સામાનની અદ્ભુત રચનાથી ૧ લાં જાનેવારીએ વૈભવી રાજાએ પણ મોહિત થયા હતા, તે સંઘનો સામાન હરરાજ કરનારને હાથ ગયો છે, અને રૂપિયાની પાવલી પણ ન પેદા કરતાં “એક, બે, ને ત્રણવાર” થઈને ઉડી ગયો છે ! ઇંગ્લેન્ડ સરકારની આટલે મુધી પણ કેવી કસર ડાહી છે !

રાવતી સમક્ષ પુનર્વિવાહ—કચ્છમાં એક વાણીયા અને વાણીઆ-ણે પુનર્વિવાહ કર્યા તે વેળા ત્યાંના તરણાવસ્થાને પહોંચવા આવેલા રાવ હાજર હતા એ એક અગત્યનો અને ખૂશી બરેલો બનાવ છે.

મેજરકાંડી—એ મરાઠી બાપાનો પ્રખ્યાત કોષકર્તી ૨૭ મી ફેબ્રુઆરીને રોજ સીતેર વર્ષની ઉંમરે મરણ પામ્યો છે. એ વિદ્વાન તથા સાચા જીવન કૃષ્ણવાણીખાતાનું એક ભૂષણ હતું, અને એની સાથે એને સંબંધ ધણો જૂનો હતો. પ્રથમ પૂતા જીવનાની નિશાળોનો અને પછીયો પૂતાની

સંસ્કૃત કાલેજ નેને વિશ્વમખાગ પાઠશાળા કહેતા તેનો મુખ્યોટ્ટ હતો. એ પાઠશાળા બાહુરાવ પેશવાએ બાંધી હતી, અને તેને સાડ ઉદારતાથી વર્ષાસનો બાંધ્યા હતા. એમાં બ્રાહ્મણ વિદ્યાર્થીઓને છ શાસ્ત્ર (રસા-લંકાર, ન્યાય, બ્યાકરણ, ધર્મ, વૈદ્યક, અને જ્યોતિષ્ય) શીખવતા હતા. દરેક શાસ્ત્ર શીખવવાને સાડ ગુરૂ ઉપગુરૂઓ ધણા હતા, અને તે બધાંની એક પ્રમુખ હતો તેને મુક્તસર કહેતા. ઇંગ્લેન્ડ સરકારના હાથમાં રાજ આવ્યું ત્યારે તેમણે પણ આ ગોઠવણ કાયમ રાખી. એ પાઠશાળાની તપાસ રાખવા ૧૮૪૦માં બોર્ડ આફ એજ્યુકેશને કાંડી સાહેબની નેમણુક કરી. એ સાંભળી પાઠશાળામાં ગભરાટ ઉઠી રહ્યો અને મ્લેચ્છને એમાં પેસવાન નહિ દઈએ એવું તેમણે સ્પષ્ટ કહ્યું. પણ આટલું બધું ધર્માધપણું કાંડી સાહેબના ઉહાપણથી ધીમે ધીમે નાશ પામ્યું. પ્રથમ પાઠશાળાની બહાર પોતે ઉભા રહુ અને ગુરૂઓ આવી શે શે અભ્યાસ ચાલ્યો તે કહી જાય એવી ગોઠવણ કરી હતી. આ એક એ સાહેબના સંપૂર્ણ વિવેકનો દાખલો છે. એનો પરિણામ ઓડા વખતમાં એ થયો કે તેઓ પાઠશાળામાં આવી મેજર કાંડીને તપાસવા દેવા લાગ્યા એટલુંજ નહિ, પણ તેની તરફ પ્યાર અને માનથી જોવા લાગ્યા. શીખવવાની રીતમાં કેટલો ફેરફાર કરાવ્યો, અને ઇંગ્લેન્ડ અભ્યાસ દાખલ કર્યો. એ વર્ગ પોતે શીખવે. એ ઇંગ્લેન્ડ વર્ગ વધી વધીનેજ હાલની દક્ષણ કાલેજ થઈ ગઈ છે. સને ૧૮૫૫માં મેજર કાંડી એ જગા છોડી વિલાયત ગયા એ દરમ્યાન એ પાઠશાળાની નવી રીતે પરીક્ષા થઈ અને વિરૂદ્ધ ચચો ચાલી, પણ તે વિષય અહિંયા લખવો અમને ગમતો નથી. વિજ્ઞાતથી પાછા આવ્યા પછી મરાઠી ટ્રાન્સલેટરનુંજ કામ કર્યો કર્યું. એ ઓધા ઉપર રહીને ધણાં ધણાં પુસ્તકો એમની તરફથી રચાયાં છે. મરાઠી ભાષાની નોંડણી મુકરર કરવાનું અને એ ભાષાની હાલ જે ચડીયાતી સ્થિતિ છે તેમાં આણવાનું માન એ સાહેબને છે. કેટલા કહે છે કે મરાઠી ભાષાનું એ સાહેબનું જ્ઞાન ધણુંજ ઓછું અને દેશી કરતાં પણ ચડીયાતું હતું, અને એમને જે દેશીઓ સાથના સઘળા વ્યવહારમાં આટલી બધી કૃતેહ મળી તેનું મુખ્ય કારણ એજ ધારવામાં આવે છે. એ સાહેબના પરિશ્રમના સ્તંભ રૂપે પોતાનો કરેલો કોષ મરાઠી ભાષા ચાલશે ત્યાં સુધી કાયમ રહે જોઈ છે. મોલ્સવર્થ કોષમાં પણ એ સાહેબની ધણી સહાયતા હતી. હજી બીજી પ્રાકૃત ભાષાઓના એના જેવા કોષ નથી એમ સાધારણ રીતે મનાય છે.

काहानडदे प्रबंध.

आबू ऊपरिथा हर भली ॥ मूरति एक तिहां मोकली ॥ १९२ ॥

मूरति एक जालहुर मांदि ॥ तिहां प्रसाद कराव्यु राय ॥

देउल एक सउ बाडी मांदि ॥ पांच ठांमि शंकर पूजाइ ॥ १९३ ॥

पांचे लिगे इंजे पूजा करइ ॥ गर्भवास ते नवि अवतरइ ॥ १९४ ॥

इति कान्हडदे चतुर्थ खंड प्रथम खंड समाप्तः ॥ १ ॥

बोजा खंड तणु आरंभ ॥ बोलइ पयनाभ कवि वंभ ॥

राज रिधि उत्सव नवनवा ॥ साचा न्याय लोक पालवा ॥ १ ॥

जेजे तुरक नासी ऊवल्या ॥ एक ठांमि जई जंगलि मिल्या ॥

एक उघाडा वख्र विहीण ॥ भूखई करी एक थाइ खीण ॥ २ ॥

एक घूमतां जाइ घाय ॥ एक डोली उपाड्या जाय ॥

एक तणइ मुखि टोइ नीर ॥ पाला पलई ऊंवरां मीर ॥ ३ ॥

रांनि रलतां घ्या दिन घणां ॥ ढोली नगरि गया उगण्णा ॥

अलूखानं अंधारुं करी ॥ वख्र एक मुखि अंतरि धरी ॥ ४ ॥

अरपुं वेष नवि भावइ भलु ॥ नगरमांदि पडतुं एकलुं ॥

सागी तणी वात इम सुणी ॥ ठाम ठाम रोइ तुरकाणी ॥ ५ ॥

टोलइ २५डई खरांकि ॥ नीर प्रवाह वही जिम आंखि ॥

एक फाडई पहिरणि सूथणी ॥ पा ए नेऊर भाजई घण्णी ॥ ६ ॥

एक लाखइ एकाउलिहार ॥ एक उत्तरइ सवि सिणगार ॥

तांणइ विणि विछोडि दोर ॥ एकलूस्या दोसइ बंदोरि ॥ ७ ॥

एक नवि रहई पुहर नइ घडी ॥ एक आलोटी आडी पडी ॥

थ्यु विखवाद पान नइ फूल ॥ एक रोआवि मुहागे मूलि ॥ ८ ॥

एक तणा बंधव भरतार ॥ एक तणा फूटरा कुमार ॥
 जेजे हता रणि वाउला ॥ एकतणा मार्या माउला ॥१॥
 अलूखान निदि सवि स्याप ॥ एक तणा मार्या रणि वाप ॥
 साथ विसाहणे पडोया वाट ॥ नगरमाहि देवराणां हाट ॥१०॥
 एकाएकि सर्णांजि सग्गि ॥ चाली वात पातसाह लगि ॥
 आव्या जे जीवित निदानि ॥ ते तेडी पूछ्यां सूरतांणि ॥११॥
 अलूखान एवडु भडवाय ॥ किम चहूयाणे दीधउ दाह ॥
 बोलइ तुरक दयामणि सादि ॥ आगलिं रह्या करइ करियादि ॥१२॥
 वचन अवधारु असपति राय ॥ जे जीवतु लस्कर मांहि ॥
 खोजा सीदा मार्या खानि ॥ नव लाख छोडाव्या बान ॥१३॥
 मारी खोर खार खवास ॥ सैद मलाने लीधा घास ॥
 बांद गुलाम सवे तिणिवार ॥ समरंगाणि मार्या परदार ॥१४॥
 हण्या हवसी खांडानी धार ॥ मूगल बचां न लाभइ पार ॥
 हाथी सर्व ऊदाली लीया ॥ तेजिभ ताखति छंडावीया ॥१५॥
 ऊदाली लीधां हथीयार ॥ खान तणा लुश्या भंडार ॥
 जेह ऊपरि वाहामनिहेज ॥ पातसाहना वे भांजेज ॥१६॥
 सादलसीह मलिक जे हता ॥ प्राणि बंदि कर्या जीवता ॥
 दोठउं असुं अहमारे नेत्रि ॥ सादि मलिक पडिउ रणि खेत्रि ॥१७॥
 वात २ छेह करि सलाम ॥ केता मलिक न जाणूं नाम ॥
 एकमना मारइ रजपूत ॥ होंदूनों छोडावुं भूत ॥१८॥
 सुणी वात रणि कीधउ रोल ॥ पातसाहि नाखिउं तंबोल ॥
 सलतानी घोडा हाथीया ॥ काहनडदे ऊदाली लीयां ॥१९॥
 मारि मलिक मारीया रणि मांहि ॥ इसीवात देसाउरि जाइ ॥

ढौली नबिविइस दीवाण ॥ बाहरि मुहलन दिइ सुरताण ॥२०॥
 अलूखानि वणसाडुं काज ॥ कटक मरावी आविउ आज ॥
 करइ वात इम साखूं राज ॥ अलूखानि जो आंणी लाज ॥२१॥
 इसी वात बोलइ प्रथाम ॥ रखे मुहल मांहि आवइ खान ॥
 अलूखानि वणसाडिउ काम ॥ पातसाहनु लूण हराम ॥२२॥

अलूखानि मनि जांणी दोस ॥ पातसाह मनि आंणिउ रोस ॥२३॥

॥ पवाडु ॥

पातसाह मनि वात विमांसी नाहर मलिक बोलाविउ ॥
 साथिथिकुं भोजलु खांडाधर मुहल मांहि तेडाविउ ॥२४॥
 करी मसूरति देई सीखामणि नामज दलिउ साथ ॥
 मारुआडि ऊपरि सुरतांणि वीरुउं ऊडउ हाथ ॥२५॥
 कोटा मलिक सवे तेडाव्या ॥ साहण करु सजाई ॥
 सोनगिरां सुंउं विग्रह मांडउ ॥ मारुआडि मांहि जाई ॥२६॥
 पांणि धान चलावउ साथि ॥ सोभति बहि अपार ॥
 आपापणा मरातव लेयो ॥ मांहि भला जूजार ॥२७॥
 नाम जादनइ मयगल माता ॥ लिउं सांहण सपरांणूं ॥
 साथि घणूं पायदल पालउं ॥ वेगि दीउं पीयाणूं ॥२८॥
 करी कूडन जाई लेयो ॥ मारु याडिनुं पासउं ॥
 पातसाह एहवुं मुखि बोलइ ॥ वलिं रखे हुइ हांसउ ॥२९॥
 करसिउ काम विछैदि जाई ॥ अन्न आएस परमाण ॥
 नोहर मलिक पातसाह केरुं ॥ सिर किधुं फरमाण ॥३०॥
 हल २ करी कटक सामयो ॥ भलुं मुहुरत कीधूं ॥

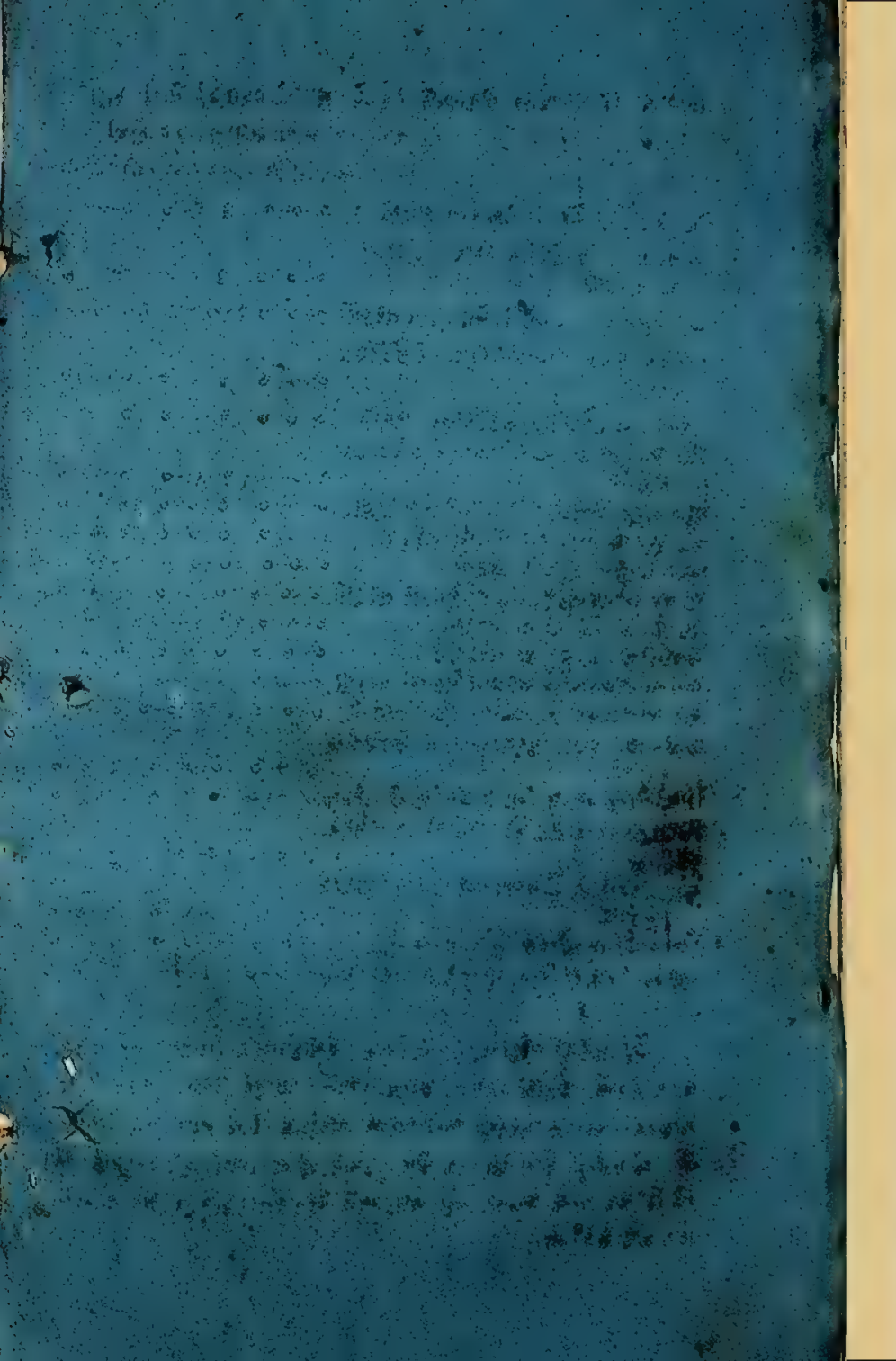
करी सलांम बालिउं सहू पाछउं ॥ पछइ पीयांणूं कीधूं ॥३१॥
 पातसाहनी आंण न मांनइ ॥ हींदू करइ परांण ॥
 सामतसी राउलनु बेटउ ॥ काहनडे चहूयांण ॥३२॥
 जालहुर गढ विसमु दीसइ ॥ लेसिउं प्राणि मारी ॥
 कई तलहटी जई गोहरजि पयसिउं ॥ किइ नवि आव्युं हारी ॥३३॥
 बोलइ बोल मलिक सपराणा ॥ पडतां किमइ न भाजइ ॥
 कीधूं कूंच ऊपडयां साहण ॥ ढोल द्रसूकछइ बाजइ ॥३४॥
 भागां झाडवीड थिउं पाधर ॥ कादव कीधूं पांणी ॥
 डुंगर तणां सिखर तिम चालि ॥ तिम हाथी सरताणी ॥३५॥
 तरक तणां देस ऊतरीया ॥ बाजते नीसांणे
 बोली वाट घाटगिर किंनर ॥ कटक गया समीयांणे ॥३६॥
 रीसाविउ राउल भत्रीजउ ॥ तहि लागि छइ घांणि ॥
 सांतलसीह मल तणी परि ॥ सबल वीरस मियांणि ॥३७॥
 जांणी वात देस दलि आव्या ॥ बुंबइ वूब सणीजि ॥
 सांतल भणइ करु मेलावउ ॥ जई चउपट घाउ लेसिउं ॥३८॥
 जोइ वाट राउ कान्हडदे ॥ हजी नगर को नाविउ ॥
 कटक भणी तुं वाहरि चडीइ ॥ जुं सांतल तेडावइ ॥३९॥
 खिन्धि तणुं तेज सपराणुं ॥ सांतल करइ विहार ॥
 गमा २ मेलावा आवइ ॥ जेह भला झुझार ॥४०॥
 करी सजाई सहू सांचरिउं ॥ पाखरीया तोखार ॥
 जरह जीण कोठा रंगाउलि ॥ बली लियां हथियार ॥४१॥
 नाहर मलिक तणि दलि मलीया ॥ मंजोहरि चहु आंण ॥
 हुउ जांणजे हिंदू आव्या ॥ खलभलीयां मेहाण ॥४२॥

चड्या कटक रण काहल वाजइ ॥ भाजइ खांडाधार ॥
 सांतलसी हिसई फलूं जीतूं ॥ मार्या म्लेछ अपार ॥ ॥२३॥
 नाहर मलिक उसरिउ पाछउ ॥ हूई असंभम वात ॥
 ५ तुरक तणा ऊदाली लीधा ॥ तेजी सइछइ सात ॥ ॥२४॥
 घोडा सवि जालोहरि मोकल्या ॥ सरसांसी बल देउ ॥
 सांतलसीह इंसई फलूं जीतूं ॥ हरखिउ काहन्हडदेउ ॥ ॥२५॥
 बली मलिक सुंडीनि आव्या ॥ देखुं कहुं हमारुं ॥
 एकवीर वरांसु बीतु ॥ बली अहे किम हारुं ॥ ॥२६॥
 समीयाणइ गदि रोडुं कीधुं ॥ सांतल नइ करइ जाण ॥
 बीजे राउते ते तेडान्या ॥ कान्हडदे चहूयांण ॥ ॥२७॥
 सवा लाख खांडायत सरीसु ॥ पाखरीए केकांण ॥
 समीयाणइ राउल कान्हडदे ॥ आव्युं छडे पीयांणे ॥ ॥२८॥
 एक गमे ऊतरिउं सातल ॥ घणु मेलावु लेअ ॥
 बीजइ गमइ कटकि जई विलगुं राउल कान्हडदेअ ॥ ॥२९॥
 गमे २ मारेवा लागा ॥ मलिक सवे वचे कीधा ॥
 अंगो अंगि बिहुं दलि साझा ॥ मलिकि उथलं दीधां ॥ ॥३०॥
 सींगिणिगण सपाराणा गाजइ साझा आवइ तीर ॥
 उड्या लोहबीज जिम झलकइ ॥ भडइंत मोटा मीर ॥ ॥३१॥
 सविहुं गमे बलवंता हिंदू ॥ बूढी एकजै धार ॥
 बीजा मलिक कैतला कहीइ ॥ मार्यु मलिकना हारा ॥ ॥३२॥
 राउतमाहि घणु संपरांणु ॥ सीधल कुलि सयरंण ॥
 ५ मेलु भिडि साह्यारणि चान्यु ॥ सहडइ छांड्यु प्राण ॥ ॥३३॥
 आ जलगइ सहडको जाणइ ॥ समरंगणि सपरांण ॥

भिडकमाड भोजलु खंडाधर ॥ ते रण खेत्रि मराणुं ॥१४॥
 जीतातणी वधावी वाजी ॥ मरिमलिक सवे मार्या ॥
 भागां कटक रायचाहूयांण ॥ तुं जालहुरि पधार्या ॥१५॥
 जांणी वात सांढीउ आव्यु ॥ जे हुता सपरांणा ॥
 नाहरमलिक भोज खंडाधर ॥ बेरण क्षेत्रि मराणां ॥१६॥
 इसी वात सांभली मुरतांणि ॥ जे चहुआंणे जीतुं ॥
 नाहर मलिकि तिसी परी कीधी ॥ अलूखान जे वीतुं ॥१७॥
 बारइ २ हारि सांभळी ॥ ततखिण हूउ हेराण ॥
 क्यावलाहि ऊठी तुस्कांणइ ॥ इम बोलइ सुरतांण ॥१८॥
 खानजिहानि मलिक अमादल ॥ मलिकने वए च्यारि ॥
 कमालदीन मलिक तेडाव्युं ॥ ततक्षिण मुहल मझारि ॥१९॥
 माहिलि चुकि मसूरति वइसि ॥ वात करेवा लागी ॥
 जे जे मलिक कटक लेई जाए ॥ ते चहु आणे भागा ॥२०॥
 पातसाह मुछे कल घाली ॥ विसमा बोल्या बोल ॥
 जेको माहारी आंण न मानइ ॥ ते चुक्रइ ठामनि टोल ॥२१॥
 मंइ लीयां मालव नइ चंडेरी ॥ मांडव सारंगपुर ॥
 रणयंभ रची त्रोट भलागढ ॥ बली लीउ नागुर ॥२२॥
 मइ पूर्वदिशि जिमणपुर मथुरां ॥ बली ते अंतर वेध ॥
 मइ काकपुर भाजपूर डीसा ॥ प्राणि चापि लीध ॥२३॥
 पूर्व सागर लगइ कटक लेई ॥ आगइ दीउं पीयांणुं ॥
 मइदुडीराय देस छंडाव्या ॥ तिहां अह्मरुं थाणुं ॥२४॥
 हौदुंधानी अनइ पंडुआ ॥ बली जालंधर लीध ॥
 मइ काश्मीर कामरु हेमाचल ॥ चौड लगइ वासि कीध ॥२५॥

- खुरासाण मइं खुर तलि खुंयु ॥ प्राणि लीऊं निधान ॥
 मइं मारी मुंगलदल भागां ॥ लीऊं ऊंच मूलताण ॥६६॥
 चीण भोट दंडूर देसपति ॥ ढीली उलग व्यावइ ॥
 ५ ढोर समुद्र लगइ मुडुधा ॥ अह्न घरि दंडा लई आवइ ॥६७॥
 कलवरगुं अनइ आनागूंदी ॥ वेदर देश तलिंग ॥
 बुहारिं सांन पांन जिहा पहिरइं ॥ बांणी बोलइ चंग ॥६८॥
 एव्ही भूमि विषम मइं चांपी ॥ खांडा प्राणि लीधी ॥
 देवगिरु राऊत रामदे तेणइं वेटी दीधी ॥६९॥
 ऊडण भमरमाइं भविसमां ॥ दुरीया भीतरिं वेट ॥
 सीघल द्वीपतणु जे राजा ॥ हाथी पूरइ भेट ॥७०॥
 कूची कलहथ जावा मंदिर ॥ हिरमज विसमा ठाम ॥
 तेह तणा माल घरि आवइ ॥ ते अह्न करइ सलाम ॥७१॥
 ६ तैतबंध रामेस्व सुणइ ॥ वामरि बांधि पाज ॥
 वरत आंण तिहां जण माहरा ॥ इस्युं अह्मारुं राज ॥७२॥
 विषम दुर्ग मइं सवि पालटीया ॥ भरतखंड भडवाड ॥
 जालहुर गढ विसमु सुणइ ॥ चहुआणनु ठाऊ ॥७३॥
 आगइ वार बिच्यारि हराव्या ॥ तुरके न लाधु लाग ॥
 मोटे राजि लाज अह्न आवी ॥ ए हवुं हईइ वयं राग ॥७४॥
 आंणी चार जालहुरि जाई नइं ॥ तेज अह्मारु दाखुं ॥
 कइ सोनगिरि पालटुं प्राणि ॥ कइ अह्मे आयुध नाखुं ॥७५॥
 पातिसाहि जु करि प्रतिज्ञा ॥ अनइं दिऊ करमान ॥
 पोहण हुंतु खान तेडाव्युं ॥ इम बोलइ सुरताण ॥७६॥
 काशिद तोडे छडे पीयाणे ॥ पाटण भणी चलाव्युं ॥

थाणदार ज्युं साह्यु आवी ॥ सिरिफुरमाण चडाव्युं	॥७७॥
वांच्यु लेख सजाई किधी ॥ तेडाव्या सोनार ॥	
सोना तणु करावई मंदिर ॥ वारू पोलिप गार	॥७८॥
बावन मण सोना तेणि लागा ॥ खांनि सरिसुं लीधुं ॥	
ढोली नगरि जई नई भेटे ॥ पातसाह भलं दीधुं	॥७९॥
चिहुंग मई उपलाणां धाया ॥ पातसाह फरमाणि ॥	
राणा राय मलीक मुडुधा ॥ खांन बोलावि आणि	॥८०॥
गमे २ सहइ दलमां आव्युं ॥ चडी चाल्यु सुरताण ॥	
जिहां भुकांम दीइ तिहां रुंधइ ॥ सात कोश मेव्हांण	॥८१॥
हाथी सहस विच्यारि पाखर्यां ॥ घंटा घूघरमाल ॥	
पाए सांकलां करइ षलूका ॥ कुंभस्थल सुविशाल	॥८२॥
भावणमासि ऊनया दीसइ जेव्हा काला मेहा ॥	
गयवर ठाठ चालंता दीसइ ॥ जोतां नावइ छेह	॥८३॥
सालि होत्र जेहनी कुसुटी ॥ तेव्हा कोडि केकांण ॥	
गढ जाल हुरभणी सांचरीउ ॥ सवे दलि सुरताण	॥८४॥
भाई महर अनई ठाठीया ॥ चालइ काहर कमाण्या ॥	
च्यारी सहस साथि सांचरीया ॥ वहइ पखाली पाणी	॥८५॥
त्रास सहस कटकीया वाणीया ॥ साथि वस्तु चलावइ ॥	
गांडे चडी चालती घांणी ॥ घांची खेडता आवइ	॥८६॥
मोची गांछा जइ सतूआरा ॥ साथि चालइ माली ॥	
दरजी बावर उड चालीया ॥ च्यारी सहस तंबोली	॥८७॥
बगनी घोडा कावडि चालइ भाठी वाहि खमार ॥	
पांच सहस चालइ भठीयारा घाट घडा लोहार	॥८८॥

ગુજરાત શાળાપત્રના લવાજમ વિગતે નીચાં આંકડાં તેની પહોંચ.

તા. ૧ સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૬ થી તા. ૩૧ માર્ચ સને ૧૮૭૭ સુધી.

સન ૧૮૭૫ સન ૧૮૭૬ સન ૧૮૭૭

રા. એડા. વિ. એ. ધનિકટરના તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૬-૦	૦-૦-૦
અમદાવાદ પ્રાકૃતીસિંચ સ્કૂલના માસ્તરના તરફથી	૦-૦-૦	૧-૦-૦	૦-૦-૦
આ. સુરત દક્ષિણ વિ. ડે. એ. ધ. ના તરફથી	૦-૦-૦	૧૧૦-૧૩-૦	૦-૦-૦
વીરમગામ નેટીવ લાઇબ્રેરીના સેક્રેટરીના તરફથી	૦-૦-૦	૧-૪-૦	૦-૦-૦
નેડીયાદ લાઇબ્રેરીના સેક્રેટરીના તરફથી	૦-૦-૦	૧-૬-૦	૦-૦-૦
એ. માયકવાડી શાળાખાતાના ડીરેક્ટરના તરફથી	૦-૦-૦	૧-૦-૦	૦-૦-૦
અમલપુર તાલુકા સ્કૂલના માસ્તર તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૮-૪-૦
ગુ. ગુ. વ. સો. આ. સે. નાં તરફથી.	૧-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
વળા તાલુકા સ્કૂલના તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૮-૧૨-૦
ધાંધલપોરની સ. સુ. નિ. ના માસ્તર તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૧-૦
ડે. પં. ડે. એ. ધ. ના તરફથી	૦-૧-૦	૧૪-૧૦-૦	૯૬-૦-૦
નવાનગર તા. સ્કૂ. ના તરફથી.	૦-૬-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
ઉનાવા વિદ્યા વર્ધક સભાના સેક્રેટરી તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૨-૦
રા. અમદાવાદ વિ. ડે. એ. ધ. ના તરફથી.	૦-૦-૦	૧૭૩-૦-૦	૦-૦-૦
કોઠીયાવાડ લાંબ પુસ્તકથાળાના સેક્રેટરીના તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૦-૦
સો. જી. જી. નિ. મહેતાજીની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૫-૦
ધરમપુર દરબારી. એ. વ. સ્કૂલ માસ્તરના તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૬-૦
આ. રાજકોટ ટ્રેનિંગકોલેજના પ્રિન્સિપાલ તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૬-૦	૧-૦-૦
એ. લાઠીના દરબાર સાહેબ તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૬-૦
બાઈકા તાલુકા સ્કૂલ માસ્તરના તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૬-૮-૦

પુસ્તકની પહોંચ, મનોરંજક રસીકવાણી, નિર્ભય ગરબાવળી. ભાગ રજો. સુંદર શૃંગાર, હાસ્ય અને કહાણા રસમાં લાવણી છંદ મહિના પદ્યમાં ગરબી અને ખીજા જણીતા રાગ સાથે આ પ્રમાણે જ ને ચોપડાનું નામ છે તે વીધે વધારે શું લખવાની સી જરૂર છે? એ ની કિંમત પાંચ આના, મુદ્ર ૭૫, અને અનાવનાર કવિ તરભિરામ કાસી-રામ હવે ઉમરેડાના.

Registered No. 115 of 1877.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

MAY 1877.

પુનઃ ૧૬ મું. મ સન ૧૮૭૭ અંક ૫ મો.

મે'તા છ મહુ મોટું પુણ, નામ તે મહે હામ;-
હ અંતે મન સેવની, ખરી એતિ પરિ હામ.

અવક મહિલા.	૧૧૮.	Contents	Page
શાળાપદ્ધતિની સમગ્રતા ૬૭		Notes on Method	97
નવાં તામ્રપટ્ટ..... ૧૦૭		New Copper-Plates	107
વાક્યવિચાર..... ૧૧૦		On Gujaratee com position.	110
કેળવણી આતાની અખતે ૧૧૫		Educational Intelli- gences.....	115
પરચરણ. ૧૧૮		Miscellaneous.....	118
સરકારી જાહેરખબર.. ૧૨૦		Departmental Notices	120

(કેળવણી આતાના હુકમથી)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં પુનાઈટ પ્રિન્ટિંગ અને
બનરલ એન્ડ-સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણજીડલાલ ગંગારામે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મૂલ ૧૨૦૦ રૂ. ૧. અગાઉથી)

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક. ૧૬ મું.

મે સને ૧૮૭૭.

અંક. ૫ મો.

શાળાપદ્ધતિની સમજૂતી.

શરીરશિક્ષા. આ ગ્રંથમાં કપૂર રાખીએ તોપણ તે અંતનો ઉપાય છે એ નિશ્ચય જાણવું અને તેનો જોય ઉપયોગ થોડો કરવો પડે તેમ સાફ. એ કોઈ નહેર અને જગડેલા છોકરાને સાફજોઈ; નિશાળમાં ધણા છોકરા એવા હોયજ નહિ, અને હોયતો તે સ્વભાવિક રીતે નહિ. પણ મહેતાજીની મૂર્ખાઈથી થઈ ગયેલા એમ જાણવું. મહેતાજી નાના મોટા સમગ્રજા અપરાધને માટે વારંવાર નિશાળિવાઓને સજા કર્યા કરે તો તે સજાનું માન ઘણું ઓછું થઈ જાય એમાં શું આશ્ચર્ય? નિશાળની સાધારણ રીતભાત તો એવી જોઈએ કે કોઈ પ્રસંગે સોટી મંગાવવાનો હુકમ આપે કે તે સાંભળતાંજ સમગ્રજા નિશાળ ભયભીત થઈ જાય, અને આજે એક નવાઈનો જતાવ જાયો એમ ગણે. એવી નિશાળની સ્થિતિ હોય ત્યારેજ શરીર શિક્ષાની સારી અસર થાય.

શરીર શિક્ષા ઘણા પ્રકારની કરવામાં આવેછે, પણ તેમાં સોટી મારવી એજ ઉત્તમ છે મહેતાજીએ મૂકી, તમાઓ વગેરે મારવાની રીત કદી પણ ન રાખવી. એ રીત જંગલી, મહા નુકસાનકારી અને મહેતાજીના ઓદ્ધતે હલકો પાડનારી છે. મહેતાજીને ગુસ્સામાં કેટલું અને ક્યાં મારવું તેનું ભાન રહેતું વધી, અને પછીથી તેનેજ બારે પસ્તાવું પડેછે. એવા મારથી વળતે બાળક સરી પણ જાયછે, અપંગ થાયછે, અથવા

તેના શરીરમાં કાંઈ દારણુ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. સોટીનો મારં ધાર્યો અને માપેલો છે. એમાં વાજબી રીતે જેટલી સજ્જ કરવી ઘટે તેટલીજ થઈ શકે છે. સોટીને વારંતે પણ એવો નિયમ રાખવો જોઈએ કે કોઈ વખત ખપ પડે ત્યારેજ કોઈ દૂરના એરડામાં રાખી મૂકી હોય ત્યાંથી મંગાવવી. કેટલાએક મહેતાજીઓ હમેશા હાથમાં લઈને ટેબલ પર ઠોક ઠોક કર્યા કરે છે એજ બહુ માઠી ટેવ છે. એથી સોટીનો દેખાવ સાધારણ થઈ પડે છે, અને તેનો ખર્ચો ડર ભાગી જાય છે. બીજું સોટી દૂર રાખી હોય તો તે મંગાવતાં જે કાંઈ વખત જાય એટલામાં મહેતાજી અને નિશાળિયાનો ગરમ થએલો મિજાજ ઠંડો પડવા આવે છે. મહેતાજીને શાંતપણે કેટલી શિક્ષા કરવી જોઈએ તેનો વાજબી વિચાર કરવાનો વખત મળે છે, અને હોદરાએ તે વેળા તો ઉશ્કેરાઈને કદાપિ એ અદબી કાંધી હોય તોપણ એટલામાં તેને વિચાર કરી પોતાની ભૂલ તથા મહેતાજીને તામે થવાની ફરજ સમજવાનું કેટલે દરજ્જે બની આવે છે.

યહ સોટીની શિક્ષાનો ભાર વધારવાને મહેતાજી પોતાને હાથે ન મારવાની નિશાળના સિપાઈ પાસે અથવા કોઈ અમુક આરિસ્ટ પાસે મરાવે તો એથી પણ વધારે સાફ. એમ કર્યાથી પોતાને ગુસ્સો લાગ્યો હોય તેને પ્રગટ થવાનો કાંઈ પણ અવકાશ મળતો નથી, અને તે શુદ્ધ ત્યાયાધીશના જેવાજ ગંભીર દેખાય છે. પણ બીજાને હાથે મરાવીએ ત્યારે પક્ષા પક્ષ ન થાય તેની તપાસ રાખવી જરૂર છે.

બીજી શરીર શિક્ષામાં ઉભા કરવાની સજ્જ ઠીક છે. એ સોટી મારવા જેટલી શખત નથી અને મધ્યમ અપરાધને માટે ખસે છે. તે છતાં એ શિક્ષા પણ બાળકના ગળા ઉપરાંત ન થઈ જાય તેની હત્રેશાં ફીકર રાખવી. આ એ પ્રકારનીજ શરીર શિક્ષા અમે કબૂત્ર રાખીએ છીએ.

નિશાળમાંથી કહાડી મૂકવું. આ સજ્જ મહેતાજીએ કોઈ વખત પણ કરવી કે નહિ એ શક બરેલું છે. જે મહેતાજી એ શિક્ષા કરે છે તે ખુદ્દની રીતે પ્રગટ કરે છે કે હું માફ કામ કરવાને શક્તિમાન નથી, કોકે જો એનાથી એ હોદરો સુધરી શકતો નથી તોજ એ કહાડી મૂકે છે.

ને સુધરતો હોય, તો બીજી કોઈ પણ સજા કરી એને શાળા સુધારવા એજ મહેતાજીનું કામ છે. જે છોકરો કોઈ ઉપાયે પણ સુધરી શકતો ન હોય, એને તેની સોખતથી બીજા બગાડવાનો સંભવ હોય, તોજ એ શિક્ષા વાજબી કરી શકાય. તેમ જે છોકરો મહેતાજીની આજ્ઞા નથીજ માનતો તેને આ શિક્ષા કયાંકિના છૂટકો નથી. પણ બીજે કોઈ પ્રસંગે પણ આ શિક્ષા કરવી નહિ. એથી બાળકનો જન્મ ખરાબ થાય છે, એને મહેતાજીની નાલાયકી સિદ્ધ થાય છે.

નિશાઠ્ઠના વસ્ત્ર પછી છોકરાંને સજા દાસલ રોકી રાસવા. એ ઉપર બાળકની સજામાં ગણાવી નથી, પણ વખતે કરી શકાય. પણ ઘણા રોકાણથી તેની તનદુસ્તીમાં બગાડ ન થાય, તોજ એ જાતની સજા કરવી. એ જાતની સજા કરવામાં એક હરકત એ છે કે મહેતાજીને જાતે રોકાવું પડે છે, પણ તેમ ન કરતાં રોકેલો છોકરો આજ્ઞા ઉલ્લંઘન જતો ન રહે એવી બરોસાદાર ગોડવણ થઈ શકે તો આ હરકત દૂર થાય છે. ગમે તે રીતે પણ આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરવાનો ટેવ ન પડે એની તો બહુજ કાળજી રાખવી, એને જેમાં એમ થવાની દહેશત લાગે તે સજા કરવીજ નહિ. એ સર્વાપરી નિયમ કદિ પણ ભૂલવો નહિ.

સજા કરવાના નિયમ.

આ નિયમો વિશેષ કરીને શરીર શિક્ષાને અર્થે છે; તોપણ બીજી જાતની સજાને તે થોડા ઘણા લાગુ પડે છેજ.

૧ જેમ જેમ ઉમર વધતી જાય તેમ તેમ શિક્ષા ઓછી કરવી.

સોળ વર્ષની ઉમર પછી શરીર શિક્ષા ન કરવી એ કહેવું વાજબી છે. એ ઉમરે જે શીખામણથી નહિ સુધરે, તે શિક્ષાથી સુધરે એમ ધારી શકાતું નથી.

૨ મારે ગુનાહને માટેજ શિક્ષા કરવી જોઈએ.

૩ શિક્ષા નિયમમંજને માટેજ હોવી જોઈએ, પણ કોણ કરનાર છે તેનો કોઈ વિશેષ વિચાર આળસો ન જોઈએ.

મહેતાજીનું અપમાન થયું છે અથવા ગુસ્સો લાગ્યો છે માટે શિક્ષા કરે છે એમ કંઈ હોવું ન જોઈએ. અપરાધ કયો માટે નિયમ પ્રમાણે શિક્ષા દેવાની જોઈએ, એને તેજ માટે મહેતાજી કરે છે એમ બાળકને સમજવું જોઈએ. તેમજ મેં કયું તો શિક્ષા થઈ, એને ફલાણાએ કયું હોત તો ન

યાત એવો કદિ વહેમ પણ તેમના મનમાં ન આવે એવી રીતે વર્તવું જોઈએ. મહેતાજીએ કેવળ નિષ્પક્ષપાત રહેવું એતો એનો મુખ્ય ધર્મ છે, અને તે વિના તેનો જરા પણ નિશાળમાં ભાર પડે એમ ધારવું અશક્ય છે. સરખા ગુનાહને માટે બધાને સરખીજ શિક્ષા હોવી જોઈએ. તે છતાં યાદ રાખવું કે સજાનું સરખાપણું તે અમતારાઓને કેવું લાગે છે તેના ઉપર આધાર રાખે છે. એકને ઠપકાના બે બોત્ત, બીજાને બે નંગર કહાડવા અને ત્રીજાને બે સોટી મારવી એ વખતે સરખીજ સજા હોઈ શકે, અને તેવે પ્રસંગે ઠપકાનેજ લાયક બાળકને બે સોટી મારીએ તો તે સજા તેને ભારે પડે અને તેનાં પરિણામ ખોટાં નીપજે. આવા ભેદ વિવેકથી રાખ્યો હોય તો બાળકો પક્ષપાત કંઈ એમ નહિ કહે, તો પણ એવો ભેદ કોઈ વેળાજ અને ઘણો વિચાર કરીનેજ રાખવો.

૪ તે નિશ્ચિત અને થવા વગર નજ રહેવી જોઈએ.

આ નિયમ બહુ અગત્યનો છે, અને એના ઉપર બધાં નિશાળનાં બંદોબસ્ત આધાર રાખે છે. જ્યાં સુધી અપરાધ કરીશું તો શિક્ષા થશે એ વાતનો નિશ્ચય નથી, ત્યાં સુધી વખતે વખતે ગમે એટલી ભારી શિક્ષા કરવામાં આવશે પણ તેનું કાંઈ ફળ નહિ થાય. સારા મહેતાજી ધણી અથવા ભારે શિક્ષા કરતાજ નથી, પણ તેમ કોઈ અપરાધને શિક્ષા થયાવિના જવા દેતા નથી. એથીજ નિશાળનો બંદોબસ્ત સુધરે છે, અને થોડે વખતે શિક્ષા કરવાની જરૂર થોડી રહે છે.

દરેક અપરાધની શિક્ષા નિશ્ચિત હોવી જોઈએ એટલું નહિ, પણ હમેશાં તે સરખીજ હોવી જોઈએ. એક દહાડો એક અપરાધને સારા ભારે શિક્ષા કરી, અને બીજે દહાડે હલકી કરી, તો પછી મહેતાજી એ અપરાધને ભારે ગણે છે કે નહિ તેનો બાળકોના મનમાં સંદેહ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેથી શિક્ષા કરવી એ મહેતાજીની દેવચ્છેદ મરજી ઉપર આધાર રાખે છે એમ સમજી તેઓ અપરાધ કરતાં થોડાજ ડરે છે. તેમ તેઓના મનમાં પક્ષપાતનો પણ વહેમ પેદા થશે.

૫ જે સજા કરીએ તે સફળ થવી જોઈએ.

સજા કરવાની મતમત એ છે કે જને કરાએ તેને લાગે અને તે

થી તેનું મન ફરીથી તેવો અપરાધ કરવાનું નાંચાય. આ ફળ જ્યાં ઉત્પન્ન થયું નહિ, ત્યાં તે શિક્ષા નિષ્ફળ ગઈ એમ જાણવું. શિક્ષા સફળ કરવાને સારું નિશાળિયાના સ્વભાવનું જ્ઞાન બહુ જોઈએ છીએ. તે જાણતા હોઈએ તોજ આપણને માત્રમ પડે કે આ પ્રકારની અને આટલી સખ એને કરીશું તો એને લાગશે અને ચાનક આવશે. આથી વધારે શિક્ષા કદિપણ કરવી નહિ.

૬ એ સ્વૈચ્છિક હોયો ન જોડે, એટલે, કોઈ નિયમને અનુસરતો રાખવો.

૭ શિક્ષા કર્યા વગર અભાવ ન રાખવો.

આ નિયમ બહુ સારો છે, અને એના ઉપર શિક્ષાનું સારું ફળ ધણું કરીને આધાર રાખે છે. ત્રીજા નિયમ પ્રમાણે જે મહેતાજી વર્તતો હશે તેને આ કામ અધરું નહિ પડે. ધણું કરીને શિક્ષા કર્યા પછી તેણે છોકરા સાથે હમેશની પેઠે માયાળુપણેજ વર્તવું. તેના ઉપર અભાવ રાખવો નહિ અને તેને બીજાની સમાનજ ગણવો. તેના જે અવગુણ દોઢા હશે તે બુઝાશે નહી, અને મહેતાજીએ તે બુલવા પણ નહિ, પરંતુ તે સંબંધી અભાવ રાખવો નહિ, અને વિશેષ કરીને તો પોતાના સામા જે અપ્રસાદ થયો હોય તેનું પાછળથી કાંઈ પણ મનમાં વેર અથવા ગુસ્સો રાખવો નહિ. યાદ રાખવું કે એ બધા બાળક છે અને તેની ચાલ ચલગત સુધારવી એજ આપણું કામ છે.

હાજરી.

આ એક નિશાળ વ્યવસ્થાનો અથવા શિક્ષા પ્રકરણનોજ વિષય છે તોપણ અહિયાં એને જૂદો ગણ્યો છે, કેમકે બીજી વ્યવસ્થા જેટલી મહેતાજીનાજ હાથમાં છે તેટલી આ નથી. છોકરાંની હાજરી તેમના મા આપની સમજ ઉપર પણ આધાર રાખે છે. તે છતાં સારા મહેતાજીની નિશાળમાં હાજરી જ્યાં જાય છે ત્યાં હોયજ છે એમાં કાંઈ સંદેહ નથી.

આ વિષય અધ્યાપતની પહેલાં લેવાનું કારણ એ છે કે જ્યાં સુધી બાળનારાંઓ બરાબર હાજર રહેતાં નથી ત્યાં સુધી બાળાવનારની બધી કોશ ફળીભૂત થતી નથી. માટે નિશાળનો બંદોબસ્ત હાથમાં લીધા પછી હાજરીની બાબત ઉપર મહેતાજીએ જરૂર લક્ષ આપવું.

હાજરી જે પ્રકારની છે:—હરરોજની હાજરી અને વેઠાસર હાજરી. જે છોકરો મહિનામાં ત્રણ હાડા આવતો નથી, અને જે દરરોજ આવે છે તો હમણાં ૦ કત્રાક મોડો આવે છે, એ અને છોકરા ગેરહાજરીના ગુનેહગાર છે.

એ અને જાતની ગેરહાજરીથી અભ્યાસમાં હરકત પડે છે. જે ત્યાર દિવસ ગેરહાજરી રહીને જે છોકરો વર્ગમાં આવે છે તેના પાછલા પાઠ પડે છે, એટલું જ નહિ. પણ ત્યાર પછી જે પાઠ તેને હાજરીના દિવસે શીખવવામાં આવે છે તે પણ તેનાથી પૂરા સમજાઈ શકતા નથી; વળી એ કારણથી તેનામાં સુસ્તી આવે છે અને તેનો એ પ વર્ગમાં પાઠ ચાલતો વખતે બીજાને પણ લાગે છે. વેળાસર હાજર ન થવાનાં પરિણામ એથી પણ વર્ગમાં વધારે નારાં થાય છે. મહેતાજીને કેટલીએક મિનિટ સુધી વખત થયા પછી પણ છોકરાઓ ભિગા થવાની રાહ જોઈને બેસી રહેવું પડે છે. એના કરતાં બીજું શું શરમ ભરેલું છે? કેટલી દશ બાર છોકરા ભિગા થાય છે, અને મહેતાજી પાઠ બલાવવા માંડે છે, પણ તેનાથી પોતાનું કામ સ્વસ્થતા થઈ શકતું નથી. તે બલાવવાના રંગમાં આવવાની તૈયારી ઉપર હાય છે કે એક નવો છોકરો આવીને ઉભા રહે છે અને તેના બાનાં સાંભળવામાં મહેતાજીને લાગવું પડે છે, એમ ઘડીએ ઘડીએ તે થાય છે અને તેનાથી પહેલા કત્રાકનો પાઠ જે કે ધણું કરીને સૌથી વધારે અગત્યનો હોય છે તે અવિધિન ઉત્સાહ કદી પણ શીખવી શકાતો નથી. આવું છેક થાય તેના કરતાં મોડા આવનારને પાઠનો લાભ ન આપતાં વર્ગમાં બહાર રાખવા એ બહુ સાફ છે. તે છોકરાને જો આ શિક્ષાક્રમ ન લાગતું હોય, તો વર્ગની નીચે જેમ આવે તેમ વગર બાહ્ય બેસાડતાં જવું, અને પછીથી પાઠ થઈ રહ્યા પછી તેઓની તપાસ કરવી એજ સારો રસ્તો છે.

હાજરી બરાબર રાखવાના નિયમ.

૧. નિશાળના કામમાં છોકરાનું મન લાગે એમ કરવું.

આ નિશાળની સઘળી બ્યવસ્થાની કુંચી છે, ને બલાવવાની ઉત્તમ પદ્ધતિ અને ઉત્સાહ એ બે વિના છોકરાના મનરંજન થવાનાં નહીં. પણ એવિષે આપણે ઉપર કાંઈ કહ્યું છે, અને આગળ બહુ કહેવાનું છે.

તેથી તેનો વિસ્તાર અત્રે કરતા નથી.

ચારે નિયમમાં આ સૌથી વધારે અગત્યનો છે.

૨. તમારું શીખવવું કિંમતી છે એવી છોકરાના માબાપની સ્વાધી કરો.

આ નિયમનો એવા અર્થ નથી કે તમે મોટો ડોળ કરીને લોકોને છે-તરો, અથવા બ્યાં બત્તો ત્યાં તમારી બડાઈ કરતા કરો. આ તો હલકા પડવાનોજ એવો ઉપાય છે. કહેવાની મતલબ એ છે કે તમે તમારી નિ-શાળનો અંદોખસ્ત એવી સરસ રીતે રાખો, છોરાંઓને એવું સાફ બણાવો, અને તેમને એવા ઉત્તમ કેળવણી આપો કે બધા લોકોની પોતાની મેજેજ ખાત્રી થાય કે તમારી નિશાળમાં પોતાના છોરા મૂકવામાં બહુ લાભ રહેલો છે. જે એમ તેઓ સમજતા થશે તો તેઓ અને ત્યાં સુધી પો-તાના બાળકને ગેરહાજર નહિજ રાખે.

ધણ્યુકરીને ઘણા માબાપ શિક્ષકની કાયકી-પોતાના છોકરાના કહેવા ઉપરથી અને તેની વર્તણુક ઉપરથીજ માપે છે જે તે પોતાને છોકરાને ધેર હરખથી પોતાના પાઠ કરતો, અને મહેતાજી તથા નિશાળની વારંવાર વાતો કરતો જોય છે, તો તેઓ અનુમાન કરે છે કે શિક્ષક સારો છે, અને આ તેઓનું માપ કાંઈ ખોટું નથી. જે મહેતાજીને છોકરા વખાણતા હોય તો તે બહુધા વખાણવા જોગજ હોય છે. અર્થતઃ આ બીજો નિ-યમ અમલમાં લાવવા માટે પણ પહેલો નિયમ પ્રથમ પાળવો જરૂરનો છે.

૩. લોકોને ઉપયોગી અથવા પ્રિય હોય એવા વિષય ઉપર આ અર્થ બણાવતો વખત ખસુસ લક્ષ આપવું એ પણ એક તેમને નિશાળની કિં-મત સમજાવવાનો રસ્તો છે, અને તે અને ત્યાં સુધી મહેતાજીએ કરી ખૂસનો નહિ.

૩. દરેક છોકરાની દરરોજની હાજરાંનું પત્રક રાખો.

દરેક નિશાળમાં રજીસ્ટર રાખવુંજ પડે છે એટલે એના જે અનેક લાભ છે તે બતાવવાની કાંઈ ઘણી જરૂર નથી. તેમજ તે શી રીતે રા-ખવું તેના નમુનાઓ તૈયાર છે એટલે અહિંયાં આપતા નથી. તોપણ આ કોઈ એટલું કહેવું જોઈએ કે મોટેથી આપણે કોઈ છોકરાને કે તેના મા બાપને કહીએ કે એ આ મહીનામાં આટલા દિવસ ગેરહાજર રહ્યો તેના

કરતાં રજીષ્ટર કહાડી તારાંખે તારીંખે કહી બતાવીએ. અને તે મહીનાનો કેટલામો ભાગ થયો તે સમજાવીએ, તો તેમના ઉપર ઘણી અસર થાયછે. હાજરી આપણે એટલી અગત્યની ગણીએ છીએ કે તેને નાંધી રાખીએ છીએ એ જોખનેજ છોકરાને અને તેના માબાપને તેની કિંમત સમજાશે. ધણાં તો ગેરહાજરીમાં કાંઈ શુનોહછે તેજ સમજતાં નથી. તેને માટે રજીષ્ટર બહુજ જરૂરનાં છે. આપણી રીતભાત ઉપરથી જેટલું રજીષ્ટરને અગત્ય આપીશું તેટલું અગત્ય તેમના મનમાં સમજાશે.

૪. જે છોકરો ગેરહાજર છે તેના માબાપને ચીઠી લેવી સ્વભર આપવી.

મોંહે કહાવવા કરતાં ચીઠી મોકલવાના ફાયદા બેશક વધારે છે, કેમકે તેની અસર બહુ થાયછે. પણ જ્યાં માબાપ વાંચી શકતા નથી અને ચીઠી જોખને ભડકે એમ હોય ત્યાં તેમ ન કરવું, અને મોંહે કહાવીનેજ સંતોષ પામવું પણ માબાપને ગેરહાજરીની ખબર કર્યા વિના કદિ પણ રહેવું નહિ. માબાપમાં અજાણ્યા જે ગેરહાજર રહેછે તે તો બેશક બંધન પડશે, અને વારેવારે રાખતાં પણ તેઓ કાંઈક આચ્છો ખાશે.

હાજરી વેળાસર કરવાના ઉપાય.

૧. મહેતાજીઈ પંહે વેળાસર હાજર થવું.

પ્રથમ તો મહેતાજી વેળાસર આવતો નથી, તો છોકરાને વેળાસર બોલાવવાનુંજ કાંઈ ઝાઝું પ્રયોજન નથી. પાઠમાં મોડા પડે માટે તો છોકરાને વેળાસર બોલાવવાનો આપણે આગૃહ રાખીએ છીએ, પણ જ્યાં મહેતાજી નથી ત્યાં પાઠ યથાયોગ્ય ચાલી શકવાનાજ નહિ અને તેથી તેમને વેળાસર ન આવવાથી કાંઈ ઝાઝું નુકસાન નથી. બીજું જો પોતે કાંઈ કોઈ વખત પણ મોડો આવેછે, તો મોડા આવવાને માટે બાળકોને શિક્ષા કરતાં તેને સ્વભાવિક રીતેજ કેટલો સંકોચ રહેશે, અને તે વાજબી છે. હમેશાં યાદ રાખવું કે "પોથીમાંના વેગણા" કર્યાથી સફળ બોધ બીજાને કદિ થઈ શકતો નથી, પણ આપણે માત્ર તિરસ્કારને પાત્રજ થઈએ છીએ.

૨. આવવાનો વસ્ત્ર મુકરર કરવો, ને ત્યારપછી જે જરાપણ મોડા એવો ને સપઝાને મોડાજ ગણવા.

આ કામને માટે મહેતાજીને ઘડીયાળ કે વખત બાણવાનું સાંઝું સાધન જરૂર જોઈએ.

મુકરર કરેલા વખતની પાછળ એક મિનિટની પણ છૂટ આવવી ન જોઈએ, કેમકે એમ કરતાં એ છૂટ એટલી લંબાતી જશે કે તેનો પાર નહિ આવે, અને વેળાસર આવવાની ટેવ બાળકોને કદી નહિ પડે. કેટલાએક મહેતાજીએ કામને સાંઝ પાંચ દશ મિનિટની છૂટ મુકરર કરી રાખે છે, પણ એ અમને બિલકુલ પસંદ નથી. એ નિશાળનો વખત એટલો મોડો રાખ્યાનીજ બરાબર છે, અને ત્યારે તે વખતેજ નિશાળનો વખત ખુલ્લી રીતે રાખવો એ વધારે સાંઝ ગણાય. કેમકે તેમ કરે છોકરાંએને ગેરહાજરીના અપરાધી ઠરવાની તો ટેવ ન પડે.

પણ નિશાળનો વખત મુકરર કરવા પહેલાં છોકરાંએને આવવું ક્યારે મુગમ પડશે તેનો વિચાર કરવો જરૂર છે, અને નિશાળનો વખત તે પ્રમાણેજ રાખવો જોઈએ. આ પ્રમાણે નહિ કર્યું હોય તો આ ચારે નિયમો પ્રમાણે ચાલતા પણ છોકરાં વેળાસર નહિજ આવી શકે. મહેતાજીને પણ અનુકૂળ પડતો તે વખત હોવો જોઈએ ખરો; પણ મહેતાજી કરતાં તે છોકરાં અથવા તેના માળાપની અનુકૂળતા ઉપર વધારે લક્ષ આપવું યોગ્ય છે.

૩. વેહેલો પાઠ સૌથી વધારે અગત્યનો અને છોકરાઓ વધારે કિમતી ગણતા હોય એવો રાખવો.

પહેલે કક્ષાકે છોકરાંનાં મન બહુ તાબાં અને તેથી જ બાણાવીએ તે સહેલથી બાણાવવાને લાયક હોય છે. એ કારણ પણ પહેલો પાઠ વધારે અગત્યનો રાખવાનું છે. પણ આ ઠેકાણે તેની કિંમત છોકરાંએ સમજતા હોય, તોજ ધારેલી મતલબ પાર પડે, અને નહિતો ઉલટા બાણી જોઈને મોડા આવે. માટે આ નિયમને અનુસરવા જતાં અગત્યનો પાઠ સૂચાઈ જાય નહિ એ વાતની હચેશાં ફિકર રાખવી. એની મતલબ બાળકોને લલચાવી વહેલાં આવે એમ કરવાનો છે, અને જો તેમ ન થઈ શકે અને અધરો પાઠ બધા બરાબર રીતે બાણી ન શકે એમ માલમ પડે, તો તુર્ત એ ધરો દૂર કરવો, અને બીજો વધારે પ્રિય વિષય એ વખતે

તને સારૂ પસંદ કરવો.

જો શિક્ષકના કાચા અનુભવને લીધે અથવા બીજા કોઈ પણ કારણથી છોકરા મોડું આવવાની ટેવ છોડે નહિ તો પ્રથમ અગત્યનો પાઠ રાખ્યાને બદલે તે વખતે કવિતા બોલવા જેવો કે અક્ષર લખવા જેવો કોઈ સહેલો વિષય રાખવો. એવા વિષયમાં મોડા આવનારને ઘણું નુકસાન થતું નથી, અને વર્ગમાં તેમના આવવાથી ગરબડ પણ થોડી થાય છે. તે છતાં યાદ રાખવું. આ હારી ખેસવાનો રસ્તો છે. આલે ત્યાં મુધી તો પ્રથમ અક્ષરો પાઠ રાખવો અને વેળાસર બધા હાજર થાય એમ કરવું એજ ઉત્તમ માર્ગ છે.

૪. મોડા આવવાનું કારણ હતું એવી ઘેરથી ચીઠી ન લઈ આવે તેને તે માટે શિક્ષા કર્યા વિના રહેવું નહિ.

માખાપને ચીઠી લખી આપવાનો એટલો કંટાળો હોય છે કે તે ઘણું કરીને છોકરાને સહેજ કામ સારૂ મોડો નહિજ થવા દે, અને તેમ છોકરો પણ ચીઠીવિના જમથું તો શિક્ષા થશે એમ ધારી પોતાની મજેજ વખતસર આવવાની ફિકરમાં રહે છે.

વખતે છોકરો હાથેજ ચીઠી લખી લાવે એવો સંભવ છે, પણ હતાશમાં વિચક્ષતા હોય, તો એમ બનવું અઘરું છે.

માખાપ ચીઠી લખી ન શકતા હોય, અને તેથી તે જાતે અથવા કોઈની મારફતે આપણને ખબર કરે તો તે કુખૂજ કરવી એમાં કાંઈ હરકત નથી, પણ ખબર લાવનાર માણસ ભરોસાદાર જોઈએ.

ચીઠી છતાં પણ નંબર કહાડવાજેવી જુજ શિક્ષા તો તેને મળવીજ જોઈએ. ચીઠી નહિ લાવનારને તો આ ઉપરાંત ખગૂસ મોટી શિક્ષા કરવી જોઈએ.

૫. આ ચીઠી લાવવા છતાં પણ સજામાંથી હેક તે બચી જવો ન જોઈએ.

નંબર ખોવાની સજા તો તેને મળવીજ જોઈએ. એતો સજા નથી પણ મોડા આવવાનું અચૂક પરિણામ છે એમ સઘળા છોકરાઓને સમજાવવું જોઈએ. ચીઠી ન લાવનારને માટે અલખત એથી ભારેજ શિક્ષા રાખવી એ અપરાધને માટે વર્ગ બહાર કાઢવો અથવા નિશાળના વખત પછી રાખવો એ સજાની સારી રીતો છે. વર્ગ બહાર કાઢ્યો હોય

સારે તેને કાંઈ પણ કામ કરવા દેવું નહિ, નિશાળના વખત પછી રાખી-
એ, તો તે રહે છે કે નહિ તે જાણવાની યોગ્ય ગોઠવણ કરવીજ જોઈએ.
નહિં તો કાયદાને બદલે આખી નિશાળને નુકસાન થશે.

(અધુરો.)

નવાં તામ્રપટ્ટ.

આપણા વિદ્વાન અને વિદ્યાર્થીઓમાં આહાનિશ મચી રહેલા ઇંચે-
કટર સાહેબ દોકતર બૂતરે કેટલાંક તામ્રપટ્ટ હાલ પાછા ઇંડિયન આન્ટિક્વ-
રીમાં પ્રગટ કર્યા હતાં તેને છૂટાં છપાવી જે જે યોપાનીઆં વહેંચવાને સાડ
કઠાવ્યાં છે તે અમને પહોંચ્યાં છે અને તેની પહોંચ અમે ઘણા માન
તથા ખૂશીની સાથે કયુન કરીએ છીએ.

પહેલા યોપાનીઆમાં વલ્લભીવંશના રાજાઓએ આપેલાં જણ તા-
મ્ર પટ્ટનું પથારિયત વર્ણન છે. તે તામ્રપટ્ટોની નકલ, તેનો હાલની લિપિમાં
ઉતારો, તથા વિવેચન સાથે તેની મતલબનો સર એમાં આપેલો છે, પ-
હેલું તાંબાપત્ર પહેલા ધારાસેનનું છે. તે ૨૬૬ ના સાલમાં વલ્લભીપુર
પાસેના એક વિહાર આપવામાં આવ્યું હતું બીજું સૌરાષ્ટ્ર પ્રાંતના કાલાપ-
કવ નામના કોઈ પરગણાનું ભસતનામે ગામ (હાલનું ભેંસા) સંવત ૩૪૦માં
બીજા પુલકેને ગોહતવાડના ભિક્ષુકેને આપ્યું હતું તે સંબંધી છે. ત્રીજા
તામ્રપટ્ટ ઉપરથી જણાય છે પાંચમા શિક્ષાદિત્યે સંવત ૪૪૨ માં ગોવિંદદેવ
નામે વિજયસ્થળથી સૂર્યપુર પ્રાંતનું વપોઈકા નદીના તીર ઉપરનું બહુ
બટક નામનું ગામ કોઈ અથર્વેદી બ્રાહ્મણને આપ્યું હતું. એ યોપાનીઆમાં
એ સાહેબ એક ઠેકાણે એવું લખે છે કે વલ્લભી રાજ્ય નેવડું મોટું ધાર-
વામાં આવે છે તેટલું નહોતું એમ ધારવાના કારણ દિનપરદિન વધારે
માલમ પડતાં જાય છે.

બીજા યોપાનીઆમાં દક્ષિણના રાકોડવંશી ત્રીજા ગોવિંદનું એક
નવું તામ્રપટ્ટ રાંધણપુર તરફથી હાથ લાગ્યું છે તે બાપાંતર તથા ટીકા
સાથે છે. એમાં એક સ્થળે બીજા તામ્રપટ્ટોની સહાયતાથી એ વંશનો

*જેન કે બાપ મંદીરને વિહાર કહે છે.

સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ આવે છે તે અમને આહિંયા ઉતારી લેવા જોગ જણાય છે. એ સાહુખ કહે છે કે—

એ રાડોડો ચાલુક્ય વગેરેની પેઠે મૂળે ઉત્તર તરફના આર્યક્ષત્રી એટલે રજપૂત હતા કે નહિ તે મુકરર કહી શકાવું નથી. તેમજ દક્ષિણમાં એ રાજ પ્રથમ કચારે સ્થાપન થયું તે કહી શકાવું નથી. પણ આટલું નિશ્ચય છે કે યોથા અને પાંચમા સૈકડમાં દક્ષિણના કેટલાક ભાગમાં રાડોડવંશ રાજ કરતો હતો. એ વંશાવળીમાં પ્રથમ નામ ગોવિંદ, કર્ક, અને ઈંદ્રના અનુક્રમે આવે છે, લેખમાં અન્નગત એના વખાણો કર્યા છે, પણ કાંઈ વિશેષ પરાક્રમ સૂચવ્યાં નથી તે ઉપરથી ધારી શકાય છે કે તેઓનો પ્રતાપ કાંઈ ઝાઝો નહિ હશે, અને ચાલુક્યો સાથેનું યુદ્ધ હજી જાણ્યું નહોતું. એ ત્રણ રાજના વર્ષ ઇસવીસન ૬૬૦, ૬૮૫, અને ૭૧૦ આપી શકાય.

આ વંશનો યોથો રાજ દંતિદુર્ગ પહેલા ઈંદ્રનો છેકરો મહા પ્રતાપી નીકળ્યો અને તેથી, કેટલાક લેખમાં એને મૂળ પુરુષજ ગણેલો છે. એણે કર્ણાટક દેશનું લશકર વારંવાર હરાવ્યું, વલ્લભ નામના રાજાને તાબે કર્યો અને રાજ ધીરાજ પરમેશ્વર એ નામથી ઓગળાવા લાગ્યો. એની પછી એનો કાકો કૃષ્ણ ગાદીએ બેઠો અને એમ શક જાય છે કે એ પોતાના બત્રીજાનો ધાત કરીને બેઠો હોય. આ પાંચમો રાજ કૃષ્ણ પરાક્રમી નીકળ્યો. એણે પણ ચાલુક્યો ને નમાવવાનું કામ જરૂરી રાખ્યું, અને ધલા પુરમાં એક ગઢ અને શિવનું દહેરું બાંધ્યું. એ આશરે ઇસવી. ૭૫૫ માં ગાદીએ બેઠો, અને એ પાછલા પ્રતાપી રાજાનો કાકો હતો તેથી એણે ધણાં વર્ષ રાજ કર્યું હોય એમ સંભવનું નથી, તેથી એનું રાજ ઇસવીસન ૭૬૫ માં સમાપ્ત થયું એમ ધારીએતો ચાલે.

એની પછી એના બે પુત્ર બીજો ગોવિંદ અને ધ્રુવ એમણે અનુક્રમે રાજ કર્યું. કેટલાએક લેખમાં ગોવિંદનું નામ પણ નથી, અને કોઈ ટેકાણે એની વિશેષ હકીકત કાંઈ આપી નથી તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે એને એના નાનાભાઈએ પદ ભ્રષ્ટ કર્યો હશે, આ ધ્રુવ રાજાનો નિરૂપમ, પૌર અથવા ધૌર વગેરે ધણાં બિરદ હતાં. એણે ગંગા નામના

રાજાનો પરાભવ કરી તેને કેદ કર્યો, અને વત્સ રાજાએ ગોડ પ્રાંત જી-
ત્યો હતો તેને હરાવી મારવાડના રણમાં હાંકી મૂક્યો અને પોતે સધળા
મુલકનો ધણી થયો. દક્ષિણમાં વલ્લવ રાજાને જીત્યો હતો એમ પણ જ-
ણાય છે. આ રાજા ઇસવી. ૭૭૦ માં ધણું કરીને ગાદીએ બેઠો હશે.

તારકેડ ત્રીજો ગોવિંદ રાજપાટ પામ્યો. જગતુંગ. જગદુદ્ધ એવાં
એણે ઉપનામ મેળવ્યાં. આ વંશમાં સૌથી વધારે પરાક્રમી રાજા બેશક
એજ હતો. ગાદીપતિ થયો કે પુર્વજ રાજકૃતનો અભ્યુદય તોડવાને ખાર
રાજાઓ એક સંગ થયા હતા તેનો સામે અને પોતાની કુમારી તત્તવાર
અમકાવવી પડી. એણે એ સધળાના દળને તારાજ કરી નાંખ્યું. પછી
ગૂર્જર રાજાની ઉપર એણે ચડાઈ કરી. અને તેને હરાવ્યો. પછી માળવાના
રાજાનો વારો આવ્યો, પણ તે તો નીતિશાસ્ત્રનો જાણુ હતો તેથી સમય
ને અનુસરી ક્ષત્રી ધર્મને સરનો મૂકી શરણેજ આવ્યો. એમ વિજય
કરતો કરતો તે વિધ્યાચળના ઘાટ મુઘો જઈ પહોંચ્યો. ત્યાંનો રાજા
મારશવ કીમતી ભેટ લઈને સામે આવ્યો. શીબવતમાં વર્ષાત્રય એણે
કહાડી. કેટલાક દેશમાં ગુર્જર રાજાનું નામ નથી, અને એજ વાત આ-
પણા પ્રાંતના ઇતિહાસને વધારે જરૂરની છે. બીજા ધણાક લેખો ઉપ-
રથી માત્રમ પડે છે કે ઇસવીસનના પાંચમા સેકડામાં મધ્ય ગૂર્જરાતમાં
ગૂર્જર રાજાઓ રાજ કરતા હતા. તેઓની રાજધાની નંદીપુર બચ્ચતો
પૂર્વમાં ઝાડેશ્વર દરવાજા પાસે હતી. સાતમા સેકડામાં ભિનમાળમાં ગૂ-
ર્જર રાજાઓના રાજ હતાં. ગૂર્જરાતના રાઠોડ રાજાઓના તાત્રપદ્ય ઉપર-
થી જણાય છે કે મહી અને તાપી નદી વચ્ચેના લાંટ દેશને ત્રીજા ગો-
વિંદે જીતી પોતાના બાઈ ઇંદ્રને સ્વાધીન કર્યો હતો. આ બનાવ ધણુંકરીને
ઇસવીસન ૮૧૨ ની કાંઈક પહેલા બન્યો. આ બધા લેખોનો સમગ્ર
વિચાર કરતાં ગૂર્જર અને રાઠોડ વંશના વખતનો સંબંધ આપણે જાણી
શકીએ છીએ.

પછી વેંગી એટલે ગોદાવરી અને કૃષ્ણા નદી વચ્ચેના સમુદ્રકાંઠા
ઉપરના મુઝખના રાજાને પોતાની રમર બોલાવ્યો અને એની
મદદે એક નગર કોટકિલા સાથે વસાવ્યું. આ રાતે એનું રાજ્ય પૂર્વથી

પશ્ચિમ કાંડા સુધી, અને ઉત્તરમાં મારવાડના રણ તથા વિંધ્યાચળ પર્વતથી દક્ષિણમાં તુંગભદ્રા સુધી હતું. ઇસવીસન ૮૧૨ ની પહેલાં તે મરા ગયો હતો એમ જણાય છે.

એના પછી એનો પુત્ર થયો. તેનું ગિરદનામ અમોઘવર્ષ હતું. એના સંબંધી એટલીજ વાત જણાએલી છે કે એની રાજધાની માન્ય એત હતી. હાલ નિજમના રાજમાં માલખેડ છે તેજ એ હશે. આ વાત અગત્યની છે કેમકે મુસલમાન ભૂગોળ વિદ્યા લખનારાઓ “બાલકારાય” નામના ગિરદ ધરાવનારા માનકીરમાં પ્રતાપ પામેલા રજપૂત વંશ વિષે જે લખી ગયા છે તે આ હશે એમ સિદ્ધ થાય છે, અને વલ્લભી રાજને એલાયુ પડે છે એમ જે ટાડ સાહેબની કલ્પના ચાલતી હતી તે ખોટી ડરે છે. બાલકારાય એ બદ્દાર્કનું અપભ્રંશ રૂપ થઈ શકે, એના રાજનો અંત ઇસવીસન ૮૩૫ માં મૂકી શકાય, એની પછી અકાળવર્ષ રાજ થયો. ત્યાર પછીના વંશનો ખબર હજી થોડીજ છે. એ વંશનો છેલ્લો રાજા કફર હતો.

વાક્ય વિચાર.

સામાન્ય વ્યાખ્યાઓ.

૧ માણસના મનનો એક નિર્ણય જેવડે સંપૂર્ણ પ્રકાશ પામે છે તેને વાક્ય કહે છે.

શબ્દ વડે વિચાર અથવા ભાવ તો જણાય, પણ નિર્ણય જણાવવાને સાર વાક્ય અવશ્ય છે. આપણે ઘોડો જોયો, અને તેવડે જે વિચાર ઉત્પન્ન થયો તે “ઘોડો” એ શબ્દવડે સંપૂર્ણ જણાઈ શકે છે. તેમજ તેને ચરતાં દેખીને જે વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે તે “ચરતો” એ શબ્દ બોલ્યાથી સંપૂર્ણ બતાવી શકાય છે. પણ “તે ઘોડો ચરે છે” એવા જે મનનો નિર્ણય તે વાક્ય વિના કોઈ પણ રીતે સંપૂર્ણ પ્રગટ થતો નથી.

ખારીક નજરથી વિચાર કરીશું તો નિશ્ચયાર્થ, સંશયાર્થ, આત્માર્થ, પ્રત્યાર્થ વગેરે સઘળી જાતના વાક્યોમાં કોઈ જાતનો નિર્ણયજ રહેલો છે. એ સઘળાં વાક્યોવડે આ હું નિશ્ચય જાણું છું, આ વાતમાં મને સંદેહ

છે, આ કામ કરાવવાની મારી હજી છે, આ વાત હું જાણવાને ચાહું છું વગેરે મનના નિર્ણયજ પ્રગટ થાયછે. બ્યવહારમાં આ ન્યાયશાસ્ત્રની કોટિ કદાપિ કઠિણ લાગે, તો એ સમજાવને પ્રથમ પ્રથમ જાતના વિચાર જાણવામાં કાંઈ હરકત નથી, પણ જ્યાં શબ્દ અને વાક્યનો ભેદ સમજાવો છે ત્યાંતો આટલું ઊંડું ઉતર્યા વિના છૂટકો નથી.

વાક્યમાં અધ્યાહારાદિક કારણોથી એક શબ્દ પણ હોય, પરંતુ વસ્તુતઃ તે શબ્દનો સમુદાયજ હોય છે.

૨. શબ્દો કેવી રીતે ગોઠવાઈને વાક્ય થાયછે તેનો જ વિચાર તે વાક્યવિચાર.

૩. અધિકાર વિચાર, અનુસાર વિચાર, અનુક્રમ વિચાર, અને રચના વિચાર એવા સાધારણ રીતે વાક્ય વિચારના ચાર વિભાગ ગણાય છે.

એમાંના પહેલા ત્રણ શબ્દ વિચારના પેટામાં પણ આવી શકે. ૩૫ પ્રકરણ, અધિકાર પ્રકરણ, અનુસાર પ્રકરણ, અને અનુક્રમ પ્રકરણ એ ચારે અરેખરો શબ્દ વિચારનાજ પ્રકરણ છે, તથાપિ રચનાવિચાર કેટલોએક જાણ્યા વિના એ ત્રણ જાખતો મન માનતી રીતે સમજાવી શકાતી નથી, અને તેથી એ ત્રણ પ્રકરણને વાક્યવિચારમાં મૂકવાં પડે છે એટલુંજ નહિ, પણ તેની પહેલાં રચનાવિચાર ચલાવવો પડેછે.

વાક્યવિચારને ખડુજ લગતો વાણીવિચાર અથવા શૈલીવિચાર છે. જૂદાજૂદા જોલનાર અથવા લખનારની જે જૂદી જૂદી બાની અથવા ઢપ હોય છે. તેનું તેમાં વિવેચન કરેલું હોય છે. નિબંધકર્તા શીખનારને તે જાણવું અવશ્યનું છે, તે છતાં એ ભાગ એટલો વિસ્તીર્ણ છે કે તેનો વ્યાકરણના ગ્રંથોમાં સમાવેશ થઈ શકતો નથી, અને તેથી તે વિષે સ્વતંત્ર પુસ્તક રચવાની રીત પડેલી છે.

૪. વાક્યના અંગ ક્યાં ક્યાં હોઈ શકે છે, તેના કેવા કેવા વર્ગ પાડેલા છે વગેરે જાખતોનું જેમાં વર્ણન આવેલું હોય તેને રચનાવિચાર કહીએ.

૫. અમુક શબ્દ અમુક રૂપે આવીને વાક્યમાં જે કાંઈ કામ કરે

છે, તે તેનો અધિકાર કહેવાય છે, અને એ અધિકાર બાકરણના ને ભાગમાં નિર્માણ કરવા આવ્યો છે તેને અધિકાર વિચાર કહીએ.

આ પ્રકરણમાં વિભક્તિ, વચન, કાળ વગેરેનાં અર્થોનું વિવેચન આવી જાય છે.

૧. વાક્યમાં એક શબ્દ બીજાને અનુસરી કેવું રૂપ ધારણ કરે છે એનો જોમાં વિચાર કર્યો છે તેને અનુસાર વિચાર કહીએ.

જે શબ્દ બીજાને અનુસરે તેનું નામ અનુસાર્ય, અને જે અનુસરવાની જરૂર પાડે તેને અનુસારક કહીએ. વાક્યમાં કોઈ શબ્દ અનુસરે છે (agrees) and કોઈ શબ્દ અનુસારે છે (governs) એટલે અનુસરવાની બીજાને જરૂર પાડે છે. આ નવા શબ્દો પદ્યછેદ કરતી વખત બહુ અગત્યના માલમ પડશે.

૭. વાક્યોમાં શબ્દો એક બીજાની પછી કયા અનુક્રમે આવે છે તેનો જ્યાં વિચાર કર્યો છે તેને અનુક્રમ વિચાર કહે છે.

રચનાવિચાર.

૮. સઘળાં વાક્યમાં અવશ્યતાં પદ અથવા શબ્દ બે છે:— ઉદ્દેશ્ય (કર્તૃપદ) અને વિધેય (ક્રિયાપદ.) જે ક્રિયાપદ સકર્મક હોય, તો વિધેય પૂરણ (કર્મ) પણ અવશ્યે જોઈએ.

૯. જે વસ્તુ વિષે બોલવું છે—જે વસ્તુ દેખાડવાની છે—તેને ઉદ્દેશ્ય, અને તે વસ્તુ વિષે જે કંઈ બોલવાનું છે તે વિધેય કહેવાય છે:—જેમકે “હોકરો રમે છે” એ વાક્યમાં “હોકરો” એ ઉદ્દેશ્ય અને “રમે છે” એ વિધેય.

૧૦. ઇંગ્રેજી ન્યાયશાસ્ત્રમાં ઉદ્દેશ્ય, વિધેય, અને સંયોજક એવાં ત્રણ પદ અવશ્યતાં ગણ્યાં છે. ઉદ્દેશ્ય અને વિધેયને જોડનારું ને પદ તે સંયોજક. “આત્મા અમર છે” એ વાક્યમાં “આત્મા” એ ઉદ્દેશ્ય, “અમર” એ વિધેય, અને “છે” એ સંયોજક. આપણી રીતમાં “અમર છે” એ ભિન્ન વિધેય ગણાય.

“હોકરો રમે છે” એ વાક્યનું પ્રયકરણ ન્યાયશાસ્ત્રી આ પ્રમાણે

કરે:—“જોકરો” એ ઉદ્દેશ્ય, “રમતો” એ વિધેય, અને “છે” એ સંયોજક. બેશક આ પ્રમાણે વિચારમાં તો ત્રણ પદ સમાવેલાંજ છે, પણ ભાષામાં ઘણી વખત વિધેય અને સંયોજક મળાને, આ ઉદાહરણમાં જોઈએ તેમ, એકજ શબ્દ યજ્ઞેભી માલમ પડેછે, અને તેથી બાકરણમાં ઉદ્દેશ્ય અને વિધેય એવાં બેજ પદ ગણાયછે તે ઠીકજ છે.

ન્યાયશાસ્ત્રીઓ કર્મને નિરાળું પદ ન માનતાં, તેને વિધેયપૂરણ કહી વિધેયનુંજ અંગ માનેછે.

૧૦. ઉદ્દેશ્ય અને વિધેય એ પદ વડેજ જે બોલવામાં આવે છે, તેને મૂળવાદ કહીએ.

૧૧. મૂળવાદમાં કોઈ પણ અર્થનો વધારો કરવાને સાદ જે વિશેષ બોલવામાં આવેછે તેને સ્તુત્યર્થવાદ કહે છે.

નાના પ્રકારના વિચાર અને રસથી ભરેલા મનુષ્યનો વ્યવહાર મૂળવાદથી નજ ચાલી શકે એ ખુલ્લુંછે, અને તેથી સઘળી ભાષામાં મૂળના એ નાના વાક્યને વધારી સ્તુત્યર્થ વાદ કરવાની જરૂર પડેછે. ના-

૧ “રમેછે” એનો અર્થ “રમતોછે” એવાજ છે. કેટલીક ભાષામાં વર્તમાનકાળના રૂપ એ રીતેજ સધાય છે:—જેમકે હિંદુસ્તાનીમાં “લહકા ચેલતાહે,” ઇંગ્લીશમાં The boy is playing &c. ગૂજરાતીમાં પણ વિષેધાર્થે વર્તમાનતા રૂપ એ રીતેજ ધાયછે:—જેમકે “તે રમતો નથી.”

૨ સંયોજક અને વિધેય મળીને જે એક શબ્દ ધાયછે તે ક્રિયાપદ, જે એ બે ભેગાં મળતાં ન હોય, તો કોઈ પણ ભાષામાં “હા” ધાતુ સિવાય કોઈ પણ ધાતુના રૂપાખ્યાનની જરૂરજ ન પડે. બીજી ધાતુના કૃદંતો અને “હા” ધાતુના રૂપાખ્યાન એવડે ભાષાનો ધણું કરોને સઘળો વ્યવહાર ચાલી શકે. સંસ્કૃત ભાષામાં આટલું વિસ્તીર્ણ રૂપાખ્યાન છતાં પાછળથી નિરૂપયોગી થઈ પડ્યું, અને કૃદંતોજ આગળ પડ્યા તેનું કરણ નૈયાયિક પદ્ધતિએજ ગ્રંથ કર્તાઓ વિચાર કરવા લાગ્યા હોય એમ લાગેછે.

૩. એમાં સ્તુતિજ હોય એમ ન સમજવું. નિંદા પણ હોય, અને ગમે તે રીતની અર્થવૃદ્ધિ હોય. ઉદ્દેશ્ય, વિધેય, સ્તુત્યર્થ, વગેરે અહિંયાં જે શબ્દો લીધા છે તે સંસ્કૃત ભાષાના શાસ્ત્ર ગ્રંથોમાં વપરાતાજ છે. એ મૂકી નવા શબ્દ શા માટે ધડવા જોઈએ!

ના બાળકને પણ જલદીથી માલમ પડેછે કે ઉદ્દેશ્ય અને વિધેયથીજ સંઘળા વિચાર કહી શકાતા નથી.

કેલવણી ખાતાની ખબરો.

આ. નં. ૩૨૩

વારણાની સરકારી નિયાળમાં તા. ૨ જી માહે સપ્ટેમ્બરને રોજ છોકરાને નવી નિયાળમાં બેસાડ્યા તે વખત સ્કૂલ કમિટીના મેમ્બર તથા ગામના કેટલાક માણસો મળી આશરે ૪૦ માણસ ભેગાં થયાં હતાં પછી મેં બાળવાચો થતા કાવદા તથા નહીં બાળવાચી થતુ નુકશાન, દેશી રાજની પડતીનું કારણ ઈંગ્લેન્ડની મૂળ સ્થિતી એને હાલની સ્થિતી સાથે સરખાવતાં તેમનાં કરેલાં કામો વગેરેનું લંબાણથી દ્રષ્ટાંતો સાથે બાણ કર્યાબાદ છોકરાઓ પાસે કવિતા બોલાવવાથી બધાએ ખુશી થઈ છોકરાનું નવા મકાનમાં વાસ્તુ થવાથી તેમને જમાડવા તથા તે કરતાં વધે તેમાં બ્રહ્મભોજન કરાવવાનો ઠરાવ કરવાથી નીચેના માણસોએ રકમ ભરી ૩૧-૪-૦ બાબાશાઈ છોકરાને તથા બ્રાહ્મણને જમાડવામાં વાપર્યા.

૩૧ા ગોર. હરીજાલ તર ભોવન. ૩૧) ગોર. કેશવરામ ફુલવરામ. ૩૧) ઠકર. વીરજી વીહલ. ૩૧) પટેલ. હરજીવન પરસોતમ. ૩૦ા ભટ. તરભોવન ત્રોકમ. ૩૦ા ઠકર લવજી કાંતજી. ૩૦ા પરોત. અમ્રતલાલ કલાણજી. ૩૦ા પટેલ. કાકુજી નયુભાઈ. ૩૦ા શાહ. મલાખચંદ જ્ઞેશજ. ૩૦ મુખી. નયુ કીશોરદાસ. ૩૦ તલાટી. કાળીદાસ કાશીરામ. ૩૦ મેહતાજી. મનસુખરામ મુલજી. ખારૈયા. લખમણજી ગોપાળજી. ૩૦ શુક્લ. લક્ષ્મિરામ ત્રભોવન. ૩૦ ભટ. રાજીરામ ગોવિંદ. ૩૦ શુક્લ. મોરાર પ્રાણજીવન. ૩૦ ભટ. નથુરામ મુદર. ૩૦ ભટ. નારણ જ્ઞેશંકર. ૩૦ ભટ. કુમ્હેરજી ડોસા. ૩૦ ઠકર. નરેશી માધવજી. ૩૦ પટેલ. ઝવેર આસજી. ૩૦ પટેલ બેહુચર મુનદાસ. ૩૦ ખારૈયા. બોધા-ભાઈ અનુભાઈ. ૩૦ પટેલ. અમરેશી જેતા. ૩૦ ખારૈયા. મુળભાઈ ના-

રશંગજી ૩૦ પટેલ. દેવજી પ્રાણ. ૩૦ પટેલ. હરી વીઠલ. ૩૦ પટેલ.
વેણા ગોકલ. ૩૦ પટેલ. નારણ વશરામ.

આ. નં. ૩૭૦

ચોલરાની સરકારી નિશાળમાં ધંધુકા તાલુકાના મામલતદાર રાવ સાહેબ ઉલાસરામ અરજીનલાલના નિશાળની પરીક્ષા મચકર મામલતદાર સાહેબ તથા યુગાના કારભારી તથા કેટલાક સ્કૂલ કમેટીના સભ્યોએ મળી ચાલતા માસની તા. ૬ મીને રોજ લીધી. બાદ નીચે પ્રમાણે ઇનામ આપવામાં આવેલું છે.

૩૧૦) પતાસાં છોકરાઓને યુગ દરબારના કારભારી શામળબાઈ વલભ-
દાસ એઓએ આપ્યાં. ૩૧૦) ધણાજ ગરીબ છોકરાઓ જેને ચોપડી લેવાને
શક્તિ બીજકુલ નથી તેઓને ચોપડીઓ બણવા માટે આપી. તે એવી રીતે
કે ૩૪) શેઠ. દેવજીબાઈ ગીલાબાઈ. ૩૨) ઠક્કર. વલીમહમદ ખાનમહ-
મદ. ૩૧) મેહુરખાન, મામલતદાર સાહેબ ઉલાસરામ અરજીનલાલ.
(૩૧) શેઠ. અમરચંદ હીરાચંદ. ૩૧) ઠક્કર, ઝવેરબાઈ મનજી. ૩૧)
દરબાર રામાબાઈ. એ રીતે ૩૧૦) દશ.

Mayaram Sambhoonath,

૩. એ. ઇ. અ. વિ.

આ. નં. ૯૨૬

ગયા સપ્ટેમ્બર માસમાં સાદરાની સ. ગૂ. નિશાળમાં આપ સાહેબે તા.
મેહુરખાન પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબે પધારી છોકરાઓની પરીક્ષા કરી તે
વખત ઇનામ આપવા સાદરા પ કરતાં જે સદગૃહસ્થોએ નાણાં બધાં તેની
વીગત નીચે મુજબ.

૩૪૦) મેહુરખાન મેજર લીજન્ટ સાહેબ બાહાદુર પોલીટીકલ એ-
જન્ટ પ્રાંત મહીકાંઠા—૩૨૦) પોતાની પદરના—૩૨૦) બંગ્લર કુંડમાંથી
આપ્યા—૩૧૫) સાદરા સરંજામનાં મુખે સાહેબ પાધડીઓ નંગ. ૫—
૩૨) રાવબાહાદુર હીમતરામ મુજબ દક્ષતરેદાર—૩૩) રાવસાહેબ જેણે

છરામ સતવછરામ ઉપ્પટ્ટી એન્ડુકેશનલ ધન્સેક્ટર મહીકાંઠા તથા પા-
 લણપુર વિભાગ—૩૧) આજમ લલુભાઇ પુંજસા એન્ડ સાહેબના
 હેડ ક્લાર્ક—૩૧) આજમ ચીમનલાલ રણછોડદાસ ફાજદારી શીરસ્તેદાર
 ૩૧) આજમ અમરતલાલ ગુજાબચંદ દ્રેઝર—૩૩) મેહુરખાન ડીસોજ
 સાહેબ એપોથી કરી—૩૧) આજમ માણેકલાલ બાલભાઇ ગાયકવાડ સ-
 રકારના વકીલ—૩૧) આજમ ગીરધરલાલ હીરાચંદ ધડે દરબારના વ-
 કીલ—૧-૪-૦ રાજેશી જમનાદાસ ગોવિંદદાસ મેહુરખાન ઉપ્પટ્ટી સા-
 હેબના હેડ ક્લાર્ક—આતા ૮ રાજેશી કારપાશંકર નરભિશંકર વાસણના
 જપતીદાર—૩૧) પરી, કાશીદાસ બેહચરદાસ—આતા ૮ શા. જ્યંદ
 ગણેશ—૩૧૦) ઠાકોરશી કરણસીંગજી રાણાજી કટોસણના—૩૨) ઠાકોર
 પ્રયોરાજ સવાજી વીરસોડા—૩૨) ઠાકોર માનાજી રૂપાજી—૩૨) ઠાકોર
 રામકીંગજી કુબેરજી—૩૨) ઠાકોર માનાજી પુલજી—૩૧) ઠાકોર ઉમેદ
 સીંગ ભાયાજી—૩૧) ઠાકોર હીમતાજી રાજજી—૩૧) ઠાકોર જ્ઞેસાજી
 રાજજી—૩૨) ઠાકોર ગોખરસીંગ બેચરજી—૩૧) ઠાકોર નાથાજી દરગા
 જી—૩૨) આમંત્રીયારાના કારભારી ધરમચંદ તથા, સદાશીવરાવ—૩૧)
 મણીયાર હાજીભાઇ મુસાભાઇ—૩૨) રાજેશી મુળશંકર પરભુરામ મા-
 ણસાના કામદાર—૩૨) રા. નથુરામ આણંદરામ ઘોડાચરના કામદાર—
 ૩૨) ઠાકોર અમરસંગજી લીખીના—૩૨) રાજેશી પીતાંબરદાસ દાંતાના
 રાણાજીના કામદાર—૩૨) સતનાસણના ઠાકોર—૩૧) કારભારી નાન
 ચંદ નાથાજી ગાખટ—૩૧) રાજેશી કુતેચંદ રામચંદ વકીલ—૩૧) ગુ-
 લાબ સંગજી વરસોડાના—૩૨) ઝોટાણના મતાદાર પટેલો સમસ્ત—
 ૧૧૩-૪-૦ કુલ-૧૧૩-૪-૦ તેમાંથી અરચાયા તેની વીગત નીચે મુજબ
 ૩૬) જ્ઞેઠાલાલ પુરૂષોત્તમ તાલુકા સ્કૂલ માસ્તરને પાઠડીના—૫-૪-૦ ૫-
 રભુરામ મુળજી તાલુકદારોના માસ્તરને બુકો આપી તેના—૬-૧૨-૦
 આસીસ્ટન્ટ તથા માનીટરોને—૧૦-૧૩-૦ ઓફીસીયોને આરણાં તથા રેન્જ
 આચ્યા તેના—૩૧૬) તાલુકદારોના કુંવરોને પાઠડીયો તથા એપડીયોના
 ૫૦-૮-૦ નિશાળના ઓફીસીયોને પાઠડીયો તથા એપડીયોના—૧૭-૧૫-૦
 પાન સોપારી તા. મીઠાહના—કુલ ૧૧૩-૪-૦

Jevuchram Sutvuchram,

દી. એ. ધ. મહીકાંઠા.

પરચૂરણ

સરન્ગ બહાદુર—નેપાળનો એ પ્રખ્યાત પ્રધાન એકાએક મરણ પામ્યો છે, અને તેની પછાડી તેની એક રાણી સતી થઈ છે.

કપાસનો નવી જાતનો છોડ. શિકંદ્રીઆથી હેલી-પુસનો ચર્ચા પત્રી લખે છે કે મીસર દેશ ખાતે આસ્ટ્રીઆના એજન્ટને એક કપાસનો નવો છોડ માલમ પડ્યો છે તેનું વર્ણન પ્રગટ કર્યું છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે એ વર્ષ ઉપર એક એકુતની નજરે નવી તરેહનો કપાસનો છોડ ઉગેલો માલમ પડ્યો, અને તેણે તેનું સંભાળથી રક્ષણ કર્યું. એ છોડ પોતાના છોડથી ઝટ જૂદો પડે છે અને એમાંથી બીજા કરતાં બમણું ર નીકળે છે. ટાઇમ્સ આવ ઇંડિયા. ૧૬ મી માર્ચ શુક્રવાર.

વડોદરાનો પુંજી. રાજસર. માધવરાવે દીવાન થયા પછી વડોદરાના રાજમાં જે પૈસા ભેગા કરવા માંડ્યા છે તે મુંબાઈ બેંકમાં ઉપલાખ થઈ ગયા છે. ઇંગ્લેન્ડ સરકારને જા દેખાને બ્યાને રજપૂતાના રેલવે (એમાંનો કેટલો ભાગ ગાયકવાડી રાજમાં આવે છે) બાંધવાના કામમાં આપવા અર્જ કરી છે. નેટિવ ઓપિનિઅન. ૧૮ મી માર્ચ.

રાવ બહાદુર ગોપાળરાવ હરિદેશમુખ. જનો પયોગી પરિશમને માટે પ્રખ્યાત થયેલા એ ગૃહસ્થને અમદાવાદની સ્માત્રકાજ કોર્ટની જગા ઉપરથી નાશિકના સેશન જડજ નીમ્યા છે. એ બીજીવાર સિવિલ સર્વિસમાં દાખલ થયા છે, અને બીજીવાર એ બાબત સિવિલ સર્વિસ એ પોકાર ભારતી અર્જ એ કરવા માંડી છે. સરકાર નહિ માને તો પાર્લમેન્ટ સુધી જવાની ધમકી આપવામાં આવે છે. દેશીઓ દેશીના હક કંથુ. લ થયેલા જોઈને એક મતે ખૂશી થાય છે. ગૂજરાતને અને વિશેષ કરીને અમદાવાદને આ મોટા સુધારકના જવાથી ધણું નુકસાન છે એમના જવાને દિવસે અમદાવાદમાં મોટો સરસ્વતી ઓછવ થયો હતો અને લગભગ પાંચસે હપિયા એ શુભ કામમાં લોકો તરફથી ખરચાયા હતા. એ પ્રસંગે તે સ્થળે ૧૦૦૦૦ માણસનો જમાવ થયો હતો, અને આખા શહેરમાં આનંદ થઈ રહ્યો હતો.

ચીનાઈ વાસણ. માટીના જે વાસણને આપણે ચીનાઈ એ

નામથી ઓળખીએ છંદ્રએ તે આજ પર્યંત પરદેશથીજ આવતાં હતા. હાલ મુંબાઈમાં મી. પીરોઝશાહે બે વરસ એ હુનરનો અભ્યાસ તથા અજમાય કરી એક કંપની ઉભી કરીછે અને તેમાં સ્ત્રીનાં વાસણ બનાવવાનું કારખાનું ફતેહ મંદીની સાથે શરૂ કર્યું છે. એ પીરોઝશાહે પાટરી વર્કસ એ નામે ઓળખાવ્ય છે. દેશી ઉદ્યમ વર્ધ થોને આ દાખલો નમ્રતાથી નક્કલ કરવા જોગ છે.

સિવિલ સર્વિસ. દેશીઓને વસ્તુતઃ એ નોકરીઓ આપવામાં નથી આવતી એવી ફરીયાદ કરવાને સાર કલકત્તામાં ૩૦૦૦ કરતાં વધારે ગૃહસ્થોની સભા ભરાઈ હતી. એ પરીક્ષાને સાર જે ઉમર હાલ ઓછી કરવામાં આવી છે તે વધારવી જોઈએ, અને એ પરીક્ષા હિંદુસ્તાનમાંજ લેવી એ બાબતની અર્જ પાર્લમેન્ટમાં મોકલવાનો કસાવ થયો છે. યૂરોપમાં જેના નામનો ભાર પડે એવા એવા ઘણા દેશી ગૃહસ્થો એમાં આગેવાન છે.

નવો ગવર્નર. મુંબાઈ ખલાકાના ગવર્નર સાહેબ સર ફિલિપ વુડહાઉસની પાંચ વર્ષની મુદત થઈ રહ્યાથી પોતાનો ઓઘો છોડી ૩૦ મો એપ્રિલે વિભાયતરવાને થયા છે, અને તેમની જગા ઉપર સર રિચાર્ડ ટેમ્પલ નીમાયા છે.

દુકાળ અને સૂર્યનોસંબંધ સૂર્યની ઉપર ડાઘા છે તેતો દરેક વિદ્યાર્થી જાણે છે. એ ડાઘા કેટલા વર્ષ સુધી વધારે જણાય છે, અને કેટલા વર્ષ સુધી ઓછા દીઠામાં આવેછે. એ ડાઘાના પ્રમાણમાં આપણી પૃથ્વી ઉપર તાપ વધતો ઓછો પડે એમ ધારવું પણ સહુકિતક છે, અને જે તાપ પડે સૂર્યના ડાઘા ઉપર આધાર રાખેછે તો વર્ષાદ જે તાપનું ફળ તે પણ એ પ્રમાણેજ વધતો ઓછો પડે જોઈએ. આ વિચારને દૃઢીભૂત કરવા સાર યૂરોપના વિદ્વાનો ઘણા વખતથી પ્રયોગો કરવા પછાડીલાગ્યા છે. યૂરોપ, અમેરિકા, અને આસ્ટ્રેલિયામાં દર વર્ષે વરસાદ કેટલો પડેછે તેની જે નોંધ રાખવામાં આવેછે તેની સાથે સૂર્યના આ ડાઘાનો કાળ ગણતાં એ બંને વચ્ચે કોઈ સંબંધ છે તેતો ક્યારેનું સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે, અને કોઈ ખગોળવેત્તા વાતથી અભણ્યો નથી. આ સંબંધ વિષે હાલ દાકતર હન્ટરે એક ઓપી

નીજ પ્રસિદ્ધ કૃષ્ણ છે, અને તેમાં હિંદુસ્તાનના ફકાળોના વખતનો વિચાર કરી એમ સિદ્ધ કરી આપું છે કે તે ધણું કરીને અગિયાર અગિયાર વર્ષને આંતરેજ પડે છે અને તેનું કારણ એ છે કે તે સમયે સૂર્ય ૨૬૫૨ બહુ જ થોડા ડાઘા હોય છે.

કુનર કળા શીખવા વિલાયત જાય છે. અમે વાંચીને બહુ રાજી થયા છઈએ. કે રાજેશ્રી ગણેશ વાસુદેવ ભોષી જે પુનામાં એક વકીલ છે અને જેનું નામ દેશ હિતેચ્છુ કામથી પ્રસિદ્ધ થયેલું છે તે આ મે માસમાં એક ઈંગરેજને સેક્રેટરી દાખલ જોડે લેઈને વિલાયત જનાર છે, અને એ હાલના જમાનાની ખરેખરી કાર્શાયાત્રા કરવાનો ઉદ્દેશ એજ છે કે હુનર કળાનું અનુભવ જ્ઞાન મેળવવું, અને આવીને દેશમાં જન કલ્યાણાર્થે દાખલ કરવું. આ પ્રયત્ન કેવા રતુભ અને નકલ કરવા જોગ છે!

સરકારી મહુર ખખર.

નંબર ૨૯૮

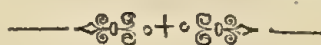
મોજે આછોદ તાલુકે આમોદ જીલ્લે ભરચની નિશાળના મહેતાજીએ નિશાળના કેટલાગ અને રજીસ્ટર જૂઠા કરેલા તે પકડાઈ આવ્યાથી મ. ડોરેક્ટર આવ પબ્લિક ઈન્સ્ટ્રક્શનના સને ૧૮૭૭ ના એપ્રિલની ૧૩ મી તારીખના હુકમ નંબર ૨૩૮૪ થી તેને બતરફ કરવામાં આવ્યો છે. વળી, ઉત્તર પ્રાંતની સઘણી દેશી ભાષાની નિશાળોના સઘણા મહેતાજીઓને ખખર આપવામાં આવે છે કે જે કોઇ પણ આવા અપરાધનો ગુનેહગાર હરશે તેને આજીવંત દંડ કરવામાં આવતો તેને બદલે હવેથી એકદમ બતરફ કરવાની મહુરખાન ડોરેક્ટર સાહેબને ભલામણ કરવામાં આવશે.

મુ. સુરત,

૧૭ મી એપ્રિલ ૧૮૭૭

(મહો) G. BUHLER.

} એન્ડુ ફેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર, ઉત્તર ભાગ.

બાહ્યરખવર.

૧. સઘળા ડેપુટી એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર અને સઘળા ગૂજરાતી મહતાજીઓને આ ઉપરથી ખબર આપવામાં આવેછે કે નવા ધોરણ પ્રમાણે પાસ કરાવેલા છોકરાઓનું પ્રોફિશિઅન્સી એજાઉન્સ નીચેના દર પ્રમાણે ગણવાનું છે:—

૧ હું ધોરણ.....	૧ આનો
૨ જી ધોરણ.....	૨ આના
૩ જી ધોરણ.....	૩ આના
૪ થું ધોરણ.....	૪ આના
૫ મું ધોરણ.....	૪ આના
૬ હું ધોરણ.....	૫ આના

કાપિટેશન એજાઉન્સ (હાજરીનું) હાલ પ્રમાણેજ અપાશે.

૨. ૧૮૭૧ ની પહેલાં જેન થએલા જે જૂના મહતાજીઓને જાણ કરવા સારૂ નવા “મિસ્ટ”માં મુક્યાછે, તેનો એમાં દાખલ થવા પહેલાં જેટલા પગારનો હક હતો તેટલો પ્રથમ કહ્યુંછે તે પ્રમાણે હજી પણ કાયમ છે.

૩. બરૂચને વાસ્તે જે વિશેષ ધારાછે તે કાયમ રહેશે.

૪. ખાંચે સ્કૂલના જે મહતાજીઓ પહેલા વર્ષની પ્રવેશક પરીક્ષામાં (પ્રવેશક વર્ગની નહિ) પાસ થયા હશે તેને ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની નજરમાં આવશે તો પ્રોફિશિઅન્સી એજાઉન્સ હવેથી આપશે. એવા જે માણસોનું કામ ખરેખર પસંદ પડ્યું હશે તે સઘળાને નાણાં હશે તે પ્રમાણે આપવામાં આવશે. તેઓનો બહાતી પગાર નવ રૂપિયા ગણાશે.

મૃ. મુસે
૨૬ મો એપ્રિલ ૧૮૭૭.

(સહી) G. BUHLER,
એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર ઉપર પ્રાંત.

ગૂજરાત સાળાપત્રના લવાજમ વિગરે નાણાં આપ્યાં તેની પદોચ,
સને ૧૮૭૫ સને ૧૮૭૬ સને ૧૭૭૭

મ્ર. ગ્રાહાવાડ પ્રાં. ડે. એ. ધ. નીતરકથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૫૮-૨-૦
વલસાડ, ઇંગ્રેજ સ્કૂલ માસ્તરનીતરકથી.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૧-૦
રાજકોટ હાઈસ્કૂલના હેડ માસ્તરનીતરકથી.	૦	૦	૧-૦-૦
વઢવાણ, એ. વ. સ્કૂ. ના. હે. માસ્તરનીતરકથી.	૦	૦	૧-૨-૬
મ્ર. કેળવણી આતાનાડરિકટર સાહેબનીતરકથી.	૧૫-૭-૦	૦	
ડી. સા. ધ. સ્કૂ. ના. માસ્તરનીતરકથી	૦-૧૧-૬	૧-૬-૦	
અમદાવાદ આંચ સ્કૂ. ના. હે. માસ્તરનીતરકથી	૦	૧-૦-૦	
વડોદરા કાપ અંબ. વ. સ્કૂ. ના. હેડ માસ્તરનીતરકથી	૦	૧-૬-૦	
લીમડી વ. સ્કૂ. ના. હેડ માસ્તરનીતરકથી	૦	૧-૬-૦	
રોજીદનીસ, નિશાળના મહેતાનીતરકથી	૧-૬-૦	૦	
મે કચ્છ પ્રાંતના, ડે. એ. ધ. નીતરકથી	૦	૫૧-૧૩-૦	
અમદાવાદ આંચ સ્કૂ. ના. હેડ માસ્તરનીતરકથી	૦	૧-૦-૦	
અમદાવાદ ટ્રેનિંગ કોલેજ પ્રેન્સીપાલ સાહેબ તરફથી	૦	૧-૦-૦	
સાદરા, તા. સ્કૂ. માસ્તરનીતરકથી	૦	૪૩-૦-૦	
રા. બા. મનનબાઈની કંબાશાળાના હેડ માસ્તરની તરફથી	૧-૦-૦	૧-૦-૦	૦-૦-૦

અર્ચાપત્રી વગરને જવાબ.

સુરત જિલ્લાના અનાવળા ધાંધાલુ વિષેનો નિબંધ પહેલા છે, પણ એ બાબત કેટલુંક આગળ અહિંયા લખાએલું છે તેથી હવે એની અમે જગા કરી ચકતા નથી.

મહેતાજી બોમીલાલ લક્ષ્મીરામનો પ્રચ્છા ધણી સ્વત્વ છે, પણ તેનો ખુલાસો યુદ્ધિપ્રકાશના એડિટર સાહેબ તરફથી માગવો, કેમકે એ વિષય મળ તેમાં છપાએલા છે. એ આપના વિષય કલકત્તામાં છપાતા ઇંડિયન એગ્રિકલ્ચરિસ્ટમાંથી યુદ્ધિપ્રકાશ ઉતાર્યો જણાય છે તેથી સવિસ્તર ખુલાસો તો તે ઇંગ્રેજી આપાનીઆના અધિપતિને ધૂધવાયોજ મળશે.

મ. મૂ. તમારું નામ કામ કહ્યા વિના તમારે અમને આવા કારે મદ્યસ્થ કરવાનો વિચાર રાખવો યોગ્ય નથી.

Registered No. 115 of 1877.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER :
JUNE 1877.

પુસ્તક ૧૬ મું.

જયુન

અંક ૬ દો.

મૈતાળુ બહુ મોટું પુણ્ય, નામ તે મહે કામ;—
કર ખંતે મન ક્ષેત્રની, અરી એતિ ધરિ હામ.

અનુક્રમણિકા.	પૃષ્ઠ	Contents	Pages
શાળાપદ્ધતિની સમજૂતી	૧૨૧	Notes on Method	121
વાક્યવિચાર	૧૨૬	On Gujaratee Com- position	129
કેળવણી ખાતાની અખબર	૧૩૩	Educational Intelli- gence	133
સરકારી જાહેર અખબર	૧૩૬	Departmental Notices	136
કાહાન્ડહે પ્રબંધ	૧૩૭	Kahande Prabandh	137

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં કુતાઇટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
જનરલ એજન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણજીડલાલ ગગારાએ છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મૂલ વરસે રૂ. ૧. અગાઉથી)

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક. ૧૬ મું.

જ્યુન સને ૧૮૭૭.

અંક ૬ ડો.

શાળાપદ્ધતિની સમજુતી.

અધ્યાપન ભાગ.

શિક્ષક સંપતિ.

વિદ્યાર્થીમાં કેવા ગુણ નોંધીએ અને ન હોય તો ગુરૂએ શી રીતે આણવા, તે શિક્ષાત્રકરણમાં કહ્યું. હવે વિદ્યાર્થીમાં કયાવાને સાર ગુરૂમાં શું હોવું નોંધીએ? શું એનો ધંધો વગર બંધોળનો જ છે? શું એને કાંઈ સંપત્તિની જરૂર નથી? સંપત્તિ વિના જગતમાં કોઈપણ બાપાર ચાલતો નથી. મહેતાજીને જ સંપત્તિ જરૂરની છે તે રૂપિયા અને મોહોરોના નેવી સાકાર અને ખણ ખણાટ કરતી નથી, પણ એના ઉદ્યોગનો વિષય જે મનુષ્યાત્મા તેના જેવીજ તે અદૃશ્ય, અનુપમ, અને મૂલ્યવિનાની છે.

શિક્ષક પોતાનું કામ સારી રીતે કરી શકે તેને માટે તેને આ પાંચ વાતની જરૂર છે:—૧. શીસ્વવાના વિષયનું જોઈતું જ્ઞાન. ૨. બાલકના મનમાં પેસી જોવાની શક્તિ. ૩. ઉત્તમ પદ્ધતિનું અનુભવ સિદ્ધ જ્ઞાન. ૪. લક્ષ આકર્ષણ કરવાની કલા. ૫. દરરોજ પોતે પાઠ તૈયાર કરીને આવવું.

૧. શીસ્વવાના વિષયનું જોઈતું જ્ઞાન.—આ વાતની જરૂર તો આળસમાં આળસ મહેતાજી પણ કબુલ કરશે. પરંતુ “જોઈતું જ્ઞાન” તેટલું એમાં ધણા ભૂલ ખાય છે. હમેશાં યાદ રાખવું કે એક વિષય ઉપર જોઈતું શીસ્વનું હોય તેના કરતાં બહુજ વધારે શિક્ષકને જાણવાની જરૂર છે. શીસ્વવાનું બહુ થોડું હોય, પણ તેટલું થોડું સારી રીતે ક્યારે શીખવી

શિક્ષક કે જ્યારે શિક્ષકનું જ્ઞાન તે વિષય ઉપર ખુબ વધારે હોય. એ વધારાનું જ્ઞાન છોડીને આપવાને સાર જરૂરનું છે એમ નથી, પણ તે જ્ઞાન જો એના મનમાં હશે તો તેનું અજવાળું જે શીખવવાનું છે તે ઉપર એટલું પડશે કે તે ભાગ બાળકો આગળ મનોહર રૂપે મૂકી શકાશે. જો શિક્ષકના મનમાં એ વિષય ઉપર કોઈ ટેકાણે પણ અંધારું હશે, તો તે અંધારાને લીધે શીખવેલો વિષય બાળકોથી ઝાંખો ઝાંખો દેખાશે. માટે શિક્ષકમાં સ્વેદ અને વિસ્તીર્ણ જ્ઞાન જોઈએ સચોટ એટલે એવું-જેમાં કાંઈ પણ ભૂલભાસ નથી, અને જ્યારે જોઈએ ત્યારે તૈયારનું તૈયાર. ધુંધવાતું જ્ઞાન અથવા જે જ્ઞાન ખોતરી ખોતરીને કહાડવું પડે તે શિક્ષકને પોતાના ધંધામાં કાંઈ પણ કામનું નથી. એ તો હમેશાં તાણું, રસ-ભર્યું, અને વિગતવાર હોવું જોઈએ. તેમજ એ જ્ઞાનનો વિસ્તાર વધારે જોઈએ એ વિષે તો આપણે પ્રથમજ સમજાવું.

આની રીતનું જોઈતું જ્ઞાન શિક્ષક ખપ પડે ત્યારે મેળવી શકવાની આશા રાખે તો કોકટ છે. અણોતી વખતે અભ્યાસ કર્યાથી સાર જ્ઞાન મળતું નથી. એ વખતે તો ધણામાં ધણું કરી શકીએ તો ઉપર ચોટીયું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય, અને આપણે ઉપર સમજાવ્યું છે કે શિક્ષકમાં વિસ્તીર્ણ અને સચોટ જ્ઞાન વિના હોવા વિના તેનાથી હલકી બાબત પણ અસરકારક રીતે બાળકોને સમજાવી શકાતી નથી. માટે, મેહેતાજીએ હમેશાં કાંઈ કાંઈ પણ નવું વાંચવાની ટેવ રાખવી જોઈએ. જે મહેતાજીને વાંચવાની ટેવ નથી, તેનું બણેલું પણ કટાઈ જઈ નાશ પામે છે, અને આખરે કેટલેએક વખતે તે પોતાનું કામ કરવાને બિલકુલ નાલાયક રહે છે, અને તેના મોઢાગણના છોકરાઓ તેનાથી અઢીયાતા કહેવાયા લાગે છે. આવી શરમ ભરેલી હાલત તેની કદી પણ ન થાય, જો તે દરરોજ ખાનગી વાંચનથી પોતાના જ્ઞાનમાં વધારો કર્યા કરે; પણ તેથી ઉલટી તે હમેશાં બીજા કરતાં જ્ઞાનમાં આગળનો આગળજ રહે, અને અનુભવ બંને પદ્ધતિમાં તો એવો ફુલગ થાય કે તરણ મહેતાજીએ તેની તરફ સદા માનની નજરથી જુએ તથા યુવવણની વખતે એના ખુલાસા ઉપર ખુબ વજન રાખે. દરેક માણસનો ધર્મ છે કે જમાનાની સાથે પોતે પણ આગળ વધતા જવું. તેમ તે નહિ કરે તો જમાનો તેને સાર

થોભવાનો નથી; પણ તે માત્ર પાછળ પડી જઈ હાંસીને પાત્ર થશે. શિક્ષક વર્ગને આવી માઠી હાલતમાં જોવો એ બહુ ખેદકારક છે, કેમકે દેશની સઘળી ભાવી સ્થિતિ તેમની ઉપર ધણીખરી રહેલી છે. આ બધાનો રામબાણ ઉપાય એજ છે કે શિક્ષકે વાંચવાનો અને વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી. મહેતાજીએ શું વાંચવું તેની કાંઈ હદ નાંધી શકાતી નથી. એ તેની રૂચિ અને શક્તિ ઉપર આધાર રાખે છે, અને નિશાળના વિષયોથી છેક નિરાળી બાળતોનું જ્ઞાન પણ ચતુર મહેતાજી દૃષ્ટાંતાદિકદ્વારે પોતાના કામમાં ઉપયોગી કરી શકે છે. તેછતાં મહેતાજી નીચેના આ એ નિયમો ઉપર લક્ષ રાખશે તો તેને બહુ ફાયદો થશે.

જે વાંચવું તે સમજીને વાંચવું અને તે ઉપર વિચાર કરવો, ઝપઝપ પાતા ઉંચલાવી જવા, અને પોતાની બાળ જિજ્ઞાસાનેજ તૃપ્ત કરવાની, કે અમે આટલા પુસ્તકો વાંચ્યા છે એમ ખતાવવાની ઉમેદ રાખવી એ વાંચવાનો અધમ પ્રકાર છે, અને એથી ફાયદા કરતાં નુકસાન બહુજ વધારે થાય છે. એ રીતના વાંચવાથી વિચાર કરવાની શક્તિ નાશ પામે છે, અને આવી અમૂલ્ય વસ્તુને ભોગ આપીને જે કાંઈ પરચૂરણ તથા ઉપર જોડીયું જ્ઞાન મેળવવામાં આવે છે તે થોડા વખતમાં જતું રહે છે, અને ક્યારે પણ તેને અંવસર ઉપર તો ખપ આવતુંજ નથી. માટે આ નિયમ સઘળા વિદ્યાર્થીઓએ પ્રતિજ્ઞાથી ધ્યાનમાં રાખવા ભોગ છે; અને મહેતાજીએ પાકું સમજવું કે જે જે માણસ જ્ઞાનમાં વજારો કરવા પડે છે તે વિદ્યાર્થીજ છે. વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં જે અભ્યાસની પદ્ધતિ છે તેજ પદ્ધતિ જ્ઞાનગી વાંચનની વેળા પણ રાખવી જોઈએ. સંસાર વ્યવહારના કાર્યોમાં પડ્યાથી તે વેળાના જેટલો વખત વિદ્યા પછાડી અલગત થોડા થોડા ખરચાઈ શકાશે, તો પણ તે માટે અભ્યાસની પદ્ધતિ ખિલકુલ કે રવી નાંખવી એ કોઈ પણ રીતે પ્રતિ પાદન થઈ શકશે નહિ. મહેતાજીએ દરરોજ થોડો પણ અચૂક વખત દરરોજ કાંઈ વાંચવામાં કહાડવો જોઈએ, અને તે વેળાએ નાંધ કહાડવી, વિચાર કરવો વગેરે અભ્યાસનો જે ઉત્તમ વિધિ છે તે વિધિને અનુસરિજ તે કામ કરવું.

વાંચવું મળાવવાના કામમાં ઉપયોગી થઈ શકે એ ઉપર સદા લક્ષ રાખવું. ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે ચતુર મહેતાજી આડી અવળી બાળતોના જ્ઞાનને પણ

નિશાળમાં ઉપયોગી કરી શકે છે. અને ઉપયોગી ન કરાઈ શકાયું તો પણ મહેતાજીની બુદ્ધિમાં (માત્ર જ્ઞાનમાં નહિ) જેટલો વધારો થાય તે નિશાળના લાભને અર્થેજ છે, એ જે કારણને લીધે બણાવવાના કામમાં જે વિષયો ન આવે તે નજ વાંચવાં એમ તો કહી શકાયું નથી, તો પણ વિશેષ કરીને શાળાપયોગી બાબતોનાજ ગ્રંથ વાંચવાની મહેતાજીને ભલામણ કરવી એ ખોટું નથી. એમ કર્યાથીજ નિશાળમાં જે જ્ઞાન જોઈએ છે તે એનું તાજું રહેશે અને વધશે. છેક આડા વિષયોના અભ્યાસમાં પડ્યાથી તે વિસારે પડે છે, અને વખતે ઉપયોગી વિષયો ઉપર અભાવ પણ ઉત્પન્ન કરે છે. વળી કેવળ સ્વાર્થો વાંચેનથી બાળકના મનમાં પેસી જવાની શક્તિ પણ મહેતાજીની ક્ષિણ થાય છે. મહેતાજીના જ્ઞાન બુદ્ધિ અને બાળકના જ્ઞાન બુદ્ધિમાં હમેશાં જેટલોએક ફેર તો એવો રહેલો છે કે તેને બાળકની મુશ્કેલીઓ સમજવી અઘરી પડે છે તો જ્યારે તે આડા વિષયમાં ઉંડો ઉતરી પડે ત્યારે તેનાથી નિશાળીયાની સાથે સમભાવ શી રીતે થઈ શકાય? અને તેમના વિષયો અને તેમની મુશ્કેલીઓ તુરંજ, ન જવાબ દેવા લાયક, અને કંટાળા ભરેલી લાગશે; અને એમજ જ્યાં થયું ત્યાં તેનાથી શી રીતે છોડાઓના મનમાં પેસી કાઢી પણ અસરકારક રીતે શીખવી શકાય? બણાવવાના વિષયો તાજા, રસ ભર્યા, અને જિજ્ઞાસાંત ભર્યા મહેતાજીના મનમાં રહેવાની બહુજ જરૂર છે, અને તેથી એમ થાય એવી રીતનુંજ વાંચન મહેતાજીએ ખાનગી વખતમાં બહુ ધા તો રાખવું જોઈએ.

બાલકના મનમાં પેસી જવાની શક્તિ. — ઘણા શિક્ષકો જાતનોડ મહેનત કરવા છતાં પોતાના કામમાં બરાબર ક્ષેત્ર પામતા નથી, તેનું કારણ આશક્તિની ખામી છે. આશક્તિથી શિક્ષકને મહા ન્યમત્કારિક બળ પ્રાપ્ત થાય છે, અને અધ્યાપન કર્મ તેને એક સરળ અને આનંદનું સ્થાન થઈ પડે છે.

આ શક્તિ સ્વાભાવિક રીતેજ કેટલાકમાં ઓછી અને કેટલાકમાં વધારે માત્રામાં પડે છે. તે છતાં જો માણસ ખંત રાખે તો કેટલેએક દરજ્જે જેળવી શકે એમાં કાંઈ શક નથી. એ શક્તિ શિક્ષકમાં આ ચાર વસ્તુ કેટલી છે તેના ઉપર આધાર રાખે છે:— ૧. પોતાની બાલ્યાવસ્થાને રત

પર્યં સ્મરણ. ૨. બાલક માત્ર ઉપર સ્વાભાવિક પ્રીતિ. ૩. તર્ક શક્તિ. ૪. પોતાના કામનો ઉત્સાહ. એમાંની ત્રણ બાબતોતો સ્વાભાવિક છે, અને તેથી તે ઉપર શિક્ષકની સત્તા ધણી ચાલતી નથી એ કુખ્ય કરીએ છધએ. પણ ઉત્સાહ રાખવો તો એના હાથમાં છે, અને તેવડે પોતાના કામ નેટલું તો તે બાળકના મનમાં નિશ્ચય પેસી શકશે.

નીચેના નવ નિયમો પ્રમાણે જે શિક્ષક ઉત્સાહથી વર્તે, તો થોડા વખતમાં તે આશક્તિ ધણે દરજે મેળવી શકે એમ અને માનીએ છધએ:—
૧. વાળ્યાવસ્થા ઉપર પ્રીતિ રાખવી. ૨. બાલકોનો સહવાસ વધારવો, અને તેના સ્વભાવનો સર્વત્ર અભ્યાસ કરવો. ૩. પોતાની બુદ્ધિને નીચી નમાવી બાલબુદ્ધિને પ્રયત્ન વડે અડાડવી. ૪. નિશાલમાં પ્રતિક્ષણે ચિંતા રાખવી કે હું સમજાવું છું તે બાલકો સમજશે કે નહિ. ૫. સમજાવતી વેળા અને સમજાવ્યા પછી તે સમજે છે કે નહિ તેની તપાસ કર્યાજ કરવી. ૬. નહિ સમજ્યો એમ કહેનારને કદિ પણ ઠપકાની શિક્ષા કરવી નહિ, પણ તે કહેવાનું સર્વેને ઉત્તેજન આપવું. ૭. નહિ સમજ્યા તેનું કારણ શું તે પોતે વિચારવું અને શોધી કાઢવું. ૮. શી રીતે શીખવું તો બાલકના મનમાં સહેલથી ઉતરે એ વાતનું અહોનિશ ચિંતન કર્યા કરવું, અને જે રીત સુઝે તેને પ્રયોગ કરી કસી જોવી. ૯. શિક્ષકભાઈઓ સાથે આ વિષયની ચર્ચા કરવી.

ફરીથી અને ફરીએ છધએ કે સધળી શિક્ષણ કળાનો આ શક્તિ જીવ છે. એ શક્તિવિના સારામાં સારી આધ્યાપન પદ્ધતિ મડદાના જેવી નિષ્પ્રયોગી અને વેઠ રૂપ છે. શિક્ષા પ્રકરણમાં આ શક્તિ કેટલી ઉપયોગી છે તે તે ટૂંકાણે સમજીએ. કેળવણી અને વિશેષે કરીને નીતિની કેળવણી, શિક્ષકમાં આ શક્તિવિના બિનકુશ્મ આપીજ શકાતી નથી. માટે ને મહેતાજીને પોતાના કામમાં કાંઈ પણ યથ મેળવવાની ઇચ્છા હોય તેણે બાળકના મનમાં પેસીને જોવાની શક્તિ મેળવવા તર્ફ તન મનથી આહોરાત્ર મંડ્યા રહેવું જોઈએ.

શિક્ષા પદ્ધતિનું અનુભવ સિદ્ધ જ્ઞાન.—શીખવવાની પદ્ધતિઓ કઈ

કઈ છે અને કયે અવસરે કઈ વાપરવી જોઈએ એ પદ્ધતિ પ્રકરણમાં વિસ્તારથી કહેવામાં આવશે. આ ઠેકાણે એટલું જ કહીએ છીએ શીખવવાની બેઠા રીતિ છે:— ૧. સંયોગી કરણ, અથવા, સૂચક રીતિ; અને પ્રયક્ષરણ રીતિ, અથવા વ્યાખ્યાન રીતિ. એ પ્રત્યેક પદ્ધતિ વાપરવાની ત્રણ શૈલી છે:—૧. પ્રશ્નોત્તર શૈલી, ૨. માળખ શૈલી, ૩. અને પ્રદર્શન શૈલી. બીજી સમૂહશિક્ષણવિચાર અને પ્રયક્ષશિક્ષણવિચાર એ બે પણ પદ્ધતિમાં મોટા વિચાર છે, અને તે પ્રત્યેકના પેટામાં ઘણા વિચાર આવી જાય છે. આ સ્થળે વિશેષ કહેવાનું એ છે કે કોઈ પણ મહતાંજનું કામ કરવા નીકળે તે પહેલાં તેણે શિક્ષા પદ્ધતિનું જ્ઞાન અવશ્ય મેળવવું જોઈએ, અને એ જ્ઞાન માત્ર પુસ્તક પ્રાપ્ત નહિ પણ અનુભવ સિદ્ધ હોવું જોઈએ. મતલબ એ કે તે “ટૂં” થવો જોઈએ, એટલે શિક્ષણ શાસ્ત્રમાં બણ્યો ને ગણ્યો બંને હોવો જોઈએ. મોટા વિદ્વાન કરતાં એવો મહતાંજ સામાન્ય વિદ્યાવાળો છતાં જે કામ ઉપર નીમાયો છે તે કામ વધારે સાફ કરી શકે છે.

૪. લક્ષ આકર્ષણ કરવાની કલા.—બધી વાત સમજવાનું આદિકારણ લક્ષ છે, અને ધણું કરીને જૂદા જૂદા માણસની સમજમાં ફેરમાલમ પડે છે તે સમજવાની શક્તિમાં ફેર હોવાને લીધે નહિ, પણ જૂદા જૂદા માણસ એક વાત ઉપર વતું ઝાંઘું લક્ષ આપે છે તેને લીધે છે. સંપૂર્ણ લક્ષ આપતાં એકાદી વાત ન સમજી શકે એવા થોડા જ હોય છે. તેમજ સ્મરણ શક્તિનું પણ મૂળ કારણ લક્ષ જ છે. જે વાત ઉપર આપણું ચિત્ત વધારે લાગે છે તે વાત વધારે યાદ રહે છે. માટે યુદ્ધિની કેળવણીને અર્થે કે માત્ર અધ્યાપનને અર્થે લક્ષ આપવાની ટેવ બહુ કામની છે.

બાળકો લક્ષ આપે તેને માટે મહતાંજને નાચેના નિયમો બહુ ઉપયોગી માધ્યમ પડશે. ૧. વર્ગનું સ્થલ બાઝકોની રૂઢિચુસ્ત બહાર આકર્ષે એવું ન જોઈએ. એ કારણે લીધે બર બનરમાં નિશાળ હોય તે સારી નહિ. તેમજ એક વર્ગની બધી બીજા વર્ગમાં જોઈ શકાય એ ગોઠવણી ઠીક નથી. વર્ગમાં તમાસે કરવા જેવા પદાર્થો રાખવા નહિ એ પણ જ્ઞાન પેટામાં કહી શકાય અને એજ કારણથી પ્રદર્શનની વસ્તુઓ પણ પ્રદર્શન એવો કે બાળકોની નજર આગળથી દૂર કરવી જોઈએ, તેમજ મહતાંજના

૩૫ કે. વેધમાં એવી વિચિત્રતા હોવી ન જોઈએ કે બાળકનું ચિત્ત પાઠ તરફ આકર્ષણ પામ્યાને બદલે તે તર્કજ્ઞ લાગી રહે. — ૨. શિક્ષકની આંખ સઘડા ઉપર ફરતી રહેવી જોઈએ. આ કામને માટે પગથાર (ગ્યાલરીની) બેઠક નિશાળમાં બહુ કામની છે. એ ગોઠવણથી શિક્ષકની નજર હેઠે સઘળા છોકરા આવી જાય છે. પણ સઘળા પાઠમાં એ બેઠક કામમાં લઈ શકાતી નથી, અને તેથી ચારે તર્ફ ફરતી નજર રાખતાં મહેતાજીએ શીખવું જોઈએ. કોઈ એમ કહેવાને કારણે જોઈની ઉપમા આપે છે, એ ઉપમા અગર જો હસવા જેવી વસ્તુ છે, તો પણ આપણે જો સમજાવવું છે તેથી સાદૃશ્ય વિચારે આપવાને સંપૂર્ણ શક્તિમાન છે. ૩. શિક્ષકનું લક્ષ્ય વર્ગના કામમાં સંપૂર્ણ હોવું એજ પ્રથમ તો અવશ્યનું છે. શિક્ષકોને જો પોતાના કામમાં રસ લાગતો નથી, તો બાળકોને લાગશે એવી આશા જ ન રાખવી. તેમજ લક્ષી માણસના બોલવા ઉપર સ્વાભાવિક રીતે જ સાંભળનારનું લક્ષ્ય જાળવે એવું છે. ૪. બાલકની જેમ વધારે ઈન્દ્રિયો પાઠમાં રોકાય તેમ સાહ્ય કાનની સાથે આંખનો હમેશાં ઉપયોગ કરવો. પાઠમાં રસ લાગવાનું મોટું કારણ કાણું પાડીયું છે. એનો જોને બરાબર ઉપયોગ કરતાં આવડ્યો તેને અધી તો અધ્યાપન કળા આવડી જાય એમ સમજવું. સામાન્ય જ્ઞાનના પાઠમાં એ બેથી વધારે ઈન્દ્રિયો કામ લગાડી શકાય છે. ૫. પાઠ એવી રીતે આવવો જોઈએ કે બાલકનું આંખ મન કામે લાગે. એ નિયમમાં જો વાત આ છે. એક તો માણસના મનમાં વિવિધ પ્રકારની શક્તિઓ રહેલી છે તે સઘળીઓ બાળકોને વાપરવી પડે એમ થવું જોઈએ. સ્મરણ શક્તિ, કારણ શક્તિ, કલ્પના શક્તિ વગેરે સઘળી શક્તિઓને ઓછું વપરું પણ બધા પાઠમાં કામ મળવું જોઈએ. નહિ તો જો શક્તિ નકામી બેસી રહેશે, તે બીજા કામમાં પોતાની મેળે લાગશે, અને તેથી વર્ગમાં તે બાળકથી સંપૂર્ણ લક્ષ્ય નહિ અપાય. બીજી વાત એ છે કે એ દરેક શક્તિમાં જેટલું બળ છે તેટલું બળ વપરવું પડે એવો પાઠ જોઈએ, નહિ તો તે શેષ બળ બીજા કામ લાગશે. જ્યારે વર્ગમાં બહુ સહેલા પ્રશ્નો પૂછાય છે ત્યારે આ પ્રમાણે જ થાય છે. તેમ જો બળની ઉપરાંત જાય એવા સવાલ આપશે તો એ મન એ કામ કરવું અશક્ય ધારી કંટાળીને આડે જ માર્ગ લાગશે. બાળકનું સંપૂર્ણ મન રોકતાં આવડ્યું એ આખી અધ્યાપન કળાનું કામ છે, અને તેથી

આ કલમને લગતોજ આખો અધ્યાપન ભાગ છે એમ સમજવું. — ૬ શી-
સ્વચ્ચાની ધમક ઉત્તાહી અને અસરકારક જોઈએ. ધમક એટલે છટા. એ બ-
હારનો દેખાવજ છે. પણ બહારની દેખાવ કુનિયામાં ધણું કામ કરેછે.
એક શિક્ષકની બોલવાની રીત એવી હોય છે કે તેના મોંમાંથી એક શબ્દ
નીકળે છે તેની જોડે નિશાળીયાઓના ચિત્ત તે તર્ફ મોઢ પામી દોરેછે, અને
બીજો શિક્ષક એવી રીતે બોલે છે કે તે અક્ષરે અક્ષર તેના જોડે જી-
અવતો હોયછે, તોપણ બળાટકારે કરતાં પણ બાળકનું ચિત્ત તે તર્ફ લાગી
શકતું નથી, શીખતી વેળા બોલવા ચાલવાની રૂપ ધીમી માંદી કદી પણ
રાખવી નહિ. પોતાના સઘળા શરોરમાં ચેચળતા આણી મૂકવી, અને
ઉત્સાહ બંધી જોડવું. શિક્ષકનું ઉચ્ચારણ સ્પષ્ટ, બધાથી સંભળાય એવું,
(નહિ ધીમ ને નહિ તાણીને), અને કંઠની બિલકુલ કઠોરતા વિનાનું,
હોવી જોઈએ. વાણીની સાથે આંખ અને સઘળા અવયવોમાંથી ઉત્સાહ
પ્રકાશી નીકળવા જોઈએ. ધણી વખત એવી ધમકજ્ઞ સાંભળનારનાં
મન હરણ કરવાને શક્તિમાન થઈ પડેછે. આવી ધમક મળવવી એ અ-
શક્ય નથી. ધણું ખરું એ દેવનું કારણ છે, અને જો સઘળા મૂળથી ઉ-
ત્સાહ ભરેલીજ ધમક રાખવાની ટેવ પાડે તો પડી શકે.

દરરોજ શિક્ષકે પાઠ તૈયાર કરીને આવવું.

શિક્ષકને તે પાઠ આવડતો ન હોય માટે તૈયાર કરી આવવું એમ
નથી. આવી ખોટી સમજણને લીધે કેટલા શિક્ષકને પાઠ તૈયાર કરી લા-
વવાનો નિયમ શરમ ભરેલો લાગેછે. આ નિયમનો અર્થ એ છે જે પાઠ
શીખવવાનો હોય તે શિક્ષકે ઘેર વિચારી તે કેમ શીખવવો તેની “નોંધ”
(નોટ) કરી લાવવી. એમ વિચાર કરી આવ્યા વિના કદી પણ સાફ ન-
હિ શીખવાય એ નિશ્ચય જાણજો. પાઠ ઘેર તૈયાર કરવાની રીત આ પ્ર-
માણે:—પ્રથમ ઘેર પાઠ વાંચી જવો, અને પાઠમાં શું શું જીજ્ઞાસુ જોગ
છે તે તારવી કહાડવું પછી તે તારવી કહાડેલું ઢોકરાઓને શી રીતે જીજ્ઞાસુ
તો ગ્રહણ કરી શકશે તેનો વિચાર પોતાના વર્ગની શક્તિ તરફ જોઈને કરવો.
ત્રીજું તે વિષય શીખવતી વેળા સરલ અને રસિક કરવાને કેવાં ઉદાહરણ,
દષ્ટાંત વગેરેની જરૂર છે તેનો અગાઉથી યોજના કરી મૂકવી. આ રીતે
તૈયાર કરવા પ્રથમ તો કપરો ભાગશે, પણ ઘણા મહાવરાથી એ પાંચ

મિનિટમાં કરવાને શક્તિમાન થશે.

“નોટ” કહાડવાનો વિષય બહુ લાંબો છે, અને તેનું જૂઠું પ્રકરણ ન કરી શકાય. એ બાબત “કથિત પાઠ”માં કાંઈક વિસ્તાર છે. આ પ્રસંગે તો એટલું જ કહેવું બસ છે કે “નોટ” સામાન્ય સ્થાનના પાઠની જ કહાડવાની છે એમ ન સમજશો. જે પાઠ નિશાળમાં શીખવવાના છે તે સઘળાની અવશ્યે કહાડવી જોઈએ. “નોટ” કહાડી નથી ત્યાં સુધી મહેતાજીએ તે પાઠ તૈયાર કર્યો નથી એમ જણવું. મહેતાજીએ આ સિસ્ટેમ “નોટ” કહાડી લાવે છે કે નહિ તે ઉપર નજર રાખવી જોઈએ. એ આખા દહાડાના કામનો નકસો છે. એ વડે શું કરવું અને કેમ કરવું તે શિક્ષકને ટપ સૂઝે છે, અને પોતાનું કામ સારી રીતે અને થોડા વખતમાં કરી શકે છે. પોતાનો પાઠ તૈયાર કર્યા વિના નિશાળમાં આવવું એ જેમ છોકરાઓને મોટે નકારું અને શરમ બરેલું ગણાય છે તેમ મહેતાજીને મોટે પણ છે. હું કહું છું કે એનો અપરાધ નિશાળીયા કરતાં પણ વધારે છે. એક કામ કરવાને બંધાવું અને પછી તે કરવાની સઘળી યોગ્યતા પોતે મેળવવાની મહેનત ન કરવી એ ખરેખર વિશ્વાસઘાતનું અને દુણ્દુરારીનું જ કામ છે. ખરે, શિક્ષકસંપત્તિએ પ્રાપ્ત કર્યા વિના નિશાળમાં શિક્ષકને પગ મૂકવો એના સમાન બીજી કશી નથી. એ માણસ જગતનો અને ધર્મરત્નો ચોર થાય છે, અને માણસોની ઉમરમાં અમૂલ્ય કેળવણીનો સમય જે બાળાપણુ તે પેલા અભાગીયા બાળકોનો વણસાડી તેમનો તથા દેશનો તે મોટો શત્રુ રહે છે.

વાક્ય વિચાર

૧૨. એક અથવા અનેક શબ્દથી, એક અથવા અનેક શબ્દાવળીથી, અને એક અથવા અનેક ઉપવાક્યથી રચિત્વવાદ ચર્ચા શકે છે:— જેમકે
તમારો છોકરો બહુ રમે છે. (ઉદ્દેશ્ય અને વિષયમાં એકો શબ્દ વર્ણવાયો)
(તમારો) (મોટો) છોકરો (રોજ) (બહુ) રમે છે. ॥ ॥ બન્ને ॥ ॥
(તમારો બાળનો) છોકરો (પેના એતરમાં) રમે છે. (॥ ॥ એકો શબ્દાવળી. ॥)

(તમારા બાઇનો) છોકરો (પેલા એતરમાં) } ઉદ્દેશ્યમાં એક અને વિધેયમાં
(બીજા છોકરા ભેગો) રમે છે } એ શબ્દાવળી વધાર્યાથી.

(તમારા બાઇનો)(સોળ વરસનો)(પેલો)(સૌથી
મોટો)છોકરો(છગન)(આ ને)(દયાળપટ્ટેલના
એતરમાં)(નાના છોકરાં ભેગો)(શરમાયા
વિના)(કેમ)રમે છે?

ઉદ્દેશ્યમાં અને વિધેયમાં બે
શબ્દ અને બે શબ્દાવળી
વડે સ્તુત્યર્થનો છે.

(ને છોકરો કાલે વાંચતો હતો) તે } ઉદ્દેશ્યમાં એક ઉપવાક્ય અને
(આજ) રમે છે. } વિધેયમાં એક શબ્દ વધાર્યાથી

આ રીતે એક વાક્ય સ્તુત્યર્થ વાદથી મરજીમાં આવે તેટલું વધી શકે.
શબ્દથી થોડી, શબ્દાવળીથી વધારે, અને ઉપવાક્યથી સૌથી વધારે વા-
ક્યવૃદ્ધિ પામી શકે. માટે સ્તુત્યર્થનો ત્રણ પદવી ગણી શકાય:—સ્વરૂપ સ્તુ-
ત્યર્થ વાદ, સામાન્ય સ્તુત્યર્થવાદ, અને વિશાળસ્તુત્યર્થ વાદ.

૧૩. શબ્દો એક બીજા નોડે-કાંઈ સંબંધે બંધાએલા હોય. પણ
તેમાં કોઈ ક્રિયાપદ ન હોય, તો તે શબ્દાવળી કહેવાય.

૧૪. કર્તાક્રિયાપદ યુક્ત ને શબ્દસમુદાય જાતે વાક્યજ્ઞ છતાં બીજા
જાતના સાંધે મળીને એક વાક્ય કરવાના કામમાં આવે છે તેને ઉપવાક્ય
કહેવે.

૧૫. ને વાક્યની ઉપવાક્યવડે વૃદ્ધિ થઈ નથી તે સરળવાક્ય કહે-
વાય છે:— નેમકે “ હું રોજ સવારમાં સંસ્કૃત ગ્રંથ વાંચું છું.”

૧૬. ને વાક્યની વૃદ્ધિ ઉપવાક્યવડે થઈ છે પણ ને એક ઉપવાક્ય
બીજા વાક્યના પેટામાં ભરાઈ ગયું હોય તો તે વાક્યને સંમિશ્ર કહેવું:—
નેમકે “હું રોજ સવારમાં તમે ને સંસ્કૃત ગ્રંથ આચ્છો તે વાંચું છું.”

૧૭. ને વાક્યની વૃદ્ધિ ઉપવાક્યવડે થઈ છે, અને તે ઉપવાક્યો એક
બીજા સાથે બંધાએલાં છતાં એક બીજાથી સ્વતંત્ર રહેલાં છે, તે વાક્યને
સંબંધિત વાક્ય કહેવે:—નેમકે “હું રોજ સવારમાં વહેલો ઉઠું છું, અને
સંસ્કૃત ગ્રંથનો અભ્યાસ કરવા બેસું છું”

આ વાક્યમાં જરા ફર ફરીએ તો વર્ગ બદલાઈ જાય છે.

“હું રોજ સવારમાં વહેતો ઉઠીને સંસ્કૃત ગ્રંથનો અભ્યાસ કરું છું.” આ મં-
મિત્રવાક્ય પણ ન રહ્યું. એ એક સરળ વાક્ય છે.

‘સરળઉદ્દેશ્યવાક્ય.

૧૮. મૂળવાદક. સ્વદેય સ્તુત્યર્થવાદક, અને સામાન્ય સ્તુત્યર્થ
વાદક એવાં ત્રણ પ્રકારનાં સરળ વાક્ય થાય છે.

૧૯. મૂળવાદકમાં ઉદ્દેશ્ય નામ, નામવત્ શબ્દ, કે નામરૂપ શ-
બ્દાવળી હોય:—

જેમકે,

૧ નામ. રાજારામ ખેડો છે

૨ નામવત્ શબ્દ.

(અ.) કૃદંત નામ. લડણું ફીક નહિ.

(બ.) સર્વનામ તે ખેડો.

(ક.) વિશેષણ. ગાંડો ખડે છે.

૩ નામવત્ શબ્દાવળી માંહિમાંહિ લડાઈ કરવી ફીક નહિ.

૨૦. ઉદ્દેશ્યનો સ્તુત્યર્થવાદ નીચે પ્રમાણે થાય:—

૧ વિશેષણવડે. નાદાન રાજારામ ખેડો છે.

૨ વિશેષણવત્ શબ્દવડે.

(અ.) વર્તમાન કૃદંત. થાવનું હોકરું ખેડું છે.

(બ.) ભૂત કૃદંત. ‘હાર્યો જીવારી ખમણું રમ.’

(ક.) વિશેષ ભૂતકૃદંત થાકી ગયેલો રાજારામ ખેડો છે

(ઢ.) પશ્યંત નામ. સતારાનો રાજારામ ખેડો છે.

(ઇ.) સમાનાર્થ નામ. રાજારામ મહારાજ ખેડો છે.

૩ વિશેષણ રૂપ શબ્દાવળીવડે.

(અ.) વર્તમાન કૃદંત. શાહુથી પણ પરાક્રમમાં ઉતરેલો

રાજારામ ખેડો છે.

(બ.) ભૂતકૃદંત. આશાતૂણાભર્યા રાજારામ

ખેડો છે.

(ક.) વિશેષ ભૂતકૃદંત. શિવાજીથી ઉતરેલો રાજારામ

(ક.) પદ્યનામ.

શિવાજીના વંશના રાજરામ
બેઠાછે.

(દ.) અમાનાર્થ નામ.

શિવાજીનો વંશજ રાજરામ
બેઠાછે.

વિધેય.

૨૧. વિધેયપદ એકલું ક્રિયાપદ હોય, અથવા નામ સર્વનામ કે
વિશેષણ યુક્ત કે તદ્દપ શબ્દાવળી યુક્ત ક્રિયાપદ હોય:—જેમ કે

૧. એકલું ક્રિયાપદ.

તે છે.

૨. શબ્દ યુક્ત ક્રિયાપદ.

(અ.) નામ.

તે બ્રાહ્મણ છે.

(બ.) સર્વનામ.

તે હું છું.

(ક.) વિશેષણ.

તે ડાહ્યા છે.

૩. શબ્દાવળી યુક્ત ક્રિયાપદ.

(અ.) નામરૂપ શબ્દાવળી.

તે ભાષણ આપનાર છે.

(બ.) વિશેષણરૂપ શબ્દાવળી.

તે સાંભળવા લાયક છે.

૨૨. વિધેયપદનો સ્તુત્યર્થનાદ નીચે પ્રમાણે ચાલે:—

૧. ક્રિયા વિશેષણયુગ્મ.

અલાસી ઉપર ચડે.

૨. ક્રિયાવિશેષણયુગ્મ શબ્દયુગ્મ.

(અ.) વિભક્ત્યંત નામ.

અલાસી છાપરે ચડે.

(બ.) નામપ્રોગ્યંત નામ.

અલાસી છાપરા ઉપર ચડે.

(ક.) સંબધક કૃદંત.

તે કૂદકારો મારીને ચડે.

(ડ.) વિશેષણ વર્તમાન કૃદંત.

તે બોલતો બોલતો ચડે.

(ઈ.) અન્ય વર્તમાન કૃદંત.

તે બોલતાં બોલતાં ચડી ગયો.

(ફ.) ભૂતકૃદંત.

તે ડાક્યો ડાક્યો કરે.

૩. ક્રિયાવિશેષણરૂપ શબ્દાવળી.

(અ.) વિભક્ત્યંત નામ.

તેણે લોઢાની લેખણથી લખ્યું.

(બ.) નામપ્રોગ્યંત નામ.

તેણે લોઢાની લેખણવડે લખ્યું.

(ક.) સંબધક કૃદંત.

તેણે લોઢાની લેખણ લઈને લખ્યું.

(ડ.) વિશેષણ વર્તમાન કૃદંત.

શત્રુઓના સેનને હરાવતો હરાવતો

શિકંદર હિંદુસ્તાનમાં આબોધે

(૩.) અવ્યય વર્તમાન કૃદંત. શિકંદર સાથે જડતાં પરમાર રા-
જા કાવ્યો નહિ.

(ક.) વિશેષ ભૂતકૃત. અનેક શસ્ત્રે ધવાણો ધવાણો તે
લડ્યો જ નાચ્યો.

(ગ.) ભૂતકૃદંત. શમનો માર્યો તે ખેલ્યો નહિ.

જીદી જીદી વિખડિતઓ અને નામયોગી અવ્યયો કેવી રીતે જીદી
જીદી સ્તુત્યર્થવાદના કામમાં આવેછે તેનો વિસ્તાર અધિકાર વિચારમાં
આવશે.

૨૩. ક્રિયા વિશેષણ જેમ ચાર પ્રકારનાં છે તેમ વિધેયના સ્તુ-
ત્યર્થવાદ પણ ચાર પ્રકારના થઈ શકેછે.

કાળવાચક સ્તુત્યર્થવાદ. તમે ગઈ કાલે આવ્યા હતા.

સ્થળવાચક સ્તુત્યર્થવાદ. તમે મારે ઘેર આવ્યા હતા.

રીતિવાચક સ્તુત્યર્થવાદ. તમે પગે ચાલીને આવ્યા હતા.

કાર્યકારણવાચક સ્તુત્યર્થવાદ. તમે મને મળવા આવ્યા હતા.

વિધેય પૂરણપદ.

૨૪. વિધેય પૂરણપદનું સ્વરૂપ તથા સ્તુત્યર્થવાદ ઉદ્દેશ્યના જે-
વાળ છે.

જે જે વર્ગના શબ્દ અથવા શબ્દાવળી ઉદ્દેશ્ય થઈ શકેછે તે વિધેય
પૂરણ પણ થઈ શકે, અને જે જે સમજના શબ્દ અથવા શબ્દાવળી વડે
ઉદ્દેશ્યના અર્થમાં વધારો થઈ શકેછે તે તે શબ્દ અને શબ્દાવળી વડેજ
વિધેય પૂરણની પણ વૃદ્ધિ થાયછે.

કેલવળી સ્વાતાની સ્વરો.

જા. નં. ૬૭૭.

સોરઠ પ્રાંતની નિશાળોમાં અક્ટોબર સન ૧૮૭૫ થી સન ૧૮૭૬
ના માર્ચ આખરે લગીમાં હિનામ વેહ્યાયું તેની યાદ.

વસાવડની નિશાળમાં વારશીક પરીક્ષા વખતે હિનામ દેશાઈ જી-
નજી મનજી તરફથી ૩૭-૮-૦ ના રૂમાલ મહાજન વીગેરે તરફથી મી-
કાઈ ૩૨-૦-૦ તથા રૂકૂં લાઇખેરી સાડ પુસ્તક લેવા ૦-૧૪-૦. મોટા

* અહિયાં કૃદંતના કેટલાક ઉદાહરણ આપાંછે તેનાં તે ઉદ્દેશ્યનો
સ્તુત્યર્થવાદ કરેછે એમ પણ કહી શકાય. મૂળ જોતાં તો એ પ્રમાણજ
છે, પણ રૂઢિથી વિધેય સાથે સંબંધ ધરાવતા હાય એમ દેખાય છે.

દેવળીઆ મામના ભાગદાર તરફથી મીઠાધ ૩૧-૧૨-૦, ખાંડવાની
 નિશાળમાં દરબાર રૂનમ આનજી તરફથી ૩૪-૦-૦ નું ધનામ ચોપ-
 ડીઓ તથા મીઠાધ થઇને, પોરબંદર બુદ્ધિવર્ધક શેઠ લક્ષ્મીદાસ ખીમજી
 જસ્ટીસ ઓફ ધી પીસ તરફથી ૩૬-૪-૦ ચોપડીઓ તથા ઠક્કર પ્રાગજી
 મોતજી તરફથી પતાસાં તથા રમાલ ૩૩-૦-૦ નાં જેતપુર ગુ. નિ.
 તાલુકદારો તરફથી મીઠાધ ૩૨-૮-૦, જેતપુર ટંચાશાળા તાલુકદારો
 તરફથી મીઠાધ ૩૨-૪-૦ તથા ૩૩-૦-૦ મે. ઉત્તર વિ. ના એ. ધ.
 સાહેબ તરફથી અને ૩૨-૦-૦ તાલુકા કોર્ટના મેમબર સાહેબો તરફથી
 કપડાં તથા મીઠાધના થઇને, માણાવદર મેહરખાન કમાલુદીન આન-
 સાહેબ તરફથી મીઠાધ તથા દુપકાના ૩૧૬-૧૨-૦ છોકરાઓને અને
 મેહતાજીને પાઘડી ૩૪-૦-૦ બટ ઉત્તમરામ નારાયણ તરફથી ૦-૧૨-૦
 ની મીઠાધ. ચીતળી મેહરખાન શેટ સાહેબે પરીક્ષા લીધી ત્યારે ત્યાંના
 ભાગદારો તરફથી છોકરાઓને ચોપડીઓ તથા મીઠાધ ૩૧૮-૧૨-૦ અને
 મેહતાજીને દુપકા ૩૨-૪-૦ ફોજદાર ત્રીકમલાલ ખાપુજી તરફથી છો-
 કરાને મીઠાધ ૩૩-૦-૦ મેહતાજી તથા આસિશેટને દુપકાના ૩૩-૦-૦
 વારશીક પરીક્ષા વખતે ભાગદારો તરફથી મીઠાધ ૩૨-૮-૦, મતીરાજી
 આજમ મેરામવાળા તરફથી મીઠાધ તથા રમાલ ૩૨-૮-૦, રોષના
 પંપરીઆ આજમ વાલા ગોરખા તરફથી રમાલ ૩૭-૮-૦ રાજેશી
 પ્રીતમલાલ તરફથી મીઠાધ ૩૨-૮-૦ અશીયા ગોલણ વીરા તરફથી મી-
 ઠાધ ૩૧-૦-૦, અકાળા કુંતાણા જેઠા તરફથી મીઠાધ ૦-૮-૦, જર-
 ખીઆ બતરડાના બારોટ ભગવાનજી ખીમજી વીગેરે તરફથી મીઠાધ
 ૦-૬-૦, અડવાણા પાઠક ભગવાનજી મુળજી તરફથી મીઠાધ ૩૧-૮-૦
 ઠસા રાજેશી રણછોડલાલ તરફથી મીઠાધ ૦-૮-૦ આલેક ધાનાણીના
 આજમ થાણદાર તરફથી ચોપડીઓ ૩૨-૦-૦ તાલુકદાર તરફથી ચોપ-
 ડીઓ ૩૧-૮-૦ અને ભાગદાર વાળા મૂળ તરફથી ચોપડીઓ ૩૧-૦-૦
 ચુડાજેતપોર રાજેશી વણીશંકર નારાયણજી તરફથી રમાલ ૩૩-૮-૦
 મેહતાજીને ધાતીયું ૩૧-૦-૦, કુંકાવાવ તાલુકદાર તરફથી મીઠાધ
 ૩૧-૦-૦ તથા પોલીસ પટેલ લખમણ લીખા તરફથી ૩૧-૧૦-૦
 વાધણીઆ મેહતાજી ભુખણજી તથા બીજા લોકો તરફથી મીઠાધ

૩૧-૧૨-૦ ખરવાળા આજમ વાલા આલા તરફથી ૩૪-૦-૦ આજમ
વાલા દેશા તરફથી ૩૪-૦-૦ આજમ વિનાયકરાવ બીખુળા તરફથી
૩૨-૦-૦ રાજેશી બવાનીપ્રસાદ નિતાનંદ તરફથી ૩૧-૦-૦ વિપ્ર
વિઠલ નંદરામ તરફથી ૩૧-૦-૦ દોશી, દેવજી લક્ષ્મીચંદ તરફથી ૩૧-૦-૦
જેટલ લખાયા પૂંજ વીગેરે તરફથી ૦-૧૨-૦ તેમાંથી છોકરાને ચોપડી
તથા મીઠાઈના ૩૭-૧૨-૭ ને મેહતાજીને ખતાતના ૩૬-૦-૦. જી-
નાગઢ જી. નિ. ની વારશોક પરીક્ષા વખતે ખુદાવંદ નવાખ સાહેબ ત-
રફથી ચોપડીઓ તથા મીઠાઈના ચઢને ૩૪૪-૦-૦. વલુથળી આજમ
ખમનજી તરફથી છોકરાઓને મીઠાઈ ૩૨-૦-૦ પોલીસ ફોજદાર ધનજી
સુંદરજી વીગેરે તરફથી મીઠાઈ ૩૧-૮-૦. મહેવડી ખુદાવંદ નવાખ
સાહેબ તરફથી ૦-૮-૦. શીલ રાજેશી વન્દેશંકર મણિશંકર વીગેરે તર-
ફથી મીઠાઈ ૩૨-૦-૦ રાજેશી નાહાનાલાલ હરખચંદ તરફથી રમાલ
૩૨-૦-૦ નાંદરખીના શેઠ નાનજી પ્રેમચંદ ગરીબ છોકરાઓને રજેટ
તથા કોપી જુકો પૂરી પાડવા સાથે ૧ વર્ષ દેવા ખુશી ખતાવી. રાજેશી
ગવરાંશંકર વિઠલજી તરફથી ૩૨-૦-૦ મીઠાઈ. કુતીઆણા ઠા. દેવચંદ
કુરજી તરફથી મીઠાઈ ૩૧-૦-૦. મહીઆરી વારશીક પરીક્ષા વખતે
આજમ સોરઠ પ્રાંતના સખ ડેચુટી તરફથી મીઠાઈ ૦-૪-૬. કેશોદ
રાજેશી ગોકળદાસ ખીતાંખર તરફથી મીઠાઈ ૩૧-૦-૦ ખુદાવંત નવાખ
સાહેબ તરફથી રમાલ મીઠાઈ ૩૩-૦-૦. જીનાગઢ કંબાશાળા ખુદા-
વંદ નવાખ સાહેબ તરફથી વારશીક વખતે છોડીઓને ચોપડીનાં વીગેરે-
ના ૩૨૪-૦-૦ અને સ્ત્રી શિક્ષકને સાડલો ૩૨-૦-૦ આખો મહીનો
હાજર રહેનાર દર છોકરાને દર મહીને ખુ. ખાહાદૂર ખાનજી તરફથી
૦-૨-૦ ધનામ અપાય છે. જીનાગઢ સંસ્કૃતશાળા વિદ્યાર્થીઓને દક્ષ-
ણા ૩૫-૦-૦. જીનાગઢ ઉદુ મખતખ સદર તરફથી ચોપડીઓ ૩૩-૦-૦
ખેરાવળ ખુદાવંદ નવાખ સાહેબ તરફથી છોકરાને મીઠાઈ ૩૪-૦-૦. સુ-
નાપાડા રાજેશી મૂળશંકર વીગેરે તરફથી મીઠાઈ ૩૦-૧૨-૦. ઉતા આ-
જમ વન્દેશંકર મણિશંકર તથા દેશાઈ માણિકલાલ સાકરલાલ વીગેરે તર-
ફથી મીઠાઈ ૩૧૫-૮-૦ અને ખુ. નવાખ સાહેબ તરફથી ૩૪-૪-૦.
ફેલવાડા આજમ વન્દેશંકર મણિશંકર તરફથી ૩૧-૧૨-૦ શંઘવો બા-

છા. નાન છ તરફથી રૂ૧-૦-૦ ખા. નવાખ સા. તરફથી રૂ૩-૨-૦
મીઠાઇ. માળીઆ રાન્ની ગવરીશકર ઉદેશકર તથા રાન્ની ઝવેરીલાલ
ચીમનરાય તરફથી ૧-૧૨-૦ અને ખા. નવાખ સા. તરફથી મીઠાઇ
રૂ૨-૦-૦. જાફરાવાદ મી. રૂ૨૦મ છ ખમન છ તરફથી મીઠાઇ રૂ૩-૮-૦
હેડાણ ભાગદાર કોટીલા ચાંપરાજ તરફથી રૂ૭-૦-૦ તથા મેતા ઝા.
ધવ છ હીર છ રૂ૧-૮-૦ તેમાં રૂ૨-૮-૦ ની મીઠાઇ અને મહેતા છને
પાંધડી રૂ૬-૦-૦. માંગેરાળ વારશીક પરીક્ષા વખતે પાટલો કુંવર મી.
હુસેન મીયાં સાહેબની ખીમારી વિથેની ધખર રુતી વાંચી સંભળાયા
બાદ ત્યાંનાં દરબાર સાહેબ તરફથી છોકરાને ચોપડીઓ રૂ૧૬-૬-૬ અને
રૂમાલ રૂ૩-૮-૦ છોકરાઓને ચોપડીઓ તથા રૂમાલ રૂ૭-૦-૦ ને મે-
હેતા છ માધવ છને રૂ૧૪-૦-૦ નું મંદીલ. લાંબેજ માંગેરાળ દરબાર
તરફથી રાન્ની હરીલાલ મારફત મીઠાઇ રૂ૫-૦-૦ અને મહેતા છને
કુપડો રૂ૨-૮-૦. માંગેરાળ આવકોના ધમ. યુર પધારતાં શેઠ નાન છ
ચોનાઇ વાલા તરફથી મીઠાઇ રૂ૨-૮-૦.

કુલ એકંદર ધનામ રૂ૩૩-૩-૨-૦

મુકામ માળીઆ.

Dolutram M. B.

તા. ૧લી ડીસેમ્બર ૧૮૭૬.

સખ હાથુટી એન્ડયુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર
સોરાઠ પ્રાંત.

જાહેર ખબર.

આપવામાં આવેછે કે કસ્ટમે વસ્તી તાલુકે વઢવાણ ઇલકે કાઠી
ચાવાડનાં મહેતા છ ઉમાચાંશકર વુલજરામે નિશાળનાં એક છોકરાને
તાનું ખાનગી હલકું કામ એટલે. પાણી ભરવાની ફરજ પાડી તથા તે
છોકરાએ પાણી ભરવા જવા આનાકાની કરી તેથી તેને ગાળો આપી
માર મર્થો તે ખાનગીની ફરીયાદ વઢવાણ દરબારમાં થતાં તે ખાનગીનું
કામ ઇત્તર વિભાગના મહેરખાન એન્ડયુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ ખા-
લાફર તરફ મોકલવામાં આવતાં સાહેબ મોસુફના હુકમથી નંબર ૫૬૦
તા. ૩૫-૪-૭૭ મુજબ સંદરહુ મહેતા છની પાંચરી ઉતારી આસિસ્ટન્ટ
કરી નાખવામાં આવ્યો છે. આ ઉપરથી કાઠીયાવાડના તમામ મહેતા છ
ઓને સાવચેતી આપવામાં આવેછે. કે કોઈ પણ મહેતા છએ છોરા
પાસે પોતાનું ખાનગી કામ કરાવવું નહીં અને એવી ગેર રીતથી વતીવું
નહીં. એમ કરતાં કોઈ મહેતા છ તરફથી એવી ગેર વર્તણૂક માલમ પ-
ડશે તો તેમને સંદરહુ મહેતા છના જેવી અથવા એથી પણ બદ શિક્ષા
થશે તા. ૨૬-૪-૭૭.

Gopaljee Surbhai Desai.

હાથુટી. એન્ડયુ. ઇન્સ્પેક્ટર. કાઠીયાવાડ.

काहानडदे प्रबंध.

सवे सिलावट सांचरइ साथि ॥ छोह बहइ चूनारा ॥	
चालइ वोहरा कागलकूटा ॥ हरि तणां तूनारा	॥८९॥
लाख विच्यारि बाहणि चालि ॥ बारलाख उलगाणां ॥	
कठ कटीया हवसी भथाइत ॥ फरसीधर सपरांणां	॥९०॥
दल चालंतां धरणी कांपइं ॥ शेष न जालइ भार ॥	
सायर तणां पुर ऊलटीयां ॥ जांणे रेलणहार	॥९१॥
वरंगा ढोल नफेरी वाजइ ॥ साथि सहस अठार ॥	
जांगी ढोल नीसाण भ्रसुकइ ॥ सुणीइ जोयण बार	॥९२॥]
पडइ चास भडवाउ तरकने ॥ देस दहोदसि नाठा ॥	
घणा दिवस दल मारगि चाली ॥ मारुआडिमांहि पइठा	॥९३॥
ज्ञाज्ञां नीर सरोवर मोटां ॥ वारु जो वली ठाम ॥	
पहिलां दल समीयाणे आव्या ॥ किधुं पाद्रि मुकांम	॥९४॥
असपतिराय इस्युं मुख बोलइ ॥ आ गढ लीजइ धुरि ॥	
पाडी भिल मेहलीइ थाणुं ॥ तु जइइ जालहुरि	॥९५॥
लोक सवे नासी गढ चडिया ॥ तुरके तलहटी रुंधी ॥	
गढ उपत्युं रहयाणुं वारु ॥ भली सजाइ कीधी	॥९६॥
साठि वरस वावरतां पुहचइ ॥ कण तणा कोठार ॥	
समीयाणे सांतल सपरांणुं ॥ माहे भला झुझार	॥९७॥
सूकां खड चणानी फुली ॥ कोरडि कडव अपार ॥	
पांच सहस सांतलनी वालि ॥ बांध्या चरइ तोखार	॥९८॥
काठां लुण वरस सु पुहचइ ॥ ऊपरि भली सजाइ ॥	

- पहिलई पुहारि विपुहुरे सांझइ ॥ पडइ साद भुंजाई ॥ ॥९९॥
 पांणी भयां सरोवर उपरि ॥ नीठइ नहीइं लगार ॥
 जुं आकाश मेह उलीचइ ॥ तुहि नइ आवइ पार ॥ ॥१००॥
 गिरि उपरि गढ थाहर विसमी ॥ विसमी पोलि पगार ॥
 ऊंचा कोठा घणी फारकी ॥ वली ति विसमा मार ॥ ॥१०१॥
 चडी त्रिकलसइं सातलि जोयुं ॥ दीठउ दल सुरतांण ॥
 गढ तलहटी सरोवर पालि ॥ हाथी बांध्या आंणी ॥ ॥१०२॥
 ठांमि २ साबाण सराचा ॥ डहिली नइ एक छोई ॥
 ऊंचे थांमे वारगइ दीठी ॥ तेह तणी पारि जोइ ॥ ॥१०३॥
 ऊंचा घणा नेझा मरातत्र ॥ जोतां पार न जावइ ॥
 सांतलनइ मनि साहण देखी ॥ मोटउ अचिरित भावइ ॥ ॥१०४॥
 कटक तणी सामयि दीठी ॥ सांतलि कयुं वखांण ॥
 धन २ दिन आज अह्यारु ॥ जे आन्युं सुरतांण ॥ ॥१०५॥
 कोठइ २ कुर्यां रखोयां ॥ मोटां गडा चडाव्या ॥
 चाहूआण चिहुं पासे भीते ॥ भला यंत्र मंडाव्या ॥ ॥१०६॥
 ऊंतावली ढोकली उपरि ॥ पासे मांडी मूकी ॥
 आपापणे ठामे सहइ नितु ॥ रांतिइ जाइ चुकी ॥ ॥१०७॥
 उपरि थिका ते ऊतरइ हींदू ॥ बल गइ राती वाए ॥
 दीहइ वली सइफलुं मांडइ ॥ आवइ चुपट घाए ॥ ॥१०८॥
 नितु २ सूंडि नइं गाढि आवइ ॥ साचदलि सुरतांण ॥
 नितु भडइ रोसाला राउत ॥ इस्या सांभल चहूआण ॥ ॥१०९॥
 हींदू तुरक पडइं पोसाता ॥ नितु वाढे ऊतारइ ॥
 नितु ऊठवइ एकमना राउत ॥ रोसि चड्या राणिमारइ ॥ ॥११०॥

वानर तणी परिजो शडपी नइ ॥ एक चडइं गाढि जाई ॥
 माझिम राति कोट उपरिथी ॥ आवइं कटकि हवाई ॥१११॥
 उपरिथी ढीकली ढालइ ॥ लोढी गडु छूटइ ॥
 हूथी घोडु आडु आवइ ॥ ते मरइ विण वखूटइ ॥११२॥
 ईणिपरि जालवइ ज होदू ॥ हाठि चड्यूं सूरतांण ॥
 वरसं सात कर्यूं गढ रोहू ॥ छंडाव्युं चहूआंण ॥११३॥
 गढ उपरि नितु हुइ पेखंणा ॥ सुणीइ वेणि मृदंग ॥
 नितु उछव नितु पात्रज नाचइ ॥ नितु नवनवा रंग ॥११४॥
 चडि त्रिकल सइ सांतल वयसइ ॥ चिहुं पखि चामर ढालइ ॥
 कटक मांहि सिंहासनै बइठु ॥ पातसाह निहालइ ॥११५॥
 पडइ साद सारही तेडाणा ॥ बोलइं असपति राउ ॥
 गढ उपल्युं पेवणू भाजइ ॥ आपुं वुह तपसाउ ॥११६॥
 मलिक अमादल केरु बंदू ॥ नाम हवाषुभीर ॥
 पाटु बाधी जुशर नांखइ ॥ तुही न चुकइ नीर ॥११७॥
 सीगिणि तणां बे कोसां मेली ॥ प्राणि तीर विछुटु ॥
 हस्ति करी धरी सोलही नइ वाजइ ॥ अंगि सूसरुं फुटुं ॥११८॥
 पडि धरा तलि उसर भागु ॥ रोसि चड्यूं चहुआण ॥
 सांतलइं सारही जो तेडयुं ॥ जेअ न चुकइ वांण ॥११९॥
 रामसीह राउत रोसालु ॥ तताखिण मागइ बिडूं ॥
 सांतलसींह प्रसादि तुझारि ॥ म्लेच्छ इहांयु फेडूं ॥१२०॥
 लीयुं बाण सीगिणि गणपरठिउ ॥ लाखेंतां गण गाज्युं ॥
 मीरह बाषा कंधवि छोडी ॥ बोलख खाटिं वाज्यु ॥१२१॥
 दौठु तुरक पड्युं सुरतांणि ॥ तताखिण छांड्युं ठाण ॥

मरण तणा भुंइ सहूइ वीहइ ॥ वली आवेसि वांण ॥ १२२ ॥
 तुरक चडी गढ सांहमा आवइ ॥ ऊठवणी असवार ॥
 साह्या सिंगिणी तीर विछूटइ ॥ निरती वहइ नलीआर ॥ १२३ ॥
 ऊपरिथिकुं ठविज ढालइ ॥ झाड सहूइ भोजइ ॥
 हाडगूड मुखि करइ काचरां ॥ पडतुं पाहण वाजइ ॥ १२४ ॥
 आगइ वर्ण ऊडंता दीसइ ॥ नालि नाख्या गोला ॥
 भूका करइ भीत भाजी नइ ॥ तणखा काढइ ढोल ॥ १२५ ॥
 थंनम गरावे गोला नांखइ ॥ दूसांधइ सूत्रधार ॥
 जिहां पडइ तिहां तरू अरभांजइ ॥ पडतु करइ सिंहार ॥ १२६ ॥
 पट्टइ त्रास भटकीयां विछुटइ ॥ अनइ धूधूनइविकात ॥
 बीजतणी परि झलकत दीसइ ॥ जाणे अल्कापात ॥ १२७ ॥
 घणे दीहाडे छाडि जासिं ॥ तुरकिं जोयुं पडखी ॥
 मारुए सुरतांणी साहण कीधूं खाखावीसी ॥ १२८ ॥
 बेकर जोडी करी बीनती ॥ आशापुरी अवधारी ॥
 सांतल भणइ भांजि तु संकट ॥ अमूर सवे सिंहारि ॥ १२९ ॥
 हुउ पसाउ अंविका तूठी ॥ दीठुं प्रतक्ष रूप ॥
 वांह धरी दलि जै देखाडुं ॥ नीद्रिं पुढिउ भूप ॥ १३० ॥
 दीठां नयन त्रिणि मुख पांचइ ॥ कपिल जटा सुविशाल ॥
 मुंडमाल दीठी करि तुंवा ॥ दीठुं ब्रह्म कपाल ॥ १३१ ॥
 जटा मूगट माहि गंगा दीठी ॥ अंसु भस्म धूलि ॥
 वाव चंन पांगरण दीठां ॥ दीठुं वली त्रिशूल ॥ १३२ ॥
 ॥ दूहु ॥
 चीति चमक्युं चीतवइ ॥ रंगि रहिउ सिर नामि ॥

पंथ नाभ पंडित भणइ ॥ सांतलि दीठु स्वाभि ॥१३३॥

॥ पवाडु ॥

रुद्र रूपि सुरतांण अवतयुं ॥ किम घालीइं घाउ ॥

हईइ वात विमासी सांतलि ॥ पाछु दीधु पाउं ॥१३४॥

वली विमासी पासथुं ॥ गुर्ज लीयु सहि नांण ॥

विण संकेत कहिं केतलइ ॥ नहीं मानइ सुरतांण ॥१३५॥

आशापुरी तणे पाय लागी ॥ गढि आव्यु चहूआंण ॥

सकल सरूप जाणीउं सांतलि ॥ तुहि न मूंकइं मांण ॥१३६॥

कहि प्रधान एक पारे कीजइ ॥ अवधारु सुरतांण ॥

गढ ऊपरि छइ एक सरोवर ॥ तेणिं करु विनांण ॥१३७॥

पापी तणीं सी वातज कीजइ ॥ जेहे विणासी गाय ॥

गुणी ऊपरि यंत्र मंडावी ॥ लेई नांखी जल माहि ॥१३८॥

॥ चुपइ ॥

थयुं प्रभात तव तुरणी नारी ॥ गई सरोवरि पांणीहारि ॥

आगइ आछुं हतुं निवर्ण ॥ दीठुं पाणी लोही वर्ण ॥१३९॥

गाय तणां मस्तक जलि तरइ ॥ कांठइ को नवि दांतण करइ ॥

पांणी माहि दोष एवडु ॥ पांणीहारि भरइ नवि घडु ॥१४०॥

पालि आवी जोइं लोक हईइं आंणी एवडु शोक ॥

पांणी विश्व तणुं आधार ॥ पांणी हुइ जीवाडणहार ॥१४१॥

जेह मोटा छइं राणाराय ॥ तेह जलविण पिण न रहाइ ॥

सांभलि इसी वि माणस करी ॥ तेडी पूछी अंते उरी ॥१४२॥

रांणी भणइ विमासुईं कस्युं ॥ अहो सवेजमहर पइसस्युं ॥

हांदू भणइ मांणीइ गाय ॥ तेहतणुं लोहीजल माहि ॥१४३॥

जीवितव्यनी आशा टली ॥ ए पांणी नहीं पीजइं वली ॥
 रांणी वात विमासी घणी ॥ लिख्या लेख काहडदे भणी ॥१४४॥
 चहुआणनूं गिरुऊं राज ॥ रुडुं अहो भजाडुं आज ॥
 रांणीए इस्युं बोल उच्चर्युं ॥ इम जाणेज्यो जुमहर करिउ ॥१४५॥
 काहडदेनीं घरणि हती ॥ तेह भणीं लिखीं वीनंती ॥
 ऊंमादेनि कमलादेउ जयतलदे भावलदे वेउ ॥१४६॥

इस्युं कहीउ अहं वीतुं जेऊ ॥ हवइ वीचिसिकालि तुह तेउ ॥
 अहस्युं प्रीति आणेज्यो घणी आणिज मारइ मोकलां मणी ॥१४७॥
 इस्युं कही नवि लाइ बार ॥ रांणि सवि कर्या शिणगार ॥
 चंदन काठ आणीउ घणुं ॥ तिहां परिवार मिल्यु तेह तणु ॥१४८॥
 साहंस प्रभावि एतलि आहि ॥ रांणी पइठी पावक मांहि ॥
 राम २ वांणी उच्चरइ ॥ सजन लोकने आंसू खिरइ ॥१४९॥
 ॥ दूहा ॥

जलविण को जीवइ नहीं ॥ जल जीवन जगमाहि ॥
 पद्म नाभ पंडित भणइं ॥ जलविण खिण न रहाइ ॥१५०॥

॥ राग सिंधूउ ॥

सात वरसनइ साजनइ ॥ गोरीडां दलि घण घाइ ॥
 गढपति गढरोहइ भयुं ॥ चुपटमल चहुआण ॥१५१॥
 समीआणु सुरताणी साहण आवी आंए ॥ कुररि कोडाली छूटडी ॥
 वली मेलानु कमण वलामणि ॥ समीयाणे ॥१५२॥

॥ आंचली : ॥

भाइलि भेद देखाडिउ ॥ सरोवरें करिउ विणास ॥
 ए पांणि नवि पीजिसइए असूरे हिव पुगी आस समी ॥१५३॥

जलविण खिण जीवीइदे ॥ जल जीवन जगमांहि ॥

जिणि दिनि जल नवि पांमिइं ॥ तेणइ दिने देहडी करमाइ स० ॥ १५४ ॥

पिंड प्राणहुइं परहुंणां । दो दिवस पांच कइ सात ॥

५ सांतल कहिसूणि सुंदरी ॥ हवि हुइती देसाउरि वात समी० ॥ १५५ ॥

सांतल तणी अंते उरी ॥ रांणि नारिंगदे निरवांण ॥

पांचक्री प्रेमा देवडी ॥ सइंदलि सुणी सुरताणी समी० ॥ १५६ ॥

॥ समी० चूपइः ॥

अवधि पुहतु एतु काल ॥ गई आकाशि धूम विराल ॥

सांतली भगुजीमाकलु ॥ पातसाह कहि सिहुं भलुं ॥ १५७ ॥

इम जाणे साचइ अहिनाणि ॥ मइं नवि मारिउं निश्चि जाणि ॥ ॥

पातसाहि ईम कहावी वात सांतलनइं आपुं गूजरात ॥ १५८ ॥

जु अल्ल आवी सांतल मिलइ ॥ मरण तणु भय निश्चि टलइ ॥

५ आपुं प्राण न यूकुं माण ॥ लाजइ साखतणी बाहूण ॥ १५९ ॥

लोक उतार्या करी उपाय ॥ राउत सेवे पडाऊथाव्य ॥

पहिलू पूजा सालिग्राम ॥ हइई धर्युं रांमनुं नांम ॥ १६० ॥

करी सनांन उगवीआ वाल ॥ कंठि धरि तलसीनी माल ॥

राउत सेवे एकमना थया ॥ चालि कटकि तोरकइ गया ॥ १६१ ॥

कटक मांहि तेजी पाखर्या ॥ तिहां हाथी जो साह्या धर्या ॥

आविउ पातसाह सइं दलिइं ॥ हींदू तुरक बे टोडे मिलइ ॥ १६२ ॥

उड्यू लोह न लाभइ पार ॥ राउत भला करइं हथीयार ॥

जिस्युं युध रावणनि रांम ॥ जिम वासुदेव असुर संग्राम ॥ १६३ ॥

हींदू सवि एकमना भडइं ॥ पोसाता पाय करणि पडइ ॥

५ जिणिबुहरदल साहमु भड्यु ॥ घणे घाय सांतल रणि पड्यु ॥ १६४ ॥

साहस प्रभावि एतली आहि ॥ राउत भडी रद्या रणमाहि ॥

सांतल तणुं रुधिर सुरतांणि ॥ वयुं वीरायतन खांणि ॥१६५॥

पद्म ज्ञाभ पंडित मति कही ॥ बीजा खंड समापति हुइ ॥

इति कान्हडदे चतुर्थखंड द्वितीयखंड समाप्त. :२

बीजाखंड तणुं आरंभ ॥ बोलइ पद्म नाभ कवि वंभा ॥

समीयांणे चडीउ सुरतांणि ॥ जिहां हतु सांतल चहूआण ॥१॥

लीधुं गढ आपुं अभिमान ॥ कान्हड भणी मोकल्युं प्रधान ॥

पातसाहि एहवुं कहाविउं ॥ एक दुर्गमइ प्राणि लीउं ॥२॥

कइ अन्न आवी करे सिलाम ॥ कइ प्राणि छंडाविसुं ठाम ॥

गया प्रधान सरि करिउ पसाउ ॥ जई भेटिउं सीभरनुं राउ ॥३॥

आव्यां सुरतांणी प्रधान ॥ सभा सिदूराय दीधु मान ॥

कुल प्रधान पछ्या चहूआण ॥ किर्युं वचन कहाव्युं सुरतांणि ॥४॥

इस्युं प्रधान कहि तेणि समइ ॥ सुरतांणी दल कुंण अंगमइ ॥

जासतणुं भूतलें भडवाउ ॥ जेणि वसि कीधा रांणाराउ ॥५॥

जासुतणइ तेजि आठ लाख ॥ जास तणीइगीमरनु ठाठ ॥

जासुतणइ नवनधि भंडार ॥ जेह भडंतां नावइ हारि ॥६॥

जे सरिसुं हठ नवि मांडीइ ॥ कीजइ मेल वेढि छांडीइ ॥

एहवुं वचन कहे सुरतांणि ॥ मइ समीयाणुं लीधुं प्राणि ॥७॥

तेणि धरि सौनगिरि लोस ॥ हिबइ मनमे भणसि माहरु दोस ॥

बोलिउ राय सणुं परधान ॥ थोडुं दल मोटउ अभिमान ॥८॥

सांतल सुरतांणी दल दलिउ ॥ सात वरस समीयांणे रलिउ ॥

पातसाहनइ एवडी आहि ॥ पलवावरुं सहस पलमाहि ॥९॥

(अधुन.)

一、政治
 二、经济
 三、文化
 四、教育
 五、军事
 六、外交
 七、内政
 八、司法
 九、行政
 十、其他

ગાંધીરાત શાળાપત્રના લવાજમ વિગરે નાણાં આપ્યાં તેની પહોંચ.

તા. ૧ અપ્રેલ સને ૧૫૭૬ થી તા. ૩૧ મે સને ૧૮૭૬ સુધી.

સને ૧૮૭૫ સને ૧૮૭૬ સને ૧૮૭૭

સોરઠ પ્રાંતના સ. ડે. એ. ઇ. ની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૬-
રાજકોટ સ્ટેશન સ્કૂલના મા. તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૦-૦
આદરી આણાની સ. ગુ. નિ. મે. ની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૬-૦
રાજકોટ એચ સ્કૂલના હેડમાસ્તરની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૦-૦
બરુચ અંગ્રેજી સ્કૂલના હેડમાસ્તરની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૬-૦
મે. હાલાર પ્રાં. સ. ડે. એ. ઇ. ની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૧૦-૧૦-૩
અમદાવાદ તાલુકદારી સ્કૂલના તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૦-૦
બુકસેલર હામોદર હામોદરની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૦-૦
અંબાયતની સ. ગુ. નિ. મે. ની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૬-૦
સાદરા તાલુકા સ્કૂલના માસ્તરની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૦-૦
સોહાર એ. મ. સ્કૂલના હેડમાસ્તરની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૬-૦
ભાઈડા તાલુકા સ્કૂલના માસ્તરની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧-૦-૦
મે. રાષ્ટ્રપુરના નવાબ સાહેબની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૧૫-૬	૦-૦-૦
મે. નવાનગરના હોવાન સાહેબની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૨-૪-૬
મે. એડા વિ. ડે. એ. ઇ. ની તરફથી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૨૧૪-૮-૦
મે. સુરત દક્ષિણ. વિ. ડે. એ. ઇ. ની તરફથી	૦-૦-૦	૨૬-૮-૬	૦-૦-૦

૦-૦-૦ ૨૭-૮-૦ ૩૪૦-૪-૬

ગુજરાત શાળા પત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:
JULY 1877.

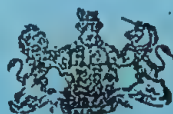
પુસ્તક ૧૬ મું.

જુલાઈ

અંક ૭ મો.

મે'તા છ બહુ મોટું વૃક્ષ, તામ તેમ છે કામ:-
કર અંતે મન લેવનો, અરી એતિ પરિ હામ.

અનુક્રમણિકા	પૃષ્ઠ	Contents	Pages
પંડિત નાનસિંઘ.....	૧૪૫	Pandit Nansing	145
શિક્ષાપદ્ધતિની સમજૂતી.....	૧૪૮	Notes on Teaching.....	148
કેળવણી આતાની અગત્ય.....	૧૫૫	Educational Intelligence	155
પરચુરણ.....	૧૫૬	Miscellaneous.....	159
કાહાનદે પ્રબંધ	૧૬૩	Kahande Prabandh.	161

(કેળવણી આતાના હુકમથી)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં પુનાઈટ્સ પ્રિંટિંગ અને

બનરલ એલન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં

રણજીડલાલ ગગારામે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

(મૂલ્ય ૧૨સે રૂ. ૧. અગાઉથી)

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

1892

NEW YORK

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

ગૂજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક. ૧૨ મુ.

જુલાઈ સને ૧૮૭૭.

અંક ૭ મો.

પંડીત નાનસિંઘ.

હિંદુસ્તાનનો એક અપ્રસિદ્ધ અને રંક પુરૂષ એકદમ દુનિયામાં મહા કીર્તિત થઈ રહ્યો છે. એનું નામ સઘળા સુધરેલા દેશમાં જાહેર થયું છે, અને દુનિયાના પંડીત વર્ગમાં તેની મણના થઈ છે. આ પાંચી કયા દેશીને જ્યાંમાં જ્યાં આનંદ ઉત્પન્ન નહિ થાય? અને આ પાંચી કોના મનમાં સહજ કલ્પના એમ નહિ હો કે આ દેશમાં ધણા રત દંકોઈ રહ્યાં હશે, પણ તે યોગ્ય ઉત્તેજનન મળવાના કારણથી અંધારામાં ને અંધારામાં રહે છે, અને પોતાને, દેશને, તથા જગતને ઉપયોગી થઈ શકતા નથી?

વિલાયતમાં જૂગોળવિદ્યાના શાધને ઉત્તેજન આપનારી એક મોટી સભા છે. તેને “રાયલ જીઓગ્રાફિકલ સોસાયટી” કહે છે. એના સભાસદ થવું એજ એક વિદ્વાન વર્ગમાં મોટું માન ગણાય છે. એ સભા દરવર્ષે જૂગોળવિદ્યાની જે પુરૂષ ધણામાં ધણી સેવા બજાવે છે તેને ધનિમ દાખલ એ “રાયલ મેડલ” એટલે પાદશાહી આંદ આપે છે. તેને ઇંગ્લાંડમાં નહિ પણ સઘળી સુધરેલી દુનિયામાં શાધકો મોટામાં મોટું માન ગણે છે. એ સભા નામ અથવા જાત જોતી નથી, પણ સઘળી રિયતિના અને સઘળી પ્રજાના યોગ્ય પુરૂષોનેજ શાધી શાધીને ધનિમ આપે છે. આજ પર્યંત જે લોકોને એ આંદ મળ્યા છે તેની ટીપ જોતાં તેમાં જૂગોળવિદ્યાના અરેખરા શાધકોનાં નામ માલમ પડે છે. આ વર્ષે આતે જે આંદ આપવામાં આબ્યા છે તેમાં આપણા એક દેશી,

પંડિત નાનસિંધનું, નામ આપ્યું છે. આ પંડિતનું વૃત્તાંત નીચે પ્રમાણે
૪થી મનું ટાંકિસ આપે છે:—

આ આપણુદિનો પંડિત જેણે આ કાળના કોઈપણ પુરુષ કરતાં
આપણા એશિઆ સંબંધીના ખરા જ્ઞાનમાં ધણો વધારો કર્યો છે, તે
હિંદુસ્તાનમાં જેટલા ભૂગોળ શાસ્ત્રીઓ ઉત્પન્ન થયા છે તેમાં સર્વાત્તમ
અને સૌનો અગ્રણી છે એમ પણ કહી શકાય. એનાં પરાક્રમ, આફ્રિકા-
ખંડમાં સ્પેક, ગ્રાંટ. પેકર, અને કમિરને જે કર્યો છે તેના જેવાજ,
અને ઓછામાં ઓછા તેટલા અગત્યના તો છેજ. એણે એક એવું કાંઈ
સિદ્ધ કર્યું છે કે જેમાં ધણાખરા ઇંગરેજો નિશ્ચય નિષ્ફળ થાત, અને
આપણા મહા વિખ્યાત શાધકોમાં જે ગુણની આપણે પ્રશંસા કરીએ
છીએ તે, ન કેટલાએક ગુણ જે તેમનામાં કમી માલમ પડ્યા છે તે સં-
ધળા ગુણો એણે આ મહાખારત પરિશ્રમમાં પ્રગટ કર્યા છે. હિમત અને
ધીરજ, સહન શક્તિ અને ખંત, એ ગુણોની સાથે એનામાં સંપૂર્ણ જ્ઞા-
તચિત્ત, અગમજ્યુદ્ધિ, અને કામ કાઢાડી લેવાની કળા એ જોઈએ તેવાં
મજલાં હતાં. એકલો, કોઈની હુંફવિના, ઇંગરેજના રક્ષણથી છેક દુર,
વહેમી અરધા ભંગલી લોકોમાં અને અદેખા તથા આપખૂદી રાજ્યો-
માં, શાસ્ત્રીય યથાર્થ યોગ્યતાની સાથે અવલોકન કરતો કરતો જે દેશનું
શાધન કરવા એને પસંદ કર્યો હતો તેમાં તે સ્થિર ડગલે આગળ વધ્યોજ
ગયો, અને ભૂગોળવિદ્યાનું એટલું વિસ્તીર્ણ અને યથાર્થ જ્ઞાન એણે
આપણને આણી આપ્યું છે કે તેનો મુકાબલોજ કોઈ સાથે થઈ શકતો
નથી. એ પણ કહેવું જોઈએ કે બીસ વર્ષ કરતાં વધારે મુદતથી એ
એના ભૂગોળશાધનના કામમાં રોકાએજો છે; અને એમાંનો ધણો વખ-
ત તો તે હિંદુસ્તાનના ત્રિકોણમિતિ માપણીના કારખાનામાં ચાકરી કર-
તો હતો, તે છતાં પણ એની મહેનતનું ધણું ફળ તો આત્મસંતોષ એજ
હતું. ફક્ત એને મહિને ૭ પૌડ મળતા હતા, અને હાલ વર્ષે ૫૦ પૌડનું
પેન્શન મળે છે! વિદ્યાના આ નિર્દેખી ઉપાસકને વધારે દ્રવ્યપ્રાપ્તિ કર-
વી જોઈએ એ હાલ સવાલજ નથી, પણ જે માન કોઈ પણ સરકારી
નોકરીથી મળી શકતું નથી, તે એને મળ્યું તેને વાસ્તે એ અને એના
દેશીઓ મગરર થવાજ જોઈએ.

નાનસિંધ કુમાઉતના પાહાડો પ્રાંતનો વતની છે. છેક સને ૧૮૫૬માં નાનસિંધે પોતાના શોધક ચરિત્રનો આરંભ કર્યો. લાડક અને કાશ્મીરમાં શોધ કરવા જનારા ગહસ્થોની પાસે તે નોકર રહ્યો, પણ પાછળથી કેળવણી ખાતામાં ગયો અને કેટલાક વર્ષ સુધી પોતાના વતનની પાસે કોઈ નિશાળનો હેડમાસ્તર થઈ રહ્યો. ૧૮૬૩માં કરનલ માંટગમરી જોણે દે-શીએને શોધના કામને સારૂ ખાસ કેળવણી આપી છે તેણે નાનસિંધના ગુણ જોળખ્યા. આ વખતે એને પંડીતનું ઉપનામ મળ્યું હતું. આ વખતથી એ પોતાની બુદ્ધિને અનુસરતા કામમાં રાત દાહાડો મચ્યો રહ્યો. એના પહેલાં જ મોટા પ્રવાસમાં એણે લાસાના અક્ષાંશ રેખાંશ મુકરર કર્યો, અને સાંપ નદીના મૂળથી તે હિમાલયના પ્રદેશમાં આવે છે ત્યાં સુધી તેની માપણી કરી. આ કામ એણે ૧૮૬૫-૬૬માં કર્યું અને એ કામ કેટલું મોટું હતું તેનો વિચાર આ વાત ઉપરથી આવશે. આ વખત લગી મોટા ટીબેટનું ભૂગોળસ્તાન ખરેખર અને આપણી તરફનું કાંઈ જ નહોતું. માત્ર ૧૮૧૨માં ટામસ માનિંગ નામના ઇંગરેજે ત્યાં પ્રવાસ કર્યો હતો. સાંપ નદીની પેલી તરફ માત્ર એ જ ઇંગરેજે જઈ આંખ્યા હતા. આપણા ટીબેટના નકસા, કોઈ સાંભરીને આશ્ચર્ય પામશે કે, બૌદ્ધ જતિઓની માફતે ૧૭૦૮માં પેકીનનના નેશ્વરુષ્ટ પાદરીઓએ ચીનાઈ રાજની જે માપણી કરાવી હતી તેને જ આધારે રચાએલા છે. મોટે આ પંડીતે જે મહત્કર્મ કર્યું તે એ છે કે જે જમાનાની પૃચ્છક બુદ્ધિને અંધકારનો પડછે નડ્યા કરતો હતો તે એણે પોતાને હાથે વેગળા કીધા છે. વાર્ન હેસ્ટિંગ્સે ટીબેટના રાજ્યકર્તાઓ સાથે વ્યવહાર ચાલુ કરવાની તત્તજવી જ કરવા માંડી હતી, પણ પાછળથી નેપાળ અને ટીબેટ વચ્ચે કુળ્લો ઉડવાથી પેકિનના દરબારથી એવો ઠરાવ થયો કે હિંદુસ્તાન તરફના મુસાફરોને લાડક, નેપાળ, ભુટાન, અને સિખીમને રસ્તે દેશમાં આવવા જ ન દેવા. વર્ષના ઘણા ભાગ સુધી તો એ ખીણો ખડ્ડના ટુંગરથી ભરાએલી જ રહે છે, અને તેની સાથે આવી રાજ તરફની શક્તિ બંધી થઈ એટલે ટીબેટમાં પગલું મુકવું એ અશક્ય થઈ પડ્યું. તેથી ૮૦ વર્ષ થયાં ઇંગરેજોની ત્યાં જવાની ઈચ્છા નિષ્ફળ ગઈ છે. એ દરમ્યાન માત્ર માનિંગ ત્યાં જઈ શક્યો હતો. આ ઉપરથી સહજ લક્ષમાં આવશે કે

પંડિત નાનસિંઘનું કામ કેટલું અઘરું, અને એની જાણ કેટલી ઉપયોગી છે. એણે લાસાની સ્થિતિ અને ઉંચાઈ માપી, અને સાંપુની આખી ખિંડમાં તે ફરી વળ્યો.

૧૮૬૭માં ટીબેટમાં ચોકલંગની સોનાની ખાણો તપાસવાને અને મોકલ્યો, અને ૧૮૭૩ માં સર ડગલાસ ફારસિયની સાથે ચારકંદ ગયો. એ વર્ષના ઉત્ક્રાણમાં તે પાછો પોતાના પરાક્રમ સ્થળે આપ્યો. સાંપુની ઉત્તરે, અને તેની સમાંતરજ મહાસરોવરના પહાડાની જે રજાદુ છે તેને રસ્તે ટીબેટ દેશ સઘળો જોઈ જવાના અને હિંદુસ્તાનમાં આસામ માર્ગે આવવાના વિચારથી તે સહ આગળથી નીકળ્યો. કેવળ નહિ જણાવેલા મુલકમાં એણે ૧૨૦૦ માઇલની મુસાફરી કરી, અને એ સઘળે રસ્તે તે એવી ખગોળનિરીક્ષા કરતો આવ્યો છે કે ટીબેટનો નકસો રચવાનો હવે આપણને પાકો પાયો મળ્યો છે. એ પંડિતે મુસાફરીમાં ૨૬૭ ટુકાણે અક્ષાંશ લીધા છે, અને ૪૬૭ ટુકાણે તે પ્રદેશની દરિયાથી કેટલી ઉંચાઈ છે તે માપી છે. એણે ટીબેટના તથા ઉત્તર હિમાલયના સરોવરસમુદાયનો વિસ્તાર તથા સ્વભાવ મુકરર કર્યો છે. એણે અશ્વપુત્રના માર્ગની વધારે માપણી કરી, અને હિંદુસ્તાનમાં આવવાનો નવો માર્ગ જાણી કહાડ્યો. આ એનું છેલ્લું પરાક્રમ છે. તાર પછી એ ૫૦ પૌંડનું પેન્સન લઈને વિદ્યાતિમાં ખેડે છે.

શિક્ષાપદ્ધતિની સમજુતી.

પદ્ધતિ પ્રકરણ,

પદ્ધતિ શબ્દ હાલ ઘણા જૂદા જૂદા અર્થમાં વપરાય છે. આખું જે શિક્ષણશાસ્ત્ર છે તેને પણ પદ્ધતિ કહે છે, અને અધ્યાપનની જે જે રીતિઓ (સૂચક અને બાખ્યાન, તેનેજ કેટલા પદ્ધતિ કહે છે. તેમજ પ્રશ્નોત્તરોદિ જે શૈલીઓ છે તેને પણ પદ્ધતિ કહે છે. અહિંયાં એ શબ્દ એના અતિ વિસ્તીર્ણ અર્થમાંજ રાખેલો છે, અને તેના જે બીજા સંકોચિત અર્થ થાય છે તેને માટે બીજા શબ્દ રાખ્યા છે.

૧. મળાવવાની રીત રીતિઓ છે:—સૂચક રીતિ અને વ્યાખ્યાન

રોતિ.

૨. જે જ્ઞાન વિદ્યાર્થીને પ્રાપ્ત કરાવવું છે, તે પોતાની મેલેજ તે શોધી કઢાઈ શકે. એમ જે મળાવવાની રીત તેને સૂચક રીતિ કહેછે.

તેને સંયોગીકરણ રીતિ કહેછે તે આજ. જાણીતા ઉપરથી અજાણ્યા ઉપર લઈ જવાની રીત પણ આજ.

૩. અજાણી વાત મળનારને પ્રથમ પોતેજ કહેવી અને તે વિષે પછીથી જે સમજુતી આવવી તેને વ્યાખ્યાન રીતિ કહેછે.

વ્યાખ્યાન રીતિને પ્રથમરણ પ્રકાર પણ કહેછે, કેમકે એમાં એક અજાણી સત્યતા બહુનારની આગળ મૂકી તેના કડકે કડકા પાડી તે શા માટે સાચી છે તે બતાવવામાં આવેછે. અજાણી સત્યતાના કડકા પાડેછે ત્યારે જાણીતાં સત્ય નજરે પડેછે. સંયોગીકરણ રીતિમાં પ્રથમ જાણીતાં સત્ય એક પછી એક બહુનારની આગળ મૂકવામાં એવી રીત આવે છે કે તેને પોતાની મજેજ તે અજાણી સત્યતા સૂચી આવે છે. એ માટેજ એને સંયોગીકરણ રીતિ કહેછે.

આ જે રીતિઆનું યથાર્થ જ્ઞાન એટલું બધું અગત્યનું છે (આખી શિક્ષણશાસ્ત્રનું એજ - હૃદય છે) કે તે વિષે દાખલા આપી સવિસ્તર ખુલાસો આપવો જોઈએ.

ધારો કે હાલકુત બાકરણમાંથી નામના પ્રકારે શીખવવા છે. અધમ મહેતાજી તો એટલુંજ કહેછે કાલે ૩૧ મી કલમ ગોખી લાવજો, બીજા દહાડે તે કવિતાનો મુખ્ય પાઠ લેતો હોય તેમ ગોખી આવ્યા છે કે નહિ તે પ્રત્યેકને પૂછીને તપાસી જાયછે, અને કદાપિ ચોપડી બહારના એક જે ઉદાહરણ પૂછે તો એના બાપનાં પૂરાં ભાગ્ય સમજવાં. પણ આતો ફંશી-

ફંઆ રીતે શિક્ષકે શીખવ્યું શું? આતો પરીક્ષા થઈ. દલગીરીની વાત છે કે કેળવણીઆતામાં એવા ઘણા માણસો છે કે જે આ રીતેજ પોતાનું કામ કર્યા જાયછે, અને સ્વપ્નામાં પણ વિચાર કરતા નથી કે આપણે શિક્ષક કહેવાયા છતાં વરસના ત્રણસેને પાંસેડે દહાડા ઇન્સ્પેક્ટરનું કામ કર્યા જઈએ છઈએ. કાંઈ પણ નવું જ્ઞાન આપવું તેનું નામ શીખવવું છે. આતો બાળકો પોતાની મજેજે શીખેછે, અને આજસુ શિક્ષક તે તપાસવું એજ પોતાનું કામ સમજેછે.

ખવવાની સૂચક કે બાખ્યાન એકે રીત નથી. એતો મૂર્ખ, એટી, અને નિરસાહી માણસને પોતાનો કાળ મિથ્યા કહાડવાનોજ એક માર્ગ છે. આ રીતે વર્તનારો મહેતાજી પાંચ દશ કલમો તૈયાર કરવાની ઘણીવાર આપે એમાં શું આશ્ચર્ય ? એમ તે બે મહીનામાં બાકરણ પૂરું કરી જાય છે, પુનરાવર્તન કરાવ્યા કરે છે, અને પછી જ્યારે છોકરાને કાંઈ આવડતું નથી એમ પરીક્ષામાં સિદ્ધ થાય છે, ત્યારે તે મૂર્ખા બહુનારની જુદીનો વાંક કહાડે છે અથવા કહે છે કે બાકરણનો વિષયજ એવો છે. પણ એને સૂઝતું નથી કે હું બાકરણ શીસ્સવતોજ નથી તો એને આવડે ક્યાંથી ? કહેવાની મતલબ એ છે કે એતો સૂચક કે બાખ્યાન એકે શીખવવાની રીત નથી, એ શીખવવુંજ નથી.

વ્યાખ્યાનરીતિે શીખવનારો આ પ્રમાણે કરે છે:—પ્રથમતો ૩૧ મા કલમ કડકે કડકે વાંચે છે અથવા વંચાડે છે. પછીથી કહે છે કે તમે જાણો છો કે વિભક્તિ અથવા બહુ વચન લગાડવાને સારું નામની ઉપર પ્રત્યય લગાડવા પડે છે, પણ કેટલાંએક નામ એવાં હાય છે કે તેના ઉપર પ્રત્યય લગાડવા પહેલા તેના રૂપમાં ફેરફાર કરવો પડે છે. એને પહેલા પ્રકારનાં નામ કહે છે. પછી તે એ કલમનો પહેલો ભાગ ફરીથી વાંચે જાય છે, અને તે વેળા છોકરો એ શબ્દના છોકરાથી અને છોકરાઓ એ રૂપો કરતાં શી રીતે ફેરફાર કરવો પડ્યો તે સમજાવે છે. પછી બે ચાર ઉદાહરણ બીજાં લખને એ નિયમ શી રીતે લાગુ પડે છે તે બધાને બતાવે છે, એટલું થઈ રહ્યા પછી એ કલમોનો બીજો ભાગ વાંચી સમજાવે છે કે જેમાં ઉપર કહ્યો તેવો, ફેરફાર થતો નથી તેને બીજા પ્રકારનાં નામ કહે છે. અને ફેરફાર થાય તે પહેલા પ્રકારના અને ન થાય તે બીજા પ્રકારના એવું છોકરાંએને યાદ રખાવી પોતાનો પાઠ પૂરો કરે છે.

શીખવવાની આ રીત ઉપર કહું તેના કરતાં અલબત્ત બહુજ સારી છે, જેમકે થુલ્ય કરતાં ગમે તે રકમ લખએ તે અનંત ગણી મોટી થાયજ. આ રીતે છોકરાં કેટલું શીખી શકે ખરા, પણ તે નાની ઉંમરના, ચપળ ચિત્તના, અને કાચી જુદીના હાય તો તેના મનમાં એ વાત પૂરી ઠસે નહિ, અને થોડા વખતમાં ઘણું કરીને જેટલું થોડું સમજ્યા હાય તે પણ વીસરી જાય. એવાને માટે તો સૂચકરીતિજ ખરે-

ખરી કાયદા ભરેલી છે.

સૂચક રીતે જાણનારો ચતુર શિક્ષક જૂદીજ રીતે પોતાનો પાઠ આરંભે છે. તે વ્યાકરણ તો હાથમાં લેતોજ નથી. અને ૩૧મી કલમ શીખવેલી છે એટલું પણ તેને કહેતો નથી. એનો છેક જાણીતી વાતથીજ શરૂ કરે છે. વિભક્તિના અને બહુ વચનના કયા પ્રત્યય છે અને તે શી રીતે લગાડાય છે તે દાખલા ઉપર દાખલા લખેજ બતાવવા મંડી જાય છે. એમ કહેવામાં છોકરાંઓ પોતાની મેજેજ એટલું સમજતાં થાય છે કે નામની ઉપર પ્રત્યય લખી દીધાથી વિભક્તિ તથા બહુ વચનનાં રૂપ થાય છે. માણસ, ઘર, ચોપડી, લાકડી, વગેરે શબ્દો ઉપર પ્રત્યય લગાડતાં તેમને ખરાખર આવડ્યું કે તુર્ત તે છોકરો શબ્દ તેમની આગળ મૂકે છે, અને તેને જ્યારે કોઈ વિભક્તિ લગાડવા જાય છે ત્યારે કોઈ ફેરફાર કરવો પડે છે એ તેમને પોતાની મેજેજ જાણતા કરે છે. બહુ વચનના પ્રત્યય લગાડતાં પણ એમજ થાય છે તે પછીથી બતાવે છે. આટલું કર્યા પછી છોકરાંઓ સમજે છે કે માણસ અને છોકરો એ બે નામ તો છે. ખરાં, પણ તેના પ્રકાર જૂદા છે. આ વેળા તે ૩૧મી કલમ વાંચી જાય છે અથવા તેનો ભાવાર્થ જાહેર કરી જાય છે, અને ભાષાનો આ નવો નિયમ આપણે આજ શોધી કહાડ્યો તે તમે યાદ રાખજો, એમ કહી પોતાનો પાઠ પૂરો કરે છે.

દુનિયામાં જે જે શોધ થયા છે અને થાય છે તે સઘળા આ રીતેજ પોતાની મેજે નવું જ્ઞાન મેળવવાનો આજ શક્ય માર્ગ છે, અને તેથી એ માર્ગ જવાની જુદીને ટેવ પાડવી એજ ખરી કેળવણી છે, એમાં કોઈ શક નથી. આપજુદિવાળા પુરૂષોને એજ માર્ગ જ્ઞાન મેળવવું ગમે છે, અને એ માર્ગ મેળવેલા જ્ઞાનના જેવું બીજું કોઈ પણ જ્ઞાન સચોટ નથી.

૪. સૂચક રીતે સ્વાભાવિક, વિચાર શક્તિને કેળવનારી, રસિક, તથા વાલ્ક્રોને મળાવવામાં અવશ્યની છે.

આ રીતે વિના કદાપિ એકાદો વિષય બાળકને જાણાવી શકાય, પણ કેળવણી એટલે વિચાર શક્તિ ખીલવવાનું જે સુખ્ય કામ તેતો નજ

ચર્ચા શકે. જે દેશમાં શાધકબુદ્ધિના પુરવો ઉત્પન્ન કરવા હોય, તોતો બાળપણમાં સૂચકરીતિએ જ ભણાવવું જોઈએ.

૬. વ્યાખ્યાન રીતિએ શીલવતાં થોડો વચ્ચે લાગે છે, અને એ પાકી ઠરેલ બુદ્ધિના માણસોને અનુકૂળ છે.

વખત થોડો લાગે છે, અને શીખવનારના મનને મહેનત થોડી પડે છે એ જ કારણને લીધે આજસુ શિક્ષકને વ્યાખ્યાન રીતિ બહુ પસંદ પડે છે. શિક્ષક આજસુ કે ઉત્સાહી છે તે ઘણું કરીને તે જ રીતિએ શીખવતો હોય તે ઉપરથી માલમ પડે છે. ઉત્સાહી શિક્ષક પદ્ધતિ ન શીખ્યો હોય તો પણ પોતાની સ્વબુદ્ધિથી જ સૂચકરીતિએ શીખવવા લાગે છે, અને પદ્ધતિ શીખેલો પણ મંદસ્વભાવનો માણસ આપોઆપ થોડું વખતે વ્યાખ્યાન રીતિમાં જ નહીં ઠરે છે.

એ રીતે પદ્ધતિના ગ્રંથોમાં વ્યાખ્યાન રીતિ બહુ નિંદાય છે તે છતાં તે સર્વ કાળ સાગ કરવા જોગ છે એમ નથી. વખતનો ખચાવો થાય છે એ પણ ધ્યાનમાં લેવા લાયક એનો એક કારણ છે, અને બીજું જો ભણનારની બુદ્ધિ પાકી અને ઠરેલ હોય તો તેને એ રીતે શીખવતાં ઘણો ફાયદો થાય, ભૂમિતિનો નિઃશય વ્યાખ્યાન પદ્ધતિએ શીખવવાનો એક ઉત્તમ નમુનો છે, અને તે જગ્યામાં જ્યાં કેળવણી આપી શકે છે, એ એક જાહેર વાત છે. મોટે વ્યાખ્યાન રીતિએ મન કેળવી શકાય નહિ, એમ જ કહીએ તો તે ખોટું છે. પણ મહેતાજીને તો બહુ ધા કાચી ઉમરના બાળકોને જ શીખવવાનું છે, અને બાળકોને તો વ્યાખ્યાન રીતિએ ન જ કેળવી શકાય એમાં કાંઈ સંદેહ નથી.

રસિકતામાં તો વ્યાખ્યાન રીતિ બધાને મોટે કાંઈ ઉતરતી છે જ. એ જ કારણથી ભૂમિતિ ઘણાને અપ્રિય લાગે છે, પણ મોટી ઉમરનાં અપ્રિય લાગે તારે તો જાણવું કે બુદ્ધિનું ઠરેલપણું એટલું એનામાં આવ્યું છે. પાકી બુદ્ધિવાળાને વિચાર કરવા ઉપર અભાવ હોવા જોઈએ નહિ. પણ બાળકને તો ખરેખરે ત્યાં સુધી વ્યાખ્યાન રીતિએ ન જ શીખવવું જોઈએ.

નિઃશય કરીને બધી જાતના બોધનગ્રંથો વ્યાખ્યાન રીતિએ જ લખાયા છે હોય છે મોટી ઉમરના માણસને બોધ કરવાની બધે એ જ એક સામાન્ય રીતિ છે.

બાપ્પાન રીતિએ શીખતી શકાય એવા વિષય હોય, તોપણ તેમાં થોડી ધણી સૂચક રીત ભેગવી ભેદએ કે બાળકનાં મન યાત્રી ન લાય. અને તેને રસ ઉપજે.

૬. તેથી સૂચકરીતિજ નિશાલમાં વહુધા વાપરવા યોગ્ય છે.

સૂચક રીત એટલી બધી કઠિણ છે કે તે સંબંધી નાચેના નિયમો હમણાં ક્યાનમાં રાખ્યા હોય તો શિખાઉ શિક્ષકને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે.

૧. અર્ધા કલાકમાં શીખતી શકાય તેટલોજ વિષય રાખવો, અને થોડું પળ પાકુ શીખવવું એમાંજ મહેતાજીને પરિણામે લાભ થાય છે. આ નિયમ શિખાઉ શિક્ષક બરાબર સમજતા નથી, વિષય ખૂબી પડશે તેની તેને બહુ ધારતી રહે છે અને તેથી બહુ લાંબો વિષય રાખે છે. એથી એને બહુ દોડાદોડી કરતી પડે છે, અને કોઈ પણ પાકું શીખવાઈ નથી. સૂચક પદ્ધતિ બરાબર ન આવડતી હોય તો વિષય ખૂબી પડે એ વાત સંભવિત છે, પણ બધાં સૂચક પદ્ધતિજ શિક્ષકે શીખાવી છે ત્યાં આમ કરવાથી શો ફાયદો છે. જો નોટ બહુ લક્ષ આપીને કરી હોય, તો વખત ખૂબી પડે નહી. શીખાઉએ કદી પણ સંક્ષિપ્ત નોટ કરતી નહિ. પૂર્ણ નોંધજ કરવી, અને તેમ કરેશો તો જ ચાર વખતનાં અનુભવ ઉપરથી ભેજો કે વિષય ખૂબી પડે છે કે નહિ. વિષય ખૂબી પડતો માલમ પડે તો વિષયમાં વધારો કરવા કરતાં નોટનો વિસ્તાર વધારવો, એ શીખાઉને માટે વધારે સલામતી ભરેલું છે. —સૂચક રીતિએ ધણીમાં ધણી અર્ધા કલાકનોજ પાઠ બાળકે લઈ શકે છે. જો સમયપત્રકમાં કોઈ વિષયને વાસ્તે વધારે વખત ડરવેજો હોય, તોપણ શીખવવામાં તો અર્ધા કલાકજ રાખવો. બાકીનો વખત તે વિષયનો પાછલો ભાગ પૂછવામાં કહાડવો. સૂચકરીતિએ તો શીખવાયજ છે, પણ તે બાળકોએ તૈયાર કર્યું કે નહિ તે જાણવાને માટે બીજા વખતની જરૂર છે. એ ખોટા આવીલા વખતથી પૂરી પડે છે. ૨. જાણોતી અને સહેલી વાતથી પાઠ ચાલુ કરવો. આ કરવાને માટે જે વિષય શીખવવો હોય તેનું : પ્રથમરણ કરતાં આવડવું ભેદએ. પ્રથમરણ કરતાં જે જાણીતા અને સહેલાં સત્ય

માલમ પડે તે લેવાં, અને તે એવાં અનુક્રમે ગોઠવવાં કે તે ઉપરથી ને અખણું સત્ય શીખવવું છે તે બાળકને સૂચી આપે. ૩. જાણીતી વાત ઉપરથી પગથીએ પગથીએ ચઢતા જવું ઉપર ને અનુક્રમે ગોઠવવાનું કહ્યું તે પ્રમાણે ગોઠવીને બે શિક્ષકે નોટ કરી હશે તો આ કામ અધરૂં નહિ લાગે. ૪. વાઝકની સમજવાની શક્તિ કેટલી છે તેનો નોટ કરતી વખત ને શીખવતી વખત, અને પાઠઢાંચી પણ વહુજ વિચાર કરવો. આ વાતનો વિચાર ન હોવાને લીધે ઘણા શિક્ષકો મહેનત કર્યા છતાં પોતાના કામમાં ફતેહ પામતા નથી. સૂચક રીતિએ શીખવવામાં તો બાળબુદ્ધિમાં પેસી બેવાની શક્તિ શિક્ષકમાં અવશ્ય જરૂરની છે. પાઠ આપી રહ્યા પછી બે શિક્ષક દુરસદને વખતે દરોજ વિચાર કરે કે છોકરા સમજશે એમ મેં ધાર્યું હતું પણ કઈ કઈ બાબતોના ઉત્તર ન આપી શક્યા, તો થોડા વખતમાં તેનામાં આ શક્તિ આવશે. આગળથી નોટ કરવી એ જીવું ઉપયોગી છે તેવુંજ પાછળથી આ વિચાર કરવો એ પણ ઉપયોગી છે. ૫. સૂચક રીતિમાં શિક્ષકને કહી દેવું પડે એના જેવું બીજું કાંઈ પણ શરમ મરેલું નથી. બે વિષયને ગોઠવવાની ને પાપરીઅંધ ઉપર ચડવાની ચતુરાઈ નહિ હોય, અથવા બાળક કેટલું સમજી શકે છે તેનું યથાર્થ જ્ઞાન નહિ હોય, તો શિક્ષકને કહી દેવું પડેજ, પણ કેટલા તો સૂચક રીતિમાં કહી દેવું એ મોટો દોષ છે તેજ સમજતા નથી, અને નોટમાં પણ કેટલો કહી દેવાનો ભાગ લખી લાવે છે. તેણે યાદ રાખવું કે એ કે અક્ષર કહી દેવાનો નથી, પણ સૂચક રીતિમાં સઘળું બાળનારાઓની પાસેથીજ કઢાવવાનું છે. શિક્ષકનું કામ પ્રશ્ન પૂછ્યા જવું એજ છે, પણ તે પૂછવામાં એવી ચતુરાઈ બોધએ કે ધારેલો વિષય પોતાની મેજેજ છોકરાઓના મોમાંથી ચાલ્યો આવે. “અડચણ ખસેડવી નહી, પણ ખસેડતાં શીખવવું,” “છોકરાને પોતાની મેજે સૂચક એમ કરવું,” “નવો એક પણ શબ્દ આપ્યા પહેલાં તેની શી જરૂર છે તે બાળકે જાણવી જોઈએ,” અથવા “અર્થ પહેલાં ને શબ્દ પછી” “નિયમના પહેલાં ઉદાહરણ” “વિશેષની પછી સામાન્ય” વગેરે જે શિક્ષણ શાસ્ત્રના પ્રસિદ્ધ સૂત્રો છે તે સઘળાનો અર્થ એજ છે કે શિક્ષકે કહી દેવું નહિ પણ બાળક શોધી

કહાડે એમ કરવું. સૂચક રીતિનું એજ મુખ્ય લક્ષણ છે, અને એ જ્યાં નથી ત્યાં સૂચક રીતિજ નથી એમ નિશ્ચય જાણવું. ૬ માળા હમેશાં વહુજ સહલી રાખવી જડે. આ નિયમ સઘળી રીતિએ શીખવવામાં જરૂરનો છે, પણ આ રીતિમાં તો તે વિના ચાલે એવુંજ નથી.

કેલવણી સ્વાતાની સ્વરો.

અમદાવાદ વિભાગ.

અમદાવાદ નં. ૬ નિશાળમાં મચકુર ગામના શા. સુનીલાલ કેશવ બાલે પોતાના છોકરા કસ્તુરભાઈને નિશાળે બેસાડી છોકરાઓને ૩૨) નાં પતાસાં વહેચ્યાં.

Mayaram Sambhooram,

દી. એ. ઈન્સ્પેક્ટર અમદાવાદ વિ.

જા. નં. ૧૧૩૪.

હાલાર પ્રાંત

તા. ૧ એપ્રિલ ૧૮૭૬ થી તા. ૩૦મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૭૬ સુધી મોરબી—અંગ્રેજી સ્કૂલમાં મોરબીના એ. ઠાકોર સાહેબ તરફથી ૩૫) ગૂજરાતી નિશાળમાં મચકુરના ઠાકોર સાહેબ તરફથી ૩૧૫) તા. રા. રા. બીમજી વૃન્દલાલ તરફથી ૩૧૫) મીઠાઈના મચકુર ગામની કું ન્યાશાળામાં એ. મોરબીના ઠાકોર સાહેબ તરફથી ૩૧૦—બાયાવદ—પા. કશાળામાં આ. ગણેશ માંડણજી, ગોડલાના એ. સ્પેશિઅલ આ. પો. એન્ટ સાહેબના શિરસ્તેદાર તરફથી ૩૧ મચકુરની ગૂજરાતી નિશાળમાં કમ્પેટીના મેબરો તરફથી ૩૨૫—ખોબરી—ગોડલાના શેઠ કરશનજી જાદવજી તરફથી આના ૧૦) તથા રા. વહીવટદાર તરફથી ૩૧૫—ગણોદ—કાળાવડ કુંબાશાળાના એ. સુંદરજી હીરજી તરફથી આના ૫) નાં પતાસાં—ગોરવદર—કમ્પેટીના મેબરો તથા રા. ગીરજશંકર દવ્યાશંકર તરફથી આના ૪—સરધાર—વૈહીવટદાર કારકુન અમરશી હમરાજે કેરી વહેચી ૩૨)—રાજકોટના આ. પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ મેઘજીભાઈ સવજીભાઈ એ ૩૪)—ચાણુદાર સા. જડાશંકર જુગજીવન તથા મહાજન તરફથી

૩૨) — સરપદડ ધોળના મે. ડાકોર સાહેબ તરફથી ૩૪) ૩ માસ તથા મીઠાઈ.
 હલેડા — કોઠારી દેવજી સવજી ૩૨) — સર ધારના પૈ. અમરચી
 હુમરાજ તથા રાજકોટના પારેખ પુંબ શીરાજ તરફથી ૩૩) — રાજકોટ-
 ના પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ મેઘજી સવજી તરફથી આના ૧૦ — ચાંબડા —
 મે. રાજકોટના ડાકોર સાહેબ તરફથી ૩૫) — નેતપુર — મોરબીના મે.
 પોલીસ કમીશનર સાહેબ તરફથી આના ૧૨ — પોલીસ કમીશનર મે.
 બેરામજી સાહેબ તરફથી ૩૨) — શાહકામે તરફથી ૩૨) — વીરપોર —
 હાલાર પ્રાંતના સ. ડે. સાહેબ તરફથી ૩૨) — મે. ડાકોર સાહેબ તર-
 ફથી ૩૩) મીઠાઈ. — મેરવદર — ઉપલેટાના મહાલકારી આ. પ્રાણલાલ
 ધીરજીરામ, તરફથી ૩૦) — મોવૈયા — ૩૧) વહીવટદાર વેંદ્રાવનરાવ રાજ-
 રામ ૩૧) પટેલ હરી જીરામ ૩૧) પટેલ ૩૩) રાધવ ૩૧) પટેલ બાબુ
 મેઘજી ૩૧) શેઠ પીતાંબર ભગવાનજી ૩૧) શા. શામજી કરસનજી ૩૧)
 ખોળ જીવરાજ મીઠા ૩૧) રાજબડા માંનસિંહ ૦-૮-૦ સ્વાર પ્રાગજી
 ૦-૪-૦ હાલા ગોપાલજી. ૧-૪-૦ પરચુરણ કુલ ૩૧૦) તેમાં ૩૫) ઘ-
 ડીયાળ સાથે અનામત ૩૫) પતાસાં — ઉપલેટા ગ. આ. પોલીસ સુપ્રિ-
 ન્ટેન્ડેન્ટ તરફથી ૩૧-૮-૦ આ. મહાલકારી તથા ગામ લોકો તરફથી
 ૩૩-૧૫-૦ ગોંડળ ગૂ. મે. ડાકોર સાહેબ તરફથી ૩૨૦) ચોપડીઓ ૦))
 મણ પતાસાં ગોંડળ ખાંચસ્કૂલ — આ. ડે. એ. ઇ. સાહેબે પરીક્ષા કરી
 તે વખતે ફાજો કરી ૩૫) મચકુર પાઠશાળા મે. ડાકોર સાહેબ તરફથી
 ૩૫) મચકુર કન્યાશાળા — આ. દાજીભાઈ તા. દાજી સાહેબ તથા મા-
 સ્તર છેલચંકર તથા મેહતાજી નરભીરામે પરીક્ષા લેઈ બીજી ચોપડી
 અ. ૪ ભૂગોળવિદ્યા નં. ૮ તથા ડેપુટી આ. પોલીસીકાચ એજન્ટ દાજીભા-
 ઈ મુંદરલાલ તરફથી ૩૧) તથા ડેપુટી સાહેબે પોતાના પદરની પાંચશર
 ફેરીઓ વહેંચી — માલીયા. હાલાર પ્રાંતના આ. પો. એ. મે. સામન
 સાહેબ તથા ડાકોર સાહેબ તરફથી ૩૫) મેહતાજીને ૩૨) હોડરાઓને
 રા. નાગજી દેવકરણ માલીઆ ફેજદાર તરફથી ૦-૮-૦ મુ. કારભારી
 દલપતરામ તરફથી ૩૩) આઘાઈ. રા. ખેજાભાઈ શાભાગ્ય તરફથી ૩૧)
 મોટા વડાળા — આનંદ વહીવટદાર તથા ફેજદાર તરફથી ૩૧) અત્રેના
 રહીશ ડકર કરચનજી ડાકરશી ૩૧) આ વહીવટદાર તથા ફેજદાર તર-

કૃથી ૧) આ. કાળાવડ ફોજદાર તરફથી. ૦-૮-૦—વેરાડ-થેડ દયાળજી
મનજી તથા ઠકર મેઘજી ડોસાણા તરફથી ૩૧-૬-૦—મેઘપર—મે.
નવાનગર રેવન્યુ કમીશનર તરફથી ૩૧-૨-૦ ભાલપર થેડ અમરસી ભ-
વાન વહીવટદાર તથા ફોજદાર નરભિરામ પ્રાગજી તરફથી ૩-૮-૦ મી-
ઠાઈ તથા ચોપડીઆ—જોડીઆ હાલાર પ્રાંતના મે. પો. આ. સામન
સાહેબ બહાદુર તથા નવાનગરના દી. પોપટ વેલજી તથા ખંભાલીઆના
થેડ શામજી નારણજી ૩૧-૭-૮-૦ ચોપડીઆ—મહાન તરફથી ૩૧-૪-૦
દરાદા છોકરાઓને મચકુર કન્યાશાળા. હાલાર પ્રાંતના આ. પો. અ. મે.
સામન સાહેબ તથા નવાનગરના દીવાનજી તરફથી ૩૮-૮-૦ ઝોટણીઆ
જોડીઆ. મહાજન તથા મે. સંકરલાલ જોડાભાઈ તરફથી ૩૪-૪-૦—ઉ-
પલેટાના ઇસ્કુલ-ગામ લોક તરફથી ૩૧-૧૨-૦—પાટણવાવ-કમેટીના
મેમ્બરો તરફથી ૩૧)—વડોદરા કમેટીના મેમ્બરો તથા ગામ લોકો તરફ-
થી ૩૨)—ભાણવડ. ફોજદાર પરબુદાસ તારાચંદ અને કમેટીના મેમ્બર
ફરસનજી વાલજી તથા ડોસા માવજી તરફથી ૩૨-૧૪-૦—તથા ફોજ
દાર સાહેબ પોતાની પદરના ૩૧)—ટંકારા. રાજકોટના સ્કોલર છોટાલાલ
રેવાચંકર તરફથી ૩૦-૧૨-૦—વવાણીઆ ખંદર-ભૂજના રાજેશી રામ-
જી રાઘવજી તથા દેશાઈ સાલમ ખેતસી થેડ અવચળ મુળજીએ મળી
આખી નિશાળના છોકરાને જમારેલાનો ખર્ચ આપેલો—મુલતાનપોર—
ફોજદાર રાઘવજી તથા થેડ ડુંગરશી તથા વિપ્ર. જાદવજી એ મળીને
૩૦-૮-૦ મીઠાઈ વહેંચી.—આત્રરણ. દરબારશીએ નિશાળમાં વાસ્તુ
કરી મેહેતાજીને કારી ૪૦ ની અને આસીસ્ટન્ટ લોકોને ૩૫ ની પાઘડી
તથા વાંકનેરના રહીય ખવાશ પ્રાગજીએ ૩૧-૦-૦ મીઠાઈ વહેંચી.
૩૧૫-૪-૦ કુલ—ખંભાળીઆ. આ. ગોપાળરાવ બળવંત માજીએટ સા-
સાહેબ તરફથી ૩૧૬)—કૂડીઆણા. આ. જેશંકર રૂગનાયજી તથા વિષ્-
નાય શંકરજી તરફથી ૩૧-૮-૦—લજ્જઈ (મેતાણા) લજ્જઈના દરબાર
અખેરાજી તથા તેના કરેભારી કલ્યાણજી હીરાચંદ તા. પોલીસ પટેલ
ગોપીદરામ નથુ તરફથી ૩૧૬) મેહેતાજીને તથા છોકરાઓને કુલ રૂ.
૧૮-૪-૦—વેરાજી કન્યાશાળા. આ. મુનસફ સાહેબ તથા મહાજકરી
સાહેબ તરફથી ૩૦-૫-૬—વણનળી.રા. જલશંકર નાતમલાલ તથા ગામ-
ના મહાજન તરફથી ૩૨-૪-૦ મેહેતાજીને રૂપો ૦-૮-૦ છોકરાઓને

મીઠાઈ ૨-૫-૬ છોકરાઓને રમાલ ફુલ ૩૪-૧-૬

Ganapatram A.

સ. ડે. એ. ઈ. પ્રાં. હાલાર.

આ. નં. ૩૩૫

મુરત જીલ્લામાં.

પાલ તાલુકે ચોરાસી જીલ્લે મુરતની સ. ગૂ. નિ. માં. વાસ્તુ થયું તે
 વેળા સારી સભા ભરાઈ વાજતે ગાજતે તેમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. એ
 વેળાના અરમ્બને સાં રૂ. ગૃહસ્થોએ ઉદારતાથી નાણાં ભર્યાં હતાં તેનાં નામ
 ૩૨) શેઠ. ખુમા લખમાજી. ૩૨) કન્યાકટર. પીરભાઈ નુરભાઈ.
 ૩૨) શેઠ. નેમા પેમાજી. ૩૧-૮-૦ શેઠ. મોતીલાલ. ૩૧) ગંગાદાસ ફુ-
 લ્લભ. ૩૧) રધા નેગા. ૩૧) ઈછા અખાઈદાસ. ૩૧) નરસી નાગર.
 ૩૧) શોની. લખમોદાસ પમાજી. ૩૧) વૈદ મેજાપચંદ માણિકચંદ. ૩૧)
 ગીરધર નેરામ. ૩૧) પરસોતમ કલ્યાણદાસ. ૩૧) અખાઈદાસ પરસોત-
 મ. ૩૧) શા. લાલા લખમાજી. ૩૧) શેઠ. દલપતરામ શિવદાસ. ૩૧)
 ઈજરીઅર ઉકડજી મુરતના. ૩૦-૮-૦ ઉકા ફુલભ. ૩૦-૮-૦ ગણેશ
 નરસી ભગત. ૩૦-૮-૦ નરોતમ મુજીજી. ૩૦-૮-૦ નરોતમ ગોપાલ.
 ૩૦-૮-૦ હાંસજી રણછોડ. ૩૦-૮-૦ નારણજી દમ્યાળ. ૩૦-૮-૦
 માવા વીડા. ૩૦-૮-૦ હાંસજી ભગતી. ૩૦-૮-૦ માવા ભાણા. ૩૦-૮-૦
 કેસર લખમાજી. ૩૦-૮-૦ મંછા લખમાજી. ૩૦-૮-૦ ફુલ્લભ ખુશાલ.
 ૩૦-૮-૦ રતનજી ખુશાલ. ૩૦-૮-૦ વિરચંદ ખુશાલ. ૩૦-૮-૦ ધન-
 જી ખુશાલ. ૩૦-૮-૦ રામાજી જગાજી. ૩૦-૮-૦ ફુલભ દાજી.
 ૩૦-૮-૦ પરબુ દેવા. ૩૦-૪-૦ માધવરામ. ૩૦-૪-૦ યુજાબ રહીમ.
 ૩૦-૪-૦ લખુ ફુલભ. ૩૦-૪-૦ એમર કુબેર. ૩૦-૪-૦ યુજાબખાં
 હામિદખાં. ફુલ. ૩૩૨-૧૨-૦ એમાંથી ૩૭-૪-૦ છોકરાઓને
 જમાડતાં. ૩૩૦-૦ બ્રાહ્મણ ભોજન. ૩૦-૦-૦ પતાસાં તથા પાન
 સોપારો ૩૦-૮-૦ ઠોઝના ૩૨-૦-૦ મેહેતાજીને સાજ. પછી મેહેતા-
 જીએ નિશાળ વિશે પોતે બનાવેલી કવિતા બધા છોકરાઓને મોંઢે
 વેલી તે બોલાવી, અને પછી પાન સોપારી લઈ સર્વે સાહેબો આનંદભર
 વિદાય થયા.

Mohanlal Ranchoddass

ડે. એ. ઈ. જીલ્લે મુરત.

પરચૂરણ.

સંગીતશાળા—જયપુરના મહારાજ સંગીતશાળા કહાડનાર છે, અને ત્યાંના શિક્ષાગુરુનું કામ પ્રખ્યાત મૌલાબક્ષ ને આપનો વિચાર ચાલે છે. ધર્મ ઠગના ચમત્કાર પકડાયા—સ્પેન દેશમાં થોડા વખત ઉપર કોઈ માણસનો અંતકાળ પાસે આઆથી તેનાં સગાં વહાલાંએ તેને બહુ કહ્યું કે પાદરીને બોલાવી તેણે અંતની ક્રિયાઓ કરવી જોઈએ. પણ એવાં કામ ઉપર તેની શૂદ્ધ ન હોવાથી માન્યું નહિ, ત્યારે તેઓએ પોતાની મેળે એક પાદરીને બોલાવવાની હિમત ચલાવી. પાદરી આવ્યો, પણ પેલા મરનાર માણસે તેને જોઈ કાંઈ પણ પોતાના નિશ્ચયમાંથી ન ડગતાં પોતાનો અવિશ્વાસ જાહેર કર્યો અને તેને ચીલે મોઢે પાછા જવાની જરૂર પડી. આ ઉપરથી તે બહુ કોપાયમાન થઈ ગયો, અને “એ દુષ્ટને સેતાન પંડે આવાંને લઈ જશે” એવો આપ દહને ચાલ્યો ગયો. આ બધુંતો સ્વાભાવિક છે, પણ ચમત્કાર હવેયો શરૂ થાય છે. બીજે દિવસે તે માણસ મરી ગયો, અને જે ઝોરડામાં તેનું મુડકું રાખ્યું હતું ત્યાં મંદિરાતને સમયે એક મોટો ઊંચો, ખરીને શિંગડાવાળો, ચોતર્ફ ગંધકતી વાસ મારતો, ભયાનક પુરૂષ એકા એક આવ્યો. સેતાનનાં જે જે ચિન્હ ખ્રીસ્તી જનવાર્તામાં કહેવાય છે તે જોઈને જે સ્ત્રીઓ ત્યાં બેઠી હતી તે ચીસ પાડીને નાઠી અથવા મુઠ્ઠા ખાઈને ધરણીએ ઢળી. આખું ઘર ભયભીત થઈ ગયું, અને આ ભયને ઉત્પન્ન કરનારો મુડકા પાસે જઈ તેને પોતાની ખાંધ ઉપર સ્વસ્થપણે ચાકી જતો હતો એવામાં મરનારનો એક નોકર જે કાંઈ હિંમતવાળો હતો તે ત્યાં પિસ્તોલ લઈને આવી પહોંચ્યો, અને સમયે છોડવાનું કહ્યા છતાં જ્યારે તેણે કાંઈ માન્યું નહિ, ત્યારે એણે સેતાનના સામી પોતાની પીસ્તોલ ફેડી. એ ભડાકાની સાથે ગોળી જઈને ભમરમાં વાગી, અને તમરી ખાઈને સેતાન મુડકું લઈ જતાં પોતેજ મુડકું ધઈને જમીન ઉપર પડ્યો. હવે ખુદલું માલમ પડ્યું કે એ સેતાન નહોતો પણ પાદરીના મોકલવાથી ગામનો ઘોરખોદુ આવી ધર્મ કાગાઈ કરવા આવ્યો હતો. તે પાદરી વગેરેને પકડ્યા છે અને ત્યાંની સરકારમાં તપાસ ચાલે છે. આ પ્રમાણેનાજ દુનિયામાં ઘણા ખરા ચમત્કાર નાં ગપાટા ચાલ્યા છે !

મંગળનો ગ્રહ—આવતી પાનખર રૂઠમાં આપણી પૃથ્વીની ધ-
ણીજ નજદીક આવનાર છે. એ વેળાએ જ્યોતિષ્ય શાસ્ત્રીએને સૂરજથી
પૃથ્વીનો નકી તફાવત શોધી કહાડવામાં મોટી મદદ મળવાની વડી છે.
આફ્રિકામાં મોરિશિઅસના ટાપુ ખાતે આ ગ્રહ વધારે અછી રીતે દે-
ખાવાનો હાવાથી વેલાતથી જ્યોતિષ્ય શાસ્ત્રીઓનો એક કાફલો એ ટાપુ
ખાતે મોકલવાની ચર્ચા ચાલે છે. રાસ્તગોફ્ટાર ૨૨ મી એપ્રિલ ૧૮૭૭.

નવાં પુસ્તકો—સને ૧૮૭૬ ના વર્ષમાં આ ઇલાકા ખાતે ૮૩૧
પુસ્તકો છપાયાં હતાં. પાછલા વર્ષ કરતાં ૯૬નો વધારો છે. એમાં ૫૬૨
ઓપીએ, ૭૧૧ ઓપાનિયાં, ૧૬૧ માસિક, અને ૩૭ પરચૂરણ. એ ૮૩૧
માં ૧૧૫ યૂરોપિઅન વિષયનાં ગ્રંથો હતા. દેશી ગ્રંથોમાં ૩૭૫ નવાં, ૪૦
બીજી ભાષામાંથી તર્જુમો કરેલાં, અને ૨૬૦ ફરી છાપેલાં પુસ્તકો હતાં.
એમાંનાં ૧૪૪ નિશાળ ખાતાને લગતાં, અને બીજાં સામાન્ય વિષયો ઉ-
પરે હતાં. મરાઠી ભાષાના ૨૩૭, અને ગૂજરાતીના ૨૩૭, એટલે દેશી
ગ્રંથોનો ૩ એ. એ ભાષા મળીને જ થાય છે. આ ઇલાકાની બીજી એ ભા-
ષાઓ જે કાનડી અને સિંધી તે દરેકનાં પુસ્તકો તો સેકડે એજ જાણાય
છે. સંસ્કૃતભાષાના ૪૬, ઉર્દુના ૧૭, ફારસીના એ, અને આરબી
ખાતા જે ગ્રંથ આ વરસમાં છપાયા હતા.

યૂરોપનું લશ્કર—હાલ જ્યારે યૂરોપમાં રશિયા અને તુર્કસ્તાનની વચ્ચે
લડાઈ થઈ ચક્ર છે, અને તે ભડકાં આગળ પણ વંચવાની કંઈ દહેશત
રહે છે, તે વેળા યૂરોપનાં મોટાં મોટાં રાજ્યનું બળ કેટલું છે તે
જાણવું જોઈએ. ફ્રેન્ચનું લશ્કર ૧૭૫૦૦૦૦, રશિયનનું ૧૬૦૯૦૦૦, જર્-
મનનું ૧૨૮૩૦૦૦, આસ્ટ્રિયનનું ૧૦૧૩૦૦૦, ઇંગ્લેન્ડનું ૮૬૬૦૦૦, અને
ઈટાલિઅનનું ૮૬૭૦૦૦ માણસનું છે. નૌકા બળમાં ઇંગ્લેન્ડ સર્વોપરી છે.
એમની પાસે ૫૧ ટરેટશિપ, એ ૩ મ, ૩૦૦ આગબોટ, અને ૧૭૦ વ-
હાણો, અને બધા મળીને ૮૧૪૪૭ ખારવા છે. ફ્રાન્સની પાસે ૩૮
આયરનક્લૉડ, અને ૬૦૦૦ બટ્રાસી, અને રશિયા પાસે ૨૬ આયરનક-
લાડ અને ૨૫૦૦૦ ખારવા ઇટાલી પાસે ૧૬ આયરન ક્લેડ, અને ૬૫૦૦
માણસ, અને જર્મની પાસે ૮ આયર્નક્લેડ અને ૫૫૦૦ માણસ છે.

સિવિલ મર્વિસની—પરીક્ષામાં આ વરસ કાવસજી લામસજી ખા-
દશા એ નામનો એક પારસી જીવાન ગૃહસ્થ પાસે થયો છે. એનો
આઈમો નંબર આઠ્યો છે.

काहानडदे प्रबंध.

सरवरि जल पीधउं पोपटइ ॥ जोउ मान कहइ केतुं घटइ ॥
 काहन बोल मुखि बोलइ इसिउं ॥ समीयाणे पुरषारथ किसिउं ॥१०॥
 जु आवसिइ पातसाह वली ॥ तु आवर्जन करसिउं भलि ॥
 जउ नावइ करी परांण ॥ तु सुपरभय करि सुरतांण ॥११॥
 काहनडदे बोलिउं हठि चडी ॥ वलया प्रधान नवि लागी घडी ॥
 तव प्रधान अवगुणता हुई ॥ पातसाह जुहारिउं जई ॥१२॥
 आगलि रही करी अरदास ॥ चहूयाण राय लील विलास ॥
 जू सायर वडवानल समि ॥ तु कान्हड तुरकनइ नमे ॥१३॥
 काहनडदे कही इपरि घणी ॥ किसी बात समीयाणा तणी ॥
 कीहुं गर्व तहमे मनि धरु ॥ साते वरसे लीधूं डुंगर ॥१४॥
 सातलसाह हतु झुझार ॥ तिणिइ कटक कीधउं सिंघार ॥
 काहनडदेनु किसुं वखांण ॥ हठइ चडी हाकइ सुरतांण ॥१५॥
 हुं चालुं बुधि आपणी ॥ जालहुरगढ नाखुं खणी ॥
 सूर उगमतइ दोठऊ इसिउं ॥ साहमुगुरुड भुयंगम तिसिउं ॥१६॥
 साहमासीह किसी गजमाल ॥ झंपइदव जिम वर्षाकालि ॥
 सेन तणी परिवालु दोट ॥ मारि खांणि छंडावु कोट ॥१७॥
 साव दलि चालिउं सुरतांण ॥ बार सहस वाजइ नीसांण ॥
 चाल्या कटक ददामा करी ॥ खेह तणी ऊडी डामरी ॥१८॥
 गमे २ भड धाडां धाइ ॥ नाठा लोक द्रुह दसि जाइ ॥
 चालइ एक पाधरा फेर ॥ कटक पुहतुं बाहडमेर ॥१९॥
 जाणइ राय अहो घण नडिउं ॥ मारु देस घणें उजडीउं ॥
 जे गालुं आविउं आहेर ॥ पाडीउं हाथ तव चाहडमेर ॥२०॥

पातसाह दीधुं फुरमाण ॥ लूझ्या नगरी दीउं मल्हांण ॥
 ब्राह्मण सहस पंचतालीस थई ॥ प्रथवी देव अवतर्या जई ॥२१॥
 भणइं वात गुन आपइ खेद ॥ अंग सहीत मूखे च्यारइ देव ॥
 ब्राह्मण तणा भला आवर्ण ॥ जिहां वर्तइ वेठा व्याकर्ण ॥२२॥
 भनिमालनुं किंसुं वखाण ॥ विद्या चोद अढार पुराण ॥
 आयु वेदेनइ भरह संगीत ॥ यातकि पिंगल भरह विनीत ॥२३॥
 बाजी नाटिक वीद्या घणी ॥ ब्रेह्मपुरी चहूआंणइ तणी ॥
 श्रीमालीना गिरूआ गोत्र ॥ घरि २ अवेसथि अग्रि होत्र ॥२४॥
 समृत विचारनुं जाणइ मर्म, नितु २ आचरीई खट कर्म ॥
 इंद्रादिक देवु विभाग ॥ भोन्नमाल नितु कजिइ ज्याग ॥२५॥
 भेटे पातिग जाइनासि ॥ धोतिऊं ऊगाइ आकासि ॥
 म्पोज्या बंबालू सई हाथि ॥ सस्प भणंता जाइ साथि ॥२६॥
 सहस अव्यासी आगे सर्या ॥ जिगुण बलि तेहे अवतर्या ॥
 लक्ष्मीतणु इस्पुं वरदान ॥ एह घरि खूटइं नहि नधान ॥२७॥
 भोन्नमाल श्रीमाली वसइ ॥ पयनाभ पुहविइ वर्णवइ ॥
 भाषरीइं ते करुं वखाण ॥ होडइ वात धरी सुरताण ॥२८॥
 गोरी मलिक दीउं फुरमाण ॥ रुडु भाईलुं आगेवाण ॥
 साहसी राउत आगलि थयुं ॥ भोन्नमालि आविउ बूंबीउ ॥२९॥
 फेर्या चीर पाडीउ त्रास ॥ विग्र वेगि करजो ना त्रास ॥
 दीनइ हाम दोहीइकाइ ॥ तु नासीइ वाहाणामाहि ॥३०॥
 आव्या तुरक पाडुऊं करि ॥ सूनु नगर सहूको धरि ॥
 गोरी मलिक घणेरि हाम ॥ ताखति करो लगाडिउं गाम ॥३१॥
 वल्यां कटक नई ऊगिउ भाण ॥ गढि जालहुरि हूउं ते जाण ॥

कान्हडदे राउल इम भणइ ॥ हवइ ऊगरइ कसिउ आपणइ ॥ ३२ ॥
 पातसाहनी जउ ए वात ॥ देहरासरें कीधी उपवात ॥
 ब्राह्मणनइ मूकावउ आज ॥ हवि कसिउं छइं जिवीइ काज ॥ ३३ ॥
 हवि आपणनइ आवइ खोडि ॥ वेगिं मसांणी घोडां छोडि ॥
 साहलो सोभ धनुं बलवंत ॥ घोडां लेई तिहां पुहंत ॥ ३४ ॥
 महोपजित देवडु वखांणि ॥ ए राउत सपरांणा जाणि ॥
 एह तणां बल जाणइ राय ॥ ततखिण बीडा करइ पसाय ॥ ३५ ॥
 राउत भणइ महिपन जेडि राजवंस छत्रीसी तेडि ॥
 चहूयाण राय आयस दीइ ॥ सवे वाघेला वो लावीइ ॥ ३६ ॥
 सोलंकी राठुड परमार ॥ जाणे झलहलता झूझार ॥
 बलवंता बारडनइ हूण ॥ तोह तणइ मुखि मंडइ कुण ॥ ३७ ॥
 चाखडा हरी अडडोडीआ ॥ वेगि करि राउ अंगणि गया ॥
 जयवंता यादव वीहल ॥ नर निकुंभ गिरुया गोहिल ॥ ३८ ॥
 तु श्रीगरणें काढी वही ॥ सवे बारगीरी तेजिं लही ॥
 चाचु सुहड भलु रहीउत ॥ चुरासी तेज्या सेलुहत ॥ ३९ ॥
 लुढउनइं रीछाउतपतुं ॥ अजे सीमेरु विजे सीपनु ॥
 त्रिणसइं साठि गंगाजल तुरी ॥ तेह राउत चड्या पाखरी ॥ ४० ॥
 धांधलु त्रसोम सुविचार ॥ जेसल लखमण अति झूझार ॥
 अग्यार सइं किहाडा तुरी ॥ ए राउत चड्या पाखरी ॥ ४१ ॥
 मूलराजनइं मारु जांणि ॥ अर्जन वीहल वली वखांणि ॥
 बारड बापु माटी भला ॥ एह सहस दीधा चापला ॥ ४२ ॥
 घुघलीउ नरसुत बेइस्या ॥ करमणीउ मान्हण लूणसा ॥
 पनरसइं पाखरीया चंग ॥ एह दीधा कालुआ तुरंग ॥ ४३ ॥

- सोमाउत पांचु अडवाल ॥ लुंण कर्ण जगसी जगमाल ॥
 ए राउत आसु सुरंग ॥ एक सहस नीलडा तुरंग ॥ १४४ ॥
 मेवा लोलु देघुइत ॥ मूलुराजु महीआउत ॥
 बालिमाहिजे तेजी भला ॥ एक सहस दीधां चापला ॥ १४५ ॥
 दीधी पाखर पूठि पल्हाण ॥ पनरसिइं बोरीया केकाण ॥
 देवसीह भोजु भडबेय ॥ अणंतु घडसी तेजु तेय ॥ १४६ ॥
 आन्हणसी वीरु सोमसी ॥ सामंत गुणुं सबल भीमसी ॥
 साव्हुमहि पुंनइ महीयाल ॥ वीरम वली म्लेछनु काल ॥ १४७ ॥
 एक सहस पल्हाणा कीध ॥ एह हरीयडा तेजी दीध ॥
 गहिलुंउत कान्हुनिभाण ॥ मुंजा धारी करुं वखाण ॥ १४८ ॥
 देववंस जे तेजी हु आ ॥ पनरसइं दीधा जांवुआ ॥
 पातल पूनराज रणमल ॥ सांगु वांगु साहणमल ॥ १४९ ॥
 एक सहसकुल धवना तुरी ॥ ए राउत आप्या पाखरी ॥
 बाहड बजुडनइ हंमीर ॥ सिंघल भाडु भीमुवीर ॥ १५० ॥
 जके धरी साणहिथा गया ॥ एक सहस सेराहा दीया ॥
 झांझण पातुनि पडिहार ॥ धीरुं वीरुं सांतल सार ॥ १५१ ॥
 पांणि पंथा पूठिपल्हाण ॥ एक सहस दीधा केकाण ॥
 पुंनुभारमल भुज प्राणि ॥ मुजुरायसल वली वखाणि ॥ १५२ ॥
 बाहड समइं कोपि धड हडइ एक काच्छेले तुरंगमिं चऊया ॥
 लाखणसी साव्हु धारसी ॥ धारुं मुंजिनइं पदमसि ॥ १५३ ॥
 एका एकी नाम जूजूयां एह आप्या तेजी सांधुयां ॥
 मेरु तेजुनइं सामंत ॥ बारहाड गोन्हण जयवंत ॥ १५४ ॥
 आगळा सवि बुद्धिबल प्राणि ॥ चडिआ सघला करड केकाणि ॥

- सुसुवी जड लीबु भणुं ॥ कडुआ खीमा माटीपणुं ॥ १५५ ॥
- पूठिइं पंचवर्ण पल्हाण ॥ ईहां प्यप्या अवस केकाण ॥
- धीरं भडसीनइ मोखसी ॥ कुरपाल लोलु खेतसी ॥ १५६ ॥
- पवनवेगे जे चालइचंग ॥ एह दीधा तोरकी तुरंग ॥
- जईत कर्ण पूंतु जगमाल दूदुघडसी वुर्जने साल ॥ १५७ ॥
- खुरासाण खिति घुंदइ प्राणि ॥ इस्या तुरंगम आप्या आंणि ॥
- कुंभकर्ण सापुनइ फणुं ॥ फणगर अदुकर्णदे भलु ॥ १५८ ॥
- मालुवीछी अर्जन जांणि ॥ वीसुदे पुवली वखांणि ॥
- चाचु मांडण राघवहभु ॥ राणु श्याणु कडुउनभू ॥ १५९ ॥
- हापुहरदास अनइ सगर सुरु मूलराजनइ फणगर ॥
- हराजदेभु नइ विजपाल ॥ रामु रीछु नि नरपाल ॥ १६० ॥
- सिंहदू नइ सिवदास ॥ मेलु सादूल नइ ब्रह्मदास ॥
- तु घणुं शिवु विरुनइ आजु ॥ वांकु सांगु चांगुजगु ॥ १६१ ॥
- सिहु सिंघ नि रणवीर ॥ देपुकेतु नि रणधीर ॥
- राजुवीर मनिदेवसी ॥ लखमु उदुसिंघ खेतसी ॥ १६२ ॥
- गांगु गांजण नि समरसी ॥ लोलं लूंभु नि राजसी ॥
- सोभु सोहडु सलकणदे ॥ वीक्रममदु कुरर पालदे ॥ १६३ ॥
- कुझुझांझण सलखुसिंघ ॥ जागु धरणिग नइ नरसिग ॥
- मांगु मांडण निरामदे ॥ छांछुवा छुनि भीमदे ॥ १६४ ॥
- मोकलहांसु राजधर भीम ॥ वेलाउत पेखु निरीम ॥
- वेली वेजेसीउदु जांणि ॥ हीरु निहरपाल वखांणी ॥ १६५ ॥
- पयनाभ नवि जांणइपार ॥ राऊत सवे सबल झूझार ॥
- तुरी धरातलि धरणि खणइ ॥ अनुपम हेषारव हणहणइ ॥ १६६ ॥

वायु वेगें चालइ केकाण ॥ पूठिइं पंचवर्ण पव्हांण ॥
 तेजवंत नवि मानइसाट ॥ बाहर चालइ उवटवाट ॥६७॥
 दल दीपतु घणा असवार ॥ पायदल तणुं न जाणुं पार ॥
 मलिक सध्द भांजे वभडी ॥ हुईसीख दल चाल्यां चडी ॥६८॥
 ढोल धूसूके धर धुजंति ॥ चाली कटक गयां रेवति ॥
 कोधु कूंच पीयाणे नवे ॥ आव्या कटक धाणसे सवे ॥६९॥
 बिपहुरि रण काहल देइ ॥ कटक तोर केवल गाजे ॥
 मलिक के बलवंत अपारि ॥ आगईं भड सांच्युं शिकारि ॥७०॥
 तेणिं वेलां दीधु दाह ॥ खुडलीइ जई लीधु गाउ ॥७१॥

॥ पवाडु ॥

हाजि मलिक मलिक भडता जन ॥ वली मलिक सावाज ॥
 मलिक बुवनु मलिक कबीर ॥ मलिक सरक अबूराज ॥७२॥
 करी हाक हींदू दल साहामु ॥ ऊठिउ मलिक रसीद ॥
 मौर ऊबरा आठ सुरताणि ॥ फोजइं मलिक फरीद ॥७३॥
 जरहि जीणजीवरखीआंगा ॥ ऊघाडा हथीआर ॥
 तुरी पाखर्या गयमर गुडीया आव्या झूझणहार ॥७४॥
 लोह तणां काकटिक उडि ॥ यंत्रिपूहतु सूर समरंगणि ॥
 निसाण धूसूक्यां ॥ रणकाहल रणतुर ॥७५॥
 पहिली तुरक तणी ऊठवणि ॥ रणि राउला विछुटा ॥
 घोडे साटे देहइ हींदूनइ ॥ फोजमांहि जई फूटा ॥७६॥
 विलगइं वयरि दैस देवनइ ॥ वात करंतां वार ॥
 कीधा घाउ भूजावलि प्राणि ॥ वेगिवन्मा असवार ॥७७॥
 बीजी जे ऊठिवणी हिंदूनी ॥ तेजी दीधी साट ॥

मारीनइं मचक्रोड्या मुंगल ॥ म्लेच्छ मेल्हाव्या वाट	॥७८॥
गयमर ठाठ विसइ होंदूखल ॥ भलभाले लेई खांडइं ॥	
वालइं वयर घाउ सपराणा ते राणि पेरण मांडइ	॥७९॥
वीरहाक वाजी गयणंगणि ॥ सीगिणिना गणगाजइ ॥	
भाला अंणी कणस तरुआरे ॥ ऊछीना घाउ वाजइं	॥८०॥
बीजतणी परिलोह झवुकइ ॥ थरहरकायर कंपइ ॥	
पाछु पायन मुंकइं पायक ॥ भूमि आगिलि चांपइ	॥८१॥
होंदु करे वेढि सपराणि ॥ भडतां लाधु लाग ॥	
माटी कटक आवाले कीधु ॥ म्लेच्छ मेलाव्या माग	॥८२॥
असुरां पूठि एक सुभट धाया ॥ एक पयठा मेल्हाणि ॥	
मारी म्लेच्छ भीछ बलवंता ॥ बांन छोडाव्यां प्राणि	॥८३॥
सपराणा सूलताणी बंदा ॥ आठ मूलगा पाड्या ॥	
कीधी केडि असुर उगता ॥ ते सवि राणि भमाड्या	॥८४॥
छांड्या बांन सांचरइं पाछा ॥ लूसाव्यूं मेल्हाण ॥	
विसमे ठामे वालि बाध्यां ॥ छोडाव्या केकांण	॥८५॥
बगतर तासलीया उदाली ॥ पळ्युं खजानइं हाथ ॥	
तरकस तीर चीर हथीयारे ॥ लुसइ सघलु साथ	॥८६॥
विसइं हाथी रौलीया सूरताणी ॥ उदाल्यां नीसांण ॥	
वाजी नीसांण वल्या सवि होंदू ॥ तु मेळ्युं मेल्हाण	॥८७॥
महिंप जइत देवडु पहिला ॥ कटक राउलाधूरि ॥	
आगलि करी पायदल ताखति ॥ वेगे गया जाळहूरि	॥८८॥
तेणइं दिवसि अमावास्या हुंति ॥ खूडालिइं तिणे कालें ॥	
लखण सेवटू साल्हु सोभाउत ॥ रद्या सरोवर पालि	॥८९॥

आंगाजरहि जीण ऊतार्या ॥ सीतल छाया लीधी ॥

तेजी तणां पन्हांण हलाव्या ॥ खाण चासणी दीधी ॥

॥९०॥

मार्या म्लेच्छ सइफलुं जीतुं ॥ अंगिहूउ अभिमान ॥

हाथे डाभ उतरी कोठि ॥ कीधां नीरसनान ॥

॥९१॥

॥ दुहुः ॥

पयनाभ पंडित भणइ ॥ जेह कुलि जेह आचार ॥

लोपइन कीजइ तेहनं मरण न बीजी वार ॥

॥९२॥

॥ पत्राडुः ॥

जे नीसाण तोरकाते सर पाडूउ वजाव्यु ॥

विसर वाजंता वेगि सुणि करि ॥ मलिक नेव तिहा आव्युं ॥

॥९३॥

तुरी सहस छत्रीस पाखर्या साथि हाथी त्रीस ॥

मलिक नेव बलवंतु बंदु ॥ आव्युं आणी रीस ॥

॥९४॥

दीतुं कटक बलइ ऊतार्या ॥ अच्छवां हीदू आव्या ॥

आठं मलिक मूलगा मराणा ॥ लोक सवि मेन्हाव्या ॥

॥९५॥

रुंडमुंड रडवडइ रणमणि ॥ लोही तणा प्रवाह ॥

ऊभे हाथइ असुर पोकारइ ॥ पाखलि पाडइ धाह ॥

॥९६॥

आव्युं मलिक सरोवारि देखइ ॥ हीदूं करइ सनान ॥

फेरी विटि उडव्या हाथी ॥ कीधां वाण संधाण ॥

॥९७॥

खेडां तणी ठाठरी मांडी ॥ धुरिजो हबसी आव्या ॥

करी हाक वेशारव बरस्यु ॥ तु हीदू बोलाव्या ॥

॥९८॥

ऊव्या सुहड सवे सुडीनि ॥ नीरि गंलता चीर ॥

घोडा लगइ न जावा लाभइ ॥ वेशइ विधीइबीर ॥

॥९९॥

(अधुह.)

જાહેર ખખર.

સેવ લોકોને જાહેરખખર આપવામાં આવેછે કે રેવરન્ડ મી. મોન
ગેમરી, અંબાલાલ ચકિરલાલ દેસાઈ તા. મળી ધરપ્રસાદ તાપીપ્રસાદ
સાધવિજ્ઞા અંગ્રજી. ગૂજરાતી કોષ હાલમાં મુંબઈ ગવર્નમેન્ટસેન્ટ્રલ બુક
ડેપોમાં વેચાણ માટે દર નક્કીના રૂ.૬) સારું તૈયાર છે.

ચુ. સુરત.
તારીખ ૨૧ જુન ૧૮૭૭.

(સહી)

E. GILES.

આ. એન્ડ્યુક્શનલ ઇન્સ્પેક્ટર
ઉત્તર ભાગ.

ગવર્નમેન્ટ સેન્ટ્રલ બુકડેપોમાં નીચે લખેલી ગ્રાંથો પાળુ મળેછે.
ગૂજરાતી.

૧ લાલચંકરકૃત અંકમણિત... .. ૨૦-૧૦-૦

૨ બાળમિત્ર ભાગ. ૧... .. ૨૧-૦-૦

સંસ્કૃત.

૧ અમરકોષ (સદીક)... .. ૨૧-૧૨-૦

N. V. BAPAT.

કચુરર.

પુસ્તકોની પહોંચ.

નીતિશતક.—મહાકવિ ભટ્ટ હરિના મનાવેલાં ત્રણ શતકમાંથી
નીતિશતકનું ગૂજરાતી પદ્યમાં ભાષાંતર કરીને મી. જગજીવન ભવાની-
ચક્રવર્તીએ પાઠ્યું છે તેની એક નકલ અમને પહોંચી છે. ભાષાંતર થણે
ઠેકાણે શુદ્ધ, સરળ, અને રસ ભર્યું અમને લાગેછે. એની કિંમત ૭ આ-
ના છે. એમાં કવિનું જન્મચરિત્ર તથા છેવટે કાંઈ સમજાવતીની પૂર્ણી
આપી છે.

રસમંજરી અથવા નાયકા નિરૂપણ.—એ નામના સંસ્કૃત ગ્રંથ
ભાષાંતર છે. એની કિંમત ૮ આના છે. એ સ્થંથ એના બનાવનાર
બાઈ વાલજીવિ. લક્ષ્મીરામ દવે પાસે વળામાં મળે છે.

Registered No. 115 of 1877.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

AUGUST 1877.

પુસ્તક ૧૬ મું.

અગષ્ટ.

અંક ૮ મો.

મે'તાજી બંહુ મોટું પુણ્ય, નામ તેમણે કામ;-
કર અંતે મન ક્ષેત્રની, ખરી એતિ ધરિ હામ.

અનુક્રમણિકા	પૃષ્ઠ	Contents	Pages
શિક્ષાપદ્ધતિની સમજૂતી ૧૬૯		Notes on Teaching...	169
વાક્યવિચાર-સંમિતવાક્ય ૧૭૪		On gujaratee compos- ition.....	174
જાહેર અખર..... ૧૭૫		Notifications,	175
અમદાવાદ ટ્રેનિંગ કોલેજના ના કામ અલાઉ ધારા ૧૭૭		New code of the Ahme- dabad Training College.....	177
કેળવણી ખાતાની અખર ૧૮૭		Educational Intelli- -gence.....	187

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)
અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં યુનાઇટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
નતરલ એજન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણજીડલાલ ગંગારામે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મૂલ વરસે રૂ. ૧. અગાઉથી નહીં)

FRYBURN

GREENWOOD PARK
FRYBURN

FRYBURN GREENWOOD PARK
FRYBURN

FRYBURN GREENWOOD PARK
FRYBURN

FRYBURN GREENWOOD PARK
FRYBURN

FRYBURN GREENWOOD PARK
FRYBURN

FRYBURN GREENWOOD PARK
FRYBURN

FRYBURN GREENWOOD PARK
FRYBURN

FRYBURN GREENWOOD PARK
FRYBURN

FRYBURN GREENWOOD PARK
FRYBURN

FRYBURN GREENWOOD PARK
FRYBURN

ગૂજરાત શાળાપત્ર

પુસ્તક. ૧૬ મું.

અગષ્ટ સને ૧૮૭૭.

અંક ૮ મો.

શિક્ષાપદ્ધતિની સમજુતી.

૭. સવાલ જવાબને રસ્તેજ શીખવવાનું ઘણું સ્વં કામ ચાલ્યું જાય તેને પ્રશ્નોત્તરશૈલી કહેછે.

૮. શિક્ષક પોતેજ બોલ્યો જાય અને મળનારા તે સાંભળીને શી-
ક્ષિતને ભાષણશૈલી કહેછે.

૯. ભાષણશૈલી કરતાં પ્રશ્નોત્તરશૈલીજ શિક્ષકે નિશાઠના કામમાં તો વધુ ધા વાપરવી જોઈએ.

પ્રશ્નોત્તર શૈલીને મનનું હળ કહ્યુંછે તે બધી રીતે ખરૂંછે. એથી બા-
લનારમાં જ્ઞાન તથા બુદ્ધિ કેટલાં છે તે પ્રત્યક્ષ થાયછે, અને મનની ક-
ળદ્રુપતા બહુજ વધેછે.

મોટી ઉમરના બાલકોને બોધ કરતી વેળા અલબત્ત ભાષણ શૈલીના વપરાયછે, પણ તેનાં બે કારણ છે. એક તો તે બોધકના મોતામો તે વિષય સાંભળવાને આતુર અથવા સમજવાને શક્તિમાન હોયછે, અને બીજું તેવા તેઓ ન હોય તોપણ વિવેકના કાયદાથી તેમ માની. તેમને પ્રશ્ન પૂછી શકાતા નથી. વળી જનભાષણોમાં નવું શીખવવાનું થોડુંજ હોયછે. પણ જ્યાં ગુરુશિષ્ય ભાવ રહેલોછે અને જ્ઞાનનો નવો દેશ જ પ્રગટ કરવાનો છે ત્યાં પ્રશ્નોત્તર શૈલીજ સ્વાભાવિક છે. એ વડે સાંભળ-

નારનું લક્ષ્ય ધણું ખોટાં છે, વિષયની સાથે જડાઈ જાય છે, તેને વિચાર કરવાની જરૂર પડે છે, પાઠમાં રસ લાગે છે, અને તેને જ્ઞાનની સાથે હૃદય કેળવણી સરળતાથી આપી શકાય છે. માટે, નિશાળમાં મોટી ઉમરના વિદ્યાર્થી હોય તો પણ બહુ ધા પ્રમોત્તર શૈલી જ રાખવી જોઈએ, અને બાળકને (કાં સૂચક કે બ્યાખ્યાન રીતિએ) શીખવતાં તો પ્રમોત્તર શૈલી અવશ્યની જ છે. યાદ રાખવું કે સૂચક ને બ્યાખ્યાન અને રીતિઓમાં પ્રમોત્તર શૈલી વાપરવા યોગ્ય છે. બ્યાખ્યાન પદ્ધતિમાં કેટલોક ભાષણભાગ આવે તો પણ જેમ પ્રશ્ન વધારે હોય તેમ સાફ. સૂચક પદ્ધતિનું તો ધણું ખૂં બળ પ્રમોત્તર ઉપર જ આધાર રાખે છે. તો પણ પ્રમોત્તર શૈલી તે જ સૂચક પદ્ધતિ છે એમ ન જાણવું. પાછળ જે રીતિઓ સમજાવતી વેળા જે ઉદાહરણ આપું છે તેમાં પ્રમોત્તર શૈલી વાપરી જ નથી. એ ભાષણ શૈલી છે. અને પ્રમોત્તરના રૂપમાં મૂકશે તો તમને એક શિક્ષણશાસ્ત્રનું મનોરમ મળશે, અને તમે જોશો કે પ્રમોત્તર શૈલીથી એકની એક વાત કેવી સરળ, અને રસિક થઈ જાય છે.

૧૦. સૂચક અને પરીક્ષક એવા બે તરેહના પ્રશ્ન થાય છે.

જે વાત બાળકો જાણે છે તે તપાસવાને સાર જે પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે તેને પરીક્ષક પ્રશ્ન કહે છે. પાઠના આરંભ ભાગમાં અને પુનરાવર્તન ભાગમાં શિક્ષકે આવા પ્રશ્ન પૂછવા જોઈએ. પાઠના મધ્યભાગમાં વખતે બહુ નારનું લક્ષ્ય છે કે નહિ તે તપાસવાને સાર અથવા જે વાત શીખવતા હોઈએ તે તે વેળા જ ગોખાવવા જોગ હોય તો તેમ કરવાને સાર પણ પરીક્ષક પ્રશ્ન પૂછી શકાય છે. પણ યાદ રાખવું કે એનું નામ છે તે પ્રમાણે જ એ પરીક્ષકના પ્રશ્ન છે, અને શિક્ષકને એની ઘણી નિરૂપત નથી. શિક્ષકને હમેશાં વાપરવાના તો સૂચક પ્રશ્ન છે. જે પ્રશ્નવડે અજાણી વાત બાળકને પોતાની મેળે સૂઝે તેને સૂચક પ્રશ્ન કહે છે. સૂચક પ્રશ્ન એ શિક્ષકનું સમ્મળ હથિયાર છે, અને સૂચક પ્રશ્ન ઉપરથી જ સારા નકારા શિક્ષક ઝટ ઓળખાઈ આવે છે. જે માણસ એક વિષયના ભાગ પાડી તે પ્રત્યેકને ઓખી રીતે સમજાવતો નથી, અથવા બાળકની બુદ્ધિમાં પેસાતે જીવાં મરી શકતો નેનામાં નથી, તેનાથી સૂચક પ્રશ્ન સારા પૂછી શકતા નથી,

અને સારા સૂચક પ્રશ્ન વિના સૂચક રીતિનું શિક્ષણ એ એક માત્ર વેપલ છે તેથી તે કદી પણ સારો શિક્ષક થઈ શકતો નથી. માટે, સઘળાએ સારા સૂચકપ્રશ્ન પૂછવાનું સામર્થ્ય ખંતથી મેળવવું જોઈએ.

૧૧. શિક્ષકે હમેશા પ્રશ્ન પૂછવા પહેલાં વિચાર કરવો કે આ પ્રસંગે મારે કઈ જાતનો પ્રશ્ન પૂછવો જોઈએ, અને પછી તે જે જાતનો પ્રશ્ન હોય તેના નિયમોને અનુસરતો પૂછવો.

આ વિચાર બહુ અગત્યનો છે કેમકે એ બે જાતના પ્રશ્ન એવા જૂદા પ્રકારના છે કે તે પૂછવાના નિયમો પણ ઘણાજ એક બીજાથી જુદા છે. તે છતાં કેટલાક નિયમ ખંતેને સામાન્ય પણ છે. ૧. પ્રશ્નના બોલ જેમ બને તેમ સહેલા અને યોગ્ય હોય તેમ સાચા શું પૂછવું એ વાતનો જવાબે સાંભળનારને વિચાર કરવો પડે છે, ત્યારે એનું લક્ષ આડીજ વાત તરફ દોરાય છે, તેના મતનું બળ નકામું એ કામમાં ખર્ચાય છે, અને તેથી તેની ઉત્તર આપવાની શક્તિ ઓછી થાય છે તથા કેટલોક કાળ મિથ્યા જાય છે. માટે પ્રશ્નની બાબ એવી સરળ રાખવી કે તેનો અર્થ કોઈથી પણ સમજાવા વિના રહેજ નહિ. સવાલ લંબાવવાથી તે સમજવા મુશ્કેલ પડે છે, અને તેથી સવાલમાં થોડા શબ્દ હોય તેમ સાફ. તે છતાં શબ્દ ઓછા કરવા જતાં તેનો અર્થ કંઈક કે સંદેહભૂત થઈ જતો હોય, તો કદી પણ તેમ કરવું નહિ. શબ્દ ઓછા રાખવાનું કારણ એજ છે કે તે સવાલની મતલબ સમજવી બાળકને સહેલ પડે. ૨. જેના ઉત્તર અનેક આપી શકાય એવો અનિશ્ચિત પ્રશ્ન પૂછવો નહિ. અનિશ્ચિત પ્રશ્ન શિક્ષકની અણધારતા બતાવે છે, અને તેને ધરેલો જવાબ મેળવવા સારૂ સવાલને ફરીથી ઉઘાડવા પડે છે. સવાલ એવા પૂછવો કે તેનો ઉત્તર એકજ આપી શકાય એમ ન કરવાથી વર્ગનો કેટલો વખત મિથ્યા જાય છે, અને છોકરો કોંઈક વાત પડે છે, અથવા ખૂંડે કહીએ તો શિક્ષક તેને તેમ કરવાની જરૂર આપવા સવાલથી પાડે છે. ૩. પ્રશ્ન બાલકની બુદ્ધિ તથા જ્ઞાનને અનુસરતો જોઈએ. એટલે તે એવાં જોઈએ કે તેનો જવાબ છોકરાં સમજીને તુર્ત આપી શકે. સવાલ ધણા અધરા પણ નહિ જોઈએ, અને સહેલા પણ ન જોઈએ, નો બહુ અધરા હશે, તો છોકરાંથી જવાબ નહિ આપી શકાય, અને વર્ગમાં કંઈકાજો

તથા આજસ ઉત્પન્ન થશે. બહુ સહેલા સવાલથી પણ એમજ થાય છે, કેમકે છોકરાના મનને કાંઈ કસરત મળતી નથી. બાળબુદ્ધિને કસરત મળે અને થાક ન લાગે. એવી તરેહના પ્રશ્ન જોઈએ. ૪. સહેલા પ્રશ્નથીજ આરંભ કરવો, અને પછી ધીમે ધીમે અઘરી વાત ઉપર ચડતા જવું. આ નિયમ સૂચક પ્રશ્નમાં તો અવશ્યનો છે એ સૌ કબૂજ કરશે, પણ અમે કહીએ છીએ કે પરીક્ષક પ્રશ્નમાં પણ એમ કરવું એજ ઉત્તમ માર્ગ છે. જ્યાં લગી મન જાગૃત થયું નથી, ત્યાં સુધી જાણેલી તોપણ અઘરી વાતનો જવાબ આપવો તેને બહુજ અઘરો પડે છે. માટે સહેલા પ્રશ્નથી તેને જાગૃત કરવું, અને પછી તેને આગળ દોડાવીશું તેટલું દોડશે. સારા અને નારા પરીક્ષકનો ભેદ આ ઢેકાણેજ જણાઈ આવે છે. ૫. જવાબ ચોસા જાને સંપૂર્ણ લેવા. આવા જવાબ આવવા એ ઘણું કરીને પ્રશ્ન પૂછવાની ચતુરાઈ ઉપર રાખે છે. જો પ્રશ્ન અનિશ્ચિત હોય, તો ઉત્તર ક્યાંથી ચોખો આવી શકે? તો પણ પ્રશ્ન સારો હોવા છતાં એ વખતે બાળક આજસથી ચોખો અને સંપૂર્ણ જવાબ ન આપે છે, અથવા પોતાને ન આવડવાના કારણથી ગમે તેમ ઠીકે છે. આ ટેવ બહુ માઠી છે. એને મૂળથીજ અટકાવવી જોઈએ, અને તેનો ઉપાય આ નિયમમાં કહ્યો તેજ છે. વિચાર કરી, જે પૂછ્યું હોય તેનો યથાર્થ જવાબ દેવાની ટેવ પાડવા તર્ક શિક્ષકે હમેશાં લક્ષ રાખવું. અનિશ્ચિત કે અપૂર્ણ જવાબ કરી પણ કબૂજ ન કરતાં તે માણસ પાસેજ સુધરાવીને યથાર્થ જવાબ કઢાવવો. પ્રથમ થોડા દિવસ આમ કરવું શિક્ષકને તથા બાળકને પણ કાંઈક કંટાળા બરેલું લાગશે ખરું, પણ વિષેકથી એ પાછળ મંડી રહશે તો પાછળથી એનો બહુ ફાયદો માલમ પડશે. એમ કરવાથી મન ચોખી રીતે વિચાર કરતા થીજે છે, અને તેમ યવાથી આગળ શિક્ષકની ધણી મહેનત દૂર થાય છે. આ પ્રમાણે જવાબ લેવાને સાફ કેટલીક વખત બાળકને વિચાર કરવાની અલખત આપવો પડશે ખરો, પણ તે એટલો બધો વધારે ન આપવો કે તેઓ ધીમા થઈ જાય. ચપળતાથી ચોખો અને સંપૂર્ણ જવાબ આપવો એ સુશિક્ષિત બુદ્ધિનું લક્ષણ છે. આ નિયમ વિશેષ કરીને પરીક્ષક પ્રશ્ન લાગુ પડે છે. સૂચક પ્રશ્નના ઉત્તર હમેશાં યથાર્થ મળવા સુશ્કેલ છે, કેમકે વિષય અજાણ્યો છે. તે છતાં બાળકની યથાર્થતા તો સૂચક પ્રશ્નના જવાબમાં

પણ તેમની પાસેથી માગવીજ, અને જેમ અને તેમ અર્થમાં પણ યો-
ગ્યો જવાબ લેવાય તેમ લેવો. પરીક્ષક પ્રશ્નમાં કોઈ વાતની કાંઈ પણ છૂટ
મૂકવાની જરૂર નથી. ૬. મૂલ પકડી સુધારવી, વધો જવાબ ફરીથી પૂછવો
નહિ. આ નિયમથી વખતનો બહુ ખર્ચાવો થાયછે. ધણી વખત શિક્ષક
ખોટું ખોટું એમ કહેતો આખા વર્ગને પૂછી વળેછે, પણ પરિપૂર્ણ ઉત્તર
કોઈની તરફથી મળતો નથી. પહેલો છોકરો એક ભૂત્ર કરેછે, તો બીજો બીજી;
અને એ પ્રમાણે ચાલ્યુંજ જાયછે. બાધાની ભૂત્ર ઉપર લક્ષ આપતા દો-
ષએ છઠ્ઠાએ, ત્યારે તો વિશ્લેષ કરીનેજ આમ થાયછે. એવે પ્રશ્નને પહે-
લાજ છોકરાએ ભૂત્ર કરી કે તે પકડીને તેને સુધરાવવા માંડીએ તો ૮૫
સુધરી જાય, અને બધા વર્ગને જ્ઞાન મળે. ૭. ઉત્તરમાં ચોપડીના ચોલ વા-
પરવા દેવા નહિ. બાળકે પોતાની બાધામાંજ જવાબ આપવો જોઈએ, નહિ
તો તે ખરેખર શું સમજે છે તે કદી જણાશે નહિ. ચોપડીમાંથી બણી
જવાની ટેવને કદી પણ ઉત્તરજન આપવું નહિ. આખ્યા જેવા વિષયો જે
ગોખવાંજ જોઈએ ત્યાં તો અલબત્ત ચોપડીનાજ શબ્દ લેવા, પણ
તપાસી જોવું ખરું કે સમજે છે કે નહિ. નાનાં બાળકથી
કૃતિહાસના લાંબા લાંબા પ્રશ્નો ઉત્તર પોતાની બાધામાં નહિ આ-
પી શકાય એ વાત ખરીછે, પણ તેનો ઉપાય ચોપડીમાંનું બકી જવું
એ નથી પણ શિક્ષકે એવા નાના સવાલ પૂછવા કે તેઓ પોતાની મેળે
પોતાનાજ શબ્દમાં જવાબ આપી શકે. ૮. અસાધારણ કઠિણ પ્રશ્નનો જે જ-
વાબ આપે તેને હમેશાં જાવાજી આપતાં રહેવું, અને તેમજ હેક સહેલા સવાલ
નો પણ જવાબ ન આપે તેને યોગ્ય ઠપકો આપવો. આ નિયમ ખરેખરો શિક્ષા
પ્રકરણનો છે પણ એની એટલી બધી અસર અધ્યાપન ઉપર થાયછે કે
તેને અહિંયા સંભાર્યા વિના ચાલવું નથી. વર્ગની ચંચળતાનો ધણી આ-
ધાર આ ઉપર રહેલો છે. (અધૂરું.)

વાક્યવિચાર—સંમિશ્રવાક્ય.

૨૫. સંમિશ્રવાક્યમાં એક મુખ્ય અને એક અથવા અનેક ગૌણ ઉપવાક્ય હોય છે.

૨૬. એ ગૌણ ઉપવાક્ય નામરૂપ, વિશેષણરૂપ, કે ક્રિયાવિશેષણરૂપ હોય; જેમકે:—

(મ.) નામરૂપ ઉપવાક્ય:—રજપૂત લડાઈમાં પાછો હો એ સંભવિત નથી

(વ.) વિશેષણરૂપ વાક્ય:—લડાઈમાંથી નાશી આવે તે રજપૂતને તેના સ્ત્રીઓ પણ ગુસ્સે ગણાતી હતી.

(ક.) ક્રિયાવિશેષણરૂપ ઉપવાક્ય } ન્યારે શરવીર રણમાં પડે છે તારે
તે સ્વર્ગમાં જાય છે એમ રજપૂતો માનતા હતા.

૨૭. નામરૂપ ગૌણ વાક્ય ને મુખ્ય વાક્યની જોડે જોડવાને સાર “એ, તે,” “કે,” એવા દર્શક શબ્દ વાપરવા પડે છે, અને નામરૂપ ઉપવાક્ય (નામના ધર્મ પ્રમાણે) ઉદેશ્ય, વિધેય, કે વિધેય પૂરણનું કામ વાક્યમાં કરે છે. જેમકે:—

૧. પાપી માણસ મુખી થાય એ સંભવિત નથી. (ઉદેશ્ય)

(કે.) બાળકનો ધર્મ છે કે મા બાપની આત્મા માનવી (વિધેય)

(તે.) તમે કહ્યું તે હું કબૂલ કરું છું. (વિધેયપૂરણ)

૨૮. વિશેષણરૂપ ઉપવાક્યને આરંભે “જે,” “જેવું” “જેટલું” “જેવડું” એવાં તત્સદાપેક્ષક પદ આવે છે, અને તેનું ઉત્તરપદ (વિશેષ્ય સહિત કે વિશેષ્યને અભ્યાહાર રાખી) મુખ્ય વાક્યમાં ઉદેશ્ય, વિધેયપૂરણ, કે વિધેય સ્તુત્યર્થવાદકનું કામ કરે છે. જેમકે:—

(જે.) જે માણસ ભણે છે તે ડાહ્ય થાય છે. (ઉદેશ્ય)

(જેવું) તમારે જેવું જોઈએ તેવું લો. (વિધેયપૂરણ)

(જેટલું.) તમે જેટલું કહ્યું તેટલું ખરું છે. (ઉદેશ્ય)

(જે.) અમે રહેતા હતા તે ઘરમાં હાલ કોણ રહે છે? (વિધેય સ્તુત્યર્થ વાળું)

(જેવડું.) { આને જેવડો સાપ જોયો તેવડો } (વિધેયપૂરણ.)
{ કોઈ દહાડો મેં રીડો નહતો. }

૩૦. ક્રિયાવિશેષણરૂપ ઉપવાક્યને આરંભે “જ્યાં,” “જ્યારે,”
અને “જેમ,” એવા ક્રિયાવિશેષણ આવેછે, અને તેનું ઉત્તરપદ
(ત્યાં, ત્યારે, તેમ) મુખ્ય વાક્યના વિધેયપદનો સ્થળ, કાળ, કે રીતિ સં-
બંધી સ્પૃત્યર્થ વાદ કરેછે. જેમકે:—

(જ્યાં.) જ્યાં જાઓ, ત્યાં નશીબ એ ડગલાં આગળનું આગળ. (સ્થળ.)

(જ્યારે.) જ્યારે જોશો, ત્યારે જાણશો. (કાળ.)

(જેમ.) જેમ ચાહો, તેમ એ કરેછે. (રીતિ.)

૩૧. નામરૂપ ઉપવાક્યની જોડે નામયોગી અવ્યય મળ્યાથી ક્રિયા
વિશેષણરૂપ થઈ જાયછે, પણ તે જોડાતાં પહેલાં વચમાં “એ,” “ત”
એવા શબ્દ મૂકવા પડેછે.

હું બોલ્યો એમાં મેં શું ખોટું કર્યું ? (સ્થળ.)

તમે આબ્યા તે પહેલાં તે ગયો હતો. (કાળ.)

આપે કરમાવ્યું તે મુજબ મેં કર્યું છે. (રીતિ.)

૩૨. વિશેષણરૂપ ઉપવાક્યના ઉત્તરપદની જોડે વિભક્ત્યંત અથવા
નામયોગ્યંત નામ જોડાયાથી ક્રિયાવિશેષણરૂપ ઉપવાક્ય યાયછે:—જેમકે

તમે જે ગામમાં ગયા હતા તે ગામમાં કોનું રાજ છે ? (સ્થળ.)

હું રહું છું તે ઘરની પાસે નિશાળ છે. (સ્થળ.)

તમે આબ્યા તે વખતે હું બહાર ગયો હતો. (કાળ.)

એણે જેટલા દહાડા રાજ કર્યું તેટલા દહાડા મુખી પ્રજા કુખી હતી. (કાળ.)

તમે કહ્યું તે રીતેજ મેં તેને કહ્યું છે. (રીતિ.)

તમે ખતાવી તે રીત પ્રમાણે મેં હિસાબ ગણ્યો છે. (રીતિ.)

જાવક નંબર ૬૫

જાહેર ખખર.

આ પંવામાં આવેછેકે સુંય સ્ટેટના પબ્લિક વર્કસ આતાના મીસ્તરી
જગજીવન કુખેરજીએ મોજે કંચાગરના બીલ લોકોએ માલગુણમાંથી સા-

ગના લાકડાં કાપેલાં તેમને દેહચત ખતાવીકે તેમને સરકારમાં મોકલીસ-
જા કરાવીશ. એવી ધમકી આપી રૂપિયા ૧૦૦)કીધા, તે કામમાં મોજેઆ-
ફવા તાજે મુંથ ધલાકે રેવાકાંઠાની સરકારી નિશાળના મહેતાજી લલુ ર-
ણછોડ શામજ હતો તેથી તેને ખરતરફ કરી હવેથી કેળવણી ખાતાનો કોષ
નોકર એવા કામમાં ન રહે તેને સાફ રેવાકાંઠાના મહેરબાન પોલિટિકાલ
એજન્ટ સાહેબની ધ્યાદો નંબર ૧૨૪૦ તારીખ ૨૧મી જુન સન મચ-
કુરની આવેલી તે ઉપરથી મહેરબાન ડિરેક્ટર સાહેબ બાહાદુરનો તરફ
લખતાં સાહેબ મોસુફે પોતાના નંબર ૧૫૨૩ તારીખ ૧૧મી માહિયા
લતા માસના હુકમથી મહેતાજી મલકુરને ખરતરફ કરવા મેંજુરી આ-
પીછે. માટે કોષ પણ કેળવણી ખાતાનો નોકર એવી રીતે કરશે તો તેને
ચક્ત શિક્ષા કરવામાં આવશે તાં ૧૭મી માહિ જુલાઈ સન ૧૮૭૭.

E. GILES,

આ. એ. ઇન્સપેક્ટર ઉતર ભાગ.

નંબર નંબર ૬૪

આવતા અક્ટોબર માસમાં અમદાવાદ ફીમેન ટ્રેનીંગ સ્કૂલમાં છ સાત
સ્કોલર શીપની જગાએ ખાલી થવાનીછે. માટે મહેતાજી અગર આસિસ્ટન્ટ
અગર સ્કોલરમાંથી કોઇની સ્ત્રીને તેમાં દાખલ થવાની ખૂશી હોય
તો તેની અરજ પહેલી અક્ટોબરે અમારા તરફ મોકલવી, તેની સાથે
પોતાના ગામના આખરદાર ગૃહસ્થો તરફનું સારી ચાલચલગતનું સર્ટિ-
ફિકેટ હોવું જોઇએ.

દાખલ થનાર સ્ત્રીએ દાખલ થતા પહેલા ત્રીજા ધોરણની પરીક્ષા
માં પાસ થવું પડશે તા. ૧૬મી માહિ જુલાઈ સન ૧૮૭૭

E. GILES,

આ. એ. ઇન્સપેક્ટર ઉ. ભાગ.

કચ્છ રાજ્યનાં બુલ, માંડવી. તથા અંબર મધ્યે ત્રણ ગૂંજરાતી નિ-
શાળો માટે ત્રણ મહેતાજી રાખવાના છે તેમનો પગાર તેમણે આજમુધી
કરેલી નોકરીની મુદતનાં પ્રમાણમાં દર મહિને રૂપીઆ ૪૦ થી રૂપીઆ ૬૦
સુધી આપવામાં આવશે. અમદાવાદની અથવા રાજકોટની ટ્રેનિંગ કોલે-
જમાં બે વરસ અભ્યાસ કરેલો હશે તે શિવાય બીજાઓની અરજીઓ દ્વા-
રા નમાં લીધામાં આવશે નહીં. માટે જે શખ્સો ઉમેદવાર હોય તેમણે જેમ
બને તેમ તાકીદથી પોતાની અરજીઓ કચ્છનાં કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પે-
ક્ટર. મો. દત્તપતરામ બ્રાહ્મણ વણદાસ ઉપર મોકલવી. તા. ૨૫ ઓગસ્ટ સને
૧૯૭૭ સહીથી અરજીઓ લેવામાં આવશે નહીં.

દીવાનની ઓફીસ બુલ નગર. તા. ૨૨
જુલાઈ થને ૧૯૭૭

MANIBHAI J.
દીવાન કચ્છ.

અમદાવાદ ટ્રેનિંગ કોલેજના કામ ચલાઉ ધારા.

૧. શિક્ષા આપવાનું કામ શિક્ષકોને શિખવવાને આ ટ્રેનિંગ કોલેજ
સ્થાપી છે.

૨. મહેતાજી થવાને આ કોલેજમાં કેળવણી લેનારા ૧૧૦ વિદ્યાર્થી-
ઓને માટે સ્કાલરશિપ ઠરાવવામાં આવે છે. એ સ્કાલરશિપના નીચે
પ્રમાણે ત્રણ વર્ગ કર્યા છે અને તેમાંનો દરેક એક વર્ષ સુધી ભાગવો શકાશે.

૩૫) વાળા પહેલા વર્ષમાં ૫૦

૩૬) વાળા બીજા વર્ષમાં ૫૦

૩૭) વાળા ત્રીજા વર્ષમાં ૧૦

૩. હેઠળ કહ્યા પ્રમાણે અભ્યાસનાં ત્રણ વર્ષ ઠરાવ્યાં છે, એક પ્રસ્તુત-
કારી, અને બીજા બે, તેમાંના દરેકમાં શીખવાના વિષય જુદા ઠરાવ્યાં છે.

૪. પહેલા વર્ષને અંતે, બીજા વર્ષને અંતે, અને ત્રીજા વર્ષને અંતે
વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષક થવાં જોગ પાસ થશે તેમને તેમના છુટાને અનુક્રમે
પત્રકમાં જોડવામાં આવશે. બીજા તથા ત્રીજા વર્ષોના વિદ્યાર્થીઓના
બે વર્ગ કરવામાં આવશે. પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીઓને નીચે પ્રમાણે સ્થાપી

પગાર કરાવ્યા છે.

૩ જા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓમાં દર મહીને } ૧ લા વર્ગ વાળાને રૂ.૨૫)
 } ૨ જા વર્ગ વાળાને રૂ.૨૦)

૨ જા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓમાં દર મહીને } ૧ લા વર્ગ વાળાને રૂ. ૧૫)
 } ૨ જા વર્ગ વાળાને રૂ. ૧૨)

૧ લા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓને દર મહીને..... રૂ.૬)

૫. હરકોષ વર્ગનું સર્ટિફિકેટ મેળવનારને તે વર્ગનો પગાર ગુરત માગવાનો હક નથી, પણ તેની જગ્યા ખાલી પડે ત્યારે તે જગ્યાને તે યોગ્ય છે એવું એના સર્ટિફિકેટથી જણાશે. ટ્રેનિંગ કોલેજની વાર્ષિક પરીક્ષાનું પરિણામ જણાવવામાં આવે ત્યારે જે જગ્યાઓ ખાલી હશે તેમાંથી પસંદ કરવાનો અધિકાર માત્ર પાસ થનારા સ્કાલરોને છે.

૬. નવા નિમાયકા મહેતાજીએ એક વરસ લગી અજમાસપર નોંધ કરી કરવી. તેમની નિશાળની પહેલી વાર્ષિક પરીક્ષા થયા પછી બીજા અને ત્રીજા વર્ષ વાળાને નીચે પ્રમાણે તેમના નિશાળીઆના માથા દીઠ તથા ગુણ પ્રમાણે લવાજમ મળશે. અને પહેલા વર્ષનાને મળી શકે.

માથાદીઠ લવાજમ-દર છોકરે એક આનો.

ગુણ પ્રમાણે લવાજમ-લાગત્રાગટ ૧૦૦ દહાડાની હાજરી વાળો (ને બીજી કોષ નિશાળે હાજર રહેલો નહિ) દરેક છોકરો ધારણના બધા મથાળામાં પાસ થયેલો તેને માટે નીચે મુજબ મળશે.

ધારણ ૧લા નાને માટે..... ૧ આનો.

ધારણ ૨જા નાને માટે..... ૨ આના.

ધારણ ૩જા નાને માટે..... ૩ આના.

ધારણ ૪થા નાને માટે..... ૪ આના.

ધારણ ૫મા નાને માટે..... ૪ આના.

ધારણ ૬ઠ્ઠા નાને માટે..... ૫ આના.

મ્યુનિસિપાલિટી વાળાં શહેરોની નિશાળોના મહેતાજીઓને માથા દીઠ તથા ગુણ લવાજમ આપવાનો ધારો નથી. બીજાં સ્થળોમાં આ કારણે તે માટે લોકલ કંડો છે તેની ઉપજની હાલત ઉપર એ અને લવાજમો આપવાનો આધાર છે, અને પહેલા વર્ષ વાળાને તો એ લવાજમો આપવાનું એ-

ન્યુક્શનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની કેવળ ખુશી ઉપર રાખેલું છે. લોકલક્ષ-
માં ખોટા હથે ત્યારે માયાદીઠ અને ગુણુ લવાજમના હકદાર સંધળા મ-
હેતાજીઓની એ હકસાધમાંથી સરખા પ્રમાણમાં કાપવામાં આવશે.

૮ ગૂજરાતી નિશાળોના મહેતાજીઓને માસિક પગાર અને લવા-
જમ મળી જે મળી શકે તેની મર્યાદા હેઠળ પ્રમાણે—

૩ જા વર્ષવાળાને ૧થી ૧૦ નોકરીના વરસ સૂધી.....	૩૪૦)
૩ જા વર્ષવાળાને ૧૦થી ૨૦ નોકરીના વરસ સૂધી.....	૩૫૦)
૩ જા વર્ષ વાળાને ૨૦ વર્ષ ઉપરાંત.....	૩૬૦)
૨ જા વર્ષવાળાને ૧થી ૧૦ નોકરીના વરસ સૂધી.....	૩૨૦)
II ૧૦થી ૨૦ II	૩૩૦)
II ૨૦ વર્ષ ઉપરાંત II	૪૦)
૧ લા વર્ષ વાળાને ૧થી ૧૦ નોકરીના વરસ સૂધી.	૩૧૨)
II ૧૦ થી ૨૦ II	૩૧૫)
II ૨૦ વરસ ઉપરાંત II	૩૨૦)

૯. સ્પષ્ટ સમજવું કે સ્થાયી પગાર માયાદીઠ લવાજમ અને ગુણુ
લવાજમ એ ત્રણ એકઠા મળીને રકમ થાય તે મહેતાજીનો પગાર જાણ-
વા. નિશાળની પરીક્ષાનાં ફળ પ્રમાણે એમાં વરસે એક વાર ફેરફાર કર-
વામાં આવશે. એમ એકત્ર થયેલા પગાર પ્રમાણે પેનસન ગણાશે.

એ ત્રણ રકમો જૂની જાણવી નહિ. એજ વાર્ષિક પગાર, એમાં
પરીક્ષાના પરિણામ મુજબ વધઘટ થશે.

૧૦. જે મહેતાજીની ગફલતથી માઠા સ્વભાવથી કે ખીજા વાંકથી
નિશાળીઓની સંખ્યા પાછત્રાં વરસોની સરાસરી સંખ્યાથી, ઓછી થશે
તે મહેતાજીનો સ્થાયી પગાર ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના હુકમથી ઘટાડો તેનાથી
નાંચેની પાયરીએ ઉતારી નાખવામાં આવશે.

૧૧. જે મહેતાજીની ગફલત અને અયોગ્યતાથી નિશાળ બંધ કરી
ઉઠાવી નાખવી પડશે તે મહેતાજીનો નોકરી પરથી હક ગયો ગણાશે.

૧૨. માયાદીઠ લવાજમની રકમ ગુણુના લવાજમની રકમની
ખરીબર ન હોય તો માયાદીઠ લવાજમ નહિ આપવામાં આવે.

આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરો.

૧૩. પાસ થયેલા અને પાસ નહિ થયેલા એવા બે પ્રકારના આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરો રાખવામાં આવશે.

(અ) પહેલા, બીજા, કે ત્રીજા વર્ગમાં પાસ થયેલાને આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરની નોકરી મળશે; તેમને પાંચમી કક્ષમ પ્રમાણે તેમની સ્થાયી પગાર મળશે, તેમને માયાદીક કે ગુણુ લવાજમ નહિ.

(બ) જે ઉમેદવારો ૬ઠ્ઠા ધોરણની કે ત્રેનિંગ કાલેજની પ્રવેશક પરીક્ષામાં પાસ થશે તેવાને નોકરી આપવામાં આવશે તો તેઓ પાસ નહિ થયેલા આસિસ્ટન્ટ ગણાશે. અને તેમને મહીને ૩૯ થી વધારે પગાર નહિ મળે.

પ્રવેશક પરીક્ષા.

૧૪. પ્રતિ વર્ષની અંતે પ્રવેશક પરીક્ષા થશે. મહુતાજીઓના અપ ઉપર નજર રાખી ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ પહેલા વર્ષના વર્ગમાં નેટલી જગ્યા આલી ગણશે તેટલી મેળવવાને ઉમેદવારોને એ પરીક્ષામાં દાખલ કરવામાં આવશે. ઉમેદવારે પોતાની જામરનું ૧૭મું વરસ પૂરું કરેલું હોવું જોઈએ, તેની કને સેક્રેટ ક્લાસ પબ્લિક સર્વિસ સર્ટિફિકેટ હોવું જોઈએ અને તેનામાં અંગ ખોડ ન હોવી જોઈએ.

૧૫. ગૂંજરાતી ૬ઠ્ઠા ધોરણની પરીક્ષા લેવામાં આવશે. પાસ થયેલા ઉમેદવારોમાંથી ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ વોણી કાઢવાનો પોતાનો હક નહિ વાપરે તો વધારે માર્ક મેળવનારને પગારી સ્કાલરશિપ મળશે. એ પરીક્ષા અમદાવાદમાં પ્રિન્સિપાલ અને તેના આસિસ્ટન્ટો લેશે. ત્રેનિંગ કાલેજના પ્રિન્સિપાલ સવાલ લખશે અને ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ તેને મંજૂર કરશે. પરીક્ષકો ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ તરફ ઉતરે અને તેના માર્કનું પત્રક મોકલશે. મહાડાની પરીક્ષાનો દરેક ઉમેદવાર વિષે રીપોર્ટ મોકલશે. રીપોર્ટ ઉપર વિચાર કરીને ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ ગુણુ પ્રમાણે ઉમેદવારોને ગોઠવશે. જેમને પગારી સ્કાલરશિપ નહિ મળે, તથાપિ તેઓ ધારા પ્રમાણે પાસ થશે અને મહુતાજીની નોકરી કરવાના પગારી સ્કાલરોના જેવા કરાર લખી આપશે તો તેમને માફીમાં દાખલ કરવામાં આવશે. આવતા વરસની તેનાથી ઉપલા વર્ગમાં પેસવાની પરીક્ષામાં તે સામિત થઈ શકશે. ધારા પ્રમાણે ૬ઠ્ઠા ધો-

રંભામાં ખાસ થયા વિના કોઈ ઉન્નેદવારને ત્રેનિંગ કાલજમાં દાખલ કરવામાં નહિ આવે.

આ સાથે કરારનો નમુનો છે તે પ્રમાણે પગારી વિદ્યાર્થીઓએ કરાર

૧. લખી આપવા.

અભ્યાસના ક્રમ.

૧૬. પહેલા વર્ષનો વર્ગ.

૧. છક્રી ધોરણનું અને વાંચનની પાંચમી અને છક્રી ઓપડી ઓમાંના અક્ષરા પાઠનું તથા આગમી ધોરણમાં આવી ગયેલા ઇતિહાસનું પુનરાવર્તન.
૨. સંસ્કૃત માર્ગાપદેશિકા અને ગૂજરાતી વ્યુત્પત્તિ નવત્રયમ કૃત શબ્દ વ્યુત્પત્તિનાં પૃષ્ઠ ૧૬૦.
૩. શિક્ષા પદ્ધતિ.
૪. ડોઇંગ — નકશા કાઢવા.
૫. વાંચેલી કવિતાના રાગ અને તાલ.

૧૭. બીજા વર્ષનો વર્ગ.

૧. અંબાલાલ કૃત અર્થ શાસ્ત્ર (પૃષ્ઠ ૧૩૨).
૨. (અ) મહીપતરામ કૃત ઇંગ્લાંડનો ઇતિહાસ (પૂરો). એમાંના વેધારે ઉપયોગી ભાગકારક અને અવાંચીન ભાગપર વિશેષ ધ્યાન આપવું.
- (બ) ઇતિહાસને લગતી ઇંગ્લાંડની ભૂગોળ વિદ્યા.
૩. કવિતા. નિશાળાને માટે પ્રગટ કરેલું નળ દર્શયતિ કાવ્ય અને કાવ્ય સંક્ષેપ, વારા કરતી વરસમાં સ્નાપવાં.
૪. વિદ્યા.
 - (૧.) કુક્રૂત ભૂસ્તર વિદ્યા (પૂરું)
 - (૨.) ભૂમાનવિદ્યા. પૃથ્વીના ગોળાનાં કૃત્ય સહિત.
 - (૩.) ભૂતળ વિદ્યાનાં મૂળ તત્ત્વો.
૫. ગણિત.
 - (૧.) ભૂમિતિ. ૧૬૦ સ્કંધ (પૂરો), મનોપલન નહિ.

- (૨.) અક્ષર ગણિત, સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર અને બે અબજાણાં પદનાં સાદાં સમીકરણ, પ્રશ્ન સહિત.
- (૩) અંકગણિતનું પુનરાવર્તન. રીત ઉપર વિશેષ લક્ષ્ય આપવું.
૬. સંસ્કૃત. બીજી ચોપડીના પાઠ ૧—૧૧. ત્રીજી ચોપડીનો થોડોક ભાગ, અથવા હિતોપદેશ કે પંચતંત્ર, અને ગૂજરાતી વ્યુત્પત્તિ નવજરામ કૃત શબ્દ વ્યુત્પત્તિ (પૂરી.)
૭. શિક્ષા પદ્ધતિ.
૮. ડોઈંગ—પ્લેન ડોઈંગ.

૧૮. ત્રીજા વર્ગના વર્ગ.

૧. અંબાલાલ કૃત અર્થ શાસ્ત્ર (પૂરું)
૨. જગતનો સામાન્ય ઇતિહાસ, અને તેને લગતી ભૂગોળ.
૩. પ્રેમાનંદ અથવા સામળના ગ્રંથો દર વર્ષે પસંદ કરવા.
૪. નર્મગદ્ય અથવા જી. ચી કેળવણીને માટે પશ્ચિમક ઇન્સ્ટ્રક્શનના ડેરકટર મંજૂર કરે તે બીજાં કોઈ પુસ્તક.
૫. સંસ્કૃત બીજી ચોપડી પૂરી; ૨૩મો પાઠ ખાતમ કરવો; ત્રીજી ચોપડીનો થોડોક ભાગ અથવા રઘુવંશ દર વર્ષે પસંદ કરવા.
૬. વિદ્યા
- (૧) કુક કૃત ખગોળ વિદ્યા.
- (૨) પુટ્ટીના ગોળાનાં કૃત.
- (૩) કુક કૃત યંત્ર શાસ્ત્ર અને પદાર્થ વિજ્ઞાન.
૭. ગણિત.
- (૧) ભૂમિતિ, ૨ જો સ્કંધ (પૂરી); ૧લા અને ૨જા સ્કંધના મનોચત્ર સહિત.
- (૨) અક્ષર ગણિત વર્ગ સમીકરણ મુદ્દાં પ્રશ્નો સહિત.
૮. ડોઈંગ—પર્સેકિટવ.
૯. શિક્ષા પદ્ધતિ.

પરીક્ષા.

૧૬. પહેલા વર્ષના વર્ગમાં નીચે લખેલા વિષયોમાં લખિત પરીક્ષા થશે.—

૧૦૦ અંગ્રેજી.

૫૦ બ્યાકરણ અને નિબંધ.

૫૦ ભૂગોળ.

૭૫ ઇતિહાસ.

૧૦૦ સંસ્કૃત ૭૫ અને ગૂજરાતી વ્યુત્પત્તિ ૨૫.

૫૦ નકશા કાઢવા.

૨૫ દફતરી કામ.

૧૦૦ શિક્ષા પદ્ધતિ.

૫૫૦

મોઢાની પરીક્ષા નીચના વિષયોમાં લેવાશે:—

૫૦ લેખાં.

૧૦૦ બ્યાકરણ, ભૂગોળ, અને ઇતિહાસ.

૧૦૦ વાંચન અને સમજાવની.

૧૦૦ શિક્ષાનાં શુદ્ધ નિયમોને અનુસરી પરીક્ષકોની રૂબરૂ વર્ગને પાઠ આપવો.

૩૫૦

૬૦૦

બીજા વર્ષના વર્ગને લખિત સવાલ આપવાના.

૧૦૦ ગણિત—૫૦ અક્ષર ગણિત, ૫૦ ભૂમિતિ.

૧૦૦ અંગ્રેજી.

૫૦ અર્થશાસ્ત્ર

૫૦ ઇતિહાસ.

૫૦ ભૂગોળ.

૫૦ નિબંધ.

૭૫ વિદ્યા—ભૂસ્તર, ભૂમાન અને ભૂતળ વિદ્યા.

૧૦૦ સંસ્કૃત ૭૫ અને ગૂજરાતી વ્યુત્પત્તિ ૨૫.

૫૦ ડોઈંગ.

૧૦૦ શિક્ષા પદ્ધતિ અને દક્તરી કામ.

૨૨૫

આઠાની પરીક્ષા.

૫૦ વાંચેલી કવિતાની સમજૂતિ.

૨૫ ભૂમિતિ પાઠીઆ ઉપર.

૨૫ ભૂસ્તર અને ભૂતળ વિદ્યા.

૨૫ ઇતિહાસ.

૧૦૦ કયિન પાઠ, પરીક્ષકોની રૂબરૂ વર્ગને પાઠ આપવો.

૨૨૫

૬૫૦

ત્રીજા વર્ષના વર્ગને લખિત સવાલ આપવાના:—

૫૦ અર્થશાસ્ત્ર.

૫૦ ઇતિહાસ.

૫૦ નિબંધ.

૬૦ વિદ્યા ખંડોળ, યંત્રશાસ્ત્ર, પદાર્થ વિજ્ઞાન, અને આકાશી ગોળા.

૫૦ અક્ષર ગણિત.

૫૦ ભૂમિતિ.

૫૦ ડોઈંગ.

૧૦૦ શિક્ષા પદ્ધતિ, અને દક્તરી કામ.

૧૦૦ સંસ્કૃત,

૫૬૦

આઠાની પરીક્ષા.

૫૦ વાંચેલી કવિતાની સમજૂતિ.

૨૫ ભૂમિતિ પાઠીઆ ઉપર.

૨૫ અગ્રોજવિદ્યા હતાદિ.

૨૫ હતિહાસ.

૧૦૦ કથિતપાઠ, પરીક્ષાનેની રૂબરૂ વર્ગને પાઠ આપવો.

૨૨૫

૭૮૫

નિમણુકને મારે વર્ગ વારો.

૨૦. પ્રત્યેક વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને ગુણ પ્રમાણે મળેલા માર્કને અનુ-
ક્રમે જીદા પત્રકમાં ગોઠવવામાં આવશે. બીજા અને ત્રીજા વર્ષના જે
વિદ્યાર્થીઓ બધા માર્કમાંથી સેકડે ૭૦ પ્રમાણે માર્ક સંપાદાન કરશે તેમને
પહેલાં વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે. જેમને સેકડે ૭૦થી ઓછા પણ ૫૦થી
વધારે માર્ક મળશે તેમને બીજા વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે. એમ વર્ગોમાં મૂ-
કાયેલા બીજા અને ત્રીજા વર્ષના વિદ્યાર્થી, તથા પહેલા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓ-
માંથી જેઓ સેકડે ૫૦ માર્ક મળવશે તેઓ પરીક્ષામાં પાસ થયા ગણાશે.
જેઓ એમ કલાસમાં નહિ મૂકાય તેઓ નાપાસ થયા ગણાશે. એમને ફ-
રજીસ્ટરે શિખવાને રાખવામાં આવશે કે રજા આપવામાં આવશે. હરકોઈ
વિષયના માર્કમાંથી જેને સેકડે ૩૦ માર્ક નહિ મળે તે પાસ થયેલો ગ-
ણાશે નહિ, તથા તેને વગમાં દાખલ કરવામાં નહિ આવે.

૨૧. એમ વર્ગોમાં મૂકાયેલા બીજા અને ત્રીજા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓને
તથા પહેલા વર્ષના પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીઓને ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની તથા ત્રેનિ-
ંગકાલેજના પ્રિન્સિપાલની સહીના સર્ટિફિકેટ મળશે, અને ત્યાર પછી યથા
નિયમ પ્રમાણે પોત પોતાના ગુણના અનુક્રમે તેઓ આજી પડેલી નોંક-
રીઓ પસંદ કરશે. ત્રીજા વર્ષ વાળા પ્રથમ પસંદ કરશે ત્યાર પછી બીજા
વર્ષ વાળા અને છેલ્લે પહેલા વર્ષ વાળા.

૨૨. સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં નાપાસ થયેલાની ફરી પરીક્ષા વર-
સના હરકોઈ ભાગમાં લેવાની ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની હઠ્ઠા હાયતો લેઈ શકે;
એમ ત્યારે વર્ગને લાયક પાસ થાયતો સર્ટિફિકેટ આપી શકે.

૨૩. વાર્ષિક કે અર્ધ વાર્ષિક પરીક્ષામાં નાપાસ થાય તેનો પગાર
ક્યારે સુધી જરૂરી રાખવો તે ઠરાવવાનો અખતિયાર ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબનો છે.

૨૪. પહેલા અને બીજા વર્ષવાળા વિદ્યાર્થીઓ બીજી એટલે વર્ષ આખરની પરીક્ષામાં પાસ થાય તેઓ, ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ હુકમ આપે તોજ બીજા અને ત્રીજા વર્ષનો અભ્યાસ કરવા જઈ શકે.

કોલેજમાં બંદોબસ્તના નિયમો, બેકેશન, ૨ જા.

૨૫. પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના ડેરેક્ટર સાહેબ વખતે વખતે એ બાબત ને ધારા ઠરાવે તે પગારી વિદ્યાર્થીના કરારમાં કહેલા કોલેજના ધારા સમજવા.

(ખરૂં બાષાંતર)

MAHIPATRAM RUPRAM,

Guj. T. Ed. Depart.

નંબર.

એન્ડુકેશનલ ડીપાર્ટમેન્ટ.

આથી સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવેછે કે અમદાવાદની ત્રેનિંગ કોલેજમાં વર્ષ અભ્યાસ કર્યાછે અને માટે સને ૧૯ ની વાર્ષિક પરીક્ષામાં વર્ષના વર્ગના સર્ટિફિકેટને માટે જોઈતા માફક મેળવ્યાછે.

તારીખ

પ્રિન્સિપાલ, ત્રેનિંગ કોલેજ

એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર.

આઈઆનાનો-

૨૮૦૫.

આજ તારીખ

ને દિવસે એક તરફ અને

બીજી તરફ એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

એ બેની વચ્ચે

હું

કરાર કરું કે અમદાવાદની ત્રેનિંગ કોલેજના

ધારા પ્રમાણે ઠરાવેલા પગારની સ્કાલરશીપ મને આપી તેને પેટે એ અમદાવાદની ત્રેનિંગ કોલેજના ધારા પાળીશ, અને ઉત્તર વિભાગના એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ મને એ કોલેજમાં રાખશે ત્યાં સૂધી અથવા જોઈતા સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં પાસ થઈશ ત્યાં સૂધી રહીશ અને ન-

ટલા વખત સૂધી એ ત્રેનિંગકાલેજમાં રહ્યો હય, તેટલા વખત સૂધી એન્ડુકેશનલ ડીપાર્ટમેન્ટમાં મહેતાજીની નોકરી કરીય.

જે હું આ કરારની સરતો, ગમે તેવી હલકો કે જીજ્ઞાસુ હોય તે પણ તોફાનો સરકારને રૂ.૧૫૦) અંકે એકસો ને પચાસ આપવાને કમૂલ યાજીહું એ રૂપિયા દંડના નહિ પણ મુકરર કરેલા ચૂકતે હિસાબે નુકસાનને પેટે સરકારમાં ભરીય.

હું ઉત્તર વિભાગનો એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સરકાર તરફથી કરાર કરુંહું કે સદરહુ ને સ્કાન્ડરશિપ અથવા મહેતાજીના પગાર તરીકે જે રકમ દેવી થશે તે આપીય, પરંતુ મને જરૂર જણાય તો એ સ્કાન્ડરશિપનો અથવા એના મહેતાજીપણાના પગારનો બધો કે થોડો ભાગ એક માસનો કે વધારે માસનો નહિ આપવાનો તથા ત્રેનિંગ કાલેજમાંથી કે એન્ડુકેશનલ ડીપાર્ટમેન્ટમાંથી એને કાઢી મૂકવાનો મારો હક આ કરારની રૂએ કશાથી બંધ પડશે નહિ

(ખરો તરજુમો)

MAHIPATRAM R.

ગૂજરાતી ટ્રાન્સલેટર. એ. ડી.

કેળવણી ખાતાની અખરો.

જા. નં. ૨૮૬ સન ૧૮૭૬-૭૭

પ્રાંત. કચ્છની. નિશાળોનું ત્રીમાસીક ધનામનું પત્રક સન ૧૮૭૬ના જુલાઈની તા. ૧લીથી તે અક્ટોબરની તા. ૧લી સુધી.

શ્રી. અંબરની દરબારી ગૂજરાતી નિશાળમાં કચ્છપ્રાંતના એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સીરસ્તેદાર કેશવલાલ. પીતાંબર તરફથી. રૂ.૩-૮-૦ અંબરની. દ. ગુ. કન્યાશાળામાં અંબરની. દ. ગુ. નિશાળના. મહેતાજી રાજારામ રામકૃષ્ણ તરફથી રૂ.૧-૪-૦ પ્રાંત. કચ્છના. એ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સીરસ્તેદાર કેશવલાલ પીતાંબર તરફથી રૂ.૧-૮-૦ શ્રી. માંડવીની. એ. વ. સ્કૂલમાં દોશી. ભગવાનજી નયુ તરફથી રૂ.૦-૮-૦ શ્રી. કોઠારાની કન્યાશાળામાં ઠા. દેવજી આગપાળ તરફથી રૂ.૧-૪-૦ શ્રી

શુંદીવાળીની નિશાળમાં જોસી. માવજી મોનજી તરફથી. ૩૮-૮-૦ શ્રી એ-
 ડોઈની નિશાળમાં સ્વામી ધનશ્યામજી તરફથી ૩૧-૦-૦ શ્રી. માંડવીની
 ખલકાન. સ્કૂલમાં શેઠ નથુ નેણસી તરફથી ૩૫-૦-૦ શ્રી રાપરની નિશા-
 ળમાં ભાંતી નિશાળમાં મહેતાજી વેળનાથ ભવાનીદાસ તથા મેતા ત્રી-
 ખલકાન દેવાશંકર તરફથી ૩૦-૧૨-૦ શ્રી. બુજની કન્યાશાળામાં પ્રાંત
 કચ્છના માજી પોલીટીકલ એજન્ટ કરનજી દબલ્યુ. સી. પાર સાહેબ તર-
 ફથી ૩૧-૦-૦ ઇંગ્લેન્ડ રા. રા. જગનાથ તરફથી ૩૧-૪-૦ શ્રી ભચા-
 હનો નિશાળમાં રા. રાધવજી પુંજ તથા રા. હાથીરામ ત્રીકમજી સરવે-
 થર, અને ફાજદાર દયાશંકર તરફથી ૩૧-૦-૦ શ્રી. મુંદ્રાની નિશાળમાં
 ઠા. જીવણદાસ પુંજણી તરફથી ૩૨-૮-૦ શેઠ દામોદર જોરામ તરફથી
 ૩૫-૦-૦ અને મહેતાજીને પાધડી આપી. શેઠ જીવણદાસ ઈંખજી તર-
 ફથી ૩૫-૦-૦ અને મહેતાજીને પાધડી આપી શેઠ દામોદર જોરામ ત-
 રફથી ૩૮-૧૨-૦ તા. મહેતાજીને પાધડી આપી. માંડવી ખંદરના શેઠ
 ત્રીકમદાસ દામોદર તરફથી ૩૩-૧૨-૦ મહેતાજીને ૩૧-૪-૦ની પાધડી
 આપી. શેઠ વાધજી કોરજી તરફથી ૩૬-૪-૦ મહેતાજીને પાધડી ૩૩-૧૨-૦
 તથા આસીરંટને પાધડી ૩૧-૪-૦ શ્રી. સાબરાઈની નિશાળમાં ઠા.
 કેસવજી ઈંધર તરફથી તથા ઠા. દેવજીરામજી તરફથી. ૩૫-૮-૦ શ્રી
 ભાકડીઆની નિશાળમાં વાવથરાદના કુંવરશ્રી. અભિસીંગજી તરફથી.
 ૩૧-૦-૦ ધાંટીલાના શેઠ. ભગવાનજી મકનજી તરફથી ૩૧-૦-૦ જા.
 ઉજા સુમરાજના કુંવર હરી સંગજી તરફથી ૩૧-૧૨-૦ જંગીના પોસ્ટ
 મારતર રામજી તરફથી. ૩૦-૪-૦

તા. ૭-૧૧-૭૬. મુ. બુજ

Dalpatram Khakhae

એન્ડ્રુ કેશનજી ઈન્સ્પેક્ટર પ્રાંત કચ્છ.

આ. નં. ૫૮૫

માને બીગરી તાલુકે વલસાડની સરકારી ગૂજરાતી નિશાળમાં, ડ-
 પુટી એન્ડ્રુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે પરીક્ષા કરી તે વખતે એન્ડ્રુ
 લોકીએ છોકરાઓને ઈનામ વહેચ્યું. ૩૧) દયાશંકરજીએ ગોપાલજી
 ૩૧) સોની દયારામ જગજીવનદાસ તથા ૩૧) પટલ રણછોડ પ્રેમજી

તથા ૦-૮-૦ પટલ કાનજી પરાગ કુત્ર. ૩૩-૮-૦ ૧-૧૪-૦ ચોપડીઓ
૩૧-૧૦-૦ મીઠાધ. તા. ૨-૧-૭૭

આ. નં. ૧૭૭

વાંસદાની સરકારી શૂળરાતી નિશાળમાં મજકુર સ્ટેટના આજ્ઞમ
રાવસાહેબ ગોવિંદદાસજી કેશવજી તથા આજ્ઞમ હોસપીટાલના આ.
માસ્તર મી. બાહુ ગોવિંદ તથા આજ્ઞમ ફસ્ટ કારકુન મધુરામ કેવલરામ
તથા આજ્ઞમ ઓનરરી વીજીટર વલ્લરામ પ્રભાશંકર તથા મજમુદાર
સાહેબ હરીનારાયણ કલ્યાણજી તથા નગર શેઠ બુધાજી મંગારામ એ-
ઓ પધારી છોકરાઓની પરીક્ષા લેખ મહેરબાન ઓનરરી વીજીટર વલ્લ-
રામ પ્રભાશંકરે ૩૧) મીઠાધ વહેંચી ૩૪-૮-૦ ચોપડીઓ લેખ છો-
કરાને હનામ આપવાની ખુશી બતાવીછે. તા. ૨૫-૧-૭૭

Ganpatram G. Shastrce,

ડ. એ. ઇ. મુરત. દક્ષિ.

આ. નં. ૧૩૦

મોજી કડાણાની સરકારી નિશાળમાં મજકુર ગામના દરબાર સા-
હેબ તથા તેમના કુંવરજી તથા તેમના કારકુન મંડળ અને મેમ્બરોએ
છોકરાઓને ૩૬-૮-૬ ચોપડીઓ તથા મહેતાજીની મહેનત બદલ ૩૬)
પાધડીના ૩ ૧૨-૮-૬ હનામ વહેંચું. ૨૧-૫-૭૭

LALBHAI R.

આ. ડ. એ. ઇ ર. પં.

કસબે પ્રાંતીજની કન્યાશાળામાં મધુનીસીપાલેડી
તરફથી મજકુર કન્યાશાળામાં રાવસાહેબ માંમલેતદાર સાહેબ અને મુ-
નોસીપાલીટીના મેમ્બરોએ પધારી ૩ ૭-૮-૦ ની ચોપડીમાં રેલ વિગરે
નું જોડીએને હનામ આપેલું હતું.

૨. અલતા માસમાં મહેરબાન કલેક્ટરસાહેબ બાહાદુરનો મુકામ
અને હોવાથી તાલુકામાસ્તર તેડ સાહેબના મુલાકાતને ગયા હતા તે વ-

ખત સાહેબે કન્યાશાળામાં ધનામ આપવા ઠરાવ કરવાથી નીચે પ્રમાણે પ્રદર્શીએ નાણાં ભર્યા.

૩) મેહુરખાન કલેક્ટર સાહેબ બહાદુર ખારોડેજ સાહેબ રૂ. ૧૫૦
શા ડુંગરશી મૂળચંદ ૪) રાવસાહેબ મણીરામ મગનરામ મામલેતદાર
૧) શા હરજીવનદાસ નાનચંદ ૧) આજમ જમનાદાસ નરોત્તમદાસ
ફોજદાર સાહેબ ૨) શા માનચંદ રણછોડદાસ. ૨) દેશાધ. ગણપતરામ
દયારામ ૧) શા ખેહરદાસ અમુલખદાસ ૪) શેઠ. અમરતલાલ હરજી-
વનદાસ ૧) મેહુતા રણછોડ આદીતરામ ૨) પરીખ. દયારામ જ્યેષ્ઠ.
૧) દેશાધ કુમેરભાઈ ખેચરભાઈ ૨) પરીખ તુળજરામ જ્યેષ્ઠ ૧) દેશા-
ધ. કાળીદાસ હરજીવન દાસ ૨) પરીખ ત્રીકમદાસ રણછોડ. ૧) શેઠ.
જોષિતારામ ગોવરધનદાસ. ૨) પરીખ ભગવાનદાસ ખુશાલદાસ. ૧)
પઠાણ કુંરીમભીયાં મુદ્દપરખાન ૨) જમાદાર કાસમઅલી જમીએતખાન
૨) ઠાકોર બાપુજી રતનજી બિન્નેડીયાના ૨) ગોરો. અત્રીભીયાં નજીમીયાં.
૧) ઠાકોર કૃતેસંગ દલાજીની મુવાડીના. વોહારા. હકીમભાઈ અલીભાઈ
૩) ઠાકોર જ્ઞેસંગજી જ્ઞેસવસંગજી વાઘપૂર. ૨) વોહારા. જમાલભાઈ
અલીભાઈ ૨) ઠાકોર. હરીસંગજી હાથીસંગજી મોયદના—૧) વોહારા.
મુજભાઈ સદાભાઈ ૨-૮-૦ ઠાકોર લાલસંગજી ખેચરસંગજી આંત્રોલી
૧) કજાલ, રામદીન રસાલ. ૨-૮-૦ ઠાકોર હીમતસંગજી દોલજી આંતાબી
૦-૮-૦ આજમ હરોલાજ સંપતરામ અવજકારકુન ૨) ઠાકોર કૃતેસંગજી
ખુપતસંગજી મોયદના—૦-૮-૦ પટેલ જીવણશામજી ૦-૮-૦ પટેલ.
ડુંગર રાયચંદ ૦-૮-૦ પટેલ રણછોડ રખનાય.

રૂ. ૫૬૫

સદરહુ મુજબ સાડીઝોગણસાઠ રૂપીયાનું ધનામ આપવા સારૂ તા. ૧૮
મી ચાલતા માસને રોજ પ્રાંતીજ ડીસ્પેનસરીના મકાનમાં દીવસના ચાર
વાગતાને સુમારે ખોલાની હતી તે વખતે ગામના શેઠ શાહુકાર અને કસબાતી
લોકોની એક સભા મળી હતી આચરે પાંચ વાગતાને સુમારે મે.કલેક્ટર ખારો-
ડેજ સાહેબ બહાદુર પોતાના મડમ સાહેબ સાથે પધારયા હતા ઠાકરીજીને
કેટલીએક કતીતા ગવરાવ્યા બાદ સાહેબ માસુફે પોતાને હાથેછોકરોએને
ઓરણાઓ રેળ અને ચોપડીનું ધનામ આપ્યા બાદ પતાસાં વચ્ચાં હતાં

બાદ તાલુકામાંસ્તરે વિદ્યા ભણવાયો ચતા બાબ વિશે બાધણ કર્યા બાદ સાહેબના વખાણમાં એક કવિતા વાંચી સભળાવી હતી જે સાંભળી સાહેબ અને સભાસદો ધણાજ ખુશી થયા હતા ત્યારપછી સભાને પાંત સોપારી આપ્યા બાદ આશરે છ વાગતાં સભા ખરખાસ્ત થઇ હતી.

તા. ચાલતા માસને રોજ સરવાઇ સુપરીટેન્ટેન્ટ સાહેબના સંસ્કૃતેદાર આજમ જીવણલાલ લક્ષ્મીનારાયણે મળકુર કન્યાશાળામાં પધારી છોડીઓની પરીક્ષા લઇ ઓપડીયો અને પતાસાં મળી ૨-૧-૬ નુ ધનામ વહેચ્યું હતું.

Mayaram Sambhoonath,

ડ. એ. ઇ. અમદાવાદ વિ.

જા. નં. ૩૩૬.

હાસોટ. સુરતના ગંગાધર સાસ્ત્રીના છોકરાનો છોકરો કાશ્મીરાવ ભીમાચંકર પરવરધન માહે સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૭૬ના માસમાં અત્રેની સ્કૂલમાં પધારી પરીક્ષા લઇ ખુસ થઇ ધડીઆળી ૧ આશરે ૩૧૦-૧૫ની કોમત સુધીનું ધનામમાં આપી ગયાછે પૃથ્વીનો ગોળો વિનાયતથી મંગાવો સવડ આવેથી મો- કાશ્મીરાવને કહી ગયાછે તેથી એઓ સાહેબનો મોટો ઉપકાર માનવામાં આવેછે. તા. ૨૦મી નવેમ્બર સને ૧૮૭૬ને રોજ જેહરખાન ભરચ જીલા ના કલેક્ટર જે. જી. વાહીટ સાહેબ અત્રેની સ્કૂલમાં પધારી છોકરાઓની પરીક્ષા લઇ તથા કેટલાએક છોકરાઓને કસરત કરાવી ૩૧) નું ધનામ આપવામાં આવ્યુંછે. — જેહરખાન ભરચના ઇજનીઅર સાહેબ તા. ૬-૧૨-૭૬ ને રોજ અત્રે પધારી ૩૫૫ આ ૩) ત્રણની મીઠાઇ વેચી ગયાછે. — ઓરા. ભરચના રા. મામલતદાર સાહેબ તા. ૬-૧૨-૭૬ને રોજ નિશાળમાં પધારી પરીક્ષા લઇ ૩૦-૮-૦ની મીઠાઇ તથા ૩૧-૪-૦ની ઓપડીઓ મળી ને ૩૫૫ આ ૧-૧૨-૦નું ધનામ વેચ્યું — ઝણીર. વાસીઆ ઠાકોર બારયશં- ગજી રામસંગજી ૩૨-૦-૦ ઉધરાતદાર દલપતસંગ રામભાઈ ૩૧-૦-૦ કુળ ૩૫૫ આ ત્રણની ભિટ આપીછે તેની ઓપડીઓ છોકરાઓને આપવામાં આપીછે તા. ૧૮મી ડીસેમ્બર સને ૧૮૭૬ને રોજ — સરભાણ. તા. ૧૩મી ડીસેમ્બર સને ૧૮૭૬ને રોજ આમોદના મામલતદાર રાવસાહેબ વાઘજીભાઈ મો- ઠાભાઈએ પધારી ૩૦-૮-૦ની મીઠાઇ વહેચીછે — નાદોડા. તા. ૨૧મી ડીસે

ખર સને ૧૮૭૬ને રોજ પટેલ ઇશ્વરભાઈ નરોતમ ૩૦-૮-૦૦ તથા મેં મારી
ગીરોના ૩૦-૮-૦ મળી કુલ ૩૧)ની સાકર વહેંચી તથા મજકુરના સોની
ઝવેરઈશ્વર ૩૦-૬-૦ સાદડીઓ નંગ ૨ છોકરાઓને એસવા સાકર આપી કુલ
૩૧-૬-૦નું ધનામ વેચાંબું છે—ખોજવળતાં. ૨૨મી ડીસેમ્બરે સને ૧૮૭૬ને
રોજ અત્રેના સદમહસ્થોએ ધનામ વેચ્યું તેનીચે પરમાણે ઉધરાતદાર પટેલ
ધસપ મળભાઈએ ૩૦-૧૨-૦ તથા પોલીસ પટેલ ધસપ મકન ૩૦-૮
-૦ તથા પટેલ અમારામ ઇશો ૩૦-૮-૦ તથા મુશા જીવાભાઈ ૩૦-૪
-૦ તથા ગોરીદાદાભાઈ બાવસંગ ૩૦-૪-૦ તથા રોજ હીમતસંગ રોજ-
બા તથા સળસંગ ગલાબસંગ ૩૦-૪-૦ કુલ ૩૨-૧૨-૦ની મીઠાઈ વહેં-
ચી છે— નીકોરા અત્રે તા. ૧૦-૧-૭૭ને રોજ રાજપીપળા સંસ્થાન-
ના રાજપરા ગામના ઠાકોર શ્રી ઇશ્વરસંગ જી હરીસંગે ૩૪-૦-૦નું ધનામ
વહેંચ્યું તે નીચે પરમાણે ૩૧-૪-૦ની ઓઠણી તથા ખંડ ૩૨-૦-૦ની
ઓપડીઓ ૩૦-૧૨-૦ ના પતાશાં કુલ ૩૪) વહેંચ્યાં છે— સુકલતીય
તા. ૮મીને રોજ પોલીસ પટેલ દયાળ નાનસંગે પોતાની છોકરાનું
નામ દાખલ કરી ૩૧-૮-૦ની ખાંડ ધાણા વહેંચ્યા તથા ૩૨-૪-૦ સ્કૂલ
ની આસપાસ જગા સુધારવાને આપ્યા કુળ ૩૩-૧૨-૦નું ધનામ વહેંચ્યું
—સુકલતીય. મજકુર નિશાળમાં જવાડી નરોતમ મંછારાએ પોતાનો છો-
કરો છકા ધારણમાં પાસ થયો તેની ખુશખીમાં ૩૧-૮-૦ ની મીઠાઈ ત-
થા ૩૧-૦-૦ની આંકની ઓપડી ધનામમાં આપી છે—કોરલા. સોની ગી-
રધરભાઈ રણછોડ ૩૦-૮-૦ તથા પટેલ જીકા વસતા ૩૦-૮-૦ તથા પ-
ટેલ ધનજી બેહર ૩૧-૦-૦ કુલ ૩૨-૦-૦ તેમાં એક રૂપીઆના પ-
તાશાને એક રૂપીઆની ઓપડી વહેંચી—સાચણ. અત્રેની નિશાળમાં તા.
૩૧મી જાનેવારી સને ૧૮૭૭ને રોજ વાગરા તાલુકાના રા. મામલતદાર
સાહેબે પધારી ૩૨-૧૪-૬ની ઓપડીઓ વહેંચી તા. ૧૭-૨-૭૭

Gopaljee Goolabbhai,

સુકામ ધલાવતા. ૧૫મી }
ફેબ્રુઆરી સમ ૧૮૭૭ }

ડીપોઠો એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર
ભરૂચ વિભાગ.

Handwritten title or heading, possibly "Handwritten" or similar.

Handwritten text, likely a list or account, written in a cursive script. The text is arranged in approximately 12 lines, starting with a small initial mark (possibly a cross or 'I'). The handwriting is dense and somewhat difficult to decipher due to the cursive style and fading. The text appears to be a list of items or a narrative account, possibly related to a historical or legal document.

પુસ્તકોની પહેલાય.

દેવીકાશીમંડીને ઉત્તેજન. બામ ૨ જો.—આ વિષયની એક ઓપડી
 કોઈ વખત ઉપર જવાપ હતી તેથી આ બીજી બામ છે. એના બનાવનારનું
 નામ ધણા ખરાને અજ્ઞાત તો નથી, પણ તે પોતે પડદામાં રાખવા
 માગે છે તેથી અમ તે જાહેર કરવા ઇચ્છતા નથી. પણ એ અગત્યના વિ-
 શય ઉપર છે, અને પહેલા બામ દેશમાં ધણા હાકાર પેદા કર્યા છે. આ
 બીજી બામ અંધકાર કબુલ કરે છે તેમ તેવા રસિક નથી, પરંતુ એમાં ધણી
 ઉપયોગી બાબતોનો મથાશક્તિ સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે એમાં કાંઈ શક
 નથી. ન લોકોએ પરદેશી માલ નજ સવા એવી પ્રતિભા લીધી છે તેને
 તો એ બહુજ ઉપયોગી થઈ પડશે, કેમકે ક્યે ક્યે ટુકાણે ગૂંજરાતમાં દેશી
 માલ બને છે તેની વિગત એમાં આપી છે. બારપેજ એના ૧૫૨ પૃષ્ઠ છે.
 અને કિંમત માત્ર ૪ આનાજ છે.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:
SEPTEMBER 1877.

પુસ્તક ૧૬ સું.

સપ્ટેમ્બર.

અંક ૯ બો.

મે'તાળ બહુ મીઠું વૃક્ષ, નામ તેમજે કામ;-
કર અંતે મનજેવની, ખરી એતિ પરિહામ.

અનુક્રમણિકા	૫૬૮
શિક્ષાપદ્ધતિની સમજૂતી	૧૯૩
વિદ્યાર્થીઓની જગદ્યાત્રા	૧૯૭
જાહેરખબર.....	૧૯૯
કેળવણીખાતાની ખબરો,	૨૦૧
કાહાનદે પ્રબંધ... ..	૨૦૯

Contents	Pages
Notes on Teaching...	193
Educational tour round the world.....	197
Notifications,	199
Educational Intelli- -gence.....	201
Kahanad Dev Pra- bandh	209

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં યુનાઇટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
જનરલ એજન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણછોડલાલ ગંગારામે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મૂલ વરસે રૂ. ૧. અગાઉથીજ)

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૧૬ મું.

સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૭.

આંક ૯ મો.

શિક્ષાપદ્ધતિનીસમજૂતી.

પ્રશ્નોત્તર સંબંધી સામાન્ય નિયમ ઉપર કૃષ્ણા. હવે જે જાતના પ્રશ્ન
જે થાય છે તેના વિશેષ નિયમ શાંત્રે તેનો વિચાર કરીએ. પરીક્ષક પ્ર-
શ્નનો હેતુ તેને નવું સૂઝાડવાનો નથી, પણ જે આવડે છે તે તપાસી
જાવાનો છે, અને તે ઉપરથી નીચેના નિયમો નીકળે છે? ૧ શીશીલી બાબતો-
જુ પૂછવી, પણ તેનો સઘળો સાર પ્રશ્નમાં આવી જવો જોઈએ. નહિ શીખવેલી
વાત પૂછવામાં આ પ્રસંગે કાંઈ કાયદો નથી. એથી કોઈ છોકરાની વિશેષ બુદ્ધિ
કે વિશેષ જ્ઞાન જણાય, પણ આપણે તો અહિંયાં બધા કેટલું બધા તે તપાસ-
વા બેઠા છઈએ. જે શીખવું હાય તેમાંનું કાંઈ પૂછતાં રહી જાય એ પણ
ઠીક નહિ. કેટલાક શીક્ષકો મૂળથી એવી ઝીણી ઝીણી વાતો પૂછવા લાગે
છે કે પરીક્ષાનો વિષય અધુરો રહી જાયછે; અને બધા પાઠ તૈયાર કર્યા
છે કે નહિ તે જાણી શકાતું નથી. માટે પાઠનો બધો સાર પ્રશ્નમાં આ-
વે તે ઉપર લક્ષ રાખવું. આ નિયમ નિતની પરીક્ષાને લાગુ પડે છે તે-
ટલો અઠવાડિયાની, માસિક, કે વાર્ષિક પરીક્ષાને લાગુ પડતો નથી. એ પ-
રીક્ષાઓમાં શીખેલો બધો વિષય તો પૂછી શકાયજ નહિ. તો પણ અગ-
ત્યની મોટી મોટી જોટલી બાબતો એક વિષયની હાય તેટલી બધી બાબતો
ઉપર એક જે પ્રશ્ન પૂછવાજ જોઈએ. આ રીતે વિગતભર્યા ઉત્તર ધણા
નહિ માગી શકાય અને ઝીણી વાતો યાદ છે કે નહિ તે નહિ માલમ પડે.
પણ તેનો ઉપાય એ છે કે એક જે પ્રશ્ન વિગતના પણ વાનગી દાખલ

પૂછવા. ૨. પ્રશ્ન ઘણું કરીને વિષયના અનુક્રમ પ્રમાણે પૂછવા, પણ વાંચન ચોપડીના શબ્દ જેમ બને તેમ થોડા વાપરવા. ૩. વચ્ચે ડંધા ચતા અનુક્રમ વિના, અને જૂદા આકારમાં પણ પ્રશ્ન પૂછવા. આ બે નિયમો એક બીજાથી કેટલી રીતે ભિન્ન છે. બીજામાં કહ્યું કે વિષયના અનુક્રમે પ્રશ્ન પૂછવા. બહુધાતો આ નિયમજ અમલમાં આશુવા જોગ છે, પણ જ્યારે છોકરા તે વિષયમાં પાકા થયા હોય ત્યારે તે તપાસવાને માટે ત્રીજા નિયમમાં કહ્યું તેમ જોધા ચતા પણ પૂછી શકાય, અને ત્યારે તેમજ પૂછવા. પણ શીખાઉ એમ કરવાથી ગભરાઈ જાય અને જેટલું સમજતો હોય તે પણ કહી શકે નહિ. પરંતુ શબ્દો હમેશાંજ ફેરવી નાંખવા, કેમકે નહિ તો સમજે કે ગોખી લાગ્યો છે તે કરી પરીક્ષકથી બાણી શકાય નહિ. ૪. ઉચ્ચરનાં કાંઈ પણ સૂચના થાય એવા પ્રશ્ન ન જોઈએ. પરીક્ષક પ્રશ્નનું આજ વિશેષ લક્ષણ છે. સૂચકપ્રશ્ન એવી ઉત્તરજા હોય છે. આ નિયમના પેટામાંજ જેનો હા કે ના જવાબ આવે એવા સવાલ ન પૂછવા એ વાત આવી જાય છે. ૫—ઉચ્ચર દેનારને કાંઈ પણ સહાયતા ન કરવી. સૂચના આપવાની તો ઉપર ના કહી અને અહિંયા કોઈ પણ જાતની સહાયતા ન કરવી. તે બે શબ્દ બોલે કે ઠીક એમ કહીને બાકીનું કહી દે અથવા તે ભૂત કરતો જાય તો તે સુધારી લેતો જાય એમ કેટલાક શિક્ષક કરે છે તે ખોટી રીત છે. જેને પૂછ્યું તેણેજ સંપૂર્ણ જવાબ આપવો જોઈએ. વાક્ય રચનામાં પણ શિક્ષકે સહાયતા કરવી ન જોઈએ. નહિતો એને બે વાક્ય પણ પૂરે પાંસરાં બોલતાં નહિ આવડે, અને લેખનપરીક્ષામાં તો તેની બહુજ ફાળેતી થશે.

સૂચક પ્રશ્ન આથી જુદી તરેહના હોય છે. ૧. અજાણી વાતની પહેલાં જાણીતી, મિશ્રની પહેલાં સાદી, ગુણ પહેલાં વસ્તુનું પ્રદર્શન, નિયમ પહેલાં ઉદાહરણ, અને બોધની પહેલાં વાત આવે એવી રીતના પ્રશ્ન હોય તોજ તે સૂચક કહેવાય. આ સૂચક પદ્ધતિનું લક્ષણજ છે. એ રીતે પૂછ્યા વિના પ્રશ્ન સૂચક થઈ શકેજ નહિ. ૨. સઘળા પ્રશ્નોત્તર એક બીજા સાથે એવા સંકળાયેલા જોડાયેલે એક ઉપરથી બીજો ઉત્પન્ન થાય. પરીક્ષાના પ્રશ્નમાં પણ કાંઈક સંબંધ આવે રહેલો હોય છે ખરો, પણ તે ત્યાં અવશ્યનો નથી. સંબંધ રહિત પણ તે પ્રશ્નો તો હોય, અને સંબંધ હોય ત્યાં પણ

આવા નિકટનો હોતો નથી. અહિયાં તો એક પ્રશ્નના ઉત્તરમાંથી બીજો પ્રશ્ન ઉભો થવો જોઈએ. એ એક ઉપરથી બીજા ઉપર, અને બીજા ઉપરથી ત્રીજા ઉપર જાણે ચઢવાને માટે પગથાર ગોઠવ્યા હોય તે પ્રમાણે સૂચક પાઠના પ્રશ્નોત્તર હોવા જોઈએ. અનુભવી વાત ઉપર ચઢાવનારા તે પગથીયાં છે. ૩. એક પ્રશ્નોત્તર ઉપરથી બીજા પ્રશ્નોત્તર ઉપર સહેલે અને સ્વાભાવિક પગથીયાં ચઢવું. સૂચક પાઠની પ્રશ્નોત્તર એણે પગથારના જેવી છે એ ઉપર કહ્યું. હવે એ પ્રશ્નોત્તર પગથાર ૩૫ હોય એટલું જ બસ નથી. દરેક પગથીયું સ્વાભાવિક અને સહેલથી ચડી શકાય એવું જોઈએ. પગથાર બાંધ્યો પણ તેના પગથીયાં બહુ ઊંચાં રાખ્યાં હોય તો તે કાંઈ કામમાં આવે નહિ. તે પ્રમાણે જ પ્રશ્નોત્તર એણે સમજવું. એ પગથીયું કેટલું સહેલું જોઈએ તે ભણનારની શક્તિ અને જ્ઞાનના ઉપર આધાર રાખે છે. આ પગથીયાં ગોઠવવામાં જ શિક્ષકની ચતુરાઈ તથા અનુભવ માલમ પડે છે. ૪. એ સવજા પ્રશ્નોત્તરનું બેમાલમ વલણ અજાણી ફીસવવાની વાત સજ્જાડવા તરફ જ હોવું જોઈએ. બીજા અને ત્રીજા નિયમને અનુસરી પ્રશ્નોત્તર એણે રચી હશે તો તેનું વલણ એ પ્રમાણેનું જ થશે. એ વલણ બેમાલમ હોવાથી ભણનારને બહુ રસ લાગે છે. જ્યારે ભણનાર જાણી જાય કે શિક્ષક આવા જવાબ માગે છે અથવા આ વાત આપણા મોઢામાંથી કહેવડાવવા મથે છે, ત્યારે તેને વિચાર કરવાનું મન થતું નથી, અને તેથી સૂચક પદ્ધતિએ શીખવવાનું મુખ્ય કૃણ જે મનની કેળવણી તે તેને કાંઈ પણ મળતો નથી. સારી રીતનો સૂચક પાઠ હોય, તો શું શીખવવાનું છે તે ભણનારા છેવટે જ જાણે; અને એ બધો વખત ઉમંગ ભરેલી મનની કસરતમાં જાય. ૫. કોઈ પ્રશ્નનો ઉત્તર નહીં મળે તો તે કહી દેવો નહીં. સૂચક પ્રશ્નનો ઉત્તર જ્યારે કોઈ છોકરાથી ન આપાય ત્યારે જાણવું કે તે પ્રશ્નની ભાષા કાંતો તેનાથી સમજાય એવી નહિ હોય, અથવા કાં તો તે વિષય તેના જ્ઞાન શક્તિની ઉપરાંત હશે. જો ભાષા કઠણ હોય, તો તેને સહેલી કરી નાંખવી; જો વિષય જ્ઞાનની કે શક્તિની ઉપરાંત માલમ પડે, તો તે વિષયને તેટલો નીચે ઉતારવો. એમ થાય ત્યારે જાણવું કે પગથીયાં બહુ મોટું પડ્યું, અને તેથી તેને તોડીને તેના ત્રણ ચાર પ્રશ્ન કરવા. એમ

કરવાથી ધારેલો જવાબ મળશે. પરીક્ષક પ્રશ્નમાં ઉત્તર કહી દેવો પડે તો ફિક્કર નહિ. તેમજ જે વિષય વ્યાખ્યાન રીતિએજ શીખવી શકાય એવો છે, એટલે જેનું જ્ઞાન કહી દીધા વિના પોતાની મેજે સૂઝે એવું નથી તેમાં અનુભવત કહી દેવું. પણ સૂચક પદ્ધતિએ શીખવતાં એમ કરવું નહિ.

૧૨. વાક્યપૂર્તિ એ એક પ્રશ્નોત્તર ફોર્મોજોન મેદં છે, અને એ વાપરવાના ઘણા સ્તરા નિયમ સરસાજ છે.

વાક્ય પૂર્તિની રીતે શીખવવાથી નીચે પ્રમાણેના ફાયદાં થાય છે.

૧. ફોક્ષણમાં મંગ પડતો નથી. પ્રશ્ન પૂછવાથી શિક્ષણમાં કેટલો ભંગ પડે છે તે વાક્ય પૂર્તિથી થતો નથી. શિક્ષક બાલતાં અટકી જાય છે, કે ટપ નિશાળીઆ જોઈતો શબ્દ પૂરી દે છે, અને પ્રશ્ન પૂછવાની મતલબ બધી સરે છે. ૨. પ્રશ્નોત્તર કરતાં એ સંક્ષિપ્ત છે, અને તેથી થોડો વસ્તુ લે છે. વાક્ય પૂર્તિ એ પ્રશ્નોત્તરનું સંક્ષિપ્ત રૂપ છે એજ બંને રીતીમાં ફરક છે. ૩. વાક્યપૂર્તિની મદદથી પ્રશ્નોત્તર ફોર્મોજોને વિચિત્રતા મળે છે, અને મળનારને સારુ લાગે છે. વાક્ય પૂર્તિ પડેજ બધો પાઠ ચાલે એમ તો કદી થઈ શકવું નથી. એ માત્ર પ્રશ્નોત્તર શૈલીની મદદનીશ છે. પ્રશ્ન ને ઉત્તર વારંવાર આવ્યાથી કેટલોક ફટાળો વર્ગમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે આ રીતિથી દૂર થાય છે. તેમજ પ્રશ્નોત્તર કરતાં વાક્ય પૂર્તિમાં ગુરુશિષ્ય વચ્ચે સમભાવ વધારે દેખાય છે, અને તેથી બાળનાર જાણે સંભાષણમાં ભાગજ લેતો હોય એવો તેને આનંદ થાય છે.

વાક્ય પૂર્તિવિષે વિશેષ નિયમ આ છે. ૧. પૂરવાના શબ્દ થોડા અને સહેલાં જોઈએ. આ નિયમ ઉપર લક્ષ ન રાખીએ તો છોકરાં ગૂંચવાઈ જાય. ૨. પૂરવાના શબ્દ અનિશ્ચિત હોવા ન જોઈએ. એટલે, આ શબ્દ પૂરે તો પણ ચાલે, અને પેલો પૂરે તો પણ ચાલે, એમ કદી હોવું જોઈએ નહિ. ૩. વાક્યપૂર્તિને હમેશાં પ્રશ્નોત્તરના રૂપમાં મૂકી શકાય. આ પ્રમાણે કરી જોશો તો તમને માલમ પડશે કે આ રીત કેટલી સંક્ષિપ્ત છે. તેમજ બ્યારે એ પ્રશ્નોત્તરનોજ એક ભેદ છે ત્યારે પ્રશ્નોત્તરના જે નિયમો ઉપર કહ્યા તે બધા એને લાગુ પડે એમાં શા સંશય?

૧૩. પ્રથમ શિક્ષણ કરતાં સમૂહ શિક્ષણમાં કેટલો એક વિશેષ વિચાર રહેલો છે.

અત્યાર સુધી અધ્યાપન ભાગમાં જે આપણે કહ્યું તે બધું એકને શીખવતા હોય એક કે અનેકને શીખવતા હોય એ તો પણ સરખું જ ઉપયોગી છે, અને મૂળ તત્વો એ બંને શિક્ષણમાં એક જ છે. તો પણ કેટલી એક બાબતમાં એકને કે વર્ગને શીખવવાની પદ્ધતિ ભૂલી પડે છે. મેહુ-તાજીને વર્ગ જ શીખવવાનો છે તેથી અહિંયાં તેનો જ વિચાર કરીએ છ-ધમે. ૧. શિક્ષકે યાદ રાખવું કે મારું કામ એકને નહિ પણ આજી વર્ગને શીખવવાનું છે. આ વાત પ્રત્યક્ષ છે પણ કાંઈ શિક્ષકો ધણીવાર ભૂલી જાય છે. તેઓ ઉપલા જે ચાર હોશિયાર છોકરાની સાથે જ બોલ્યા કરે છે, અને તેથી તે જે ચાર ગમે એટલા હોશિયાર થાય છે તો પણ આખો વર્ગ કાંઈ બણતો નથી, અને આખરે નિશાળની કલ્પેતી થાય છે. ૨. સુસ્ત છોકરા ઉપર વધારે લક્ષ આપવું. ઘણા ખરા પ્રશ્ન એવાને જ પૂછવા એ ઉત્તમ માર્ગ છે. સારા છોકરા તો એના જવાબ ઉપરથી પણ શીખી શકશે, પરંતુ જે સુસ્તને આપણે જવાબ આપવાની અને એટલે વિચાર કરવાની જરૂર નહિ પાડીએ તો તે ધ્યાન આપશે નહિ, વિચાર કરશે નહિ, અને તેમ થવાથી કાંઈ પણ બણશે નહિ. બીજું પ્રશ્ન પૂછવા અથવા પાઠ આપવા તો પણ એવા સુસ્ત છોકરાની શક્તિનો જ વિચાર કરીને આપવો. થોડા છોકરાને આગળ દોડાવી મૂકી વર્ગ ખરાબ કરવો નહિ. ૩. સવાલ પૂછવામાં ચંપલતા રાખવી અને વર્ગનું ઘણું સ્વં કામ ફક્ત રજા ચાલ્યું જાય એમ કરવું. આમ કરવાની મતલબ એ છે. એક તો બણનારના મન ભગૃત રહે, અને વર્ગનો વખત નકામો જાય નહિ.

—૦૦૦—

વિદ્યાર્થીઓની જગદ્યાત્રા.

પ્રવાસથી શીખેલી વાતોનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે, નવું નવું જોવામાં આવે છે, અને ઘણા માણસનો સમાગમ થવાથી કુનિયાદારીમાં હોશિયાર થવાય છે. એ કારણથી પ્રવાસ એ કેળવણીને પૂર્ણ કરનાર કહેવાય છે. સઘળા સુધરેલા દેશના લોકો સમજે છે કે શાળામાંથી જે જ્ઞાન મળે છે તે અપૂર્ણ છે, અને તેને પૂર્ણ કરવાને સારું વિદ્યાર્થીને પ્રવાસ કરવાની જરૂર છે. અસહ જ્યારે આપણા દેશ સારી સ્થિતિમાં હતો ત્યારે દિવસ વર્ગમાં સાધારણ

એક એવા સંપ્રદાય હતો કે આઠવર્ષની ઉમરે ખલ્લચર્ય દીક્ષા લઈને કોષ સમર્થ ગુરૂની શાળામાં વિદ્યાભ્યાસ કરવા જાય, વિદ્યાભ્યાસ કરી રહ્યા પછી ભરતખંડમાં યાત્રાને અર્થ એચાર વર્ષ ફરે, અને પછી પોતાના બાપને ઘેર આવી ગૃહસ્થાશ્રમ માંડે. એ સંસ્કાર જેવા જાઓ હતો તે પ્રમાણે લોકો પણ તે વેળા તેવા જાયા થતા હતા. પાછળથી એ સંપ્રદાય ઓછો થવા લાગ્યો અને તેની જોડે આપણી ઉન્નતિમાંથી પણ આપણે નીચે પડતા આવ્યા છીએ. યાત્રા એ કેળવણીનું કેવું સખળ સાધન છે તે આપણે હાલ ભૂલી ગયા છે. અને તેથી તે વહેમી તથા મૂર્ખ લોકોને સ્વાધીન કરવામાં આવી છે. હાલ યાત્રા શબ્દમાંજ વહેમનો અર્થ ભરાઈ ગયો છે, પણ મૂળ એનો અર્થ એવા નહોતો તે એ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ ઉપર નજર કરતાં માલમ પડશે.

યુરોપના લોકો જ્ઞાનવૃદ્ધિને મટિ યાત્રાની કેટલી જરૂર સમજે છે તે નીચેની હકીકત ઉપરથી જણાશે. ધણા વર્ષથી ઇંગ્લંડમાં એવા ધારો છે કે પાઠશાળામાં અભ્યાસ કર્યા પછી છોકરાને યુરોપની યાત્રા કરવા મોકલવો, અને વધારે શક્તિ નહોતી તો પણ ફ્રાન્સ તથા ઇટાલીમાં તો ફરી આવેજ. બીજા દેશમાં પણ એવી તરેહની રીત હતી. આગગાડી વગેરેની મદદથી મુસાફરી જેમ જેમ સહેલી થતી ગઈ તેમ તેમ વધારે દૂરની મુસાફરી કરવાની ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થતી આવી છે. હાલ વિદ્યાર્થીઓએ યુરોપની જ યાત્રા કરવી એ ખસ ગણાતી નથી, અને ઉત્સાહી પુરૂષો અમેરિકા, હિન્દુસ્તાન, આસ્ટ્રેલિયા, વગેરે દુનિયામાંના બીજા મુલકોમાં પ્રવાસ કરી આવવાની હોય રાખે છે. કેળવણી પરિપૂર્ણ કરવાને આખા જગતની યાત્રા થાયતો સાચો એમ વિદ્યાર્થીઓ સમજે છે, અને કેટલા તે પ્રમાણે કરી પણ આવે છે. એવાને ઉત્તેજન આપવાને સાચું તથા તે યાત્રાનું પરિપૂર્ણ ફળ પ્રાપ્ત કરાવવા સાચું ફ્રાન્સમાં એક મંડળી ઉભી થઈ છે. તે મંડળીએ એવી ગોઠવણી કરી છે કે એકના એક સારા વહાણમાં ચઢાવે તે વિદ્યાર્થી થોડે ખર્ચે એક વર્ષમાં જગદ્યાત્રા કરી આવે. એ વહાણમાં જે જે દેશમાં જાય તે વિષે મુસાફરીમાં ભાષણ આપવાને શિક્ષાગુરૂઓ રાખવામાં આવે છે. તે અર્થવિદ્યા, વિવિધપદાર્થ વિદ્યાઓ, ઇતિહાસ, અને દેશ દેશના હવાપાણીના શાસ્ત્રવિષે ભાષણ આપે. પ્રવાસના ગ્રંથોનો એક સારો ભં-

હાર તથા જૂદા જૂદા દેશની નીપજનું સંગૃહસ્થાન પણ તેઓને ઉપયોગ આવે એવો અંદોષસ્ત કરશે. એ યાત્રા ધણું કરીને અગીઆર માસ પહેલાં થશે તે દરમ્યાનમાં આફ્રિકા, અમેરિકાના ખંતે ખંડ, આસ્ટ્રેલિયા, જાપાન, ચીન, હિંદુસ્તાન, અને હજી કરીને વહાણ પાછું આવશે. એ દરેક દેશની અંદરનો ભાગ જોવાને સાડ પણ મુગમ પર એવી ગોઠવણ એ સભાજ કરી રાખશે. એ સભાએ વળી પ્રખ્યાત પુરુષોનો વગ મેળવ્યો છે તેથી તેમનું બલામણ પત્રલખ જનારને એવો સમાગમ મળશે કે તેઓને જોઈતું જ્ઞાન ઉત્તમપાત્ર દ્વારાએ પ્રાપ્ત થઈ શકશે.

આ જગદ્યાત્રાને માટે ઘણા હોસીલા તયાર થયા છે, અને એ વહાણ ગયા એ માસમાં પોતાની અપૂર્વ ધારણા પાર પાડવાને નીકળવાનું હતું, અને સને ૧૮૭૮ નું પારિસ પ્રદર્શન થવાનું છે તે વેળા પાછું આવનાર છે.

આ ઉપની હકાકત વાંચી યુરોપિયન લોકો જે ઉભત્તિને પહોંચ્યા છે તે ઉભત્તિને તેઓ કેવા યોગ્ય છે તે સહેજ માલમ પડશે, અને આપણે આ પણી દુર્દશામાં શાકરણથી આવી પડ્યા છઈએ તે પણ સમજાશે. એમનો સાનની વૃદ્ધિ કરવા તરફ કેટલો શોખ ! કેટલી ખંત ! અને કેટલું સાહસ ! આપણો વિદ્યા સંપંદો કેટલો અનાદર, કેટલું આળસ, અને વિદ્યાર્થીના બ્રહ્મચર્ય, વિદ્યાભ્યાસ અને યાત્રા એ ત્રણ સ્માર્ત કર્મ તે તરફ આપણું કેટલું વૈર !

જાહેર ખખર.

લીમડીની આંગલો વર્નાક્યુલર સ્કૂલમાં ભણનાર સૈયદ રૂપૈયા અને મોહન તલકશીને નીચેના કારણથી નિશાળમાંથી કાઢી મૂકવામાં આવ્યા છે.

સૈયદ રૂપૈયા નિશાળના સામાનની ચોરી કરવાનો ચુનેદગાર માલમ પડ્યો છે, અને મોહન તલકશી એ ચોરીમાં મદદગાર હતો એવો મજબુત શંક જાય છે.

સુરત.

E. GILES,

૩૧મી જુલાઈ ૧૮૭૭.

આ. એન્થુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, ઉ.ભાગ.

કાઠીઆવાડના સોરઠ પ્રાંતના ચોરવાડની ગૂજરાતી નિશાળના મહતાજી આકિંગ મહેતાજી લક્ષ્મીશંકરે છગને તે પ્રાંતના સખ ઉપધુટી ઇસ્પેક્ટર સાહેબને ખોટો રીપોર્ટ કર્યો તેથી તથા પોતાના કામમાં સુસ્ત માલમ પડવાથી મહેરબાન ડિરેક્ટર આવ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન સાહેબના હુકમ નં ૧૮૬ ૧૪મી આગષ્ટ સને ૧૮૭૭થી તેને કેળવણી ખાતામાંથી બર તરફ કરવામાં આવ્યોછે.

સુરત.
૧૪ આગષ્ટ ૧૮૭૭.

}

E. GILES,

આ. એન્ડુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર. ઉ. પ્રાં.

હરસોલ જિલ્લે અમદાવાદની ગૂજરાતી નિશાળના મહેતાજી નાગરદાસ પુંજભાઈને દફતરે જૂઠાં બનાવવાના ગુનાહને સારૂ આ ખાતામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યોછે.

અમદાવાદ.
૨૭મી આગષ્ટ ૧૮૭૭.

}

F. GILES,

આ. એન્ડુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર. ઉ. પ્રાં.

મહેરબાન દાકતર ખૂબર સાહેબે સઘળાને જાહેર કરવાની અમને ફરમાશ કરીછે કે એ સાહેબને તામ્રપટ્ટ અથવા શિલાલેખ મોકલનારને અકેકા લેખ દીઠ પાંચરૂપિયા આપવાની જે ખબર પ્રથમ આ ચોપાનીયામાં છપાવી હતી તે હજી પણ કાયમ છે. એ ખબત જે કાંઈ મોકલવું હોય તે હાલ ઉત્તરપ્રાંતના એન્ડુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર સાહેબના હેડક્વાર્ટર્સ આજમ રણછોડલાલ મલુકચંદ ઉપર મોકલવું.

રાજકોટ
૧લી. સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૭

}

નવલરામ લક્ષ્મીરામ
એડીટર. ગૂજરાત શાળાપત્ર.

કાઠીઆવાડ ઇલાકાતી સર્વે નિશાળના મહેતાજીએ ખબર આપવામાં આવે છે કે રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થનાર ઉમેદવારોની પ્રવેશક પરીક્ષા તા. ૧૦મી માર્ચે અક્ટોબર સને ૧૮૭૭ને બુધવારને રોજ રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજના મકાનમાં સવારના દશવાગે શરૂ થશે.

માટે તમારે તાંના આસિસ્ટંટો, મોનીટરો અને લાયક વિદ્યાર્થીઓ ને-
ઓ પરીક્ષા આપવા ઇચ્છતા હોય, તેમને ખબર આપવી. કાઠિઆવા-
ડના વતન શિવાયના બીજા કોઈ ઉમેદવારોને દાખલ કરવામાં નહિ
આવે. ઉમેદવારોએ માહે અગષ્ટ સને. ૧૮૭૬ના માસના શાળાપત્રમાં
છપાવેલી જાહેરખબર મુજબ સર્ટિફિકેટ લેતા આવવું જોઈએ. તારીખ.
૨૯ માહે અગષ્ટ સને. ૧૮૭૭

Navalram Luxmiram,
પ્રિન્સિપાલ. ટ્રે. કોલેજ. રાજકોટ.

કેઝવળી સ્વાતાન્ત્રી સ્વરો.

ખેડા જીલ્લાની સરકારી નિશાજોમાં સદગ્રહસ્થો તરફથી ધનામ આ-
પવામાં આનું છે તેની યાદી.

કપડવંજ કન્યશાળા આંબલીઆળાના ઠાકોર સાહેબ જલમસીંગજી
અમરસીંગજી. ૩૪-૫-૩—ઠાકોર જમીદારસાહેબ મનોહર ગણેશ. ૭-૧૦
—માતર ડીસ્ટ્રીક્ટ ડીપુટી કલેક્ટર સાહેબ કાવસજી એંટી. ૩-૦-૦—
મેહુમદાવાદ એજન. ૬-૦-૦—ખેડા એજન ૮-૦-૦—વાસદ શેઠ.
ધરમચંદ ભગવાંત ૨૦-૦-૦—કપડવંજ પરીખ. જગનલાલ લલુભાઈ
૨-૮-૦—સંડલપુર સીહારાના ઠાકોર સાહેબ નારસીંગજી પરતાપસીંગજી
૩-૮-૦—ટુંડાદ્રા શેઠ મોહનલાલ બેહરાર ૮-૮-૦—આગરવા મનાદાર
પા. જીભાઈ રામદાસ ૦-૪-૦

તા. ૧૭મી ડીસેમ્બર સ. ૧૮૭૬ }
સુ. ચક્રલાશી.

Motiram Rajaram,
ડીપુટી એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર
ખેડાવિભાગ.

આ. નં. ૬૪૨
ભરૂચ વિભાગ.

મોને વડચ તાલુકે જંજીસરની સરકારી ગૂજરાતી નિશાજમાં મોને

ગજણ તાલુકે ખેરસદના ડાકોરે શ્રીહીમતસીંગજી રાખસંગજીએ ૩૧-૦-૦
છોકરાઓને મોઢાઈ વેઢેચી.

Gopalji G. Desai

ડ. એ. ઇ. બરૂચ વિ.

આ.ન. ૫૩૬

સુરત વિભાગ.

મોજે પાલ તાલુકે ચોરાસીની સરકારી નિશાળમાં કંટરાકટર પીર
ભાઈ નુરભાઈ પોતાના છોકરાઓના લગ્ન વખતે આખી નિશાળના છો-
કરાઓને કંસારે ધી જમાડ્યા અને મહેતાજી માણિકલાલ વલભરામને ૩૫)
ની પાધડી બંધાવી.

Mohanlal Ranchoddas,

ડ. એ. ઇ. સુરત વિભાગ.

જા. નં. ૧૩૩૨ સને ૧૮૭૬-૭૭

હાલાર પ્રાંતની નિશાળોમાં ધનામ વહેચાણું તેનું પત્રક માહે નવેમ્બર ૧૮૭૬
નવાનગર ઈંગ્રેજી—માહારાજા જામસાહેબ તરફથી. ૩૨-૪-૧૨
મેહેતાજી વીગરને—૨૪-૧-૮ છોકરા તથા છોકરીઓને—સદર ગૂજરાતી
સદર ૩૩-૬-૮મે. ૩૩-૫-૦છો.—સદર ખાંચ સદર ૩-૧૩-૨મે.
૧૬-૬-૦ છો.—સદર ઉર્ફુ સદર ૬-૬-૦મે. ૬-૧૦-૦છો.—સારપાઠશા-
ળા સદર ૩૨૦)મે ૩૧૨) છો.—આમરણ, ધ્રાગધ્રાના, જમાદાર અબદ-
લા. બહાદીરજી ૩૫) છો.—સરધાર મે. કાઠીઆવાડ પ્રાંતના પોલીટીકલ
એજન્ટ સાહેબ બહાદુર તા. મેહરબાન રાજકોટના ડાકોર સાહેબ ૩૪)
છો.—કુવાડવા. રા. મોહનલાલ મુળશંકર તરફથી ૦-૮-૦ છો.—ગોંડળ
કન્યાશાળા મે. દાજીભાઈ સુદરલાલ. ડે. સા. તરફથી. ૩૧) છો.—ચી-
તાણુ દરબાર શ્રી હરભમજી તરફથી વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ૩૧) છો.

Ganpatram Anopram

સબડેપુટી એ. ઇ. હાલાર પ્રાંત.

ભ. નં. ૬૬૭ સને ૧૮૭૭-૭૮.

અમલસાડ તાલુકે જલાલપોરની નિશાળનું વારડુ તા. ૧લી સ-
પ્ટેમ્બરને રોજ કીધું તેની વીગત.

૨-૦-૦૫ા. હીરા રૂપાળુ હ. મોતી હીરાળુ	૧૩-૦-૦ ધડીઆળ ૧ આલતું.
૧-૮-૦ કુંવરેજીપરાગ. હા. ભાણાભાઈ	૨-૮-૦ પતાસાં
૧-૪-૦ રઘનાથજી ખાવાભાઈ નિશા- ળના મેખર	૦-૦-૬ પેન છોકરાઓને આપી
૧-૦-૦ ખુશાલ વશનજી પોલીસ પટેલ.	૦-૮-૦ આઘણોને દક્ષણા
૧-૪-૦ મોરારજીનાગરભાઈનિ. મેખર	૦-૧-૦ મજુરને ગણદેવીથી સા- માન લાવનારને.
૧-૦-૦ ફકીરભાઈ ભગવાનજી	૦-૩-૬ પાનસોપારો.
૧-૦-૦ ખુશાલ ચીણાભાઈ મેખર	૦-૩-૦ ઢોલીને.
૧-૦-૦ પરાગજી મોરારજી મેખર.	૧૭-૦-૦
૧-૦-૦ પુરસોતમ પરાગજી	
૧-૦-૦ શા. ભોધતા મકનજી હા. મોતી ગામસરીચુજરગ	
૧-૦-૦ નિછા વશનજી	
૧-૦-૦ શા ગજળજી જીવાજી	
૧-૦-૦ શેઠ. શાપુરજી એદલજી	
૧-૦-૦ શા. ભીખાકાનજી હ. નાનાકાનજી	
૦-૮-૦ શા. ઓખાભગવાનજી	
૦-૮-૦ નિછાભાઈ પરાગજી	
૦-૪-૦ માળી વીઠલ ભગવાન.	
૧૭-૦-૦	

માને સાતમની સરકારી નિશામાં તા. ૯-૩-૭૭ને રોજ મહેરબાન
આસીટંટ કલેક્ટર ઓફીસેટ સાહુબ બહાદુરે પધારી છોકરા તથા છોકરી-
ઓને ધનામ વેહેર્યું તે નિચે પ્રમાણે.

૨-૦-૦ છોકરા તથા છોકરીઓને મીઠાધ.

૦-૩-૦ છોકરીઓને પૈશા.

Ganpatram G. Shastree,
આ. ડ. એ. ઇન્સ્પેક્ટર,

નંબર. ૧૫૬

મોજે ઘોઘંખા તાલુકે દેવધડની સ. ગૂ. નિશાળમાં. તા. ૫-૨-૭૭
ને રોજ દેવગઢસ્વસ્થાનના ડાક્ટર સાહુબ મે. ગણપતરાવ રામચંદ્રે છોક-
રાઓની પરીક્ષા લેઈ ૩૨-૦-૦ ની સાકર વેહેચી.

આ. નં ૧૫૭

મોજે અવીધા તાલુકે નાંદોદ ઇલાકે રેવાકાંઠાની. સ. ગૂ. નિશાળમાં
સંને ૧૮૭૬-૭૭ ની સાતની વાર્ષીક પરીક્ષા વખતે. નિચે લખેલા ગૃહસ્થો
એ નિચે મુજબ ઇનામ આપ્યાં છે.

૩૨-૦-૦ દેશાધરામદાશરામજી. ૩૧-૦-૦ દેશાધ ભાઈજી મા-
ધવ. ૩૧-૦-૦ પટેલ. ગોવિંદ જાદવ. ૩૧-૦-૦ પટેલ. ખેહુચર નરોતમ.
૩૧-૦-૦ ભટ. ભાઈચંકર મોઢારામ. ૩૧-૦-૦ શા. મોહનલાલ શીવદાસ.
૩૧-૦-૦ મેહેતાજી આદીતરામ દલપતરામ. ૩૧-૦-૦ ખુશાલ ભગવાન.
૩૧-૦-૦ પોરાના. શા. હરજીવન ભક્તિ. ૩૧-૦-૦ પટેલ. બીખા અં-
બાઈદાસ. ૩૧-૦-૦ પટેલ. ઉકા કાશી. ૩૦-૮-૦ પટેલ. જીભાઈ ખહે-
ચર. ૦-૮-૦ શા. શીવદાસ કરશનદાસ. ૦-૮-૦ વ્યાસ કાશીનાથ નરશી.
૦-૮-૦ વ્યાસ સાળીંગરામ પીતાંબર ૦-૮-૦ શા. પીતાંબર જગજીવન.
૦-૮-૦ સોની. ઝવેર પુરપોતમ. ૦-૮-૦ પટેલ. ખેહુચર રામજી. ૦-
૦-૮-૦ પટેલ. સખીદાસ ભુખણ. ૦-૮-૦ વોહારા. મુજકુઅડી કરમુલાં
૦-૮-૦ વણાકપોરના શા. ખેહુચર ભગતી. ૦-૮-૦ પટેલ. મનોર નરેર.
૦-૮-૦ મેહેતા. હરીચંકર દયારામ. કુળ ૩૧૮-૦-૦ એમાંથી ૩૬-૦-૦
છોકરાઓની ચોપડીઓ વહેચી ૩૧૨-૦-૦ પાંચડી મેહેતાજી આદીતરામ
દલપતરામને બંધાવી.

Lalbhai Rnpram,

ડે. એ. ઇ. રે. પં. મા.

ચીખલી કંથાશાળામાં મેહરબાન પ્રાંટસાહેબ બાહાદુર સુરત
જીલ્લાના કલેક્ટર અને મેજિસ્ટ્રેટ નીચેની વીગતે ઇનામ તથા સ્કોલર-
શીપ આપી છે.

૫-૧૫-૬ કલાસ બુકો નંગ ૩૬ના—૫-૪-૦ મીઠાઈ નહીં મળવા

થી સઘળી છોડીઓને મળી રોકડા આપ્યા.—૪૨-૦-૦ સ્કોલર' સીપ તરીકે જણાવવાને વર્ષ એકના આપવા.

મોજે દેગામ તાલુકે પારડીની સરકારી ગૂજરાતી નિશાળમાં ખર્ચો તથા સદગ્રસ્થી મળી ધનામ વેહેર્યું તેનો ધ્યાદો.

૧-૧-૬ સા. ગમનાજી. ઉદાજી—૦-૮-૦ મચકુરાને. એ. ફુલ્લભભાઈ સંકરજી—૧-૧-૬ પટેલ પ્રેમજી ફુલ્લભ—૦-૮-૦ શા. પનાજી ઘેલુજી ૧-૧-૬ શા. ઘોરાજી હીલાજી—૦-૮-૦ સોની. બક્ષમણ ત્રીબક—૧-૦-૦ શા. જોરાજી મનરૂપજી—૦-૮-૦ પટેલ. મોરાર લખમો—૧-૧-૬ સા. જેતાજી મનાજી—૦-૮-૦—સોની. રઘુનાથ ભગવાન—૦-૮-૦ ડા-કોર રૂપસીંગજી હરીસીંગજી—૦-૪-૦ શા. ક્રતાજી પેમાજી—૦-૮-૦ પ-ટેલ ભાણુભાઈ પરબુદાસજી.

ફુલ્લ નવરૂપીઆ એ આનાનું મચકુર મેખરોએ પરીક્ષા લઈ ધનામ વેહેર્યું તે નીચે મુજબ.

૨-૦-૦—મીઠાઈ પતાસાં—૧-૦-૦ સાકર—૬-૨-૦ ઓપડીઓ ત-થા ટોપી વિગરે.

Ganpatram G. Sastree

આસિસ્ટન્ટ. ડેપુટી. એન્ડ કં. ઇન્સુરન્સ વિભાગ

જાવક નંબર ૧૪૫૬

સેરક પ્રાંતની નિશાળોમાં એપ્રિલ સન ૧૮૭૬ થી સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૬ આખરે મુધીમાં નીચે મુજબ ધનામ વેહેર્યાં.

જેતપોર. ગૂ.—તાલુકદારો તરફથી ધનામ રૂ. ૧૨) તથા લુગડાં અને મીઠાઈ જેતપોર. સં. શા.—તાલુકદારો તરફથી વિદ્યાર્થીઓને રૂ. ૩) ધનામ છુટા પૈશા. જેતપોર કં. શા.—તાલુકા કોરટના આજમ મેખરો તરફથી કપડાં તથા મીઠાઈ રૂ. ૮) —મતીરાળા. રા. કાના હરસુર તરફથી મીઠાઈ રૂ. ૧) —ઝરખીયા. ઠકર જેતશીબીમ તરફથી મીઠાઈ રૂ. ૦-૮-૦—વસાવડ. દેશાઈ મોનજી મદનજી તરફથી વારશીક વખત મીઠાઈ તથા રૂમાલ રૂ. ૬-૮-૦ અને માજન વગરે તરફથી રૂ. ૧) મોટા દેવળીયા. વારશીક વખતે મજકુર ગામના ભાગદારો તરફથી મીઠાઈ ૧-૧૨-૦—બગસરા. વારશીક વખતે આજમ તાલુકદારો તરફથી ડોકરાઓને ઓપડીઓ તથા મીઠાઈ રૂ. ૧-૫-૩—મેહતાજી મયારામને પાઘડી રૂ. ૪) અને તમામ આસિસ્ટન્ટોને પાઘડીના રૂ. ૩) —વાઘણીયા. મેહતાજી તથા પોલીસ પટેલ વેલજી વગરે

તરફથી ચોપડીઓ અને મીઠાઈ. ૧-૮-૦—માણિકવાડા. સરસુખા ખાનખા.
હાફર નવાખ કમાલુદ્દીન ખાનજી તરફથી રૂ.૧૦) શેલું તથા પાંચડીના મ-
હેતાજી નરશીરામને તથા વારશીક વખત જુનાગઢ અને પોરબંદર વગેરે
સંસ્થાનો તરફથી છોકરાઓને ચોપડીઓ તથા મીઠાઈ રૂ.૧૫-૦-૦ અને મ-
હેતાજી વાહાજીને પાંચડી રૂ.૫)—મુત્રાપાડા. રાજેશી દોલતરાય કુલશં-
કર વગેરે તરફથી મીઠાઈ રૂ.૦-૮-૦—ઉના. રા. જેમુખજાલ દયાળજી તથા
રા. સારંગધર મુળશંકર તરફથી મીઠાઈ રૂ.૬-૪-૦—દેલવાડા. શા. અમરશી
દામોદર તરફથી છોકરાઓને મીઠાઈ રૂ.૧૦) મહેતાજીને પાંચડી રૂ.૬) તથા
આસીચંદ્રોને રૂ.૧-૪-૦ અને રા. છોટાજાલ ભવાનીદાસ તરફથી છોકરા-
ઓને મીઠાઈ રૂ.૧)—પોરબંદર. ગુ. મહેરખાન રાણાસાહેબ તરફથી કસું-
બી ફેટા તથા રમાલ છોકરાને રૂ.૮) તથા શે. પ્રેમજી માનજી તરફથી
મીઠાઈ રૂ.૨-૦-૦ સદર કન્યાશાળા મે. રાણા સાહેબ તરફથી કન્યાઓને ગા-
દીઓ રૂ.૫-૮-૦ અને શે. પ્રેમજી માનજી તરફથી મીઠાઈ રૂ.૦-૧૨-૦—
પોરબંદર જી.વ. ભણસાલી ઝવેરચંદ નારણજી તરફથી મીઠાઈ રૂ.૧-૪-૦
—રાણાવાવ. મે. રાણા સાહેબ તરફથી મીઠાઈ રૂ.૨-૪-૦. (અધુર)

અમદાવાદ જીલ્લાની સરકારી ગૂજરાતી નિશાળોમાં જે જે સદસ્યદસ્તોએ
ધનામ વેચ્યા તેની યાદી.

પુસરી અત્રેના સારા સારા માણસોની સભા કરી ગરીબના છોકરાઓ
ફી નહીં આપે એવા ગરીબ લોકોને માટે બાપણ કુંવું. તેમાં ૧૦-૦-૦ ભરાયા.
છે તે રજીષ્ટરમાં જમાએ—ચોરવડોદરા કડી કચેરીના કારકુન. રા. જી.
ગનલાલ સેવકરામે ધનામ વહેચ્યું. ૦-૧૨-૩ ચોપડીઓ ૦-૮-૦ પતાસાં
—એજન. સાણંદના ઈચાર્જ ફાજદાર. અમીરજી નાથાજીએ ધનામ
વહેચ્યું ૨-૧-૬ ચોપડીઓ—ધોળકા કન્યાશાળા મે. અ. વિ. આ. કલિકટર.
કાફડ સાહેબે પરીક્ષા લેખને ધનામ વહેચ્યું. ૧-૦-૦ મીઠાઈ—
ધોધા. તા. સ્કૂલ. સખાડીનેટ જડજી રા. હરદેરામ અનોપરામ રાજેશી.
આપસારામ દયાજીના કુવાજી તથા વડીલસાહેબ નરભિરામભાઈ.
વીગરેને સાથે લઈ ઉપલા વર્ગના છોકરાઓનું વાંચન જોઈ ધના-
મ વહેચ્યું. ૧-૦-૦ પતાસાં.—ચોરાણ તા. મે. રાવસાહેબ. મામલત-
દાર. મણીરામ મગનરામે પરીક્ષા લેખ ધનામ વહેચ્યું. ૦-૮-૦ ખાદે-

કો—ઘોળકાક્યાશાળા. કવિચર ૨૧. મોહનભાલ દલપતરામે પરીક્ષા લેઈ
 ધનામ વેહુચું ૦૦-૬-૦ ચોપડીઓ ૦-૬-૦ મીઠાઈ—અધાર મે. અ.
 વિ. ના. દી. એ. ધ. સાહેબ બહાદુરે પરીક્ષા કરી તે વખતે પા. કુમે-
 રદાસ જોડતાદાસે ૩૦-૧૨-૦ તથા પા. છગનલાલ નરોતમદાસ ૩૦-૧૨-૦
 તથા. ઝવેર માધજી ૦-૬-૦ એઓએ મળી ચોપડીઓનું ધનામ વેહુચું.
 તથા દેસાઈ વ્રજલાલ પ્રેન્સાદજીએ પાંણી પીવાના ખર્ચમાં ૩૧) કબુલ
 ક્યોછે માટે તેમના તરફથી પાણી પવાવછે —પાટડી કન્યાશાળા અતેના
 મેહુરખાન. દરબારચીના ભાઈ. દેશાઈ. સુરજમન્નસોંગજી તથા. ચંદ્રમ-
 બસોંગજી વગેરે પધારી ધનામ વેહુચું ૧-૧૩-૬ રહેલોનં. ૬. ૧-૧૩-૬
 ચોપડીઓ ૦-૧-૬ મીઠાઈ.—ગોમતીપુર નવા મકાનમાં વસ્તુતા કું
 તે વખતે મામતા લોકોએ મળી નિયાળીઆઓને જમાડ્યા હતાં. ૩૨)
 ખારોટ ગીરધરભાઈ સેધાભાઈ ૩૨) લેખાકી ચોરાના પંચના ૩૧) ખો-
 ડીદાસ અવજદાસ. ૩૧) જમનાદાસ ભગવાનદાસ ૩૧) નારણચંદ્ર ૩૧)
 ૩૧) બાયચંદ નારણદાસ ૩૧) ખુશાલ કુમેર ૩૧) સામળ કુમેર ૩૧)
 શા. જોડાદેવચંદ ૩૧) પા. ધરમદાસ નાગરદાસ ૦-૮-૦ પા. અમયા
 રાઈજી ૦-૮-૦ પા. કાળીદાસ લાલદાસ ૦-૮-૦ જ્યેંદ ૩૫ચંદ ૦-૮-૦
 પરેબુદાસ ઇચ્છારામ ૦-૮-૦ રણછોડ ઇચ્છારામ ૦-૮-૦ લલુ પરસોતમ
 ૦-૮-૦ ઇચ્છર ત્રીકમ—ઘોળકા ખાંચ મજકુર સ્કૂલના વિદ્યાર્થીઓને પાણી
 પીવા સાર શા. ગીરધર કાળીદાસ તથા. શા. વીરચંદ હીરાચંદ ૩.૨) પા-
 ણી પાવા સાર આચ્યા તેનું પાણી છોકરાઓને પાવામાં આવેછે.—વી-
 રમગામઉર્ફુ મેહુરખાન. કાજી સાહેબ. મીયાંભાઈ દાદાભાઈએ પરીક્ષા.
 લેઈ ધનામ વેહુચું. ૧) પતાસાં—એજન વણથલના દરબારચી. મે.
 સાહેબમીયાં કુતુમીયાંએ. ધનામ વેહુચું. ૩૧) પતાસાં—કોડ ઘોળકાના
 રાવસાહેબ. મામજતદાર સાહેબ પધારી પરીક્ષા લેઈ ધનામ વેહુચું.
 ૩૧) મીઠાઈ—કન્યાશાળા ઉપરપ્રમાણે ૩૦-૮-૦ મીઠાઈ—ચોરવડોદરા અ-
 મદાવાદ જીલ્લાના ડીસ્કટ્રીક પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તથા સાણુંદના ચીફકા-
 નસેટેબલ. રણછોડલાલ મનસુખરાય ૦-૮-૦ સુખી પુજા દલાભાઈ
 ૦-૮-૦ તલાડી. મુળજી હરજીવન ૦-૮-૦ હરીભાઈ દાદાભાઈ ૦-૮-૦
 શા. ગજાબચંદ વીરચંદ ૦-૪-૦ માલુભાઈ લખાભાઈ ૦-૪-૦ અમયા

હરચંદ ૦-૪-૦ સા. માણકચંદ મોતીચંદ ૦-૪-૦ મહેતાજી હરગોવન
 બાઈશંકર ૦-૪-૦ દોસી વનમાળી ત્રીભાવન ૦-૪-૦ શા મોતી જ્યેંદ
 ૦-૪-૦ કીસોર મોતીચંદ ૦-૪-૦ દોશી છગન કેવળદાસ ૦-૪-૦
 સોની દામોદર કુંવરજી ૦-૪-૦ ગાંધી વરજલાલ રણછોડ ૦-૪-૦ ટોકર ક-
 ધ્યાણજી ૦-૪-૦ શા મુખલાલ દામોદર ૦-૪-૦ રાયચંદ વીરચંદ ૦-૪-૦
 ગોપાળ મોતીચંદ ૦-૪-૦ ગાંધો તળશી પેમચંદ ૦-૪-૦ મતાદાર હાથી
 બાઈ ખેમરબાઈ ૦-૪-૦ શા.કીસોર પરસોતમ ૦-૨-૦ ગાંધી ડોસાબાઈ
 ૦-૨-૦ પીતામર જ્ઞાંબાઈ મળીને ધનામ વહેચ્યું.—પાટડી કન્યાશાળા
 અમદાવાદના વીમાવાળા શેઠ મોતીબાઈ અમરતલાલે. ૦-૪-૦ પતાસાં.
 (અધુરું)

જાવક નં. ૫૨.

મેહરબાન પોત્રીશમુખીન્ટેન્ટે સાહેબ બહાદુર ઇસમાલખીન અ-
 ખડુલા ઇદરસ નિશાળમાં પધારી છોકરાઓની પરીક્ષા લેઈ ખુશી થઈ
 રૂ. ૧) સાકર-વેહેચીએ વળી તેઉ સાહેબે કાળી પરજના લોકોને બણાવવા
 મોકલવા માટે પોલીશ અમલદારો સારી પેઠે મદદ આપે એવા સરકયુલર
 કર્યોએ અને મજકુર સ્કૂલના મોટી ઉમરના કાળીપરજના વિદ્યાર્થીને નો-
 કરી આપવાનું પણ ફરમાવ્યુંએ.

સે. ગ્રે. ઓ. વ. સ્કૂલમાં તારીખ ૨૭મી માહે જાન્યુઆરી સન ૧૮૭૭
 ને રોજ અંગ્રેની સ્કૂલમાં નીચે મુજબ સજનોએ ધનામ વહેચ્યું.

શાહ-રાજેશ્રી લક્ષ્મીદાસ બાપુજીએ રૂ. ૩૩નાં પુસ્તકો તથા રૂ. ૧)
 ની મોકાઈ. શાહ પરસોતમ બૂલાબાઈએ પુસ્તકો વહેચ્યાં. શા. રા. રણ
 છોડાસ હરગોવિંદદાસે પુસ્તકો વહેચ્યાં. ૧) રા. શિવરામ પુરષોતમ દિ-
 પ્પટી પોષ્ટમાસ્તર સાહેબે તથા રા. નારણરાવ રામચંદ્રે મળીને પુસ્તકો
 વહેચ્યાં પ્રત્યેક ગા-આનાનાં ૧) રા. કેશવરાવ આત્મારામ. અંગ્રેની ડિ-
 સ્પેનસરીના ડાકટર સાહેબે મોકાઈ વહેચી. ઉપર મુજબ રૂ. ૩૫ આ દશ ને
 આના છનું ધનામ વહેચાયલુંએ.

Lalbhai Rupram,

આ. ઇ. એ. ઇ. રે. પં. માહાલ

काहानडदे प्रबंध.

धाया सुभट भाले फूटते ॥ लोह अंगमी प्राणि ॥
 वाजई घाऊ अंगे ऊघाडे ॥ तुं चडिया केकांण ॥१००॥
 एक सुहड ऊठइ एकमंना ॥ झालिइं अंगि प्रहार ॥
 भाला अणी कणस तरुआरे ॥ वाजइ खांडां धार ॥१॥
 एकवीस ऊघला प्राणि ॥ लखण सेवटीं दीधां ॥
 सालिह सोभेइतसपराणा ॥ घाऊ घणो सिउं लीधा ॥२॥
 साहलु सोभाइत समरंगिणि ॥ लखण सेवटु वीजु ॥
 रणवटि रहु अजेसीमहलण ॥ मांहि मुलगुं वीजु ॥३॥
 च्यारि सहस रणराऊत रहीया ॥ मारी फेडे उठाय ॥
 सादि करुवाकेन ऊगरु जई जणावई राय ॥४॥

॥ चूपई ॥

मलिक लोहि लखणा तणूं ॥ लई ललाटें कीधउं वांदणूं ॥
 कीधी वली प्रसंसा घणी ॥ धन २माता तूह तणी ॥५॥
 हींदू तरक नहीको एस्यो ॥ रणि राउत वट लखणां जसिउ ॥
 जे सरंगणि साहमा मरइ ॥ ते सरवे उसिर वंदण करई ॥६॥
 पञ्जनाभ उच्चरइ पुराण ॥ माणवंदिउ कसिउं वखाणि ॥
 वन्या मलक नवि कीधी जेडि ॥ हींदू वली करे इसिइ केडि ॥७॥
 पातसाह आगलि पुरसुणि ॥ गयुं रवारी वधांमणी ॥
 पहिला हिंदू आव्या जसिइ ॥ मलिक नबेज नमणुं तिसै ॥८॥
 सूरवरि वससर सुण्या नीसाणि ॥ पछइ मलिक नई हुऊ जाण ॥
 छोड्यां बांन सुपरि नवि ॥ आव्या मलिक तुरि तारवो ॥९॥

हुई वेढि सुरवर तिणिवार राउत भला करई हर्थाभार ॥
 चुपट घाय एकमना भड्या ॥ लखणुनइ सान्हुरणि पड्या ॥१०॥
 मलक नबेज जीतुं संग्राम ॥ पातसाहनइ करुं सलाम ॥
 तुं आणंदिउ असपति राय ॥ तसु आपिउ पंचांग पसाउ ॥११॥
 हुइ वात जालहुर माहि ॥ संधि पृछइ सीनगिरुराय ॥
 जीतइ सई फलइ म आव्या वही ॥ राय भणइं कांसाहं रही ॥१२॥
 वेढइ महिप देवडी तणइ कांधिल प्रतिइ ते उइम भणइ ॥
 भोजनवार कसीया तणूं ॥ चाट प्रहार मवाले घणूं ॥१३॥
 नासीनइं ऊमाडया आप ॥ लोह तणइ भय बाहइ वाप ॥
 तवे लाजिउ महिप देवडु ॥ किम सांसहूं वोले एवडु ॥१४॥
 तुं महिपिइं मोकलाविउ राय ॥ चडी कटकनि द्रोडी जाइ ॥
 मैलिक सरूप बिहुंसि साथि ॥ महिपति हाणिउ आपणइ हाथि ॥१५॥
 महिपा साथि पड्या पंचास ॥ तेह हूभा अमरापुर वास ॥
 होइरोस पातसाह धरिउ ॥ गढ जालहुर भणी सांचरिउं ॥१६॥
 जास तणूं सीताई नाम ॥ आंगलि उभी करइ सलाम ॥
 जाति स्मरणिका करुं तलहुं ॥ शकन सरूप विमासी कहूं ॥१७॥
 नवे अवतारे देव अवतर्या ॥ जणि सवे असुर संहर्या ॥
 चाहुआण कुलि दशमीवार ॥ आदि पुरुष लीधउं अवतार ॥१८॥
 पंख सहित जु बालइं अंग ॥ जु दिवडी पडि पतंग ॥
 जऊ चाली जाइ ससि सुरताण ॥ सही कान्हडदे लेसि प्राणि ॥१९॥
 बोल न मानइ असपति राय ॥ गढ जालहु भणी दल जाइ ॥
 तोणि अवसरि विइठी उछांगि ॥ कुमरी वात करइ मन रंगि ॥२०॥
 आम तात सांगलि अरुदासि ॥ विरमदे छइ लील विलास ॥

रूप वेष वइ सरीखु भवि ॥ काहन कुमर मुहानइ परणावि ॥२१॥
 बोलिउ पातसाह परिकारि ॥ गहिली बात म करि कुयारि ॥
 ताहरइ मनि कुडउ उछाह ॥ हौंदू तरक नहूउ वीवाह ॥२२॥
 नयर जोगिनी मुसलमान ॥ साहाजादानइ मोटा खान ॥
 ताहरि चीति गमिउ वर जेह ॥ करूं वीवाह अणावि तेह ॥२३॥
 कुमरी भणइ तात तुम्हे सणुं ॥ हौंदू तरक छइ अंतर घणुं ॥
 भोगपुरंदर हौंदू एक ॥ हौंदू जाणइ वचन वके ॥२४॥
 हौंदू जाणइ भोजन भाव ॥ अढार हौंदू तणा भला शिणमार ॥
 तरक कोइ वरनवि सांसहू ॥ वरि हूं तात कुमारी रहूं ॥२५॥
 कहि कुयारि वीर देवहं ॥ आम तात केइ निश्चये मरूं ॥
 कुमरी बोल एकहीउ जसिइ ॥ गोहलण साहा तेडाविउ तसिइ ॥२६॥
 पातसाहपरि कीधी घणी ॥ वेगि जाउ काहदे भणि ॥
 कुयारी अम्हारी वरताहह ॥ काहनडव छेदि विवाह करूं ॥२७॥
 जु काहनडदे बोल मानसि ॥ तंदे स्युंजंमुखि मागस्ये ॥
 गोलण साह जालोहरि गयुं ॥ जई वेगि राउल भेटिउ ॥२८॥
 सभामांहि सहुको सुणइ ॥ गोहलणसाह ईणां परिभणइ ॥
 पातसाहनी बेटी जेय ॥ ते वर मागइ वीरमदे ॥२९॥
 जासि कटक आपणी ठामि ॥ गूजराति आपसिइ अनामि ॥
 करी वीवाह मनि आणु रली ॥ छपनकोडि धन देसिइ वली ॥३०॥
 बोलिउ वीरमदे मनिहसि ॥ पातसाह परिमांडी इसी ॥
 पातसाहनु इसिउ निवेस ॥ एणि परि मांडीली जइदेस ॥३१॥
 नवि देस्युं वेवाहीमांभ ॥ नही आवइ तरकाणइ जान ॥
 मेर सखिर चुटि जउ पडइ ॥ चहूआण चुरी नवि चडइ ॥३२॥

हाथेवालु हाथि नवि धरुं ॥ नहि बेइसि नाहण माहरुं ॥
 चहूआणनं कुल निकलंक ॥ जिस्सुज पुनिम तणु मयंक ॥३३॥
 सूर्य तणइ वंशि हु आज ॥ बडा पुरुष नही आणुं लाज ॥
 गोल्हण तुं मनि झंखि सिआल ॥ हविइ लाजइ माहरुं मुहसाल ॥३५॥
 कुंयर घणी मनि आणइ रोस ॥ लाजइ राजकुली छत्रोस ॥
 एकवीसजे पृथवी राज ॥ तेहु नीर ऊतरइ आज ॥३६॥
 लाजइ राज गोत्र अहिठाण ॥ लाजइ चावि गदे चहूआण ॥
 हुं तां नही बटालुं आप ॥ हविइ लाजइ काहनडदे बाप ॥३७॥
 गोल्हण तुं मनि निश्चल जाणि ॥ इसि बात नवि सुणी पुराणि ॥
 कुंयर चीत विमासी कही ॥ आगिइ हूईन होसि नही ॥३८॥
 अमृत हाथि थिकुं किम ढोली ॥ भवि भवसु किम बोली ॥
 गोल्हण बात विमासि जोइ ॥ छुटइ कालि मरइ सहू कोइ ॥३९॥
 जन्म मरणना अक्षर मांहि ॥ आधी पाछी घडो नवि जाइ ॥
 चाहूआण नवि मूंकइमाण ॥ रुठउं किस्सुं करइ सुरताण ॥४०॥
 मगकोरी माहि रहि सदैव ॥ कर्म न छुटइ ते हु जीव ॥
 कीधां कर्म सहू पांसि ॥ पांचामि सिरजी छठि किहुसि ॥४१॥
 आवी लाज हुउं अपमान ॥ बोल न मांयुं वल्युं प्रधान ॥
 कटक मांहि जई कीधुं जाण ॥ गोल्हण तेडाव्यु सुरताण ॥४२॥
 गोल्हण भइ पातसाह सुणुं ॥ मानइ नहि बोल आपणुं ॥
 सांम दांम विधि त्रिणि उपाइ ॥ मइ संभाव्युं सइं भरराइ ॥४३॥
 मइं बोलीया बोल गंभीर ॥ राय भणइ तुम्हे पूछु वीर ॥
 लोभ सणी परिमइं सविकही ॥ वीरमदे बोल सांभलइ नहीं ॥४४॥
 भय आपणुं चिसि नवि धरइ ॥ चहुआण विव्ह नहि करइ ॥

इसी बात वालइ प्रधान ॥ मछरीक मोटुं अभिमान ॥४९॥

हईई रोस पातसाह धर्युं ॥ चहूभाणस्युं हठ आदर्युं ॥

दल उपड्यां राडद्रह यीयां ॥ जांगी ढोली दमामां दीयां ॥४६॥

बापहु द्विआव्यु सुरताण ॥ बांजि दिन गोले मेहलांण ॥

तरुअर छाह नि निर्मळ नीर ॥ आव्यां दल सुंदरला तीरे ॥४७॥

करी वालि बांध्या केकांण ॥ पालि दीठा मयमल ठांण ॥

ठांमि २ फोज राहवी ॥ भला काठ गढ खाई नवी ॥४८॥

असपति दल नवि लाभइ पार ॥ पाखलें फरतां कोस अढार ॥

पातसाही दल दीठुं जिसइ ॥ राजालिगढ सिणगार्युं तिसइ ॥४९॥

पटकुल मेघवनां कर्यां ॥ कोठिइं २ वमणां धर्यां ॥

रत्न जडित चंद्रआ थिकां ॥ दीसइं मोतीनां झूवरकां ॥५०॥

ऊपरि वली त्रिकलसां घणां ॥ शलकत दीसइ सोनां तणां ॥

सोरा तणां किरणस्युं मिलइ ॥ कोसीसे दीवा झलहलइ ॥५१॥

गतिगांन सांभळीइं घणां ॥ कोठि २ हुंइ पेखणां ॥

कोइ वर्णवी न जाणइ मान ॥ जेहवुं इंद्र तणुं विमान ॥५२॥

॥ राग अंदोला धन्यासीः ॥

लंक त्रिकूट सरीखडुरे ॥ गोरीवडे गढदीठ ॥

कनक सकोमळ फूटडीए ॥ विचि २ रत्न बईठ ॥५३॥

कनक त्रिकलसां शल हलइरे ॥ धज धरीइ सुविशाल ॥

रचीय चद्रआ चुंफलाए ॥ मांहि मोतिडे जाल ॥५४॥

पंच वर्ण पटलडांए ॥ रचीय परीय विचंग ॥

धुल्लां धवल हर पेखीइ ॥ विचि २ चित्र सुचंग ॥५५॥

पंच शब्द हुंइ पेखणांए ॥ नाचइ नाटिक पात्र ॥

गीत संगीत सलूणडांए ॥ सुणीइ सस्वर स्वाद ॥१६॥

कान्हमेर कोठा घणाए ॥ दीसे दीपक माल ॥

चाहुआण चामर ढलइए ॥ कान्हडदे कूरपाल ॥१७॥

॥ चुपइः ॥

पातसाह मनि अचिरत भयु ॥ कमाल दीन तेडी पुछीयुं ॥

आगइ शृष्टि शुणिइ बीचार ॥ वली श्रेष्टिसी जीजीवार ॥१८॥

बंदइ इसी करी उरदास ॥ ईणइगाढि राउलनु छइवास ॥

विसभुगढ विसमा झूझार ॥ ऊपरि विसमी पोलि पगार ॥१९॥

इस्युं बोलजव बंदइ कह्युं ॥ पातसाह सर कंपवाउ ॥

मालदेनइ वीरमदेउ ॥ राति वाइ ऊतर्या वेउ ॥२०॥

खाई बूरी धणे विनाणि ॥ काठ तणु गढ भांज्यु प्राणि ॥

एकइ राति तुरकज तणां ॥ मुंगल बचा बारसइ हण्यां ॥२१॥

नितु काठगढ खाई करइ ॥ रातीवाइ नितु ऊतरइ ॥

दीहइं तुरक रलइं जेतलुं ॥ नितु हींदू भांजइं तेतलुं ॥२२॥

तुरके हींदू नवि आंगम्या ॥ सात दीहाडा ईणी परिगम्या ॥

पातसाह ईणि परिभणइ ॥ कथन सवे सीताइ सुणइ ॥२३॥

आभी राति देवकीनंद ॥ सपनमाहि दीठा गोविंद ॥

शंख चक्र छइ करी हरितणइ ॥ पीलीपट्टकुल पहिरणइ ॥२४॥

माथइ मोर पीछनी धडी ॥ काने लोल रत्नसूं जडी ॥

देवतणुं सांमलउ शरीर ॥ कटी मेखला शब्द गंभीर ॥२५॥

चित्त माहि वेन सिधसुं ॥ साचूं बोलहुउ ताहरु ॥

कान्हडदे भगति आदरी ॥ ततखिणि तठी आश्यापुरी ॥२६॥

कोलाहल सांभस्युं अपार ॥ कटक माहि वुठउ अंगार ॥

कटक सह ते दखिं हूँ ॥ घोडा मांणस विलखूं थयूं ॥६७॥

॥ दुहा ॥

पुण्य तणु ए पारखूं ॥ जे दिन रुडई जाइ ॥

पदम नाभ पंडित भणइ ॥ तसु सुर किंकर थाई ॥६८॥

॥ चुपइः ॥

उलकापात हूउ विकराल ॥ विषम धूमधूं धूई अपार ॥

वलतुं कटक छांडइ मेहलांण ॥ ढोली भणी गयु सुरताण ॥६९॥

सोनगिरिजु छांडिउपाट ॥ वली मोकलिउ बीजडभाट ॥

भाट भणइ राउल इमजाणि ॥ वीरमदे तेडिउ सुरतांण ॥७०॥

विहवातणी न करसि वात ॥ करि मेल दसि गूजरात ॥

काहनडदे अवगुणना करी ॥ गोहलणसाह आविउ ऊतरी ॥७१॥

छडे पीयांणे पाछउ वलिउ ॥ कटक जइ वालीहीई मिलिउ ॥

विहांथि कांसांहेण उपडी ॥ सूंद्रडीइ सवि आव्या चडी ॥७२॥

वलिउं सहइहुउं फरमाण ॥ बीजइ दिवसिइ गढ मेहलांण ॥

तिणि अवसरि काहनडदे राय ॥ शक्ति भणइ जई लागु पाय ॥७३॥

तु बीनवूं आदि योगिनी ॥ पाछां कटक आणिनितुं अनि ॥

हमिररायनी परिहुं आदहं ॥ नाम अम्हांसं ऊपरि करूं ॥७४॥

शक्ति भणइ बुढाध्यां चडी ॥ जासइ कटक हवि चूकडी ॥

आश्या पुरिकरी अतिवणी ॥ जाशिइ कटक मेडता भणी ॥७५॥

तिहां पेरणूं करि जूजई ॥ पाछां कटक आवशिइं सही ॥

मालदेवनई आयस दीउं ॥ सारूं कटक राउलुं लीउं ॥७६॥

आश्या कटक पुंनलूं वही ॥ आठ फोज जूजई रही ॥

एकि मालदेव जई रहिऊ ॥ बीजीइ वीरमदे महगहइ ॥७७॥

त्रीजीइ अणंतसी सोदीउ ॥ जयत वाघेलुं मूथि रहिउ ॥

सोभित देवडु छइं पांचमी ॥ सहितपाल फोज षष्ठमी ॥ ७८॥

पुहर पाछलि इग्या सांचरी ॥ बीटउ खानपाखलिइं फिरी ॥

त्रणि सहस मार्या अईआर ॥ पिठा कनक नलाई वार ॥ ७९॥

लोधा घोडा नव हजार ॥ ताखति तणुं न जाणूं पार ॥

समसखान नइ खोजा हता ॥ होंदूए झाल्या जीवता ॥ ८०॥

राजडी उपा थइत जेउ ॥ नेइ केहलणुं खारी बेउ ॥

राउल भणी गया पुर सुणी ॥ वेगिइ मागइ वधांमणी ॥ ८१॥

भली वात सहको सूनइ ॥ केणी परिजातुं राउल भणइ ॥

कही वांत राउल अवधारि ॥ चूकडी गया हेरू च्यार ॥ ८२॥

सहट पूनलि बोली छति ॥ पातसाह हतु मेडतइं ॥

सरसा बीस सहस असवार ॥ समसखान आवोउ सकारि ॥ ८३॥

मोकल्यानइं सरोवरी हतु ॥ हरम सहित साहिउ जीवतुं ॥

साह मुराउल मांडी गयु ॥ मालदेव सिरनामी रहिउ ॥ ८४॥

आवो राउल जुहारइ सह ॥ कीरति बोलइ बंदाणि बहू ॥

काहनडदेइ असोपरि करी ॥ राउतनइ सवि आप्या तुरी ॥ ८५॥

एहव आयस लहइ प्रधान ॥ ऊतरपर ऊतारुं खान ॥

सरस एउ सहसभा घाल ॥ राजडी मेहलिउ रखवाल ॥ ८६॥

एक सहसपाय कसिउं गयुं ॥ वली सकवु उजमलु रहिउं ॥

दिवस एक तिहां अवलंबीउं सुराताणि दलि गयुं बूंबीउं ॥ ८७॥

समसखान मोकलीउ हतु ॥ हरम सहित साहिउं जीवतुं ॥

होंदू वात असमम करी ॥ बूबूलीलां सरसी धरी ॥ ८८॥

अधुरं.

રાજકોટની ગુજરાતી તાલુકા સ્કૂલના માજી માસ્તર માણિકલાલ બિ.
જી.બુ.અણદાસે પોતાના ઉપરીથી હુકમ માનવાની ના પાડવાથી તેને કેળ-
વણી ખાતામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યો છે.

E. GILES,

સુરત.

૧૪ અગષ્ટ ૧૮૭૭.

આ. એન્ડ્રુક્ષનલ ઇન્સ્પેક્ટર. ઉ. પ્રાંત.

ગુજરાત રાજાપત્રની લવાજમ વીગેરનાં નાણાં આલ્યાં તેની પહોંચ.
તારીખ ૧લી જુન ૧૮૭૭થી તા. ૩૧મી માહુ અગષ્ટ સને ૧૮૭૭ સુધી

૧૮૭૫.

૧૮૭૬.

૧૮૭૭.

અ. ર. સાહેબ બહાદુર તરફથી.

૧-૬-૦

રા. નમદાશંકર લાલશંકરના તરફથી.

૧-૨-૦

મો. તાલુકા સ્કૂલ માસ્તરની તરફથી.

૨-૧૨-૦

અ. જસદણના દરબારમીના તરફથી.

૪-૬-૦

૨-૦-૦

ગો. ડ. એ. ઇન્સ્પેક્ટરની તરફથી. ૧૦૮-૫-૬ ૧૩-૧૧-૦ ૧૩-૧૧-૦

કુરુણાશંકર હિમતરામની તરફથી.

૧-૬-૦

રા. ભરૂચ વિ. ડ. એ. ઇ. ની તરફથી.

૨૩૭-૨-૦

વ. સ્ટેટ લાઇબ્રેરીના સેક્રેટરીની તરફથી

૦-૧૧-૦

ગો. અંગ્રેજી સ્કૂલના માસ્તરની તરફથી

૧-૬-૦

રા. વૃજલાલ નાનાભાઈની તરફથી.

૧-૬-૦

રા. જ્ઞાનાર્ધ પ્રેમજીની તરફથી.

૧-૨-૦

૧-૬-૦

આ. ધોળકા અંગ્રેજી સ્કૂલના માસ્તરની તરફથી

૧-૬-૦

ડા. લાઇબ્રેરીના સેક્રેટરીની તરફથી.

૧-૬-૦

એડા અંગ્રેજી સ્કૂલના માસ્તરની તરફથી

૧-૫-૦

એડા વિ. એ. ઇન્સ્પેક્ટરની તરફથી.

૧-૬-૦

નંદરામ લીલાધરની તરફથી.

૧-૬-૦

અ. પ્રાણનારાયણ મચ્છાશંકરની તરફથી.

૧૧૨-૧૨-૦

અ. સુરત વિ. ડ. એ. ઇ. ના તરફથી.

૧૮૪-૬-૦

સોરઠના ડ. એ. ઇ. ના તરફથી.

૬૮-૭-૦

રાજકોટ તાલુકા સ્કૂલના તરફથી.

૦-૧-૦

ધર્મજીની સ. ગૂ. નિ. એ. ની તરફથી.

૧-૪-૦

રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજના સ્કાલરોની તરફથી

૪૧-૦-૦

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

OCTOBER 1877.

પુસ્તક ૧૬ સું.

અદ્યતોઅર.

અંક ૧૦ મો.

મે'તાજી બહુ મોટું પુત્ર, નામ તેમજ કામ;-
કર અંતે મન કોવની, ખરી અતિ-ધરિ હામ.

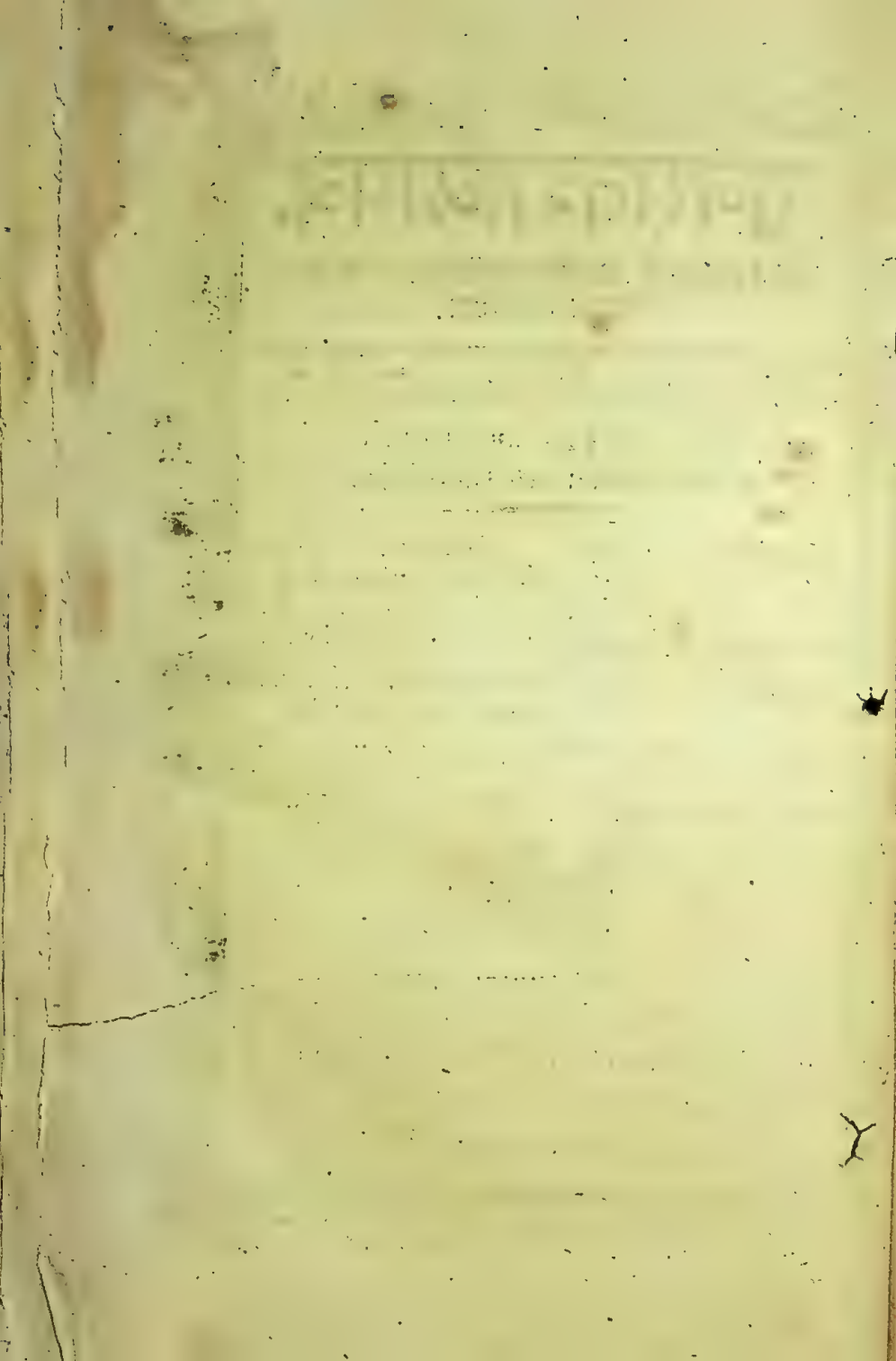
અનુક્રમણિકા	૫૬૮
પ્રદર્શન શૈક્ષી.....	૨૧૭
વાક્યવિચાર-સંબંધિવાક્ય.૨૨૦	
બહુરખખર	૨૨૫
કેળવણી ખાતાની અખરો.૨૨૭	
કાહાનદે પ્રબંધ... ..	૨૩૩

Contents.	Pages.
The Illustrative Method of Teaching	217
Gujarati composition.	220
Circulars &c.	225
Educational Intelligence	227
Kahanad Dev Pra-bandh... ..	233

(કેળવણી ખાતાનાં હુકમથી)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં યુનાઇટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
બ્રનરલ એન્ડ-સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણજીડલાલ ગંગારામે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મૂલ વરસે રૂ. ૧. અગાઉથી)

ગુજરાત શાळाપત્ર.

પુસ્તક ૧૬ મું.

અક્ટોબર સન ૧૮૭૭.

આંક ૧૦ મો.

પ્રદર્શન શૈલી.

૧૪. સાંભળનારની ઇંદ્રિયો આગલ કોઈપણ વસ્તુને સાક્ષાત્-
કાર કરવી તેને પ્રદર્શન કહેછે, અને એમ કરીને શોખવવાની જે
રીત તેને પ્રદર્શન શૈલી કહીએ.

આપણા સઘળા જ્ઞાનનું મૂળ ઇંદ્રિયો છે, અથવા આપણા સઘળા
જ્ઞાનનો મૂળ પાયો ઇંદ્રિયોથી મળેલું જ્ઞાન છે. જે જ્ઞાન ઇંદ્રિયોની મા-
ફતે મળ્યું નથી તે, જ્ઞાન ચોખું અને સંદેહ રહિત હોતું નથી. શાકર ગ-
ળી છે, અને ગુલાબનો રંગ સુંદર છે એ વાતનું જ્ઞાન જ્યાંસુધી આપ-
ણે આપણી જીભ અને આંખની માર્ફતે મળવું નથી ત્યાં સુધી તે જ્ઞાન
જોધએ તેવું છે એમ કહી નહિ કહેવાય. આપણે બીજાના અનુભવ ઉ-
પરથી તેમ માની લઈશું, પણ તેનો ચોખો વિચાર આપણા મનમાં ન-
હિજ પંધાય, અને તેના તે ગુણ સંભારી આપણા મનમાં કાંઈ ઉમળકો
પણ નહિ આવે. કોઈ પણ વસ્તુનું જ્ઞાન ચોખું અને રસ ભર્યું થવાને
માટે તે ઇંદ્રિયોની માર્ફતે મળવું જોઈએ. એમ કહેવાની જે રીત તેનેજ
પ્રદર્શન કહેછે, અને તે કેટલી અગત્યની છે તે તમે આ ઉપરથી સમ-
જાશો.

ઉપર જે પ્રદર્શનનું બાજ્યાન કર્યું તે રીતે કોઈ વસ્તુ ચપ્પાડી જો-
વી, સુંઘાડી જોવી, અડકાડી જોવી, વગેરે પાંચે ઇંદ્રિયોની માર્ફતે તે જ્ઞાન

આપવાની રીત તેને પ્રદર્શન કહી શકાય, અને તેજ અર્થ પદ્ધતિના ગ્રંથોમાં લેવો જોઈએ. એ વાત ખરી કે પ્રદર્શન શબ્દ બહુધા તો લોચન દ્વારાએ જ્ઞાન આપવાની ક્રિયાનેજ લાગુ પડે છે, પણ તેનું કારણ એ કે પાંચે ઇન્દ્રિયોમાં આંખ એ જ્ઞાન મેળવવાનું મોટામાં મોટું સાધન છે. “ચક્ષુર્મિત્વં” એ વાક્ય બોલનારા સાફ કમૂઝ કરે છે કે જ્ઞાનના સમ્રાજ્ય સાધનમાં આંખ સર્વોપરી અને સૌથી વધારે વિશ્વાસ લાયક છે. જે મહેતાજી કાનનો ઉપયોગ કરી શીખવવા માગે છે, અને આ સર્વોપરી ઇન્દ્રિયનો ઉપયોગ કરતો નથી તે કદી પણ પોતાના કામમાં ફેટા નહિ પામ.

૧૫. કાન કરતાં પણ આંખનો માર્ફેતે વાલકના મનમાં જ્ઞાન ઉતારવા તર્ક વધારે લક્ષ રાખવું જોઈએ.

આ નિયમ ઉપરથી એ જરૂરનું અનુમાન નીકળે છે કે મહેતાજી એ જન્મ બંને તેમ કાળા પાટીયાનો વધારે ઉપયોગ કરવો. આગગાડીને ચાલવાને માટે લોહાની સડક જેટલી જરૂરની છે તેટલુંજ કાળું પાટીયું મહેતાજીનું કામ ધોધારાબંધ ચાલે તેને માટે જરૂરનું છે. કાળું પાટીયું, અને લૂછવાનો કડકો એટલાવાનાં તો દરેક વર્ગમાં હંમેશાં હાજરજ હોવાં જોઈએ. નિશાળમાં કોઈ પણ કારણથી એ ન હોય એમ કદી થવું ન જોઈએ. એ ત્રણ વસ્તુ બહુ સાદી અને સોંધો છે, પણ નિશાળમાં એની કિંમત બહુજ વધારે છે. એ વિના નિશાળનું કામ ચાલેજ નહિ.

૧૬. ડ્યારે કોઈ વસ્તુ જાતે વાલકોની ઇન્દ્રિયો આગળ આપી શકાતી નથી, ડ્યારે નમુના, ચિત્ર, નકશા, પ્રયોગ, ઉદાહરણ, અને શબ્દચિત્રણની સહાયતાથી તે ઘણે દરજે સાક્ષાત્કાર થઈ શકશે.

બધી વસ્તુઓ વર્ગમાં નજ આણી શકાય અને તેથી આ નિયમ મહેતાજીએ અવશ્ય સમજી લેવો જોઈએ.

નમુના મૂળ વસ્તુના જેવડાજ કદમાં નથી હોતા, અને તેથી તે વડે વસ્તુનું જ્ઞાન આપતાં જેટલી અપૂર્ણતા રહી જતી હોય તે શિક્ષકે સંભારી. લાકડાનો વાધ અને પૃથ્વીનો ગોળો એ બંને જોતાં મૂળ વ-

ચુનું ધણું જ્ઞાન થશે, અને પછી તે વસ્તુઓ કઈ કઈ વાતમાં જૂદી છે તે જાણવું જોઈએ.

ચિત્ર એ નમુનાથી ઉતરતા પ્રકારનું સાધન છે પણ એ હમેશાં શિક્ષક વાપરી શકે એવું છે. દરેક શિક્ષકે થોડું ધણું ચીતરતાં શોખવું જ જોઈએ.

નકશા એ એક જાતના ચિત્રજ છે. ભૂગોળવિદ્યા નકશો મોઢા-ગળ રાખીને જ શીખવવી જોઈએ. કદી પણ ચોપડીમાંથી ગોખાવી જ-વી નહિ.

નમુના, ચિત્ર, અને નકશા એ સાકારે પદાર્થો વિષે જ્ઞાન આપવા-માં અવશ્યતાં સાધન છે, પણ શીખવવાના કેટલા વિષય તો નિરાકાર છે; જેમકે વિદ્યા વ્યાકરણ, વગેરે. હવે એ વિષયોને સાક્ષાત્કાર કેમ કરવા? ગુરૂત્વાકર્ષણ દેખાતું નથી, પણ તેની અસર દરેક પ-દાર્થ ઉપર થાય છે તે આપણે દેખી શકીએ છીએ. તેથી તે અસર પ્રથમ ખતાવવી જોઈએ. આ પ્રમાણે વિદ્યાકળાના કામમાં કહી ખતા-વવું તેને પ્રયોગ કહે છે. પ્રયોગ વિના કોઈ કળા આવડતી નથી, અને વિદ્યાનું જ્ઞાન જોઈએ તેવું સાક્ષાત્કાર થવું નથી. વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રના નિયમો આટલા પ્રત્યક્ષ કરી શકાતા નથી, તોપણ તે જે ઉદાહરણો ઉપરથી ઉત્પન્ન થએલા છે તે ઉદાહરણો બાળકની આગળ મૂકવાથી તે નિયમોને તેઓ દેખશે.

જ્યારે શિક્ષક કોઈ પણ ઉપજા સાધનથી પોતાના વિષયને સાક્ષાત્કાર કરી શકતો નથી, ત્યારે અથવા જ્યારે તે સાધનો અસુક વિષયમાં લા-ગુજ પડી શકતા નથી, ત્યારે શિક્ષકને શબ્દ વડે જ તેનું જ્ઞાન આપવાની જરૂર પડે છે:—એટલે વર્ણન આપવું પડે છે. વર્ણન કરવામાં એવી યુક્તિ રહેલી છે કે જે તે કરનાર ચતુર હોય તો સાંભળનારના મનમાં સાક્ષાત્ ચિત્ર પડે છે અને જોઈ હોય તેથી પણ વખતે વધારે ચોખું જ્ઞાન થાય છે. આ શકિતને લીધે જ સઘળા કવિઓ જનપ્રિય થાય છે. મહેતાજીને આ ગુણની કેટલે દરજ્જે જરૂર છે, અને તે મેળવવાની હમેશાં તેણે ખેતી રાખવી જોઈએ. શબ્દદ્વારા એ બીજાના મનમાં એક વસ્તુ વિષે ચિત્ર પાડવાની જે કળા તેને શબ્દચિત્રણ કહે છે.

વાક્યવિચાર-સંબંધિવાક્ય.

૩૩ સંબંધિત વાક્યનાં ઉપવાક્યો સહગામી કહેવાય છે, કેમકે વાક્યમાં તે બધાં સરખાજી અધિકારનાં છે.

એ ઉપવાક્યોમાં કોઈ મુખ્ય અને કોઈ ગૌણ હાય એમ નથી. સંબંધનાં એક બીજાથી નિરાજાજી અધિકાર ચલાવે છે. સહગામી એટલે જોડે આવનારાં.

એ રીતે એ ઉપવાક્યો જાતે સ્વતંત્ર વાક્ય છતાં એક બીજા સાથે કાંઈ સંબંધ ધરાવતા હાયછે. અને તે બધા મળીને સંયુક્ત પણ એકજ નિર્ણય થાયછે તેથી તે નિરાજાં વાક્ય ન ગણાતાં એક વાક્યનાં અંગજી ગણાયછે.

૩૪ સહગામી ઉપવાક્યો વચ્ચે અનુક્રુણ સંબંધ, પ્રતિક્રુણ સંબંધ વિકલ્પ સંબંધ, કે કાર્ય કારણ સંબંધ હાયછે.

“હું આવ્યો અને તે ગયો” એમાં “હું આવ્યો” અને “તે ગયો” એ બે ક્રિયા એક બીજાને અનુક્રુણ છે તેથી આ અનુક્રુણ સંબંધિત વાક્ય કહેવાય,

“હું આવ્યો, પણ તે જતો રહ્યો”. એ બે ઉપવાક્યમાં જો બે ક્રિયા એકે ત એક બીજાથી પ્રતિક્રુણ છે અને તેથી એ વાક્યને પ્રતિક્રુણ સંબંધિત વાક્ય કહીએ.

“હું આવીશ કે તમે આવજો”. હું આવું કે તમે આવો એ બે વાતનો અહિંયા વિકલ્પ રહેલોછે તેથી એ વિકલ્પ સંબંધિત વાક્યકહેવાય.

“હું આવ્યો કેમકે તમે મને બોલાવ્યો હતો”. એમાં બીજું વાક્ય કારણ અને પહેલું વાક્ય કાર્ય છે.

“હું આવ્યો; માટે તમારે પણ આવવું જોઈયે.” એમાં પહેલું વાક્ય કારણ અને બીજું વાક્ય કાર્યછે.

કાર્યકારણ સંબંધિત વાક્ય અને કાર્યકારણદર્શકક્રિયાવિશેષણરૂપ ઉપવાક્યથી થએલું સંમિશ્ર વાક્ય એ ઘણીવાર રૂપમાં એવાં સરખાં દેખાયછે, કે તેને ઓળખતાં મહેનત પડેછે. “હું આવ્યો માટે તમારે પણ

આવવું જોઈયે.” એ સંબંધિત વાક્ય નથી, પણ સંમિશ્ર વાક્ય છે, તથાપિ વિરામ ચિન્હના ફેર સિવાય બીજો ફેર ઉપર જે સંબંધિત વાક્ય આપ્યું છે તેના કરતાં એમાં કાંઈ પણ રૂપમાં જણાતો નથી. પણ અર્થમાં ફેર મોટો છે. “હું આવ્યો માટે તમારે પણ આવવું જોઈએ.” એમ જે બોલે છે તેનામાં મનમાં મુખ્ય વાત કહેવાની તો એજ છે કે “તમારે આવવું જોઈએ” અને તેનો કારણદર્શક સ્તુત્યર્થવાદ કરવાને સારજ “હું આવ્યો” એમ બોલે છે. એથી ઉલટું “હું આવ્યો; માટે તમારે પણ આવવું જોઈએ.” એમ બોલનારના મનમાં “હું આવ્યો” અને “તમારે આવવું જોઈએ” એ બંને વાત મુખ્ય છે, અને એ બંને વાતને કાર્પ કારણના સંબંધમાં રાખીને માટેજ તે બંનેને એક વાક્યમાં બોલે છે. વળી એક વાક્યમાં “માટે” નામ યોગી છે અને બીજામાં વાક્ય યોગી છે. એથી, તેથી, વગેરે શબ્દોથી જોડાએલાં વાક્યોને તો સંબંધિત નજ ગણવા.

“હું આવું, તો તમે આવજો” એ વાક્યમાં પણ બંને ઉપવાક્યો વચ્ચે કાર્ય કારણનો સંબંધ છે. જ્યારે બે ક્રિયાઓ નિશ્ચયાર્થમાં નથી, પણ તેમાંની એક ક્રિયાનું બનવું બીજી ક્રિયાના બનવા ઉપર આધાર રાખે છે ત્યારે તે બે ઉપવાક્યને જોડવા સાર “જો, તો” વપરાય છે; અને જો નિશ્ચયાર્થની ક્રિયાઓ વચ્ચે કાર્ય કારણનો સંબંધ હોય તો “માટે, કેમકે” વગેરે વાક્યયોગીઓ વપરાય છે.

ઉપલા વાક્યને કેટલાક સંમિશ્ર કહે છે અને “તમે આવજો” એને મુખ્ય વાક્ય ગણે છે. અર્થમાં “હું આવું” એ ગૌણ વાક્ય છે ખરું પણ વાક્ય રચનામાં તે ગૌણ નથી. રચનાની રીતે તે મુખ્ય વાક્યમાંનું કાંઈ પણ કામ કરે એમ નથી, અને કારણદર્શક છે માટે એ મુખ્ય વાક્યનો સ્તુત્યર્થ વાદ કરે છે એમ માનીએ તો પછી કારણ દર્શક સંબંધિત વાક્ય કોઈજ રહેશે નહિ. મુખ્ય વાક્યનું રચનાવિચારે કાંઈ પણ કામ કરે તેજ ઉપવાક્યને ગૌણ ગણવું એ નિયમ સારો છે.

સંબંધિતવાક્યનું સંકોચન.

૩૫ સહગામી ઉપવાક્યોમાં જ્યારે ઉદ્દેશ્ય, વિધેય, વિધેય પૂરણ, કે કોઈ સ્તુત્યર્થવાદ સામાન્ય હોય છે, ત્યારે બહુધા તેની પુનરુક્તિ કરવા-

માં આવતી નથી, અને તે પ્રસંગે તે સંબંધિત વાક્ય સંક્રોચાએલું છે એમ જોલાય છે.

૩૬ માટે સંબંધિતવાક્યમાં (અ) એ અથવા અધિક ઉદ્દેશ્ય અને એક વિધેય, (બ) એ અથવા અધિક વિધેય અને એક ઉદ્દેશ્ય, (ક) એક વિધેય અને એ અથવા અધિક વિધેય પૂરણ, (ઢ) એક વિધેય અને તેના એ અથવા અધિક સ્તુત્યર્થવાદ હોય શકે છે.

(અ) “કાઠો ઘોડો અને રાત્રી ગાય ચરે છે” એ સંબંધિત વાક્ય છે અને “કાજો ઘોડો ચરે છે” અને “રાત્રી ગાય ચરે છે” એ એ એનાં સહગામી ઉપવાક્ય છે. સામાન્ય પદ “ચરે છે” એની પુનરુક્તિ ન કરવાને સાફ એ વાક્યનું સંક્રોચન કર્યું છે.

(બ) “હવા ગરમીથી ફૂલે છે અને હલકી થાય છે.” એમાં બંને વિધેય પદનો ઉદ્દેશ્ય “હવા” શબ્દ છે તેથી તેની પુનરુક્તિ કરી નથી. જો એ વાક્યને ન સંક્રોચીએ તો “હવા ગરમીથી ફૂલે છે, અને હવા ગરમીથી હલકી થાય છે” એ પ્રમાણે જોલવું પડે.

(ક) “તેણે પાંચ રૂપિઆ અને છ આના આપ્યા.” એમાં “તેણે પાંચ રૂપિઆ આપ્યા” અને “તેણે છ આના આપ્યા” એવાં બે સહગામી વાક્યો મળેલાં છે.

(ઢ) “ઉદ્યોગ અને સ્વંત વિના કાંઈ થઈ શકતું નથી” એ સંક્રોચાએલા સંબંધિત વાક્યને હવું તેવું કરીએ તો આ પ્રમાણે થાય:—ઉદ્યોગ વિના કાંઈ થઈ શકતું નથી, અને સ્વંત વિના કાંઈ થઈ શકતું નથી.”

ઉદ્દેશ્ય અને વિધેયપૂરણના પણ અનેક સ્તુત્યર્થવાદ વાક્યમાં આવે છે અને તે વળા તેને સંક્રોચાએલું સંબંધિત વાક્ય ગણીએ, તો ગણી શકાય:—જેમકે “સદ્ગુણી અને શાણા લોકો સુખી થાય છે” એમાં “સદ્ગુણી લોકો સુખી થાય છે” અને “શાણા લોકો સુખી થાય છે” એવાં બે સહગામી વાક્ય ગણીએ તો ગણાય, તો પણ એ વાક્યને સરલ ગણવું એ વધારે સાફ છે. તેમજ વ્યાસ અને વાલ્મીકિના કાવ્યને ઈંગરેજ લોકો બહુ વખાણે છે” એમાં બે સહગામી વાક્ય ન પાડતાં વિધેયપૂરણ ‘કાવ્ય’નો જ “વ્યાસ અને વાલ્મીકિના” એ વધારો છે એમ ગણીએ તો કાંઈ હરકત નથી.

વાક્યનો રચનાવિચાર લખી બતાવવાની રીત.

૧. વાક્યમાં ક્રિયાપદ અધ્યાહાર કે પ્રગટ રૂપે કેટલાં છે તે શોધી કહાડવા, અને પછી જો તે એક હોય તો તે વાક્ય સરળ છે એમ જાણવું.

કૃદંત અને ક્રિયાપદનો ભેદ આ પ્રસંગે ભૂલવો નહિ. કૃદંતનો કર્તા વાક્યમાં કર્તા રૂપે હોતો નથી, અને ક્રિયાપદને હમેશાં કર્તા હોયજ છે.

સંક્રોચાએકા સંબંધિત વાક્યમાં પ્રગટ ક્રિયાપદ એકજ માલમ પડે, પણ અધ્યાહાર રૂપે ઘણા હોય છે, અને તેથી એવા વાક્ય ઘણી વાર સરળતા જેવા દેખાય તો પણ તેના દેખાવ ઉપરથી ભૂલ ન આવી.

૨. જો એકથી અધિક ક્રિયાપદ માલમ પડે, તો તે ક્રિયાપદ જે ઉપવાક્યમાં આવેલાં છે તે સહગામી છે, કે મુખ્ય ગૌણનો પરસ્પર સંબંધ રાખનારાં છે તે વિચારી જોવું, અને તે ઉપરથી તે સંબંધિત કે સંમિશ્ર વાક્ય છે તેનો નિશ્ચય કરવો.

૩. આપેલા વાક્યની જોડેજ તે કયા વર્ગનું વાક્ય છે તે જાણાવવું, અને તેનો પેટાવર્ગ પણ સૂચવવો:—જેમકે સંક્રોચાએકું સંબંધિત વાક્ય, મૂળવાદક સરલવાક્ય, વગેરે

૪. સરલવાક્યનો રચનાવિચાર અથવા પ્રયત્નકૃતિ લખી બતાવવાને સાર પ્રથમ ત્રણ મોટાં ખાનાં પાડવા અને તે દરેકમાં બે પેટાખાનાં પાડવાં. પહેલા ખાનાની પહેલી હારમાં ઉદ્દેશ્ય તથા તેના સ્તુત્યર્થવાદ લખવા, અને બીજી હારમાં તે સંબંધી વિશેષ હકીકત લખવી. તેમજ બીજા ખાનામાં વિધેય, અને ત્રીજામાં વિધેયપૂરણ તથા તેના સ્તુત્યર્થવાદ તથા વિશેષ હકીકત લખવી.

૫. સંમિશ્ર તથા સંબંધિત વાક્યના બધાં ઉપવાક્ય હારબંધ લખવાં, તેના ઉપર અ બ ક વગેરે અક્ષરોની નિશાની માંડવી, અને તેની સામા તે પ્રત્યેક ઉપવાક્ય બીજા ઉપવાક્ય સાથે કેવા સંબંધ ધરાવે છે તે લખવું.

આ સર્વશિક્ષકસંપત્તિસંપન્ન મહેતાજી તમારી બગડી ગયેલી નિશાઝને નિશ્ચય થોડા વસતમાં સુધારશે—સામાન્ય સ્તુત્યર્થવાદક સરળ વાક્ય.

ઉદ્દેશ્ય ત થા તેના સ્તુત્યર્થ વાદ.	વિશેષ હકીકત.	વિધેય ત થા તેના સ્તુત્યર્થ.	વિશેષ હકીકત.	વિધેય પૂર ણ તથા તે ના સ્તુ- ત્યર્થવાદ.	વિશેષ હકીકત.
મહેતાજી	નામ.	સુધારશે.	એકલું ક્રિયાપદ.	નિશાળ	નામ.
૧. આ {	વિશેષણવત્ સર્વનામ.	૧. નિશ્ચય {	ક્રિયાવિશેષણ વત્ નામયો- ગ્યંત નામ.	૧. તમારી {	વિશેષણવત્ જ્યંત સર્વ નામ.
૨. સર્વશિ- ક્ષકસંપત્તિ સંપન્ન. {	વિશેષણ	થોડા વ- સતમાં {	ક્રિયાવિશેષણ રૂપ નામયો- ગ્યંતશબ્દ- વળી.	બગડી ગ- યેલી. {	વિશેષણવત્ વિશેષ ભૂત કૃદંત.

તેને કહ્યું કે જ્યારે હું તમને મઠીશ, ત્યારે તમે જે વાત સાંભળી છે તેનો હું બધો ખુલાસો કરીશ—સંમિતવાક્ય.

અ તેણે કહ્યું

બ નું મુખ્ય વાક્ય.

બ. કે હું બધો ખુલાસો કરીશ } અનું નામ રૂપ ગૌણ ઉપવાક્ય—વિધે-
યપૂરણ, અને ક તથા ડ નું મુખ્ય વાક્ય.

ક. તમે જે વાત સાંભળી છો તેનો } બ નું વિશેષણ રૂપ ગૌણ ઉપવાક્ય—વિ-
ધેયપૂરણનો સ્તુત્યર્થવાદ.

ડ. જ્યારે હું તમને મળીશ ત્યારે } વ નું ક્રિયાવિશેષણ રૂપ ગૌણ ઉપવાક્ય—
કાળદર્શક સ્તુત્યર્થવાદ.

આપણે કેટલીક વાર સત્કર્મ કરીએ, ત્યારપછી તે સહેલાં લાગે છે; અને જ્યારે તે સહેલાં લાગે છે, ત્યારે તેમાં આનંદ ઉપજવા માંડે છે; અને જ્યારે તેમાં આનંદ ઉપજે છે, ત્યારે તે આપણે વારંવાર કરીએ છીએ—સંબંધિત વાક્ય.

- અ આપણે કેટલીકવાર સત્કર્મ કરીએ } બનું કાળદર્શક ક્રિયાવિશેષણ રૂપ
ત્યારપછી } ગોણ ઉપવાક્ય.
- બ. તે સહેલાં લાગેછે— અનું મુખ્ય ઉપવાક્ય.
- ક. અને જ્યારે તે સહેલાં લાગેછે } ઢનું કાળદર્શક ક્રિયાવિશેષણ રૂપ
ત્યારે } ગોણ ઉપવાક્ય.
- ઢ. તેમાં આનંદ ઉપજવા મ ડેછે—કનું મુખ્ય અને બનું સહગામી ઉપવાક્ય
- ઈ. અને જ્યારે તેમાં આનંદ ઉપજેછે } ફનું કાળદર્શક ક્રિયાવિશેષણ રૂપ
ત્યારે } ગોણ ઉપવાક્ય.
- ફ. તે આપણે વારંવાર કરીએ છીએ } ઈનું મુખ્ય અને વ તથા ઢ નું
ધમે } સહગામી ઉપવાક્ય.

જાહેરખખર.

સને ૧૮૭૮ની પબ્લિક સર્વિસ સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં જે ઉમેદ-
વારે ગોશિતના નહિ કઠાવ્યા હોય તેને દાખલ કરવામાં નહિ આવે.

મુ. અમદાવાદ.

૩૧ મી. આગષ્ટ ૧૮૭૭

E. GILES,

આ. એન્થ્રોપોલોજીકલ ઇન્સપેક્ટર. ઉ. બા.

અમદાવાદ ટ્રેનિંગકાલેજની પ્રવેશક પરીક્ષા ૧૨મી નવેમ્બરે અને પ-
છીના દિવસે અમદાવાદમાંજ લેવામાં આવશે.

૧. ઉમેદવારની ઉમર પૂરાં સત્તર વર્ષની, તેની પાસે સેકંડકલાસ
પબ્લિક સર્વિસનું સર્ટિફિકેટ, અને તે શરીરની ખોડખાંપણથી મુક્ત હોવા
જોઈશે.

૨. ગૂજરાતી નિશાળોના ૬૬૫ ધોરણ પ્રમાણે પરીક્ષા લેવાશે. જે
ધણીમાં ધણા દોકડા એળવશે તેને સ્કાલરશિપ આપવામાં આવશે.
જે પાસ થશે પણ જોને સ્કાલરશિપ મળી શકતી નથી તે જો સ્કાલર-

શિપલનારાના જવા કરાર કરી આપશે, તો તેને માફીમાં દાખલ કરવામાં આવશે, અને ઉપલા વર્ગની સ્કાલરશિપને સાફ આવતી પરીક્ષામાં તેઓ દાખલ થઈ શકશે.

૩ એન્થ્રોપેક્ટર સાહેબ સ્કાલરશિપ લેનારા સ્કાલરોને ચસંદ કરશે, અને પોતાની મરજી પ્રમાણે તેની સંખ્યા રાખશે, માફી સ્કાલરો દાખલ કરવાની સંખ્યા પણ એ સાહેબ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે રાખશે.

અમુદાવાદ } E. GILES,
૧૨મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૭ } આ. એન્થ્રોપેક્ટર. ઈ. ભા.

સને ૧૮૭૬ના અક્ટોબર માસમાં જે નવા ધોરણો છપાયા છે તેમાં નીચે પ્રમાણે ભૂલ થઈ છે તે સર્વે મહેતાજીઓએ પોતાની પ્રતમાં સુધારો લેવી.

૧. ઉપલા વર્ગની નિશાળોના ત્રીજા ધોરણમાં “કવિતાનો મુખ-પાઠ” એટલું જ છપાયું છે ત્યાં “૨૫૦ લીટી” એટલું વધારવું.

૨. ઉપલા વર્ગની નિશાળોના પાંચમા ધોરણમાં “હોપકૃત વ્યાકરણ પૂરું, વાક્યવિચાર” એમ છે ત્યાં હોપકૃત વ્યાકરણ પૂરું, વાક્યવિચારવિના” એમ સમજવું.

રાજકોટ
૨૧મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૭

નવલરામ લક્ષ્મીરામ
એડીટર. ગૂ. શાળાપત્ર.

ભવક. નં. ૧૨૮

કાઠીઆવાડ તાબાના બાડલા ગામની સરકારી નિશાળના મહેતાજી કસળચંદ કુંવરજીએ સરકારના ૩૧-૧૨-૯ ઉચાપત કરેલા તે બાબત મહેરબાન ડિરેક્ટર સાહેબ બહાદુરના તરફ લખાણ કરતાં મચકુર મહેતાજીને સાહેબ મોસુફે આ ખાતામાંથી બરતરફ કરવાનો કરાવ કર્યો છે.

E. GILES.

આ. એ. ઈ. ઉ. ભા.

કેઝવળી સ્વાતાની સ્વરો.

જા. નં. ૧૬૫

મોજ વાડાશીનોર તાલુકાસ્કૂનમાં તા. ૧૭-૨-૭૭ ને રોજ. મે.
રવાકાંઠાના પોલીટીકલ એજન્ટ મે. કનૈન પાર સાહેબે તથા વાડાશીનોરના
નવાખ ખાન ઓ જોરાવરખાનજીએ છોકરા તથા છોકરીઓની પરીક્ષા
લઈ નિચે પ્રમાણે ઇનામ આપ્યું. ૩૧૩-૮-૦ મે નવાખ સાહેબે છોક-
રા તથા છોકરીઓને ઓપડીયો આપી ૫-૦-૦ છોકરીઓને ચોરણાં તથા
રૂબ ૫-૦-૦ મે. પારસાહેબ બહાદુર તરફથી નંબર પહેલા તથા બીજા
નંબરના છોકરાઓને રોકડા આપ્યા. ૪-૦-૦ પતાસાં કુલ ૩૨૭-૮-૦
Lalbhai Rupram,

આ. ડે. એ. ઇન્સપેક્ટર રે. પં. મા.

સોરઠપ્રાંત.

માંગરોજ. શૂ. આ. ચાલચંદભાઈ તથા આ. દુર્ગાપ્રસાદ ભાઈ તરફથી
મીઠાઈ ૩૨-૦-૦ અને એજ નિશાળના બીજા આશિ. આંપશી તરફથી
૧-૦-૯ વણથળી—ખુદાવંદ નવાખ સાહેબ તરફથી ૩૧) મીઠાઈ—
ચોરવાડ. રા. દેવચંદ દેવજી તરફથી મીઠાઈ. ૩૧) અને મુંબાઈના
શેઠ દેવકરણુ નાનજી તરફથી મીઠાઈ ને ઓપડીયો ૩ ૧૫-૫-૦ કુતી-
આણા ખુદાવંદ નવાખ સાહેબ તરફથી મીઠાઈ ૩૧-૮-૦ ને આ. પર-
માણંદલાસ વતરાવનદાસ તરફથી ૨-૮-૦ મીઠાઈ. ગોધકડા. ખુદાવંદ
નવાખ સાહેબ તરફથી મેહતાજીને ૩૪) પાઘડી છોકરાઓને ઇનામ
૩૦-૮-૦ અને લોકો તરફથી મેહતાજીને પાઘડીના ૩ ૧૧-૦-૦ જીના-
ધઠ કં. શા. મજમુદાર મણીશંકર જયશંકર તરફથી છોડીયોને ઓપડીયો
૩૧-૧૫-૦ કુલ ૩૧૭૮-૨-૦

મુ. રાજકોટ.
૨૬-૩-૭૭

Dolatram M. Bhachess
સળ. દાખુશી. એજન્ટ. ઇન્સપેક્ટર.

સોરઠ પ્રાંત.

જાવક નંબર ૧૮૯ સને ૧૮૭૭—૭૮.

ધનતેઆસાર મહીકાંઠા તથા પાલણપુર વિભાગની તમામ નિશાળ-
ના મેહતાજીઓતરફ—

ખૂંધવારની અડધો દિવસ રજા પાળવાનો હુકમ થવાથી હાજરી એક
વખત પૂરવી કે એ વખત તેને વાસ્તે ઘણાંખરા મેહતાજીઓ તરફથી
સવાલ ઉઠવાથી ફરમાવવામાં આવે છે કે જીલ્લામાં (મુરત) તપાસ કરતા
ખૂંધવારની એકજ વખતની હાજરી પૂરાય છે તો અમારા અવલ હુકમ
મૂજબ તમામ મેહતાજીઓ એકજ વખતની હાજરી પૂરવાનું ધોરણ
રાખવું ને માશીક પત્રકમાં રવિવારની માફકજ ખૂંધવારની રજા જણાવવી
તા. ૨૮ માહે અગસ્ટ સને ૧૮૭૭ મુ. મુરત.

Jevachram S.

ડી. એ. કે. ઇ. મહીકાંઠા તા. પાલણપુર વિ.

જાવક નંબર ૧૯૦ સન ૧૮૭૭—૭૮.

ધનતેઆસાર મહીકાંઠા તથા પાલણપુર વિભાગની તમામ નિશાળ
ના મેહતાજીઓતરફ—

મેહરખાન ઉત્તર પ્રાંતના—એન્જીકેશનલ ઇન્સપેક્ટરસાહેબ ખાહાદુ-
રના શેરા નંબર ૨૭ તારી, ૧૫મી અગસ્ટ સને હાલથી ફરમાવવામાં
આવે છે સવારસાંજના જૂદા જૂદા કેટલોગ રાખવાનું બંધ કરી સીક્ષા
પદ્ધતીમાં નમુનો આપેલો છે તે ફારમ પ્રમાણે હવેથી એક કેટલોગ રાખી
તેમાં એ વખતના નંબર પૂરવા.

કેટલોગ વગેરે તમામ દફતરના કાગળ કુલસંકેપના હોવા જોઈએ

ને તેમાં ચેર સૂંચ કે ડાઘો પડે નહીં તેટલે વારતે ખૂબ સંભાળ રાખવી

તારાં મી અગસ્ટસ ને ૧૮૭૭

Jevachram S.

મુ. સુરત.

ડી. એ. કે. ઈ. મહીકાંડા તા. પાંચણપુર વિ.

ઝાલાવાડ પ્રાંતની નિયાજોમાં સને ૧૮૭૬—૭૭ની સાલમાં જે
ધનામ અપાણું તેની તપસીલ.

ધ્રાંગધ્રા મહારાજા ધીરાજ રાજ સાહેબ તરફથી. ૩૧૦) કુમારશ્રીકલ-
જીભા તરફથી. ૩૧૦) સીલાટ લીલાધર હેમરાજના તરફથી. ૩૩) મેહર-
ખાન ભાવસીંગ જીભાધ તરફથી. ૩૧૦)—મેથાણા રા. દયાશંકર ગંગાશંકર
નીમતાનદાર ૩૦૦ રા. મુળશંકર કલ્યાણજી ૩૦૦ રા. રથુરામ દેવશંકર
૩૦૦ ઝાલા. ખાવાજી બનેસંધજી ૩૦૦ ઝાલા. અગરસીંગજી હાલાજી
૩૦૦ પટેલીઆઓ તરફથી ૩૦૦ ખવાસ. નારણભાઈ વાલાભાઈ ૩૦૦—
વાંકાનેર મહારાજા રાજસાહેબ તરફથી ૩૩૨)—સાવલા. મે. ઠાકોરસાહે-
બ તરફથી ૩૮) છોકરાએની ૩૪) મેહતાજીને—યાન ઠાકોર શ્રીકરણ-
સીંધજી ૩૨) વહીવટદાર વીરચંદ લલુભાઈ ૩૧) વાસંગીના મહંત રેવાગર
તરફથી ૩૧) શેઠ પ્રાગજી મનજી ૩૦૦ શા. દેવચંદ મનજી ૩૦૦ મો-
દી હીરાચંદ જીવણ ૩૦૦ માંડવીઆ જલાસામજી ૩૦૦ શેઠ જ્યુડા
ગોવીંદજી ૩૦ શા. સવજી અમરસી ૩૦ મેના બેચર વીરજી ૩૦ મે-
ના નથુ વીરજી ૩૦—દસાડા. ખોખાણી સુંદરજી કલચંદ તરફથી ૩૧-૮
—ધ્રાંગધ્રા મહારાજા ધીરાજ માનસંગજી બહાદુર તરફથી ૩૪૦) જા-
ડેલ વખતસીંગ સંધાજી ૩૪) શા. જયંદ લખમીચંદ ૩૧)—મેથાણા
પારેખ લખમીચંદ અમરસી ૩૦૦—ખોડુ મહાજન તરફથી ૩૩)—વઢ-
ણીજી સ્ટેસન ચારણ બજીજી ૩૦૦ મેહરખાન. સ્ટેસનના દાકતર અબ-
દુલ કરીમ ૩૧—લખતરે રા. પીતાંબરદાસ ત્રીભીવન તથા રા. કા-
ળીદાસ દામોદરદાસ ૩૩)—યાન પોસાગરી લાલભાઈ ૩૧૦—વિક્રમ

ગઠ રા. દ્વારકાનાથ તથા. રા. રણછોડલાલ રૂ૧૧૧—ચુડા રા. સામળદાસ
વિઠલદાસરૂ૩૫) ધ્રાંગધ્રા. રા. પોપટ અંબારામ રૂ૫) રા. અંબારાંકર બાવાબાંધ
રૂ૧૩)—મેયાણા રા. લખમીચંદ અમરસી. વગેરે. રૂ૫)—જેરાલી રાણા બો
ઉમેદસંધજી રૂ૧૧છોકરાએને રૂ૪) મેહતાજીને—વડોદ તાલુકદાર તર-
ફથી રૂ૧)—વાંકનેર શેઠ ઉજ્જમશી મેઘજી રૂ૧૧—યાત મેહતાજી ધર
મેહચર રૂ૧૧—વણા તાલુકદાર રૂ૧૧—જીંબડી કન્યાશાળા સદમહસ્થો તર-
ફથી રૂ૨)—ધ્રાંગધ્રા પારેખ ચતુર કરસન તરફથી રૂ૨) મહારાજ રાજ સાહેબ
તરફથી રૂ૫)—મેયાણા મહાજ મજકુરના વહોવટી કારકુન શા. મનોર
બાણજી તરફથી રૂ૧૧

(અધુરું)

સાણંદ કન્યાશાળા તાલુકાના મે. રાવસાહેબ મામલતદાર સાહેબ
તથા મજકુરના દાકતર સાહેબ બાલાજી મુકંદ મળી ગરબી ગવડાવી ઇ-
નામ વેહર્યું. રૂ૨) મીઠાધ—ગાંધી મજકુરના દરબારની રાયસંગજી નાગજી
જરાજ એ પરીક્ષા લેઈ ઇનામ વેહર્યું. રૂ૧૧ મીઠાધ—અડવાળ ધંધુકાના
ફર્સ્ટ કારકુન બાપાલાલે પરીક્ષા લેઈ ઇનામ વેહર્યું. રૂ૧૧ મીઠાધ તથા
કન્યાશાળા એજન. રૂ૧૧ સાકર—એસર દસકોઈ કચેરીના અવલ કારકુન
લલુભાઈ ઉજાસરામે આવી પરીક્ષા લેઈ ઇનામ વેહર્યું રૂ૧૧ મીઠાધ—
અધાર મજકુરના પટેલ કુબેરદાસ જોષિતાદાસની વતી તેમના ગુમાસ્તા
સા રવચંદ મેહચરબાઈએ ઇનામ વેહર્યું રૂ૧) સાકર—કણબા સખા-
વરસીઅર સાહેબ મયુરબાઈ ફાર હરીગેઝન ગૂજરાત તેહ સાહેબે પરીક્ષા
લેઈ ઇનામ વેહર્યું રૂ૧૧ મીઠાધ—કનલેજ રાવસાહેબ ધોધા તાલુકાના
મામલતદાર સાહેબે પરીક્ષા લેઈ ઇનામ વેહર્યું ૦)—આનાની માળવીસીંગો
૦)—આનાની રાયણ કોકડી શર એક મળીને શર જે—ધંધુકા ને ધોધાના
મે. સે. સર્વોડીનિટ જડજી રા. હરેદરામ અનોપરામએ પરીક્ષા લેઈ ઇનામ
વેહર્યું રૂ૨)ના રેશમી તથા સુતર રૂ૨) મીઠાધ—રોજકા સ્વસ્થાન

ગોડલના ખાંતગી કારભારી રા. જ્ઞેશંકર હરજીવનદાસે પરીક્ષા લેઈ ઇનામ વેહેચ્યું ૩૧) મીઠાઈ—નરોડા મજકુરના રહેતાર સા. છંગનલાલ ગગલ-ભાઈએ પોતાના છોકરાને તથા બત્રીજને નિશાળે ખેસાડી ઇનામ વેહે-ચ્યું ૩૧) મેહતાજીને પાંધડી ૩૨) મીઠાઈ—ખાવળા પાટડીદરખારના બાપત દરખારશ્રી રણછોડભાઈ મોહનભાઈએ ઇનામ વેહેચ્યું ૩૪) પતાસાં—નો-ધરાડ સાણદ તાલુકાના કારભારી રા. જ્ઞેશ્વી દેવકરણ અદેકરણ વગેરે મ-ળી ઇનામ વેહેચ્યું તે નિચે મુજબ ૩૪) ચોપડીઓ ૩૨) કારભારી દેવ-કરણ અદેકરણ ૩૦) પા. થોભણદાસ મુલદાસ ૩૦) મુખી જલદવજી અમીચંદ ૩૦) પા. તારાચંદ હાંસજી ૩૦) પા. જીવીદાસ ભાઈજીદાસ ૩૦) પા. ઉમેદસંગ નારણદાસ ૩૦) પા. વીરાજી દોલાજી—ખોપલ અત્રેના સદગૃહસ્થોએ મળી ઇનામ વેહેચ્યું ૩૦) મેહતાજી ૩૪) —એક-આનો મીઠાઈ તથા ચોપડીઓ જગજીવન મુલજી ૩૦) —એકઆનો બટ કુરણશંકર-જ્ઞેશંકર ૩૦) પા. જ્ઞેસંગ પુંજભાઈ ૩૦) બટ. પોચા વિશ્વ-નાય ૩૦) રણછોડ કરશન ૩૦) સાધુ હરીદાસ ચતુભુજદાસ—ભાળાદમે. કસ્ટમ ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર અલીકૃષ્ણાં હસનખાં છોકરાઓની પરીક્ષા લેઈ ઇનામ વેહેચ્યું ૩૦) શાકર—ભાળાદ મજકુરના શેઠ કાળીદાસ નાનજી તથા શેઠ લખમીચંદ દેવજીએ પરીક્ષા લેઈ ઇનામ વેહેચ્યું ૩૦) મીઠાઈ ધંધુકા કન્યાશાળા ધંધુકા ને ધોધાના સખોડાનેટ જડજસાહેબ હરદેરામ અનોપરામ તરફથી અત્રેના મે. રાવસાહેબ મામલતદાર સાહેબ ઉત્તાસરામ અરજીન-લાલે પરીક્ષા લેઈ ઇનામ વેહેચ્યું ૩૦) ચોપડીઓ ૩૧) મીઠાઈ ૩૦) રેબ-ખાવળા પાટડીના દેશાઈ રા. ખાપુજી વીઠ્ઠલદાશે ઇનામ વેહેચ્યું ૩૧) મીઠાઈ—નરોડા મજકુરગામના પોત્રીસ થાણાના નાયક જલમજી જુમાજીએ પોતાના છોકરાને નિશાળે ખેસાડી ઇનામ વેહેચ્યું ૩૧) મેહ-તાજીને પાંધડી ૩૧) મીઠાઈ—રાયપુર પ્રગણે દેહગામના મુનસફ કોરેટના રા. કારકુનસાહેબે પરીક્ષા લેઈ ઇનામ વેહેચ્યું ૩૦) ગાઆના ચોપડીઓ ૩૦) આઆના મીઠાઈ—વાંચ પા. શંકરલાલ કીસોરદાશે નિશાળમાં ખાનસોપારી વેહેચ્યા —બડોઆદ લીંબડીના નં. ૧ લાની સરકારી નિશાળના મેહતાજી રા. શીવશંકર બાણજીભાઈએ પરીક્ષા લેઈ ઇનામ

વેહુચું ૩૧) મીઠાઈ—કમલેજ મેદરમાન ગોહીલવાડ પ્રાંતના દી. એ.
 ધી સાહેબ આહાદુરે પરીક્ષા લેઈ ધનામ વેહુચું ૩૨) આઆનાં ઓપ-
 ડીઓ નં. ૧૪—વાંચ ઠકરા હરજીવન વસ્તાભાઈએ ધનામ વેહુચું
 ૩૨) આઆનાં ઓપડીઓ શાકરે તથા એવચી સોપારી વેહુચ્યાં—સનાયળ
 મેહુતાજી ગંગાશંકર હરગોત્રીદે ધનામ વેહુચું ૧૨આનાં ઓપડીઓ—લા-
 લરા શેઠ મૂલજી ગોરીદરામે ઘણા ગરીબ છોકરાંએને ધનામ વેહુચું
 ૩૩)—આવળા પા. ત્રીભોવન ગંગાદાસ ત પા. જસંગ ત્રીકમદાસ તથા
 પા. શ્રીધરે કાંતદાસ તથા પા. આપુભાઈ ગીરધર મળી ધનામ વેહુચું
 ૩૧) પતાસાં—સીમેજ મજકુરના સદગૃહસ્થો મેરમોલુએ ધનામ વેહુચું
 ૩૧) પતાસાં—ઘડી સા પાંતામરે ધરમચંદે ખુશી થઈ ધનામ વેહુચું
 ૩૧) મીઠાઈ—ધંધુકા મજકુર તાલુકાસ્કૂનની ખાંચની કન્યાશાળાની ઉર્ફ-
 ની પરીક્ષા કરી નિચે લખેલા સદગૃહસ્થોએ ધનામ વેહુચું ૩૨) કન્યાશા-
 લામાં ઓપડીઓ તથા રહેલો ૩૧) કસરત શાળાના ઉપયોગસાર ૩૫) ત-
 મામ છોકરાંએને પતાસાં વેહુચ્યાં ૩૨) મ. સખાડીનેટ જડજ સાહેબ
 હરદેરામભાઈએ ૩૧) રાવસાહેબ મામતતદાર સાહેબ ઉલાસરામભાઈ-
 એ ૩૫) પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર નાનાભાઈ કાવસજીએ મળીને ધનામ વે-
 હુચું—રાણપુર હેડ કાનસેટઅજ ગણપતરામ લક્ષ્મીરામે ફાજદારની ખુ-
 શીથી પરીક્ષા લેઈ ધનામ વેહુચું ૩૧) મીઠાઈ—ધંધુકા કન્યાશાળા. મ-
 જકુર તાલુકાના દી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર નાનાભાઈ કાવસજીએ તથા સે.
 કલાશનાં સખાડીનેટ જડજ સાહેબ હરદેરામ અનોપરામભાઈએ તા. રાવ
 સાહેબ મામતતદાર ઉલાસરામ અરજીતલાલભાઈએ ધનામ વેહુચું ૩૨)
 ઓપડીઓ તથા રહેલો—ધોધા રાવસાહેબ ધોધાના મામલતદાર સાહેબે
 નિશાળમાં પધારી ધનામ વેહુચું ૩૧) મીઠાઈ—ધોલરા કન્યાશાળા ધં-
 ધુકાના રાવસાહેબ મામલતદાર તથા બીજાં મેંખરો ચુડાદરબાર આના
 કારભારી સરવે પધારી પરીક્ષા કરી ધનામ વેહુચું ૩૧) રાવસાહેબ મા-
 મલતદાર સાહેબ ૩૧) આના ઠકર દેવજીભાઈગીલાભાઈ ૩૨) ખોજ
 આવલીમહમદખાંન મહમદ ૩૨) ઝવેર મનજી તથા ચુડા દરબાર શ્રી
 તરફથી પતાસાં શેર ૧૦) રહેલો નંગ ૫૫ તથા મીઠાઈ વેહુચી.

(અધુર.)

काहानडदे प्रबंध.

त्रिणि सहस मार्या अईआर ॥ घोडां लीधा नव हजार ॥
 विरमदे दलिं आविउ चडि ॥ मोटा मलिक भांजवा भडो ॥८९॥
 एहवी वात पातसाह सुणी ॥ खुजी लाड ईणीपरिं भणी ॥
 आमतात अरुदासि अवधारि ॥ भव आगल्या तणिइं भरथारि ॥९०॥
 धर्या बहनि बहनेवी जेउ ॥ गयुं जीवतुं जालहुरिइ लेउ ॥
 सवि अहि नांण आगल्यां कही ॥ हुं मूकावि आविसुं सही ॥९१॥
 पातसाह वेढि प्रति भणइं ॥ किम भरथार वीरम तुम्ह तणइ ॥
 जाती स्मरण भेदि सवि लहेइ ॥ तुं वरतांत पिता प्रति कहइ ॥९२॥
 पहिलुं बाप लरासुत एह ॥ सिंहराज जाणीजइ जेह ॥
 हुं जयचंद तणी कुंयरी ॥ सरजनदे नामि अवतरी ॥९३॥
 विहु वेवाही मन उछाह ॥ नयर जोगीनी पुरवीवाह ॥
 अंतरवेध छेइ रुडु देश ॥ तिहां करु अह्ने अगनि प्रवेश ॥९४॥
 सती धरम आचरिउ अभिराम ॥ अंतर्वेध हूउं अवधान ॥
 कासी प्रति घरि बीजीवार ॥ विरमदे केहलण अवतार ॥९५॥
 अजयपालनी कूता देउ ॥ ढीलीइ परणाव्यां वेउ ॥
 अंतर्वेध छे रुडु देश ॥ तिहां करिउं अह्ने अग्नि प्रवेश ॥९६॥
 वासुदेव घरि त्रिजीवार ॥ वीरमदे लीधु अवतार ॥
 माहिग राय तणी कुंयरी ॥ हुं मीणा नामें अवतरी ॥९७॥
 माणिकराय घरि चोथिवार ॥ देव राज लीधुं अवतार ॥
 जयतलदे घरि कुंकुंयरी ॥ नामि करी सहिजू अवतरी ॥९८॥
 पृथवि राज पांचमीवार ॥ महीपाल लीधुं अवतार ॥

जोगादे घरि हूं कुंयारि ॥ सरूपदे नामिइ अवतरी ॥९९॥

सोम सरि घरि छठीवार ॥ पृथ्वी राज लीधु अवतार ॥

पाहलण नईं घरि हूं कुंयारि ॥ पदमावती नामिइ अवतरी ॥१००॥

तिणि अवसरि पाप आदरुं ॥ गाय वीणासी कामण करुं ॥

साधिउं मंत्र गर्भ गायनइ ॥ चितविकार हुउं रायनइ ॥११॥

राय वसि कीधुं लोपी राज ॥ हण्या प्रधाननी गमिउं राज ॥

घाघर नदी तीर रायसणिउ ॥ सावदिन सुरताणिइ हणिउ ॥१२॥

सती धर्म राय उधसिउ ॥ अगनि प्रवेश अयोध्यां करिउ ॥

तेह पुण्य नविलाभइपार ॥ मोटे कुलि ली अवतार ॥१३॥

॥ दुहा: ॥

पदमनाभ पंडित भणइ ॥ जनमंतरि जे रीति ॥

जाति जहुई जुजूई पुठि न छांडु प्रिति

॥१४॥

॥ चोपई: ॥

बेटी भणइ अवधार तात ॥ संवत तेर अठसठिइ वात ॥

षष्ठी दिवस मास वैशाख ॥ ते गुरुवार उजलि पाखि ॥१५॥

तिणि दिवसि वेढे मांडसि ॥ वीरमदे प्राण छंडसि ॥

मस्तकिं तणुं अहार नाह ॥ जमली रही कराविसु दाह ॥१६॥

जेठ मासि जइवडी आहि ॥ जई अंपाविसु यमना माहि ॥

सूरजवंश आठमीवार ॥ वीरमदे लेशि अवतार ॥१७॥

मादववंश वली अवतरुं ॥ भर्ता भगति भलेरि करुं ॥

सती धर्म साचू आदरुं ॥ थानक भृष्ट थिक उधरुं ॥१८॥

बेढि वचन उचरिइ इंसिउं ॥ देवलोक वली अह्ने पामिसुं ॥१९॥

देवलोक था मुनीवार ॥ पृथ्वी हिहुइ अवतार ॥

पूछइ बोल पातसाह इसिउं ॥ जन्म आगिलिउ माहरुं किसिउं ॥१०॥

साचूं वचन मात अह्न भणुं ॥ किसुंज माहरुं काहनड तणुं ॥

कुंयरी भणइ तात अवघारि ॥ हुं तुं काहनडदे अवतार ॥११॥

आम तात माने अहिनांण तहाँइ असुर हता सुरताण ॥

कलिजगमांहि कान्ह चहुआंण ॥ तुं तुअलाव दीन सुरतांण ॥१२॥

पूछइ पातसाह कुंयरी ॥ कलियुगमांहि काहन संकरी ॥

हूं अवतरीउ दांनव भणी ॥ बेढि भणइ वात छइ घणी ॥१३॥

आगइ ताहस दाधां साप ॥ वणि अपराधिइं वालिनुं पाप ॥

बीजु वलीन लाई चाल ॥ घोडइ वयरहणिउ ससिपाल ॥१४॥

बीजउं ईश्वरुं वरदान ॥ तुरकतणां छोड्यां बंधान ॥

सिव मूकाविउ बीजीवार ॥ तेहभणी कलियुगि अवतार ॥१५॥

कहइ सुलतान काहनडदे राउ ॥ कां अवतरिउ जालहुर मांहि ॥

बेढि वात सांभलइ घणी ॥ मुक्ति खेव आठमां भणी ॥१६॥

वली वात पूछइ सुलतान ॥ देवलोकिं जासि चहुआंण

कुलपुगमांहि सत्यखुटसि ॥ अह्मादित्य किणि परि छूटसइ ॥१७॥

पातसाह प्रति बेढि भणइ ॥ तुम्हे भगति छउं ईश्वर तणइ ॥

एहजनपूठेइ सुरतांण ॥ शवगुण माहे पामसिइ ठांण ॥१८॥

पाछउ बोल पूछाउ वालि ॥ होसि मरण केतलइ काले ॥

जोउ जालहुर पीयांणूं करइ ॥ सतावीस दिवशि मरि ॥१९॥

सवि आगल्यां वयर वालवा ॥ अघतांरुं वली तुं जोनवा ॥

होली जाइतुं मरणज अच्छइ ॥ आठ मास काहनडदे पछइ ॥२०॥

होइकान्ह सांभरइ सही ॥ खूटइ पाप अवतरइ नही ॥

साचूं भणेहुइं आ जेतलुं ॥ गढि जालहुरि आयि केतलुं ॥२१॥

सातवरसको नही आंगमइ ॥ जासे वुर्यवरस आठमइ ॥
 सीताई प्रति राजाभणइ ॥ हिवाई जाईई ठामि आपणइ ॥२२॥
 वेढि भणइ काम छइ घणूं ॥ मुख जोस्यूं कान्हडदे तणूं ॥
 भेट करेवा छइ आकुली ॥ वीरतणु मुख जोइसि बलि ॥२३॥
 करूं सनांन हूं जाबलि ॥ खूटइ पाप केतलइ कालि ॥
 धरियां बहनि बहिनेवी जेउ ॥ जई जालहुरि छोडवुं वेउं ॥२४॥
 सातवीस दीधी पालखी ॥ बापि साथि मोकलि सखी ॥
 चाली कुंपरी हूई वधाइ ॥ समसखान ल्यावुं गढ जाइ ॥२५॥
 कुमरि आवी कुंपरी सुणी ॥ गयुं रवारी वधांमणी तणी ॥
 कूडी वात कुणइ एकही ॥ कुंयर वीरमदे मानइ नही ॥२६॥
 दि सिखांमण साहांमु जाइ ॥ बीजड भाट मोकलीउ राय ॥
 उतारी सुंदरला तीर ॥ तिहां आव्या राय नइ वीर ॥२७॥
 जब सांहमी ऊठी कुंपरी ॥ ततखिण आडि पारि अंचि धरि ॥
 बोलइ वात कुंपरी घणी ॥ बीती छइ जंवारा तणी ॥२८॥

॥ दूहाः ॥

पदमनाभ पंडित भणइ ॥ प्रीति परिक्षा एह ॥
 अंग बिहुं जण उल्हसइ ॥ नर नारी नव नेह ॥२९॥
 ॥ चूपईः ॥
 वीर भणइ ए साचुं सही ॥ पाणि मुख ताहहूं जोइस नही ॥
 तुं स्यूं नही परणूं छइ रोस ॥ बीजुं जं मागिस तं दोस ॥३०॥
 ॥ राग शिखरीगीत ॥
 एक पनुती हो बगलडीजी ॥ तेहचा प्रेम अपार ॥
 प्रीयुं पोखइ पावसि चडीजी ॥ सुख लीइ संसार ॥३१॥

कइमई मन्मथ दूहव्यू ॥ कइ हूं निर्गुण नारि ॥

प्रीयु परदेसि विनवइ जी ॥ आपि आप संभारि कईमई० ॥३२॥

दिवस दोहिला हूं नीगमुजी ॥ रयणि घणेरी थाइ ॥

विरह वेदन माहरीजी ॥ प्रीयु विण रहण नजाइ कईमई० ॥३३॥

जू जलहीणी माछलीजी ॥ जीवइ युगमांहि जाइ ॥

कंत विहंणी कामिनीजी तिम २ खीणी थाइ कईमई० ॥३४॥

॥ चउपई ॥

कुंयरी भणइ राय अवधारि ॥ बीजा मागिसि बांनं च्यारि ॥

सादल सीह मालिक जे सर्या ॥ सोमनाथ चूंटइ तइ धर्या ॥३५॥

पातसाहनइ आवइ खोडि ॥ समस खाननइ खोजा छोडि ॥

सरणीइ दल आवइ जेइ राती वाइम मारिसि तेउ ॥३६॥

जन्म आगिलइ कामण करिउं ते पाप जाए ज्यो परहुं ॥

आतसाह बोव्युं पालिसइ ॥ विरम भणइ साचूं हसिइ ॥३७॥

देउल तणुं न भाजइ रंग ॥ देसि अहारइन करभंग ॥

पीडइ नही विप्रनइ गाय ॥ सत्य वचन तु आपइ राय ॥३८॥

पातसाह टलतुं जे सहू ॥ देसि कटक मोकलज्यो बहु ॥

साखि करिउ उगमंतु भाण ॥ कुंयरी करिउ बोल परमाण ॥३९॥

तुं कुंयरी बोली परि सुणी इछा छइ गढ जोवा तणी ॥

द्यु सीखांमण राउल कांह साथि मोकलीया परधान ॥४०॥

अथ नगर वर्णनः

नगर जालहुर तणां ॥ गढ मढ मंदिर पोलिं प्राकार ॥ अष्टा-
लीयां ॥ मालीयां ॥ टोडाटोडी ॥ त्रिकलसां ॥ गगनचुंबित कोशी-
सां ॥ सातखवणां धवलग्रह ॥ रम्य प्रदेश ॥ सुकडीया ॥ गवाख मल-

यागिरिजाली ॥ कृष्णागरथाभली ॥ मांजिकबंध ॥ काचबंध भूमि ॥
 उराउरी वलभी पगथीभारां ॥ चूकासरि चूनालूआ ॥ शतभूमिका ॥
 सहस्र भूमिका ॥ सभानी रचना ॥ महाराजाधिराज ॥ कहानडदे
 सभापुरि बेहठो छइ ॥ परियांचिढली छइ ॥ केतकीना गंधगहि ग-
 ह्याछि ॥ सोरंभना सोड सावर्या छइ ॥ सभामांहि सेरि मेल्हाणि
 छिः ॥ जाइ ॥ वेल ॥ वालु ॥ कंद ॥ मचकंद ॥ दमणु ॥ मरुउ ॥
 पाडलना परिमल ॥ पंचवर्ण पुष्प जातिना प्रकार ॥ पाथर्या छि ॥
 गुलालना गंध राग गहि गह्याछि ॥ पड्यां कपूर पगे चांपीयछि ॥
 घोडा वालही जाल्या छि ॥ हाथीयानी सारसी आगलि कानि पडि-
 उं कांइ नथी सांभळतुं पंच शब्द वाजित्र वाजे छइ ॥ पंचवर्ण छत्र
 धर्या छि ॥ चांभर वंजन हुइ छइ ॥ आत्मा प्रधान ॥ सामंत मंड-
 लीक ॥ श्रीगुरुणा वयगरणा ॥ मुकुट वर्द्धन ॥ अंगलेह ॥ मसाहणी
 टावरी ॥ वारहीया ॥ एवं वधिपर घुवयठु छइ ॥

॥ चुपइः ॥

काठे छइ कोसीसां घणा ॥ गुष्प गुवाष्प मढमत वारणां ॥
 धवल हरे ते जाइ चडी ॥ रत्न जडित्र दिठां भूमि हरि ॥ ॥११॥
 राजलोक जोयउं कुंयरी ॥ जिहां काहानडनी अंतेउरी ॥
 कुंयरी केतलुं करइ वखाण ॥ जोया पंचवर्ण केकाण ॥ ॥१२॥
 राजरादि दीठी निरमली ॥ रायतणूं सिंहासन वली ॥
 जोया राजसभा परिवार जोया राजतणां भंडार ॥ ॥१३॥
 जोई वाडी जोई वावि ॥ कुंयरी जोवा गइ तलावि ॥
 देवल देव जोया फरी ॥ नगर लोक दीठउ कुंयरी ॥ ॥१४॥
 गढ उपरि कुंयरी तणि कालि ॥ करइ सनान कुंडि जावालि ॥

कुंयरी जोवा आव्या भणी ॥ राजलि दीधी पहिरांमणी ॥४५॥

सोमनाथ छूटतइ लीया ॥ हाथि राजलि पाछा दीया ॥

जे जे मलकराय झालीया ॥ ते कुंमरीनइ पाछा दीयां ॥४६॥

आगइ वांण देखाडइ वाट ॥ साथि मोकलिउं बीजड भाट ॥

सहू वलिउं बोलावी करी ॥ कटक भणी चाली कुंयरी ॥४७॥

तजिह मति हूउ सुरतांणी ॥ पाछुं वलिउं दीउं मेहलांण ॥

दल मेडताथिकुं ऊपाडिउं ॥ तुहर सुरि जई नइ चडीउं ॥४८॥

वहि पालखि उतावळी ॥ कुयरी जई नइ सीभारि मलि ॥

चालि २ उतावली करी ॥ गया आंबिर कटक सांचरी ॥४९॥

चाल्यां कटक दमामां दियां ॥ बीजइ दीने बाहड पुर गया ॥

मदन भेर वागां नीसांण ॥ तुं ढीली पहुतुं सुरतान ॥५०॥

॥ इति काहनडदे तृतीय खंड संपूर्ण ॥ ३ ॥

पुथा खंडतणु आरंभ ॥ बोलेइ पद्मनाभ कवि बंध ॥

संतोषिउं सजन संयोगि ॥ तुं पातसाह हुउ आसिंग ॥१॥

सरिउं काज मन पूगी रली ॥ पातसाह नइ वेढे मिली ॥

तंतक्षीण पूछइ असपति राय ॥ किम ति मलिक छोडाव्या माय ॥२॥

एहवुं एचन पातसाहिइ कहिउं ॥ कुयरी पीरजो आयस लहिउं ॥

गढनी बात पीरोजा भणइ ॥ सावधान पातसाह सूनइ ॥३॥

बोल बापनु हईडइ धरी ॥ सकल सरूप कहिउं कुंयरी ॥

काहनडदे छइ जेणइ ठाय ॥ ते जालहुर किसु छइ माय ॥४॥

॥ दूहाः ॥

कणयाचल जगि जांणइ ॥ ठाम तणुं जावालि ॥

तही लगि जगि जालहुर ॥ जन जंपइ जयकार ॥५॥

- विषम दूरग आगइ घणा ॥ असिउ नही आसेर ॥
 जेसिउ जालहुर जांणिइं ॥ तिस्यु नही ग्वालेर ॥ ॥६॥
- चित्रकोट तिसिउ नही ॥ तिस्यु नही चांपानेर ॥
 जसिउ जालहुर जांणिइं ॥ तसिउ नही भाभेर ॥ ॥७॥
- मांडवगढ तिस्युं नही ॥ तस्यु नही मूलेर ॥
 जस्युं जालहुर जांणीइं ॥ तिस्युं नही रानेर ॥ ॥८॥
- ॥ चुपई ॥
- वसइ नगर गिरि ऊपरि घणूं ॥ स्युं वर्णवूं तलहटी तणुं ॥
 वेद पुराण शास्त्र अभ्यासइं ॥ इस्या विप्र तिहां वासि वसइं ॥ ॥९॥
- विद्यावाद विनोद अपार ॥ विनय विवेक लहइ सुविचार ॥
 राजवंश वसइ छत्रीस ॥ छत्रुं गुण लक्षण बत्रीस ॥ ॥१०॥
- चाहुआण राजा तेणइ ठाय ॥ अवला विप्रमांणीइ गाय ॥
 छत्रीसइ दंडा युध धरइ ॥ हीण कर्म न को आचरइ ॥ ॥११॥
- च्यारि वर्ण उत्तम जांणिइ ॥ विवहारिया वसइ वाणीया ॥
 वुहरइं वीकइ चालइ न्याय ॥ देसाउरे करइ विवसाय ॥ ॥१२॥
- जलवट थलवट चिहुंदसि तणी ॥ वस्तु विदेसि आवइं घणी ॥
 बीसा दिसावि गति विस्तरि ॥ एक एक श्रावक एक महेश्वरी ॥ ॥१३॥
- फडीया दोसीनइ जवहरी ॥ नामि नेस्ती कामि करी ॥
 विवध वस्तु हाटे पामीइं ॥ छत्रीसइं क्रीयाणां लीइ ॥ ॥१४॥
- नगरि मांडवि चारू पीठ ॥ आछी खेराचोल मजीठ ॥
 पाडसूत्र पटुआ सालवी ॥ वहइ वस्तु अणावइं नवी ॥ ॥१५॥
- कंसारानट नाणुंटीया ॥ घड्या घाट वेचइ लोटीआ ॥
 कागळ कापडनइ हथीआर ॥ साथ सुदागर तेजीसार ॥ ॥१६॥

הנהגות ודרכים
הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

הנהגות ודרכים

યુસ્તકોની પહેાચ.

જ્યોતિષ વિષે ગ્રંથ.—બનાવનાર પીતાંબરદાસ ત્રિભુવનદાસ મહેતા. બીજી આવૃત્તિ કિંમત રૂપિયો ૧. એ ગ્રંથના ત્રણ પ્રકરણ છે. પહેલામાં અગ્રં અગોળજ્ઞાન અને તેનો કિંમિત ઇતિહાસ આપ્યો છે, બીજામાં કુળદેશ ભાગનું કાંઈક વર્ણન, અને ત્રીજામાં તે કેવો ખોટો તથા અશાસ્ત્રિય છે તે દાખલા દર્શાવેલીની સાથે ઠીક બતાવ્યું છે. હાલ આપણા દેશમાં જોષીના વહેમ એટલા ફેલાઈ ગયા છે કે આવા નિબંધની ખરેખરી જરૂર હતી. એ વાંચવાની અમે સૌને તથા તેમાં વિશેષે કરીને જેના મનમાં જ્યોતિષ સંબંધી કાંઈ પણ ભ્રાંતિ હોય તેને ભજામણુ કરીએ છીએ.

હરિરસ—નવા નગરના કોઈ ઈશ્વર ખારોટે બાટની હિંદુસ્તાની ભાષામાં પહેલાં બનાવેલા તે બૂખણુ જગન્નાથ દેવેએ છપાવો પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. એમ કહેવાય છે કે એ ભાટ રાજાના વખાણુ ગાવામાં પ્રથમ પોતાની કવિતા શક્તિ વાપરતો હતો, પણ પાછળથી પીતાંબર ભટ નામના પંડિતના બોધથી ઈશ્વરના ગુણ ગાવા જાગ્યો અને એ હરિરસના પ્રથમ ઉમળકામાં જે ગ્રંથ રચ્યો તે આ છે. એનાં પૃષ્ઠ ૧૬ અને કિંમત પાંચ આના છે.

ધઉં વિષે નિબંધ—રણોણની સરકારી ગૂજરાતી નિશાળના મહેતાજી હગનલાલ ગોવિંદજી ભટે ઉપલી બાબતપર લખેલો નિબંધ આપ્યો તે પહેાચ્યો છે. એને જગા મળશે ત્યારે ગૂજરાત શાળાપત્રમાં છાપીશું, અને તે અંક અમે ખુશીથી એ લખનાર ઉદાર લખવાની મહેનત બદલ મોકલીશું.

જાહેર ખખર.

કેટલાક મને વિજ્ઞાન વિજ્ઞાસનો અધિપતિ બાણી મારા નામ ઉપર વિષયો તથા કાગળો પત્રો મોકલે છે, તેમને ખખર આપું છું કે એ ચોખ્ખા નીઆના અધિપતિનો બાઈ ફક્ત બીજી ધરમમાં છે.

નવલરામ લક્ષ્મીરામ.

જો. ગૂ. શાળાપત્ર.

ગુજરાત શાળા પત્ર ની લાઈસન્સ નંબર ૧૮૭૭-૭૭

સા.પા.નં. ૧૧-૧૧-૭૭

Registered No. 115 of 1877.

ગુજરાત શાળા પત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

NOVEMBER 1877.

પુસ્તક ૧૬ પૃ. નવેમ્બર. વ્યક ૧૧ મા.

મે'તા જી અહુ મોટું વુજ, તામ તેમહે કામ:-
કર અંતે મન ક્ષેત્રની, ખરી. અતિ ધરિ હામ.

અનુક્રમણિકા	પૃષ્ઠ	Contents.	Pages.
વર્તમાન રશીઆ વચે આ- લતી લક્ષણ.....	૨૪૧	The present War between Russia and Turkey	241
ધર્મ.....	૨૪૬	Wheat.....	248
કેળવણી આતાની અખરો. ૨૫૩		Educational. Intelli- gence	253
પરસ્પર.....	૨૬૨	Miscellaneous	262

(કેળવણી આતાના હુકમથી)
અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં પુનાઇટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
બુક બાઇન્ડિંગ કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રજીસ્ટ્રેશન અંગારાએ છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મૂલ વરસે રૂ. ૧. અગાઉથી)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO
1000 UNIVERSITY AVENUE
CHICAGO, ILL. 60607

DATE OF ACQUISITION _____
BY _____

FROM _____
TO _____

REMARKS _____

DATE OF ACQUISITION _____
BY _____

FROM _____
TO _____

REMARKS _____

DATE OF ACQUISITION _____
BY _____

FROM _____
TO _____

REMARKS _____

DATE OF ACQUISITION _____
BY _____

FROM _____
TO _____

REMARKS _____

ગૂજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૧૬ સું.

નવેમ્બર સન ૧૮૭૭.

આંક ૧૧ મો.

તુર્કીને રુશિઆ વચે ચાલતી લડાઈ.

તુર્કીના તાબામાં હરજીગોનીના નામનો પ્રાંત યુરોપના તુર્કીમાં તેની વાઘકોણમાં આવેલો છે. તેની પાસે બીજી બાસનીઆ નામનો પ્રાંત પણ તુર્કીના તાબાનોજ છે. બંનેમાં ખ્રીસ્તી લોકોની વસ્તી છે. મુસલમાન રાજ કરતાં તરફથી એ લોકો ઉપર ઘણો ગુજમ થવાથી એમાંનાં હરજીગોનીનાના લોકોએ આરિદ્રઆના શહેનશાહેને પોતાનો રાજ પોકારી તેના તાબામાં જવા માટે તુર્કી સાથે સન ૧૮૭૫ના ગુજાઘમાં બળવો ઉઠાવ્યો. અગષ્ટની અધવચમાં તેમના પડોસીઓ બાસનીઆના ખ્રીસ્તીઓ પણ તેજ કારણથી તેમની સાથે સામેલ થયા. તુર્કી સરકારે પોતાના તાબાના આ નાના પ્રાંતોના લોકોને જાદવી તાબે કરવા ઉપર પૂરતું ધ્યાન નહિ આપ્યાથી આખર સાલ સુધી એ બળવો જારી રહ્યો. એ સાલની આખરમાં આરિદ્રઆના એકઝી કૌંટ એન્ડ્રુસીએ રશીઆ ને જર્મનીની મંજુરી લેઈ તુર્કીના રાજમાં સુધારા ફાંખલ કરવાસાથે નીચે મુજબ દરખાસ્તો મૂકી.

૧ ખ્રીસ્તી રૈયતને પૂરતું ને એક સરખું છૂટાપણું આપવું.

૨ ખ્રીસ્તી પ્રાંતોને અને તેને લગતાં શહેરોને પોતાનો વહીવટ પોતે ચલાવવા, આવક ખરચ પોતેજ સંભાળવા અને પોતાના ઉપર પોતાનેજ કર નાંખવાનો હક આપવો. વગેરે.

આ દરખાસ્તોને ઇટાલી, ફ્રાંસ ને ઇંગ્લાંડે પાછળથી ટેકો આપ્યો. પણ પાછળથી સુધારો કરી રશીઆએ બીજી દરખાસ્ત મૂકી. ઇંગ્લાંડે તે

બહાલ રાખી નહોતી ને તુડીએ પણ તે ખુશી નામંજુર કરી હતી. એવામાં તુડીના લોકોએ પોતાના મુતતાન અબદલ અજીજને મે, મહિનાની છેલ્લી તારીએ પદભૂષ્ટ કર્યો ને તેની ગાદીએ તેના બત્રીબ મુરાદ એક-તુડીને ખેસાડ્યો સન ૧૮૭૬. અબદલ અજીજ પદભૂષ્ટ થયાને બીજા દીને આપઘાત કરી મરણ પામ્યો. આ વખતમાં વજીરાતમાં ફેરફાર થયો. અબદલ અજીજના વજીર હુસેન પાદશાહને એક તુડી અમલદાર મારી નાંખ્યો તેની સાથે એજ ખુતીએ હુસેનને છોડવવા જનારનો પણ ઘાત કર્યો. તેથી મોદદત પાદશાહ મુખ્ય પ્રધાન થયો. પરરાજ્ય ખાતેનો પ્રધાન સાફવા, લઢાઈ ખાતાનો અબદલ કરીમ, ને ઇનસાફ ખાતાનો હાતીફ પાદશાહ નીમાયો. અબદલ અજીજના મુવાથી રૂશીઆએ પોતાની દરખાસ્ત પાછી ખેંચી લીધી. હજીમુધી ખાસનીઆ ને હરજીગોવીનાનાં બંડ સમ્યાં નહોતાં.

ખાસનીઆ, હરજીગોવીના, ને સરવીઆનું એક ખ્રીસ્તી સ્વતંત્ર રાજ પોતે સ્થાપવા સરવીઆના રાજા મોલાને તા. ૩૭ જુલાઈ સન ૧૮૭૬ને રોજ લઢાઈ પોકારી. આ પ્રાંતોની દક્ષિણે પહાડોની વચ્ચે આવેલું મોંટીનીઓનું ખ્રીસ્તી રાજ તા. ૪થી જુલાઈને રોજ લઢાઈમાં ભતરું. આ ઉપરથી જણાય છે કે સરવીઆ ને મોંટીનીઓએ અગાઉથી વિચાર કરી રાખેલો હશે. મોંટીનીઓનો પ્રાંત નાનો છે પણ પહાડી છે. લોકો પહાડી ને થોડા મુધરેલા પણ બહાદુર ને બળવાન છે. ત્યાંનો રાજા પ્રિન્સ નીકી-ટા છે. પોતાના તાબામાં દરિયાકાંઠો નહિ હોવાથી પોતાના રાજની પશ્ચિમમાં આડીઆટોક સમુદ્રના કાંઠાનો તુડીના તાબાનો થોડો ભાગ બંડ કરી લેવા માગે છે; કેમકે વેપાર રોજગાર નહિ તેથી બીજાઓના સંબંધમાં થોડા આવે છે તેથી, તથા આસપાસના પહાડોમાં ઘેરાઈ જવાથી, ત્યાંના લોકો જંગલી રહે છે માટે એવા જંગલી રહી પહાડોમાં પડી રહેવા કરતાં મરવું સાફ એમ વિચારી ત્યાંના રાજાએ આ લઢાઈ ઉઠાવી છે.

સરવીઆના લશ્કરનો સરદાર જનરલ (ચરનીફ) રૂશીઆન હતો. સરવીયાનોને રૂશીયાન વાલંટીયરો જથાખંધ મદદ કરવાને આવવા લાગ્યા. અને એવું પણ કેહેવાય છે કે રૂશીઆ સરવીયાને નાણાંની છૂપી મદદ કરતું હતું. પંદર હજાર કરતાં વધારે રૂશીયાન સીપાઈઓ ખુશીથી સરવીયાની ચાકરીમાં લાખત થયા હતા. રૂશીઆની મતબબ સરવીયા, ખા-

રૂશીઆ, હરજીગોવીનાને મોન્ઢીનીઓને તુર્કીથી છૂટાપાડી તુર્કોને નખણું પાડવાની હતી.

સરવોયાને રૂશીયનની મદદ હતી તેમ તુર્કોને મીસરની મદદ હતી. મીસરનું વીસહજાર માણસનું લશ્કર તુર્કોની મદદે સરવોયાને લેખી સામું લડવા આવ્યું. એટલુંજ નહિ પણ તુર્કોની મુસલમાન, ખ્રીસ્તી ને યાહૂદી સઘળી રૈયતે લઢાઈમાં મદદ માટે નાણાં ભગવા માંડ્યાં. નવા ઉમેદવારો લઢાઈમાં જ્યાંખંધ સામેલ થવા લાગ્યા. તુર્કોમાં સઘળી વરણમાં રૂશીયાન શત્રુ સામે (સરવોયાની મદદે હતું માટે) લડવાને એટલું તો જ્ઞેશ વધું હતું કે ગરીબો પણ પોતપોતાથી ખનતી મદદ મોકલવા લાગ્યા. મુસલમાનો ખ્રીસ્તીઓ સામા એટલા ઉસ્કેરાયા કે તુર્કીસરકારની મંજૂરી વિના ખજગેરીઆમાં ખ્રીસ્તીઓની કતલ ચત્તાવા લાગ્યા. એ કતલથી આખા યૂગેપમાં મોટો પોકાર ઉઠ્યો. એ કતલ ચત્તાવનારા લોકોને પકડી તુર્કો સરકારે તેમને શિક્ષા કરી.

સપ્ટેમ્બર માસસુધી આ પ્રપાણે ચાલ્યું. મુલતાન મુરાદ પેહલો બીમાર થયા પછી ગાંડો થઈ ગયો. તેથી તેને પદભૂષ્ટ કરી તેના બાઈ હામીદને સપ્ટેમ્બરમાસમાં મુલતાન ઠરાવ્યો, જે હલ પણ રાજ ચત્તાવે છે. આ મુલતાન જતે બહાદુર ને રાજમાં મુધારા કરવાને કુરતો લાયક છે. તુર્કોમાં કોઈવાર નહિ સ્થપાએલી પાર્લામેન્ટ એણે સ્થાપાંછે. રાજમાં મુધારાઓ દાખલ કરવા માંડ્યાંછે. પણ હવે આપણે લઢાઈની તપાસ ઉપર આવીએ.

સરવોયા લઢાઈમાં ઉતર્યા પછી તુર્કોનો મારખાઈ નરમ થઈ ગયેલા ખાસનીઆ ને હરજીગોવીનાના લોકો કોઈવાર લઢાઈમાં સંભળાયા નહિ. રૂશીઆની પૂરતી મદદ છતાં સરવોયાનોએ તુર્કોઓને હાથે એટલા મારખાધો કે છેવટ રૂશીઆને વચે પડવાની જરૂર જણાઈ. ડાન્કુબ ને બાલકન પર્વતની વચે આવેલા ખજગેરીઆના ખ્રીસ્તીઓની મુસલમાનોએ કતલ કરી હતી. આ ખ્રીસ્તીઓ રૂશીઆની જતના ને પંથના હાવાથી રૂશીઆને વચે આવવાને બીજું બહાનું હતું. તેથી રૂશીઆએ સન ૧૮૭૬ના નવેમ્બરમાસમાં એમહિનાંસુધી લઢાઈ ખંધ રાખવાનો પેગામ મોકલ્યો. પણ આવા જીતના વખતમાં પોતાને નુકશાન થાય એવા

પેગામ કેમ કબુલ કરે? કેમકે રૂશીઆની મતલબ માત્ર એ મહીનામાં સ. રવીયાને પૂરતી મદદ મોકલી આપવાની હતી. તુકીએ એ વાત કબુલ નહિ કર્યાથી રૂશીઆએ અડતાળીસ કલાકમાં એમહીનાની મુદત કબુલ કરવાનો જવાબ માગ્યાથી તુકીએ સરવીયાને બીજી મદદ નમજે એમ ડરાવી લાચારીથી એ મહીના લઢાઈ બંધ રાખી. આ વખતમાં બલગેરીઆની કતલનું અને ખ્રીસ્તી લોકોના બંડનું બાનું વચમાં લાવી રૂશીઆએ ટકીના રાજમાં સુધારા અને ખ્રીસ્તીઓને આપવાના હકો વગેરેનો વિચાર કરવાને મોટા રાજવાળાઓના વકીલોનું કાનફર્સ ડરાવ્યું. તેમાં ઇંગ્લાંડ, ફ્રાંસ, રૂશીઆ, જર્મની, ઇટાલી વગેરે રાજ્યોના એલચીઓ સુખ્યત્વે હતા. ઇંગ્લાંડ તરફથી આપણે હિંદુસ્તાન ખાતાનો હાતનો સેક્રેટરી લાર્ડ સાલ્સબરી હતો, ને રૂશીઆનો કૌટ ઇગ્નેટીફ જ આ લઢાઈનું મૂળ કારણ હતો તે નીમયો હતો. ડીસેમ્બરે આખરે એ કાનફર્સ મળ્યું. તેમની આગળ રૂશીઆએ નીચે પ્રમાણે દરખાસ્તો માગી.

૧ બલગેરીઆને એ બાગમાં વેહેંચી નાખવા.

૨ ખાસનીઆને હરજીગોવીનાને જોડી નાંખવા.

૩ એ ત્રણ પ્રાંતોમાં ત્રણ ખ્રીસ્તી ગવરનરો મોટાં રાજવાળાઓનો મંજૂરી લેઈ નીમવા.

૪ રાજમાં ચાલતા સુધારા ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે સુલતાનની સધળી વર્ણનું એક કમીશન નીમી તેમના બચાવ માટે પારકા લશ્કરનો એક રસાલો રાખવા.

૫ સરવીયાની સરહદની નકી તપાસ કરવી ને મોટીનીઓના પ્રગણાને વધારવું.

ચોથી કલમમાં પારકા લશ્કરનો રસાલો રાખવા એને બદલે રૂશીઆન લશ્કર રાખવું એવી માગણી રૂશીઆની હતી પણ પાછળથી તે રૂશીઆએ ફેરવ્યું હતું. આ દરખાસ્તો સધળાં મોટાં રાજના વકીલોએ મંજૂર કરી ટકીની મંજૂરી લેવા મોકલી. પણ ટકીએ તા. ૪ થી જાનેવારી સન ૧૮૭૭ ને રોજ છેલ્લો જવાબ આપ્યો કે ટકી છેલ્લી એ કલમ કબુલ કરતો નથી. કાનફર્સની મતલબ પાર પડી નહિ. રૂશીઆને હવે ટરકી સાથે લઢાઈમાં ઉતર્યા વિના છૂટકો નહોતો, કેમકે પોતાની દરખાસ્તો ટકી

પાસે જખરાઈથી પણ મંજુર કરાવવા રૂશીઆનો ઝાર અગાઉથી બોલી ચૂક્યો હતો. ટરકીઆએ પણ રૂશીઆની ઉક્તાઈની સામે ચવા માટે નમ્રી કંઈ હતું. “આવી રીતે આખરે ગુમાવા કરતાં મરવું એ વધારે સારું” આ બોલ ટરકીઆની છેલ્લી સભામાં ગાજી ઉઠ્યો હતો. કાનકર-સ જાનવારીમાં બંધ થઈ, પણ તરત વેળા લઢાઇ સાથે તેમ નડાવું. કેમકે કાનકર-સે તા. ૧લી માર્ચસુધી લઢાઈ બંધ રાખવાની મેહતલ વધારી હતી. ટરકીના રાજમાં સુધારા દાખલ કરવામાં સૌથી વધારે ભાગ લેનાર ટરકીનો મુખ્ય પ્રધાન મીદહત પાદશાહ આ વખતમાં રૂશીઆ તરફથી લાંચે આવવાના તોહમતને લીધે બરતરફ થયો, ને તેની જગ્યાએ અહમદ પાદશાહ મુખ્ય વજીર થયો. એ વજીર લઢાઇને ચાહનારો હતા. મીદહત પાદશાહેને દેશનિકાલ કર્યો.

લઢાઇની મેહતલ પૂરી થાય તે પહેલાં રૂશીઆ સાથે લઢાઇમાં પૂરા પડાય માટે ટરકીએ પોતાના તાબાનાં બંડખોર પ્રાંતો સાથે સલાહ કરવાનું ધાર્યું. આસનીઆ ને હરજીગોવીનાના બંડખોર લોકો તો ક્યારના સમી ગયા હતા. માટે સરવીયાને મોન્ઠીનીઓ સાથે સત્તાહતી બોલીઓ ચલાવી. છેવટે સરવીયા સાથે મંધિ થઈ તેમાં એવો કરાવ થયો કે લઢાઇની અગાઉ જીવી હાલતમાં સરવીયા હતું તેવીજ હાલતમાં તેને રહેવા દેવું.

તા. ૧લી માર્ચસુધીમાં મોન્ઠીનીઓ સાથે સલાહ થઈ ચકી નહીં તેથી લઢાઇની મેહતલ વધારીને તા. ૨૦મી માર્ચ કરાવી. પણ ત્યાં સુધીમાં મોન્ઠીનીઓના રાજાએ દરીઆ કાંઠો લેવાની વાત નહીં છોડ્યાથી તેમની સાથે મંધિ થઈ નહીં. લઢાઇની મેહતલ પૂરી થઈ કે મોન્ઠીનીઓ લઢાઇના મેદાનમાં આવ્યું.

રૂશીઆએ અગાઉથી તરફાને રૂશીઆના રાજની હદ ઉપર આવેલી પ્રેથ નદીની પડોશમાં રૂશીયાને તાબાના બેસેરબીઆના પ્રાંતમાં કીચનેક જામ આગળ લગભગ ત્રણલાખ માણસોનું લશ્કર અને સાતસેં તોપ એકઠી કરી રાખી હતી. તુરકીએ પણ સઘળી તૈયારીઓ કરી રાખી હતી. જૂદી જૂદી રીતે સલાહ કરવાનું ધાંધલ કર્યો પછી છેવટે રૂશીઆએ તા. ૨૪મી એપ્રિલ સન ૧૮૭૭ને રોજ લઢાઇનો ટેરો કહાડ્યો. ટરકીએ એના

પછી બીજાને દીને તા. ૨૫મીએ લઠાઇ પોકારી.

આ લઠાઇમાં ઈંગ્લાંડને નજીકનો સંબંધ છે. રશીઆ કોન્સ્ટાન્ટીનો-પલ્સ જીતે તો ઈંગ્લાંડને નુકશાન છે. તેથી આ લઠાઇ ન થાય માટે ઈંગ્લાંડે ઘણી તજવીજ કીધી પણ છેવટે એ લઠાઈ થઈ છે. આમ્રીઆ. જર્મની ને ઇટાલી અગળાં રહ્યાં છે ને ઈંગ્લાંડ પણ તેમનો દાખલો લીધો છે. માત્ર સ્વેડનની નેહર પર હુમલો નહીં કરવાને રશીઆની જમીનગીરી લીધો છે.

રશીઆને ડાન્યુબ મુખી આવવાને કાંઈ અડચણ પડી નહીં કેમકે ડાન્યુબ ને પ્રેય એ બે નદીઓની વચે રોમાનીઆનું રાજ છે ને તેનાં રાજા પ્રીન્સ ચાર્લ્સ ઈગો દેહ તુર્કીનો ખંડીઓ છતાં છેવટે રશીઆને મળી ગયો છે. તેણે વગર અડચણે રશીઆને ડાન્યુબ મુખી આવવા દીધો એટલું જ નહીં પણ સઘળો જાતની ગોકવણી કરી આપવા ઉપરાંત પોતાનું ૫૦૦૦૦૦૦૦ રૂપિયા રશીઆની મદદે કહાડ્યું. તુર્કી સામે લડવાને ડાન્યુબના કાંઠા ઉપર રશીઆનું પોતાનું પોણાત્ર લાખ કરતાં વધારે લશ્કર રશીઆનાં ઝાર અલેક્ઝાંડરના ભાઈ નીકોલાસની સરદારી તળે લઠાઈનો ઢેરો કહાડ્યા પછી એક મહિનામાં આવી પહોંચ્યું.

રશીઆના તુર્કીસ્તાનનો મુજક રશીઆના મુજકની અડોઅડ આબાથી રશીઆનું કોકેશીયન લશ્કર દોઢ લાખ કરતાં વધારે ઝારના બીજા ભાઈ માઇકલની સરદારી તળે નીકળ્યું. એ લશ્કર ત્રણ ભાગે વેંચાયું. એક ભાગ બહામ નામના બંદર ઉપર ચાલ્યો. બહામનું બંદર સાફ છે ને તુર્કીએ મજબૂત કરેલું છે. રશીઆની દાઢ એ બંદર લેવાને ક્યારથી સળકી રહી છે. એકવાર એ બંદર વેંચાનું ભાગેલું પણ તુર્કીએ આપ્યું નહોતું. રશીઆને કોકેસસનાં મુલકોનો વેપાર એ બંદર સાથે સળવડતાથી ચાલે એવો છે તેથી એ બંદર લેવા રશીઆ ઠાપે તો તેમાં નવાઈ નથી. બીજો ભાગ કાસ નામના મજબૂત તુર્કી કોશ્તાને ઘેરા ધાલવા ચાલ્યો. જે કિલ્લો બંનેની હા ઉપર છે ને પેટુલાંતી લઠાઈઓમાં એ કિલ્લા આગળ રશીઆનોને હંકાર્યા હતા. ત્રણે ભાગ કાસની દક્ષિણે બયાઝીદનો કિલ્લો લેવા મોકલ્યો હતો. ત્રણે ભાગની છેવટની નજર આરમીનીઆનું પાયતંત્ર અજરમ લેવા તરફ હતી. ત્રીજો ભાગ બયાજીદ લેઈ આગળ ચાલ્યો, બીજો ભાગ કાસને ઘેરો ધાલી વળ્યો, ને પેટુલો ભાગ બહામ આગળ હાર્યો પણ

અજરમ તરફ બહામ લીધા વિના ચાલ્યો. રૂશીઆનો જે ભાગ જીતતા તે ભાગમાં પોતાનું રાજ સ્થાપતા. આ પ્રમાણે પેટુલાં તો રૂશીઆનોની ધણી જીત થતી જણાવા લાગી.

એશીઆના તુરકસ્તાનનો અચાચ કરનાર તુર્કો લશ્કરનો સેનાધિપતિ અહમદ મુજતાર પાદશાહ હતો. કાળાસમુદ્રના દરિઆઈ તુરકો કાન્ક્રાનો સરદાર હોખર્ટ પાદશાહ હતો. જે જાતે અગ્રેજ છે. રૂશીઆનો બહામ પર આબ્યા તારે હોખર્ટ પાદશાહ રૂશીઆનું બહામ પાસેનું પોલી બંદર ઉરાડી મેલી મુહુમ કિલ્લે નામનું બાગું રૂશીઆન બંદર ઉરાડવા ગયો. તેવામાં એ કિલ્લાના સીરકેશીયન રહેવાશો આગે તુરકોના ઉસ્કેરવાથી બળવો કરી કિલ્લાના રક્ષકોને મારી નાખી કિલ્લો પોતાને કબજે લીધો. માંહે મુજકમાં રૂશીઆનોને ધસી આવતા અટકાવા અહમદ મુજતારે સોંપાતલીક દાદ નામના પહાડી કિલ્લામાં રહ્યો કે રૂશીઆનો અજરમ પર જાય નહીં.

રૂશીઆનોએ કાસને બહામ વચ્ચેનું અરદાહાન લીધું ને કાસને ઘેરા ધાલવાને થોડું લશ્કર રાખી થોડો ભાગ આગળ ચાલ્યો. બહામવાળો ભાગ પણ અજરમ પર ને બચાજીદવાળો પણ અજરમ તરફ ચાલ્યો. આ રીતે રૂશીઆન લશ્કર ઘણા ભાગમાં આખા આરમીનોઆમાં ફેલાઈ ગયું ને તુરકોઓ કિલ્લાઓમાં ઘેરાઈ ગયા. આ પ્રમાણે જીનમહિતાની શરૂઆત મુધીમાં હાલત હતી.

ધુરોપના તુરકસ્તાનમાં હજી મુધી રૂશીઆનો ડાન્યુબ પરજ આબ્યા હતા. ડાન્યુબમાં રેલ આબ્યાથો ડાન્યુબ પર રૂશીઆએ નાંખેલો પૂલ ધસડાઈ ગયો, ને પુર ઉતરતા મુધી રૂશીઆનું લશ્કરી મથક રેમાનીઆમાં ખોએસ્ટી ખાતે રહ્યું.

પણ તુરકોઓ ડાન્યુબને આ કાંઠે રૂશીઆને અટકાવા માટે કાન્ક્રાના કિલ્લાઓમાં વેહુચાઈ ગયા. મુલેમાન અને બીજા તુરકો સરદારોને માન્ડીનીગ્રીયન લોકોએ બળવો કર્યો તેમના સામા લઢવા મોકલ્યા. તેમણે રૂશીઆનો ડાન્યુબ ઉતરે તે પેટુલાં તો માન્ડીનીગ્રીયનોને ધસી આવતા અટકાવી તેમના મુજકમાં પાછા હઠાડ્યા, અત્રે તેમના મુજકમાં કેટલોક ભાગ જીતી લીધો. પણ આ પહાડી ને મજબુત લોકો કાંઈ આપો હીમત

હારી તો એ થયા નહીં. તેમણે લઠાઇ ચાલુ રાખ્યો અને કેટલીકવાર તુરકી સરકારને હઠાવતા પણ ખરા.

તુરકીની મદદમાં આ વખત માત્ર મીસર થયું. જુનમાસમાં તેણે અગીઆર હજારથી વધુ લશ્કર તુરકીની મદદ માફ્યું. આજ વખતમાં મક્કાના શરારે એ કરોડ રૂપીઆ તુરકીને મદદ તરીકે આપ્યા.

ઘડું.

સર્વ શક્તિમાન, સર્વ વ્યાપક, સર્વસ્ત અને મહા સમર્થ પરમેશ્વર. અતકર્ય અને અપરમિત ચાતુર્ય બરેલા અદ્ભૂત પરાક્રમથી અનંત ચમત્કાર અને વ્યાપારથી બરપૂર આ સુંદર સૃષ્ટિ સરજી છે. એમાં પ્રાણી પદાર્થ વગેરે સઘળાં ઉપયોગી છે. તેણે ધટારત પ્રમાણે નિયમથી તેમને ગોઠવી રાખેલા છે, તેથી તેઓ ઇશ્વરદત્ત શક્તિથી સ્થિતિ ગતિ ગુણ વ્યાપારાદીકમાં પ્રવર્તે છે. એ સઘળાંમાં માણસ પ્રાણી સિવાય બીજાઓમાં જ્ઞાનશક્તિ નથી એટલે, કે—અમને પ્રકટ કરનાર કોણ? અમારો ધર્મશાસ્ત્ર? અમો શામાટે ઉત્પન્ન થયા છીએ? અમારો કેટલો—કોણ—શો ઉપયોગ કરે છે? અમારો મિત્રાવ કોણ—શીરોતે—શામાટે કરે છે? અમો ક્યાંથી આવ્યા ને ક્યાં જવાના છીએ? ઇત્યાદિકનું જ્ઞાન મેળવવાને તેમને બીજાકુલ શક્તિ નથી. તથા પોતાની સહજ શક્તિથી બીજાની મદદ સિવાય બીજાને ઉપયોગી થવાને તેઓ સામર્થ્યવાન નથી. પણ આ દુનિઆને આખાદ થવા પરમેશ્વરે તે સઘળાંએને સારી રીતે ઉપયોગી કરવાને—કરાવવાને તથા પોતાનો ખરો હેતુ પાર પાડવાને પોતાના પાટવી કુંવર માણસને ઉત્પન્ન કરીધું છે. માટે તેને સર્વ પ્રાણી પદાર્થ કરતાં ઉત્તમ ગણેલું છે, ને તે ઉત્તમપણું કાયમ રાખવાને તેણે પરમ દયાળુપણાથી શુદ્ધિ, વાચા, સ્મરણ શક્તિ અને તર્ક શક્તિનું ધન આપી આ દુનીઆમાં મુસાફરી કરવા માફ્યું છે. આ ધનના પ્રતાપથી વાધ અને હાથે જોવા જોરાવર પ્રાણીઓનેતો શું, પણ અગ્નિ, પવન અને પાણી જેવા ચમત્કારિક પદાર્થોને પણ પોતાના તાબેદાર કરી રાખ્યા છે, અને તેઓની પાસે મજબૂતી માફક અનેક પ્રકારનાં કામો કરાવે છે.

ધનનું રક્ષણ કરવાસારે ધર, ભોયરાં, પેટી, પટારા અને તાળી વગેરે છે, તેમ આ ધનના રક્ષણને માટે પૃથ્વી, પવન, પાણી, વનસ્પતી અને અન્નવાળી વગેરે બીજાં અતિધણાં સાધનો છે.

એ સઘળા સાધનોને ઉપયોગી કરવાના કામો, તેના (માણસના) અંગ બળ અને બુદ્ધિ બળ ઉપર આધાર રાખે છે. તેમાં બુદ્ધિ બળ મુખ્ય છે.

માણસ પ્રથમતો શરીરના નિભાવ માટે પોતાનો ખોરાક અને પોશાક પેદા કરવામાં તત્પર રહે છે, ને તે હાંસલ કરવાને બે રીતે તાકાત ધરાવે છે.

૧ જેમ જેમ તેની પાસે હથીઆર સારાં હાય છે, તેમ તેમ પોતાની મુશાદો હાંસલ કરવામાં વધારે ક્ષતેહ પામે છે.

૨ જેમ જેમ તેને આ કુદરતની અંદરની રચનાનો અનુભવ હાય છે, તેમ તેમ તે વધારે સારાં હથીઆર હાંસલ કરી શકે છે.

એની બે રીતની માણસ તાકાત ધરાવીને ખોરાક, પોશાક, તેના સંબંધને વળગી રહેલા બીજા ધણા પદાર્થો અને કામો પેદા કરી શકે છે.

ઉપર જણાવેલા સઘળા કામોનો આધાર વનસ્પતિ છે, કેમકે વનસ્પતિ ન હોયતો માણસથી બિલકુલ તે કામો થવાનાજ નહીં. માણસનું જીવન વનસ્પતિથીજ છે; ખાવાનાં અનાજ અને પેહેરવાનાં કપડાં આથીજ મળે છે. રહેવાનાં ઘર, બેસવાના પાટલા કે બીજી તેવીજ વસ્તુઓ, અનેક પ્રકારના રંગ, તેજ, ગુદર, રાજ, બાળવાનાં લાંકડાં, ઓશડીઆં, ગોળ, ખાંડ અને સાકર વગેરે વનસ્પતિથીજ મળે છે.

વનસ્પતિથી બધા જીવોનો નિર્વાહ થાય છે. તેથી પરમેશ્વરે એની પરંપરા વૃદ્ધિ અને વિસ્તાર એટલી બંધો કરી રાખ્યાં છે કે તેનો કોઈ પણ તોટો આવેજ નહીં.

વનસ્પતિ એક જાતનો જીવ છે કેમકે તેને વધવા ધટવાનું અને જીવવા મરવાનું સામર્થ્ય છે. વનસ્પતિની સ્થિતિ સુષુપ્તિ અવસ્થા જેવી છે. તેમાં સ્પર્શ છદ્મીનું, બળનું, અને હરખનું જ્ઞાન હોય એમ હું ધારું છું કે-મકે લાજીલુના છોડને આપણે હાથ અડકાડીએ તો તરતજ તેનાં પાંદડાં સંકોડવા માંડે છે; વેલાઓ વાડનો કે બીજા કોઈનો આશ્રય લઈ ઉંચે

ચડેછે, તેમજ નીચે પથરાયછે.

જેવા પ્રાણીઓમાં જાતિ અને બંધિતનો ભેદછે, તેવા વનસ્પતિમાં પણ છે; વનસ્પતિની નોખી નોખી જાતીઓછે, ને તેમાં વળી નર અને માદાના ભેદ પણ હોયછે.

કેટલીએક વનસ્પતિના નર અને માદાના ઝાડ, રોપા, વેલા કે પુષ્પ વગેરે જુદાં જુદાં હોયછે, ને કેટલીએકના ભેગા પણ હોયછે.

જુદાજુદા હોય કે પછી ભેગા હોય પણ ગમેતેવી રીતનો નર અને માદાનો ક્રોધ પણ જાતનો સંયોગ થાયછે, તોજ તેને ફળ આવેછે.

કેટલીએક વનસ્પતિના દાણા થાયછે. કેટલાએક દાણાની (કકોળની) એ દાળો થાયછે, તેમાંની એક દાળને નરનો આકાર અને બીજને માદાનો આકાર હોયછે. તેથી તેની ઉત્પત્તિ થાયછે.

કેટલીએક જાતના દાણામાં દાળો હોતી નથી, તેથી નર માદાનું એકત્વ કરેલું હોય એમ જણાયછે. પણ નર અને માદાના એકત્વની જુદાઈ જણાઈ આવે એવું તેના ઉપર ક્રોધ જાતનું ચિન્હ દીટું, અલાયો કે આંકો હોયછે ખરો. ધર્મ નામના અનાજના દાણા ઉપર વચ્ચે વચ્ચે ઉભા આંકોછે. તેથી નર અને માદાના એકત્વની જુદાઈ જણાઈ આવે છે.

માણસના શરીરનો મુખ્ય નિભાવ ખોરાક ઉપરછે. તે ઉપર એક કહેવતછે કે “અજ સમા પ્રાણ”.

માણસનો ખોરાક વનસ્પતિનાં પાંદડાં, ફળ, ફૂલ, કંદમૂળ, છાત્ર, ગરબ, રસ અને દાણા વગેરેનો મુખ્ય છે.

આપણા દેશમાં સઘળી જાતની વનસ્પતિ પૈકી ધઉં નામની વનસ્પતિ સૌથી સરસ, પુષ્ટિકારક અને સ્વાદિષ્ટ ગણાયછે, ને ઈશ્વર કૃપાથી તેની આ દેશમાં છત પણ ધણીછે.

ધઉં ધણું કરીને સર્વ ખંડોમાં ઉજા કટિબંધ અને સમસીતોજા કટિબંધમાં જ્યાં જમીન માફક આવેછે ત્યાં નીપજેછે.

દેશ દેશની હવા, ખોની જાત અને જમીનના ગુણ પ્રમાણે સારો નરતો કે વધારે ઓછો ધઉનો પાક થાયછે. તેમજ જુદી જુદી જાતનો થાય છે.

હુહાર, કુંભાર અને સુતાર વગેરે માણસોની કામ અને ગુણ ઉપરથી નેમ નેમ જુદી જુદી જાતો પડેલી છે; તેમ ધર્મ પણ દેશ, ગુણ અને દેખાવ ઉપરથી કેટલીએક જાતના કહેવાય છે;—જેવા કે—ક્રાંદા, (ચાસીઆ) હાંસીઆ, બનસી, પોટા, સોનસળા, વણબર, ખપલી, સપ્તમૃગી, દાઉદખાની, વાજીઆ વાડીઆ અને ઇલોલી વગેરે મુખ્ય છે.

આમાંની કેટલીએક જાતના ધર્મ આપણા દેશમાં મળે છે. જેવા કે ક્રાંદા, વાજીઆ વાડીઆ ને દાઉદખાની એ મુખ્ય છે. અને કેટલા એક મળતા નથી જેવા કે સપ્તમૃગી ને ખપલી વગેરે.

ધર્મ નામની વનસ્પતિના છોડની ટોચ ઉપર ચમરીમાં (ઉંખીમાં) દાણા થાય છે. તે માણસના ખોરાકના ખપમાં આવે છે.

આ અનાજની સઘળી રીતથી ખરાબરી થવાને બોનું કોઈ પણ અનાજ નથી. માટે તેને ધાન્ય રાજ એવું નામ આપીએતો તે અયોગ્ય કહેવાયે નહીં.

ધર્મનો છોડ એક જાતનું ધાસ છે, કેમકે તેનો રોપો ધાસના છોડના આકારનો છે તથા ઢોરના આધામાં આવે છે.

આ અનાજના દાણાનો દાજો થતો નથી માટે તેને અદળ ધાન્યના વર્ગમાં ગણેલું છે.

આ વનસ્પતિની રચના બીજાની માફક પરમેશ્વરે ઘણી આશ્ચર્ય બરેલી બતાવેલી છે. બાહારથી આનો રચના જોઈએછીએ, ત્યારેતો કાંઈ ધર્મ અચરજ લાગતું નથી, પણ જ્યારે ઘણા ઝીણા વિચારથી તપાસ કરી જોઈએછીએ ત્યારે બીજાં પ્રાણીઓનાં જેવાં આનાં ક્રિયા સાધનો જાણીએ આબાધો આપણે અચંબો પામ્યા વગર રહેતા નથી ને પરમ-દયાળુ પરમેશ્વરે તેની વૃદ્ધિ સ્થિતિ સંરક્ષણ અને સંપોષણનો અંદોખસ્ત કેવી રીતનો ને કેટલો કરી રાખેલો છે!

આ અનાજનો રોપો અંતરવર્ધક અને બાહ્યશાક છે. એટલે આ રોપાનો વિસ્તાર બીજા ઝાડો જેવો થતો નથી. પણ નાજુક સરળ અને એકલ થાય છે.

ધર્મના લીલા રોપાઓનો દેખાવ સુંદર અને ખુશકારક જણાય છે.

છોડતી વચમાં કેટલુંક અંતર છતાં જરા દૂરથી નિરંતર નજરે પડે છે, તે ઉપરની ઉંચીઓનો દેખાવ ધણો જોવા લાયક છે. એતરોમાંના સધળા છોડો પાસેપાસે હાવાથી તેઓની ચમરીઓનો ગરકાવ નજરે પડે છે.

શિખા જેમ માથાને શાભા આપે છે, તેમ સરાળવાં પણ ઉંચીઓને શાભા આપે છે.

એ છોડવાઓ પવનનો લહેરથી હાલતા જણાય છે, ને જ્યારે હાલે છે ત્યારે તેમાંથી સણસણણ સણસણણ એવો શબ્દ થયા કરે છે. એ છોડવાઓ આવા શબ્દથી ખોત્રો, જાણે આપણને ઉપદેશ કરે છે ને.

૧ “પરમેશ્વર પોતાની અકુળ લીલાથી આવા (નજરે દેખાતા) અતિ ધણા સ્મરકારો પ્રકટ કરે છે ને સઘળી દુનીઆને સંભાળથી નિભાવે છે. માટે તે પ્રસન્ન થાય એવાં કામો કરવાની તમારા સર્વેની ફરજ છે.

૨ વખતે વખતે અમારા અવયવોનો દેખાવ અને રંગ જુદો જુદો થઈ આવે છે, તેમ તમને કાળાધોત મુખ દુખથી સારા નરતા દેખાવનો રંગ થઈ આવે છે. માટે તેમાં તમારે હરખ શોક માનવો મુનાસખ નથી.

૩ આ એતરના એક લોકોની મેહનતના પ્રમાણમાં અમો તેને ફળ મળીએ છીએ. માટે તમને પણ તમારી મેહનતના પ્રમાણમાં ફળ મળ્યા વગર રહેતાર નથી.”

જ્યારે ધણા ઝાણા તપાસથી વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે ઉપર લખેલી અમૂલ્ય શીખામણ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ અનાજના રોપાની ગાંધણી ધણી સ્મરકારિક જણાય છે. — તેના સાકા હાલે છે તેથી વધારે પાતળા ને નળળા હોતતો તે પવનથી ભાગી જત કે વાંકા વળી જત. જો વધારે જડા ને મજબુત હોત, તો તે ઉપર પક્ષી અને બીજાં જનાવરો માળા બાંધત, રહેત કે બેસત, ને તેમાંનું સધળું અનાજ ખાઈ જત. અહોહોહો!!! આ જુઓ પરમેશ્વરની અકુળ લીલાની તરીક. કેવી ને કેટલી છે!

કેઠવણી સ્વાતાત્રી સ્વરો.

સાણેદા મોજે વાસણા ચોધરી તાલુકે દેહગામના પટેલ. જસકણ
 વસ્તનજી પોતાના હોડરાને નિશાળે બેસાડી ધનામ વેહુચું. ૩૧) પતાસાં
 —હરસોત. મે. રાવસાહેબ મામલતદાર. સાહેબે પરીક્ષા કરી
 ખુશી થઈ મેહુતાજીની મેહુનત સારી જોવામાં આવી હેવાલ બુક-
 માં ધણે સારો શેરો લખો ગયા તથા ધનામ વેહુચું. મીઠાઈ.
 —સાણેદ કન્યાશાળા મેહુરબાન. કલેક્ટરસાહેબે પધારી ધનામ વેહુચું
 ૩. ૨ પતાસાં—એજન મે. અમદાવાદ જીલ્લાનાં કલેક્ટર સાહેબે કન્યા-
 શાળામાં પધારી પરીક્ષા કરી સાંજના પાંચ વાગે પોતાના મડમ સાહેબ
 સાથે પધારી તેમાં સદગૃસ્થોએ નાણાં આપ્યાં તેની નિચે મુજબ ૩ ૩)
 મેહુરબાન કલેક્ટર સાહેબ ૩૧) રાવસાહેબ મામલતદાર સાહેબ. ચતુરુ-
 જદાસ ચુનીલાલ ૩૧) મેતા. ઠાકરસી પુંલભાઈ ૩૧) મેતા કરસનદાસ
 નાગજીભાઈ ૩૦ તાલુકાસ્કલમાસ્તર. જગનલાલ માણેકજી ૩૦ રાજેશી
 દાકતર સાહેબ. બાલાજી મુંકદ ૩૦ ફાજદાર સાહેબ. રણછોડરાય મન-
 સિખરાય ૩૦ રાજેશી ઓવરસીઅર ગોવિંદલાલ બાપુજી ૩૦ મેતા.
 અમરતલાલ રવચંદ ૩૦ મેતા. લલુભાઈ ભાયચંદ ૩૦ શા. રતનચંદ
 વેણીદાસ ૩૦ શેક. જીવાભાઈ પાનાચંદ ૩૦ શેક ડાહ્યા હકમચંદ
 ૩૦ મેતા. સાંકળચંદ કુગરશી ૩૦ સા. પોપટ ભગુભાઈ ૩૦ કારભારી
 દેવકરણ અદેકરણ ૩૦ દરબાર. કુમેરજી સરદારસંગજી ૩૦ ફર્સ્ટ કાર-
 કુન સાકરેલાલ નબુજાલ ૩૦ રાજેશી કારકુન રાવજીભાઈ ૩૦ રાજેશી
 મગનલાલ ગોવિંદરામ ૩૧ બીજા કચેરીના કારકુનોએ મળને ૩૦ રા-
 જેશી. પોષ્ટમાસ્તર. ખરસેદજી બમનજી ૩૦ મેતા. હડીભાઈ નેમલ
 ૩૦ મેતાજી. પરમાનંદ ઇસ્કારામ. તેમાં ૩૩) મીઠાઈ તથા. ૩૧૩) ઓ-
 રણાં તથા રેબ તથા મોળીયાં મળને ૩૧૫)—પાટડી કન્યાશાળા. મોજે
 આનંદપુર જીલ્લે બાવીસીના માસ્તર સાહેબ તથા ઓરપાડના દેશાઈ રા.
 રણછોડભાઈ મોહનભાઈ તથા લલુભાઈ. ગુલાબભાઈએ મળી ધનામ વેચું
 ૩૦ પતાસાં—વેલકાકન્યાશાળા મે. અમદાવાદ જીલ્લાનાં કલેક્ટર સાહેબ
 બાહાદુરે પધારી પરીક્ષા કરી ધનામ વેહુચું ઓરણારેબ તથા પતાસાં

મળી ૩૨૮) - પ્રાંતીજ કન્યાશાળા પ્રાંતીજ મ્યુનિસીપાલિટીમાંથી મે. રા-
વસાહેબ. મણીરામ મગનરામ. પ્રાંતીજ મામલતદાર તેહ સાહેબે ઇનામ
વહેચ્યું ૩૧) ઓપડીઓ ૩૧) પતાસાં. ૩૧) - રેજી-આંખેડા. મે.
સે. આ. કલેક્ટર લેલી સાહેબ તથા તેની મડમ સાહેબે પધારી ઇનામ
વહેચ્યું ૩૨) મીઠાધ-અમદાવાદનં. પમો શેઠ. ચીમનલાલ નગીનદાસે
અંગ્રેજીમાં ભણવા જતી વખતે ઇનામ વહેચ્યું. ૩૧) પતાસાં-આંખલી
ઠકરે. કાળા તેજાએ ઇનામ વહેચ્યું ૩૦) સાકર-વાંચ શેઠેર અમદા-
વાદના કાજસાહેબ. કાજમહમદ. સાલેસાહેબ કાજમહમદ સદર
દીન હુસેન ઉર્ફે ખારેસાહેબ. નાની ઉમરના (તેમના વાલી અમદાવાદ
જીલ્લાના કલેક્ટર સાહેબ) તથા તેમના મુખત્યાર. કારભારી શેખ. ખે-
રદીન- પુરાનમિયાંએ નિયાળમાં પધારી ઇનામ વહેચ્યું ૩૧) મીઠાધ
અડવાળ. ખાખી ખાલાજીમાહારાજે ઇનામ વહેચ્યું. ૩૧) મીઠાધ-ધં-
ધુકા કન્યાશાળા મે. કલેક્ટરસાહેબ પધારી પરીક્ષા કરી તે વખતે મન્-
કુરના સદગૃહસ્થોએ ૩૫) આ ભેગા કરો ઇનામ વહેચ્યું તે નીચે મુજબ.
૩૩) સૈયદ. ડોસામિયાં સાળમિયાં ૩૨) આકરખાવળીઆરીના તાલુક-
દાર તરફથી માધવજી દામોદરદાસે ૩૧) વકીલ નાગરદાસ દામોદરદાસ.
૩૧) વકીલ વૈશ્ય કાંનજી ૩૫) અધ્યાર દામોદરદાસ કાળીદાસ. ૩૧) વ-
કીલ મુળજી મેઘજી ૩૦) પા. ઇસખજીવલા ૩૫) વાંકાનેર દરબારશ્રી
તરફથી વહીવટદાર. કરચનજી અમરજી ૩૧) શા પ્રેમચંદ બાપુજી ૩૧)
સા. બલુ પરભુદાસ ૩૨) શા. મેઘજી મુળજી ૩૨) મોદી રણછોડ દે-
વજી ૩૧) અણંદજીરેવાદાસ ૩૨) હીમરાજ ધરમરાજ તરફથી સા.
કાળીદાસ હિરાચંદ ૩૨) શા વલભ કાંનજી ૩૧) પરી. કલ્યાણજી મોતીબાઈ
૩૧) મેતા. રણછોડ દામોદર ૩૩) પરી. ગોવરધનકાંનજી ૩૧) સા. પરભુ
વંશવ ૩૧) પાઠક. વીઠલ ભોધજી ૩૧) અધ્યાર કાશીરામ ભિમેશ્વર
૩૨) આચારજી લલુભાઈ રણછોડની નોંસખત દરબાર જસદણ ૩૧)
પરી. વ્રધમાન સાંમજીદાસ ૩૧) સા. મોતી ઝવેર ૩૧) વકીલ પરભુદાસે
હિમરાજ ૩૩) સા. મોતી મોરાર ૩૧) સૈયદ. નથુમિયાં દાદામિયાં ૩૫)
માલજી હંસરાજ વઢવાણ દરબારના કારભારી ૩૦) સા. કાળીદાસ મનોર
૩૦) મેતા ફુલ્લભ દ્વારકાદાસ ૩૦) શા. મુળજી ગીરધર મળી ઇનામ વહેચ્યું

તેમાં રૂ. ૩૬-૧૧-૯ ઓળખાં તથા રેન્ ૩૪૧૧— પતાસાં રૂ. ૪) સ્લેટો
 રૂ. ૪-૭-૩ ઓપડીઓ—ભાળાદ ચુવાણ. જીજીભાઈની ભારજી ખાખ.
 કસીયાએ ધનામ વહેચ્યું. રૂ. ૧૧૧ સાકર.—ધંધુકા ખાંચ જે. અમદાવાદ
 જીજીલાના કલેક્ટરસાહેબે છોકરાએને તાલુકાસ્કૂલમાં બોલાવી ધનામ
 વહેચ્યું. પતાસાં—સોનાસણ ધરીગેશન ખાતાના સખ ઓવરસીઅર.
 રાજેશી મોતીભાઈ મયુરભાઈએ પરીક્ષા લેઈ ધનામ વહેચ્યું. રૂ. ૧૧ ખા-
 રેકો—ધંધુકા જે. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર સાહેબે નિશાળમાં પધારી પરીક્ષા લઈ
 ધનામ વહેચ્યું. રૂ. ૧) મીઠાઈ—એજન્ટ કંપાણા જીજીલાના જે. લેડીસાહેબના
 મડમ સાહેબે પધારી પરીક્ષા લઈ ધનામ વહેચ્યું. રૂ. ૩) મીઠાઈ—અમદા-
 વાદ કંપાણા! નંર જે નડીઆદ કંપાણાના મેહેતાજી ચીમનલાલ ભવા-
 નંશંકર તથા તેમની સ્ત્રીએ મળી ધનામ વહેચ્યું. રૂ. ૧—૧૨—૮ ઓપડીઓ—
 ઝેરોળ પ્રાંતીજના મામતદાર સાહેબે તથા મુખી રાખજી તથા મતાદાર. ત-
 જળ માધવજી તથા મુખીએ મળી ધનામ વહેચ્યું. રૂ. ૧૧ ઓપડીઓ તથા
 રૂ. ૧૧ મીઠાઈ—ભડીઆદ રાવસાહેબ ધંધુકાના મામતદાર સાહેબે ધનામ
 વહેચ્યું. રૂ. ૪) મીઠાઈ—ભાળાદ નિચેના સદગૃહસ્થોએ મળી ધનામ વહેચ્યું.
 રૂ. ૧૧ મુખી બાલુ બાણભાઈ રૂ. ૧૧ મતાદાર જેતસિંગ ભીમભાઈ રૂ. ૧૧
 ખાખ કસીયા રૂ. ૧) ચુવાણ સેસા જીભાઈ તેમાં રૂ. ૧) મેહેતાજીને પાંચડી
 રૂ. ૧૧૧ મીઠાઈ—ઉવારસદ જે. દી. એ. ધ. સાહેબે પરીક્ષા કરી તે વખ-
 તે નિચે લખેલા સદગૃહસ્થોએ નાણાં ભર્યાં. રૂ. ૧) માજી સીલીકદાર લ-
 લુભાઈ વાહાલદાસ રૂ. ૧) પટેલ મયુર નાગરભાઈ રૂ. ૧) સીલીકદાર કાંતભાઈ
 ગીરધરભાઈ રૂ. ૧) શેઠ. જીજીનલાલ પરસોતમ રૂ. ૧૧ શામળ દેશાઈભાઈ
 રૂ. ૧૧ પા. કુમ્મરભાઈ ધર્મદાસ રૂ. ૧૧ મતાદાર ઉમેદભાઈ દયાભાઈ રૂ. ૧
 શેઠ સવચંદ દેવચંદ એઓ મળી ધનામ વહેચ્યું. રૂ. ૫૧૧—ધનામ—બદરખા
 મેહેતાજી ધનેશ્વર દામોદરે ધનામ વહેચ્યું રૂ. ૧૧૧ મીઠાઈ—રોજકા મ-
 નકુરના શા. કાળીદાસ ઝવેરે તથા મનકુર નિશાળના. ત્રીજા. આ. ઉ-
 મિયા શંકર રામકૃષ્ણએ મળી ધનામ વહેચ્યું રૂ. ૧) મીઠાઈ—ધોધા આ
 નિશાળની વાર્ષિક પરીક્ષા થઈ તે વખતે મનકુરના રહેનાર ભગવાનદાસ
 અબરામરે ધનામ વહેચ્યું રૂ. ૧૧૧ મીઠાઈ—કોઠ પાલીરાણાના બાયાત રા-
 જેશી સરદારસીંગજીએ નિશાળમાં પધારી ધનામ વહેચ્યું તથા બાપજી

કોથું ૩૫) મીઠાઇ—રાસમ મે. આ. દી. એ. ધ. સાહેબે પરીક્ષા લીધી તે વખતે મજકુરના સદગૃહસ્થો. ૩૦ પા. વનમોળી અવચળ ૩૦ મુખી બાજીદાસ કુબેર ૩૦ મતદાર ડાહ્યાભાઈ સામેળ ૩૦ મુતાર ધનજી નાનજીએ મળીને ધનામ વેહેર્યું ૩૧) મીઠાઇ—ભાજાદ ફેસ્ટમ આંતાના ઇન્સ્પેક્ટર ફેસ્ટકલાસનાં અરદેશર એલભુંએ પધારી ધનામ વેહેર્યું ૩૨) મીઠાઇ તથા રીઝીટર પુકમી ધણી સારો લખી ગયાએ—૩૨) મીઠાઇ ચોર વડોદરા પાટડીના દરબારમીના ભાઈ સાથે દેશાઈ લંબુભાઈ માનાભાઈ તા દેશાઈ ભંભાઈ રામેભાઈએ પરીક્ષા કરી ધનામ વેહેર્યું. ૩૦) મીઠાઇ—ચાંત એડા રાવસાહેબ દી. એ. ધ. સાહેબે ધનામ વેહેર્યું તે વખતે મહેતાજી ગીરભયંકર ગણપતરામે પોતાના પદરથી ધનામ વેહેર્યું ૩૦) પતાસાં—ચોપડીઓ—સીમજ મે. આ. દી. એ. ધ. સાહેબે પ્રાગભંભાઈએ પરીક્ષા કરી તે વખતે શા નહાલચંદ મોનીચંદ ધનામ વેહેર્યું ૩૦) પતાસાં—જવારજ મે. તાલુકદારો. સેટલમેંટ હાફીસર સાહેબના તાબામાં બાંદ ઇન્સ્પેક્ટર નથુભાઈ નાનાભાઈએ વાર્ષિક પરીક્ષા થઇ તે વખતે પધારી ધનામ વેહેર્યું. ૩૦) મીઠાઇ—આંબજી ધંધુકાના મે. રાવસાહેબ મામલતદાર (હિંબાસંરામ) અરજીનજાલે પરીક્ષા કરી તે વખતે સદગૃહસ્થો ૩૦) શાં ખીમચંદ નથુ ભાઈ તા. ૩૦) ગાંધી જ્ઞેમલ ગોવિંદજી ૩૦) ચુંડાસમાં હરોસીંમ જીવાભાઈએ ધનામ વેહેર્યું. ૩૧) સાકરે—શાહપુર બાંચ. મિયાંસાહેબ. નીનમુદીન ખીરસાહેબે પધારી પરીક્ષા કરી ધનામ વેહેર્યું ૩૦) ચોપડીઓ—પાટડી મે. દી. એ. ધ. સાહેબે પરીક્ષા કરી. તે વખતે અંતેના દરબારમી તરફથી ધનામ વેહેર્યું ૩૧) ચોપડીઓ ૩૧) મીઠાઇ—પાટડી કન્યાશાળા મે. એ. ધ. સાહેબે પરીક્ષા કરી તે વખતે અંતેના દરબારમી તરફથી ધનામ વેહેર્યું. ૩૧) ચોપડીઓ તથા ૩૧) પતાસાં—શાહપુર ધવનિંગ રાવબહાદુર ગોપાળરાવ હરી દેશમુખ છોકરાઓને કોર્ટમાં બોલાવી ધનામ આપ્યું ચોપડીઓ તથા મીઠાઇ—સાહપુર. બાંચ રાવબહાદુર. ગોપાળરાવ હરી દેશમુખ છોકરાઓને કોર્ટમાં બોલાવી ધનામ આપ્યું. ચોપડીઓ તથા મીઠાઇ—સસપુર ધવનિંગ. રાવબહાદુર. ગોપાળરાવ હરી દેશમુખ છોકરાઓને કોર્ટમાં બોલાવી ધનામ આપ્યું. ચોપડીઓ તથા મીઠાઇ—ધંધુકા કન્યાશાળા મે. દી. એ.

ધ. બહાદુરે પરીક્ષા કરી તે વખતે મજકુરના. રાન્નેશ્રીયે. કારકુન. બાપા-
લાલભાઈએ ધનામ વેહુચું ૩૧) પતાસાં—ઘોલેરા કન્યાશાળા. ઠાકોર
નેઠાભાઈ રૂપાભાઈએ પાણી પીવાસા ૩ પરબ મંડાવોછે. દોકરોએને
પાણી પીવાસા ૩ પરબ મંડાવોછે.—વેળલકા મજકુરના તલાટી. ૨૧.
હરિલાલ મનશૂખરાએ ધનામ વેહુચું. ૩૦) ઓપડીઓ—અમદાવાદ
નં. ૩૦) રાવબાહાદુર. ગોપાળરાવહરી દેશી મુખ. નિશાળમાં પધારી ધ
નામ વેહુચું. ઓપડીઓ પરચુરણ.—જમાલપુર મે. સ્માલકાજકોરટના
જડજ. રાવબાહાદુર. ગોપાળરાવહરી દેશીમુખ. કોરટમાં છોકરાએને
બાલાવી ધનામ વેહુચું. ઓપડીઓ તથા મીઠાઈ—અમદાવાદ નં ૧૩૦ મે.
સ્માલકાજ. કોરટના જડજસાહેબની બદલી થવાથી સરસ્વતિ ઓછવ કુર્ચ
તેમાં અવેની નિશાળના છોકરાએને ધનામ વેહુચું. ઓપડીઓ તથા
પતાસાં—ચોરવડોદ્રા અમદાવાદના. સા. સાંકળચંદ કાળીદાસે પરીક્ષા કરી
ધનામ વેહુચું ૩૦) મીઠાઈ—વીરમગામ રાંધણપુરના નવાબ સાહેબના
દીવાનના દોકરા. ૨૧. ચંદુલાલે સ્કૂલમાં તેમના શીક્ષક સાથે પધારી ધનામ
વેહુચું ૩૦) ઓપડીઓ રૂપાપતાસા—ઉડું રાંધણપુરના નવાબ સા
હેબના દીવાનના દોકરા. ૨૧. ચંદુલાલે સ્કૂલમાં તેમના શીક્ષક સાથે પ
ધારી. ધનામ વેહુચું ૩૧) ઓપડીઓ રૂપા પતાસાં—કન્યાશાળા વડન
ગરના તલાટી રાન્નેશ્રી ચૌરાશંકરે ધનામ વેહુચું ૩૧) ઓપડીઓ રૂપા
મીઠાઈ—અમદાવાદ નં. ૬૦) મેહુરબાન સ્માલકાજ કોરટના જડજ
ગોપાળરાવહરી દેશીમુખ એ ધનામ વેહુચું. પતાસાં

Mayaram Sambhoonath,

ડે. એ. ઈ. અમદાવાદ વિ.

સુરત વિભાગ. જા. નં. ૪૦૭

કુલારીયાની નિશાળનું વાર્ષિક કરતો વખતે મેમબર શ્રી. આણ-
ચંદ લક્ષ્મિદાસ, અને મહોડા બચુ બાવા કાનબાણએ મંજી મીઠાઈ

૩૧)—સોદલાખારી. મે. કલેક્ટર સાહેબે ઢેડના છોકરાઓને ચોપડીઓ
 ૩૧ના તથા સ્લેટ ૩૦ મીઠાઈ ૩૦ના માંડવી તાલુકા સ્કૂલમાં, મે.
 કલેક્ટર સાહેબે તથા આ. કલેક્ટર સાહેબે ૩૨નાના રાવસાહેબ મામ-
 લતદાર મારફતે—તથા બીજી વખતે આશીસ્ટેટ ઇન્જનીઅર લલુભાઈ
 તથા પોષ્ટખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર માધવરાવે મળી કુલ ૩૨) માંડવી કન્યા-
 શાળા—મે. કલેક્ટર સાહેબે ૩૨) મીઠાઈ તથા ચોથી વંચકબુક ૩૩)વેહુ-
 ચી—ખોધાન, વારશીક પરીક્ષા થયા બાદ. ડાકોર હરીશીંગજીએ ૩૧)
 તથા મેહતાજી ૩૦) મળી કુલ ૩૧)—રોદેર કન્યાશાળા મે. કલેક્ટર
 સાહેબે પરીક્ષા કર્યા બાદ શેઠ નેમચંદ ૩૦-૧૨-૯ શેઠ દીનશાજી
 મેહરવાનજી ૩૧-૦-૯ શેઠ હાજી હશમાલ ૩૦-૧૨-૯ શાની
 રૂઘનાથ શામજીએ ઓટણાં ૩૧) કુલ ૩૫)ના—ઘ્યારપાડ ઉર્ફ. મેહ
 રબાન કલેક્ટર સાહેબે ૩૩)ના—વેડોલી મે. કલેક્ટર સાહેબે પરીક્ષા કરી
 ૩૧) ઇનામ—મેજેસ્ટ્રેટ મેખરોએ નિશાળમાં પધારી પરીક્ષા કરી એ
 ધણું સંતોષ થયા જેવું કે. નાના ગામડાના મેખરો પણ આ પ્રમાણે
 સમજવા લાગ્યા.—મેજેસ્ટ્રેટ. સીનીયરી કમીશનરે ૩૧) ઇનામ—મે-
 જેપાટણા. મિયાં કરીમ લતીફે ૩૦) નું.

Mohanlal Ranchoddas

ડ. એ. ઇ. સુરત બ. વિભાગ

સુરત દક્ષિણ વિ.

કરબે પારડીની કન્યાશાળામાં મેહરબાન સુરતજીજ્ઞાના કલેક્ટર
 પ્રાટ સાહેબ બહાદુરે મજકુર નિશાળમાં પધારી છોકરીઓની પરીક્ષા
 લઈ ઇનામ તથા સ્કાલરશીપ આપ્યાં તે ૩૬) ઘ્યારણીસાલ પાટનીરંગ
 નં. ૪ ૩૨) કોરરેશમની ઘ્યારણીએ કરતી મુકવાસા ૩ ૩૩) સ્લેટો નંગ ૨૫)
 ૩૦) પથરપેણની પેટી. ૧ ૩૨)ના ચોપડીઓ ૩૬) સ્કોલરશિપના
 રૂપિયા ૫૦. અંખા દયારામને દરમાસે ૩૦) પ્રમાણ તા. ૧ મે ૧૮૭૭થી

માંથખારના નવરૂપીઆ કર્યે વલસાડ કન્યાશાળામાં મેં. સુરેતજીલ્લાના કલેક્ટર પ્રાઇસાહેબે ફરીથી રૂ. ૩) ઇનામ નવી છોકરીઓ દાખલ થયેલી તેમને આપી ગયાછે.

Ganpatram G. S.

ડે. એ. ઈ. સુરેત. દક્ષિણ વિ.

મોને બહુધાન તાલુકે માંડવીના માજીમેહતાજી નારણ જીજીબાઈની બદલી થઈ તલંગપોર ગયા તેને ગામ લોકો તરફથી પાધડી સરપાવના રૂ. ૮૧ ની વીગત.

૩૧) ઠાકોર કાનબાવાજી ગણપતશીંગજી રૂ. ૧) પટેલ રણછોડ સામજી રૂ. ૧) લોકલકુંડના મેમ્બર મુસેજી બાવાજી રૂ. ૦૧ ઠાકોર હરીબાવા વીરબાજી રૂ. ૦૧ સોની પ્રાણજીવન પરસોતમ રૂ. ૦૧ સોની ગીરધર ત્રીકમ રૂ. ૧) શેઠ પીતાંબર રાજ્જીરામ. રૂ. ૧) શેઠ બીજલાલ સીતમદાસ રૂ. ૦૧ શેઠ પરસોતમ રાજ્જીરામ. રૂ. ૦૧ શેઠ મોતી નરસઈદાસ. મોને ઉબરા તાલુકે ઝોરપાડની નિશાળનું વાસ્તુ કૃષ્ટ તેને ખરચને સાદે ગામ લોકોએ રૂ. ૧૦) એકઠા કરી નીચે મુજબ બ્યવસ્થા કરી તા. ૧૭-૮-૭૬ ને રોજ. રૂ. ૫) મેતાજીને પાધડીના રૂ. ૧) પતાસાં છોકરાઓને વહેવ્યાં રૂ. ૩૧ હામકરાઓ તથા બ્રાહ્મણ જમાડયા રૂ. ૦૧ પાનસોપારો. મોને કરંજ તાલુકે માંડવીની નિશાળનું વાસ્તુ કરવા સાદે રા. સા. મામલતદાર હીરાલાલ મીસરીલાલે રૂ. ૨) શેઠ નાનચંદ. ખુશાલજીએ રૂ. ૧૧ પટેલ. કાસમજી દાવજી સ્કૂલ મેમ્બર રૂ. ૧) શેઠ બોખા મોતીજી રૂ. ૦૧ શેઠ કુતેચંદ સવાઈચંદ રૂ. ૦૧ રણછોડ ઉમેદરામે રૂ. ૦૧ પટેલ હીરા કેશવે રૂ. ૦૧ મહમદ વજીરે રૂ. ૦૧ એ મુજબ કુલ રૂ. ૩૧૧૧ એકઠા કરી નીચેની વિગતે બ્યવસ્થા કરી છે. રૂ. ૧૧૧ બ્રાહ્મણ ભોજન તથા છોકરાઓને જમાડયા રૂ. ૦૧ છોકરાઓને શાકરે વહેવ્યાં રૂ. ૦૧ બ્રાહ્મણને દક્ષિણ. રૂ. ૦) પાનસોપારી. રૂ. ૧૧૧ની ચોપડીઓ ખસીદ કરી છોકરાઓને મામલતદારની રૂ. ૫૨ આપવા સાદે અનામત આટોમર સને ૧૮૭૬

કરખે આરપાડ ઉરડુની નિશાળમાં પોક્શાય ઉમર ઇસપે પધારી પ
 રીક્ષા કરી રંગાનો મોઢાઇ વહેચી. માંડવી તાલુકાસ્કૂલ મેમ્બર ઘેલાબાઈ
 તુળશીદાસ તથા ડાકટર વગેરે પધારી પરીક્ષા કરી ઇનામ રૂ. ૬૫૦ નું વહેચ્યું
 તેની વિગત. ૩૩) મી. બગવાનજીએ ૩૩) રામશંકર કીરીભાઈ-
 એ ૩૨) રહેમાનખાં કાલેખાં ૩૦૧ શઠ કુશરામે. તેમાં રૂ. ૧૧૦ ની
 મોઢાઇ તથા ૩૬) ની ચોપડીઓનું ઇનામ જોકરાઓને વહેચી આ-
 યું. તાલુકે ચોપડીઓની આંક ૩૦૦ ની શહેર સુરતની નિશાળમાં હરિ-
 પુરા ખાંચસ્કૂલના ફર્સ્ટ આસીસ્ટન્ટ માસ્તર નગીનદાસ લખમીદાસ
 ૩૬) ચોપડીઓ તથા આસિસ્ટન્ટના ૩૧૨) રોકડા ઇનામ વહેચ્યાછે.
 મોન્ડે ભાઠા તાલુકે ચોપડીઓના માંજ મેહતાજી રણછોડજી સખુ-
 ભાઈની બદલી કલેક્ટરો ખાતામાં યવાયી નિશાળના મેમ્બરો તથા ગામ લોકો
 એકઠા થઇ માન આપવા સાં ૩૧ નવરોજજી નસરવાનજી પોલીસપટેલ
 મેમ્બરે ૩૧) લાલા લલા મેમ્બર ૩૧) જોગી ભુજા મેમ્બરે ૩૧) હરી-
 ભાઈદેવા મેમ્બરે ૩૧) રસ્તમજી નવરોજી મેમ્બરે ૩૧) જોરામ ભુલા.
 ૩૧) હરકીશનદાસ હરીદાસે ૩૧) શઠ મકનલાલા ૩૧) મોટલા કીકાપાસે
 રૂ. ૧૦૦ હરીઆ કેશવે રૂ. ૧૦૦ નારણ હીરજીએ મળી જુમલે રૂ. ૧૦૦ એકઠા
 કરી તેમાં મેહતાજીને પાઘડીના રૂ. ૧૦૦ રોકડા આપ્યા તથા જોકરાઓને
 મોઢાઇ તથા પાનસોપારી વહેચ્યાં હતાં. આરપાડ તાલુકાસ્કૂલ આશીસ્ટન્ટ
 કલેક્ટર સાહેબ મેહરબા ટરનરે ૩૨) ના પતાસાં વહેચ્યાં તથા એજન
 ઉરડુમાં ૩૧) ના પતાસાં વહેચ્યાં તથા રજીષ્ટર ઇન્સ્પેક્ટર હરજીવન-
 દાસ નારણદાસે પરીક્ષા કરી ૩૧) ની મોઢાઇ વહેચી તથા ૩૧) ની
 કારકુન સૈયદ દાઉદ મોઢાઇ વહેચી. મોન્ડે કુંભારોઆ તા. ચોપડીઓની
 નિશાળમાં કલેક્ટર સાહેબે ૩૧) ની મોઢાઇ વહેચી તથા સુરત નાનપુરાની
 સરકારી નિશાળના મેહતાજી હીરાચંદ નાહનાભાઈએ રૂ. ૧૦૦ ની મોઢાઇ વ-
 હેચી કરખે માંડવી તાલુકા સ્કૂલમાં ગામ લોકો તથા વેપારી વગેરે પધારી
 પરીક્ષા કરી રૂ. ૬૫૦ નું ઇનામ ચોપડીઓ વગેરે આપવા સાં ટીપ કરી તેમાં
 ૩૧) માંડવીના ચીફકોન્સ્ટેબલ હમીરદીન સાહેબે ૩૧) કમળાપોરના પોલીસ
 પટેલ ૩૨) મિયાં મલિક હુસેન કોઠેના વેપારી રૂ. ૧૦૦ મિયાં રહેમાનખાં
 નુરખાં ૩૧) મિયાં મલિક ગુલામભાઈ મુસ્તુફાએ એ સુબખ ૩. એકઠા કરી

તે મધ્યે ૩૧) ના પતાસાં ૩૧ની સ્લેટ રૂપાની ચોપડીઓ વેહેચી.
મોન્ મોણી તાલુકે ચોપડીની નિશાળમાં મેહુરખાન કલેક્ટર સાહેબે
પરીક્ષા કરી ૩૩) ની મીઠાઈ વહેચી હતી. કરમે સરભાણ તાલુકે
ખારડોલીની નિશાળમાં મેહુરખાન કલેક્ટર સાહેબે પધારી મીઠાઈ
૩૦૧ ની તથા ઉર્ફુ નિશાળમાં ૩૧) ની મળી ૩૧૧ ની મીઠાઈ વેહે-
ચી છે. મોન્ કવાસ તાલુકે માંડવીની નિશાળમાં રાવસાહેબ મામતદાર
તથા મમ્બરોએ પધારી પરીક્ષા કરી ૩૨) નું ઇનામ વેહેચ્યું તે મધ્યે
પતાસાં ૩૦૧ તથા ગરીબ છોકરાઓને ચોપડીઓ ૩૧૧ ની આપી છે.
મોન્ બેડકુવા તાલુકે ખારડોલીની નિશાળમાં મેહુરખાન કલેક્ટર આસા-
સ્લેટ કલેક્ટર સાહેબે પરીક્ષા કરી ૩૨૧ ની મીઠાઈ વહેચી છે. મોન્
ભુરાલ તાલુકે વાલોડની નિશાળમાં સ્કૂલ કમિટીનાં મમ્બરો પધારી પ-
રીક્ષા કરીને ઇનામ તથા મીઠાઈ વેહેચ્યાં તેની વીગત જમસેદજી ખરજેદ-
જીએ ૩૨) ની ગોપાસી આહુરતી મડીના પાએ ૩૧) મળી ૩૩) ઇનામનો
ચોપડીઓ વેહેચ્યાં તથા ભુવાર ઉકા રામાએ ૩૧) ની મીઠાઈ વહેચી છે.
કરમે મોતા તાલુકે ખારડોલીની નિશાળમાં રાજકોટ હાઇસ્કૂલના હેડ-
માસ્તર ઉત્તમરામજી નરભિરામજી એ પોતાના ચીરણજીઓને પત્નોપવિત્ર
ધારણ કરાવવાની ખુશાલીમાં છોકરાઓને ચોપડીઓ ૩૩૧ ની તથા મીઠાઈ
૩૧)ની મળી ૩૪૧નું ઇનામ આપ્યું તથા મેહુરખાન સુરતજીલ્લાના કલેક્ટર
સાહેબે પધારી પરીક્ષા કરી છોકરાઓને મીઠાઈ ૩૧)ની તથા નિશાળની
લાઇબ્રેરી સાંસ્લેટો ૩૦૧૧ની નંગ ત્રણ તથા ગરીબ છોકરાઓને ચોપ-
ડીઓ તથા સ્લેટો ૩૧-૦-૬ જુમલે ૩૨૧૧૧ ના નું વેહેચ્યું. ખારડોલીની
કન્યાશાળામાં મેહુરખાન સુરતજીલ્લાના કલેક્ટર સાહેબે પધારી છોકરીઓને
ઇનામ ૩૪૧ રોકડા વેહેચ્યાં આપ્યા તથા પતાસાં ૩૧૧ના વેહેચ્યાં જુમલે
૩૦૧૧ નું ઇનામ આપ્યું છે.

સુકામ શરભાણ તા. ૩૦-૫-૩૩

Mohanlal Runchod,

દીપુટી. એ. ઈ. સુરત.

પરચૂરણ.

માટિફુલ્લેશનની પરીક્ષા. મુંબાઈની યુનિવર્સિટીએ આ સાલથી
એ પરીક્ષાના નિયમમાં એક અગત્યનો ફેરફાર કર્યો છે, અને એ જીલ્લાના
ગરીબ ઉમેદવારોને સગવડ બરેલો થશે એમ ધારવામાં આવે છે. મુંબાઈ,
૬, પૂના, અમદાવાદ, નાશિક, બેલગાળ, અને કરાંચી એટલે ઠેકાણે
ઈંગરેજીનો પરીક્ષા લેવાને જૂદી જૂદી કમિટીઓ બરાશ, અને તેમાં
પાસ થશે તેને જ બીજા વિષયોની પરીક્ષા આપવા મુંબાઈ જવું પડશે.
હાલ ઉમેદવારોની કુલ સંખ્યા ૧૦૪૯ છે. તેમાં ૬૨૧ મુંબાઈ, ૧૮૧ પૂના,
૧૨૭ અમદાવાદ, ૩૪ નાશિક, ૬૨ બેલગામ, અને ૨૪ કરાંચી ખાતે હા-
જર થનાર છે.

ફુકાળ. મુંબાઈ ઇલાકાના ધણાખરા ભાગમાં છેલ્લો વરસાદ પડ-
વાથી ફુકાળની જે બારે દહેશત ઉભી થઈ હતી તે દૂર થઈ છે, પણ
મોઘવારી તો રહેશે એમ ધારવામાં આવે છે.

મદ્રાસ ફુકાળનું લંડનમાં ફંડ જે ઉભું કરવામાં આવ્યું છે તેનો
કુલ આંકડો આજ પૂર્વે ત્રીશલાખ રૂપિયાનો થયો છે, અને હજી તેમાં
સારો વધારો થવાની વક્રી રાખવામાં આવે છે.

શિંગોડાનો પાક તથા અપ. કાશ્મિરના સત્તાવાળા જણાવે છે કે
ત્યાંના તળાવોમાં પુરુકળ જે શિંગોડાનો પાક થાય છે તે ઉપર પાંચમાસ
સુધી ૩૦૦૦૦ માણસ જીવી શકે છે, અને તેની વસદલાડે દશલાખની
ઉપજ છે.

રશિયાને લડાઈમાં થતો ખરચ. એક ઈંગરેજ હિસાબીએ એનો
આ પ્રમાણે અડસદો કહાડ્યો છે. દર અઠવાડીએ આઠામાં આઠા ખર્ચ
રૂપિયાનો થવા જોઈએ, અને લડાઈને ૧૭ અઠવાડીયાં તો થયાં તેથી
આજસુધીમાં ૩૪ કરોડ ખરચાઈ ગયા હશે. આવતાં સાલને માટે નવી
ફાજલ તૈયાર રાખવી પડી છે તેના દર અઠવાડીએ ૧ કરોડ ગણતાં તે તરફના

૩૦ કરોડ વધારે થાય. એ રીતે કુલ ૬૦થી ૭૦ કરોડનો અરચ થઈ ચૂક્યો, અને જો આવતી સાલસુધી એ લડાઈ પહોંચશે તો રશિયન સરકારને બીજી લોન કાઢવી પડશે.

ઈન્ડિયન રખરનાં ઝાડ. એ ઝાડ અમેરિકામાં જીંચું ઉગે છે અને દરેક ડાળમાંથી ૧૦૦ રતલસુધી રખર નીકળે છે. કહે છે કે હિંદુસ્તાનમાં જો વાવવામાં આવે તો એથી પણ વધારે ઉપજ થાય. ધાટની ખિડી, દક્ષિણ, સિંહલ દ્વિપ, ખ્વદેશ વગેરે જગામાં તે થઈ શકે એમ મનાય છે. તેને નીચાણની અને બીની નહિ પણ સૂકી જમીન જોઈએ છે.

મુંબાઈમાં માલની આવક જાવક. સને ૧૮૭૬. ૭૭મો મહસુખ ખાતાનો રીપોર્ટ છપાયો છે તે ઉપરથી માલમ પડે છે કે એ વર્ષમાં મુંબાઈ ખંદરથી લગભગ ૨૨૫ કરોડ રૂપિયાનો માલ પરદેશ ચડ્યો તેમાં આશરે દશકરોડનું તો રૂ અને ૬ કરોડનું અફીણ હતું. પરદેશથી ૧૬૫ કરોડનો માલ અને ૮૫ કરોડ નગદી આવી. એમાંથી સાડાત્રણ કરોડની મેગદી તો પાછી પરદેશ ખાતે ચઢી હતી. તેથી અરખરો પરદેશી માલ તેરેક કરોડનો ખપ્યો અને આશરે ૪૫ કરોડની નગદી દેશમાં રહી. તેમજ કુલ માલ ગણીએ તો એ ખંદરથી પરદેશ ખાતે ૨૬ કરોડનો ગયો.

ગુલાબનાં ખેતર—ટકીના કસનલિક નામના પ્રાંતમાં સારામાં સારા ગુલાબના ફુલ થાય છે; અને એ ફુલનું અતરજ આખા યૂરોપમાં વખણાય છે. આશરે એના એક વર્ષે આઠલાખ રૂપિયા ઉપજે છે, અને અહિં આ ગુલાબની વાડીઓ નથી પણ એ ખેતરના ખેતર છે. તેની મુગંધથી આખો મુલક ખેડકો રહે છે. હાલ જે દારૂણ યુદ્ધ ચાલે છે તેમાં એ સધળાં ખેતરોનો સંપૂર્ણ નાશ થઈ ગયો છે.

મંગળના ઉપગૃહ. પ્રાકૃતિક હાલે હમણાં વાશિંગ્ટનની નિરીક્ષણાલયમાં અપૂર્વ દૂરદર્શકયંત્ર બનાવીને તેની સહાયતા વડે મંગળને એ ઉપગૃહ છે એવા શોધ કર્યો છે. તેની સાથે એવા અડસઢો પણ કાઢ્યો છે કે તે ૮૬૦૦ અને ૧૩૮૦૦ મૈલ દૂર મંગળના મધ્યખિંડુથી તેઓ છે, અને

તેની આસપાસ ફરતાં તેમને ૧૫ તથા ૩૦ કુત્રાક લાગે છે. આ શાધ-
ની ખબર તારની માર્કેતે યૂરોપમાં એ વિદ્વાને મોકલી છે. બો. એ. રેકાર્ડ

ધઉંનો નીકાસ. ગયા એક આગષ્ટમાસમાં મુંબાઈ અને સિંધના
ખંદેરથી કુત્ર ધર્જ યૂરોપખાતે પાંચ લાખ તે હેસીહજર રૂપિયાના ચૂક્યા
હતા. એમાંથી ૪૦ હજારના માર્સેલર અને ૪૦ હજારના આનૂવર્પ, અને
બાકીના બંધા લિવરપૂત્ર ખાતે ગયા હતા. ફોલંબા વગેરે બીજા આ ત-
રકના પર ખંદેરો પણ વીશક હજારના ધર્જ ખાઈ જાય છે. સિંધે એ
એક માસમાં કુચ્છને આશરે ૪૦ હજારના, અને કાઠીયાવાડને ૩૦ હજાર-
ના ધર્જ પૂરા પાડ્યા હતા તે પણ ગવર્નેર ગાઝીટમાં છપાએલાં એ પત્રકે
ઉપરથી માલમ પડે છે.

મોજે લિખાસો તાલુકે માતરનો સરકારી નિશાળના મહુતાજી
લક્ષ્મીચંદ્ર કરમચંદ્ર દક્ષિણના દુકાળને માટે લોકોને સમજાવો ૩૧૦૧
ભેગા કરી અમદાવાદ ખાતેનો એ બાબતની કમોઢીના સેક્રેટરી રાવસાહેબ
મહીપતરામ રૂપરામની મોકલ્યા હતા તેનો સંઘળો તુમાર રાવસાહેબ
મોતીરામ રાજરામની તરફથી અમને મળ્યો છે અને તે વાંચી અમને ધણી
ખુશી થઈ છે. મહુતાજી આ પોતાનો ખાતગી વખત આવાં લોકોપયોગી
કામનો પાછળ કાઢે એ જોયું ધણું સંતોષકારક છે. જેણે જેણે ઉદારતાથી
એ ટીપમાં તાણાં ભર્યાં છે તે બધાના નામ આપવા નેટલી અહિંયાં
જગાવવાથી તો પણ એ ટીપ ભરાવામાં પા. દયાળલાઈ બાપુજી તથા
શાહ હગનલાલ ગિરધર તથા શાહ બાહુલાલ લલુભાઈએ જે ખરાદિલથી
મહુતાજીને મદદ કરી છે તેને બહુ સાબ્યાશી થયે છે. એ ટીપમાં મોટામાં
મોટી રકમ ૩૧૦૧ છે અને તે શેઠ ગોકળદાસ નરેતમદાસની તરફથી છે.

RECEIVED 1967 APR 10

WATER RESOURCES

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific information required.

1945-1946

1992-1993

1951, 1952, 1953, 1954

2025-03-24

10-10-1952 10:15 AM

1960-1970

Figure 3. *Phragmites* coverages.

1992 - 1993

[illegible]

2000年12月25日

the 1990s, the number of people in the world who are illiterate has increased from 1.2 billion to 1.5 billion. The number of illiterate people in the world is projected to reach 1.7 billion by the year 2015. The number of illiterate people in the world is projected to reach 1.7 billion by the year 2015.

Journal of Management Studies, 20(6), 791-806.

the 1990s, the number of people in the world who are illiterate has increased from 1.2 billion to 1.5 billion. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.7 billion by the year 2015. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.9 billion by the year 2020. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.1 billion by the year 2025. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.3 billion by the year 2030. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.5 billion by the year 2035. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.7 billion by the year 2040. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.9 billion by the year 2045. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 3.1 billion by the year 2050. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 3.3 billion by the year 2055. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 3.5 billion by the year 2060. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 3.7 billion by the year 2065. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 3.9 billion by the year 2070. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 4.1 billion by the year 2075. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 4.3 billion by the year 2080. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 4.5 billion by the year 2085. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 4.7 billion by the year 2090. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 4.9 billion by the year 2095. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 5.1 billion by the year 2100.

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

ગુજરાત શાળાપત્રનાં લઘાજમ વિગરેનાં નાણાં આવ્યાં તેની પહોંચ.

તારીખ ૧લી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૭થી તા. ૩૧ ઓક્ટોબર સને ૧૮૭૭મુખી
સને ૧૮૭૬ સને ૧૮૭૭ સને ૧૮૭૮

ચેરબાદ. સે. ગ્રે. એ. વ.

સ્કૂલનાં માસ્તરની તરફથી

૦-૦-૦ ૦-૧૧-૦ ૦-૧૦-૬

૨૧. સા. અમદાવાદ વિ. કે.

ગ્રે. ઇ. ની તરફથી.

૦-૦-૦ ૧૮-૪-૦ ૦-૦-૦

૨૧. હૈયંકર ઉદયરામની તરફથી

૧-૩-૬ ૧-૬-૦ ૦-૦-૦

આ. નવાનગર અંગરેજી સ્કૂલનાં

હુડમાસ્તરની તરફથી.

૦-૦-૦ ૧-૩-૦ ૦-૦-૦

૨૧. સવિતાનારાયણ ગણપતિ ના-

રાયણની તરફથી.

૦-૦-૦ ૦-૫-૦ ૧-૬-૦

મ. હિમાબાઈ પંચેટીટચુટ લાખ-

ખેરીના સેક્ટરીની તરફથી

૧-૦-૦ ૧-૦-૦ ૦-૦-૦

હરકુવર શેઠાણીની કન્યાશાળા-

ની તરફથી

૦-૦-૦ ૧-૦-૦ ૦-૦-૦

૨-૩-૬ ૧૬૨-૦-૬ ૨-૦-૬

કુલરૂ ૧૮૬-૪-૬

૦૦

Registered No. 115 of 1877.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:
DECEMBER 1877.

પુસ્તક ૧૬ રૂ.

હીસબર.

અંક ૧૨ મો.

મે'તાજી બહુ મોટું પુસ્તક, નામ તેમજ કામ:-
કર અંતે મન ક્ષેત્રની, ખરી એતિ ધરિ હામ.

પુસ્તક મણિકા	પૃષ્ઠ	Contents.	Pages.
પુસ્તકે રશીઆ વચે આ- લતી બહાઈ.....	૨૬૫	The present Warbetween Russia and Turkey	265
ધર્મ.....	૨૭૧	Wheat.....	271
વિવિધ સંગ્રહ.....	૨૭૪	Miscellaneous.....	274
કેળવણી આતાની અબરો.....	૨૭૭	Educational Intelli- gence	277
કાહાનડદે પ્રબંધ.....	૨૮૧	KahanadadePrabandh	281

(કેળવણી આતાના હુકમથી)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં યુનાઈટેડ પ્રિન્ટિંગ અને

બનરલ એન્ડ-સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં

રણછોડલાલ ગંગારામ છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

(મૂલ વરસે રૂ. ૧. અગાઉથી)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ગૂજરાત શાઝાપત્ર.

પુસ્તક ૧૬ મું.

ડીસેમ્બર સન ૧૮૭૭.

આંક ૧૨ મો.

તુર્કીને રશિયા વચ્ચે ચાલતી લઢાઈ.

સાધણ પાને ૨૪૮.

જીનની આખરમાં રશિયનો ડાનપુખ પસાર કરી તુર્કીના બલગેરી-
આ પ્રાંતમાં આઆ, તેઓ ત્રણ ઠેકાણેથી નદી ઉતર્યા. પહેલા તારીખ
૨૧ મીએ ગેલેટસ આગળ, બીજા દિને તા. ૨૨ મીએ ઇબ્રેલીઆ
(પ્રાહીલાવ) આગળ ને ત્રીજા દિને તા. ૨૩ મીએ ગ્યુરગેવા આગળ
ઉતર્યા. અને તુર્કી કિલ્લા માટચીન, હીરસેવાને ક્ષારોવા જીતી લીધા.
જીન શરૂઆતમાં રશિયનો યૂરોપમાં કાંઈ કરી શક્યા નહોતા. ત્યારે
એશિયામાં તેઓ આખા આરમિનિયામાં ફરિવળ્યા. જીન આખરે યૂરોપમાં
રશિયેનાનો પાસો સવળો પડી તુર્કીઓના કિલ્લા એક પછી એક એમ સવા
માંડ્યા ત્યારે એશિયામાં તેમનો પાસો અવળો પડવા લાગ્યો. અહમદ
મુખત્યાર પાદશાહે રશિયમોના લશ્કરને નાના નાના ભાગમાં આખા
આરમિનીઆમાં ફેલાવા દેઈ તથા તે ભાગોને એક બીજાથી ઘણા દૂર
પડવા દેઈ પછી તેમના ઉપર ધસી, જીન આખરમાં રશિયન લશ્કરના
ભાગોને એક પછી એક એમ હરાવી તેમણે લાંબેલા કિલ્લાઓ પાછા લેવા
લાગ્યો દર વિશ પાદશાહે બટોમ આગળથી રશિયનોને મારી કહાડ્યા.
પાછાજી કુરડીશલેકે ઘેરી લીધું. મુખત્યાર પાદશાહે રશિયનોને અર્જ
રમના રસ્તા પરથી મારી કહાડી કારસનો ઘેરો ઉઠાડવાનો ફરજ પાડીને
કારસના લશ્કર સાથે મળી જઈને રશિયનોને પાછા તેમના મૂલક બણી
પાછા હડાડ્યા. બપોજી અર્જરેમ આવતો રશિયાન ભાગ નેવીન

આગળ હાર્યો ને પાછો ફર્યો. ૨૨તામાં કાશ્ગીલીસ આગળ બિલકુલ કપાઈ ગયો તેથી બયાજુદના રશિયનો ઘેરાઈ ગયાને છેવટે તેમને બયાજુદ છોડી જવું પડ્યું. અને તા. ૧૦ મી જુલાઈ સુધીમાં રશિયનો અરદાહાનમાં બરાયા ને તેમનો સેનાધીપતિ ગ્રાંટ ડ્યુકમાઈકલ ટીફલીસ પાછો ગયો.

પણ એશિયાની હારનો બદલો રશિયનોએ યૂરોપમાં વાળ્યો. તુર્કીનો લડાઈ ખાતાનો પ્રધાન રડીફ પાદશાહ અને બલગેરીઆનો તુર્કી સેનાપતિ અબ્દલ કરીમ પાદશાહ ધીમા થઈ બેસી રહ્યા, અને રશિયનો તુર્કી આંતર-એક પછી એક એમ ગામો આગળ લેતાજ ચાલ્યા. ડાન્યુબ આલંગી જતાં રશિયનો પોતેજ ધારતા હતા કે ૩૦ હજાર માણસો મરાશે પણ માત્ર એક હજારની ખૂબારીથી તેઓ ડાન્યુબ પસાર કરી શક્યા. જુલાઈની અધવચ સુધીમાં રશિયનોએ પ્લેવના, બાયલા, તીરનોવા, સેલવી, નીકોપોલીસ એ લેઈ લીધાં; અને રસ્તચક જબરા કિલાને ઘેરો ધાલવાને શાહજાદા અલેક્ઝાંડરની સરદારી નીચે એક લશ્કર આપ્યું. તુર્કીઓ સુમલા, સીલીસ્ટ્રીઆ, રસ્તચક નેવીડીનના બેરાવર કિલાઓમાં બેસીને રશિયનોએ બલગેરીઆની વચ્ચે વચ્ચે તીરનોવામાં પોતાનું મુખ્ય મથક કર્યું.

પણ આરમીનિઆની માફક માંઢીનીઓમાં તુર્કીનો દહાડો ચઢ્યો હતો તેમણે એ પહાડી લોકોને પાછા હડાડી હરાવતા ને મારતા તેમના પોતાના મૂલકમાં ધાલ્યા ને ત્યાં પણ તેમના એક પછી એક કિલા લેવા માંડ્યા. પણ તેવામાં તુર્કીનો દહાડો બલગેરીઆમાં નમતો થયાથી ત્યાંના લશ્કરની મદદ માંઢીનીઓમાંથી ચાળીશ હજાર કરતાં વધું લશ્કર લઈ સુલેમાન પાદશાહેને પાછો આલાંબ્યો. બાકીનું લશ્કર માંઢીનીઓની આગળ વધી ન જાય માટે તેમને રોકવાને રહ્યું.

રશિયનો જુલાઈ અધવચમાં આરમીનિઆ ખાલી કરી ગયા માત્ર અરદાહાનનો મજબૂત કિલ્લો રશિયનોના હાથમાં રહ્યો. તા. ૨૦ મી જુલાઈએ જનરલ ગુરકોની સરદારી નીચે બલગેરીઆમાંથી બાળકવ આલંગી રશિયનોનું પંદર હજાર કરતાં વધું લશ્કર આપાર આપ્યું. બલગેરીઆમાં ને બાળકવ આલંગતાં તુર્કી લશ્કરી અમલદારોએ મન દઈ રશિયનોને નડાવ કર્યો નહિ, રશિયનો સામે એક મોટી લડાઈ લડ્યા.

નહિ, અને રશિયનોને વગર અડચણે ગમે તેમ મહાલવા દીધા તેથી તુકી અમલદારોએ રશિયનો પાસેથી લાંચ લીધીછે એવું ધણાઓએ તેમના ઉપર તોહમત મૂક્યું. તેથી તુકી સરકારે સેનાધીપતિ અબ્દલ કરીમ, રમેલીઆનો સેનાપતિ રયુક, લઢાઈ આતાનો પ્રધાન રેડીક, અને પારકા રાજ્યોના પ્રધાન સફવત એમને બે તરફ કરી પહેલાની જગાએ મહમદ અલીને અને ખાલતી જગાએ મુલેમાન પાદશાહને નીમ્યા. આ બંને સરદારો મોંઢીનીઓ સામા લઢવા ગયેલા હતા. પારકા રાજ્યનો પ્રધાન સરવર પાદશાહ નિમાયો. અરંદાહાનનો એશિય ઇ તુકી કિલ્લો જલદીથી રશિયનોને તાબે કર્યા માટે તેના ગવર્નર મહમદ અને હસન સાબરી ઉપર લાંચનું તોહમદમૂકી બે તરફ કર્યા. અબ્દલ કરીમ, રેડીક તથા રયુક એ બધાને લેખનોસ બેટમાં તરી પાર કર્યાછે.

ખાલકત આલંમવાના આઠ રસ્તાછે જેમના નામ આપવાની જરૂર નથી. માત્ર બે પાસને રસ્તે રશિયનો ખાલકત આલંગી રમેલીઆમાં દાખલ થયા એ પાસોનાં સીપકાને ડેમરકયુ નામેછે. રશિયનોએ ખાલકતની દક્ષિણનું કાસાનનિક શહેર જીતી. ત્યાં છાવણીનાં ખાં. પણ હવે મોંઢીનીઓથી રમેલીઆમાં તેમના સામા લઢવાને મુલેમાન પાદશાહ આવી પહોંચ્યો. તે બલગેરીઆનો સેનાપતિ મહમદ અલી પણ આવ્યો તે લશ્કરની સરદારી સુમલામાં લીધી. વીડીન તરફનો સરદાર એશિમાન પાદશાહ વીડીનનો પુરતો બંદોબસ્ત કરી રશિયનો સામે પ્લેવના તરફ આવ્યો. ડાન્યુબના કાઠાપરના રસ્તેચકની આસપાસના લશ્કરનો સરદાર અયુબ પાદશાહ બહાર મેદાન પડ્યો. સુમલાથી મહમદ અલી. એશી હજરે લશ્કરથી પૂર્વથી પશ્ચિમ બણી ચાલ્યો. આ રીતે રશિયનોની ચારે બાજુએ તુકીઓનાં ચાર જગરાં લશ્કરે રશિયનોને દબાવતાં ચાલ્યાં.

રશિયનોએ તા. ૨૫ મી જુલાઈથી તા. ૩૧ મી જુલાઈ સુધીમાં આસમાન પાદશાહના લશ્કરી મથક પ્લેવના ઉપર બેવાર હુમ્મના કર્યાં. પહેલી વાર રશિયનોના બે હજાર માણસો માર્યા ગયાં ને હાર્યા. બીજીવારનો લઢાઈમાં રશિયનોની શખત હારે થઈ. રશિયનોનાં ૬૦ હજારને તુકીઓનાં ૭૫ હજાર માણસો હતાં. આ લઢાઈમાં રશિયનોનાં ૮૦૦૦ આઠ હજાર માર્યા ગયાં ને ૨૦ હજાર કરતાં વધારે ઘાયલ થયાં. રશિયાને તુકી વચ્ચે

મોહોટી લડાઈ પહેલ વહેલી આજ યહ ને તેમાં રશિયનોએ તુર્કીને હાથે જાંતરો માર આધો. સીપકા પાસતું રશિયન લશ્કર ફીલી પોલીસ બણી વધી જવું હતું તેને સુલમાને પાછું જીતી લીધું. જુલાઈ આખરે રશિયનોનો પાસો બજગેરીઆમાં પણ એ રીતે પડવા લાગ્યો.

તુર્કીઓએ જેવી કંતલ બજગેરીયામાં સરકારની રજા શિવાય ચઢાવી હતી તેવોજ કંતલ રશિયન સિપાઈઓએ મુસલમાનો પર એજ પ્રાંતમાં ચઢાવા માંડી. મુસલમાનો આવી વધારે જોસપર અથવા ને જો સુલતાને હાપણથી તેમને વાર્યા નહિ હોત તો બીજા પ્રાંતોની તુર્કી ખિસ્તી રૈયત ઉપર એથી પણ વધારે કંતલ ચલાવત.

એશિયાની અંદર આરમીનિયામાં, અરદાહાનના કિલ્લામાં રશિયનોને ઘેરાઈ ગયેલા આપણે પાછળ મૂક્યા છે. જુલાઈ આખરે તેમના છૂટકારા માટે જનરલ મેલીકોફની સરદારી નીચે રશિયનો વધારે લશ્કર લેઈ આવ્યા. તે પછી રશિયન સેનાપતિ માઈકલ પણ આરમીનિયામાં આવી પહોંચ્યો. પણ તેઓ કાંઈ ઝાંઝૂ કરી શક્યા નહિ.

ક્રમે આગળ મેલીકોફે અહમદ મુખત્યારે પાદશાહ સાથે લડાઈ કરીને બારસે માણસોની ખુવારી સાથે તેઓ ફરી હારીને પાછા ગયા. બટુમ આગળ દરવિશ પાદશાહે પણ રશિયનોને ખૂબ મારમારી પાછા કહાડ્યા. એ રીતે આગળ આખરે સુધીમાં તો તે અરદાહાનના મજબૂત કિલ્લા સુધમાં આખુ આરમીનિયા ખાલી કરી પાછા પોતાના મૂલકમાં ગયા. હાલ બંને લશ્કરો પોત પોતાની હદ ઉપર પડેલાં છે.

યૂરોપના તુર્કી મૂલકમાં એશિયા કરતાં જૂદોજ બંનાવ બનવાની તૈયારી આગળ મહિનામાં ચાલી રહી હતી. સરવિયા પોતાના લશ્કર સાથે તુર્કી સામું નીકળવા તૈયાર થઈ રહ્યું હતું પણ રશિયાના ઝાર સાથે મન માનતી સલાહ નહિ થયાથી તે પાછું વળ્યું. બાસેનીઆના બજવાઓએ પણ એજ મહિનામાં એકવાર ફરીને માયુ ઉચ્કું પણ એક સપાટામાં તુર્કીઓએ તેમને પાછરા દોર કર્યા. ગ્રીસે પણ પોતાનું લશ્કર એકઠું કરી તુર્કી સામું નીકળવાનું સંઘળું ડોળ કર્યું હતું પણ તેમ કરતાં ઇંગ્લાંડ તેને અટકાવ્યું છે.

આખો આગળ મહિનો નવું લશ્કર બોલાવવામાં ગાળ્યા પછી રશિયનો દોઢ લાખ કરતાં જાદે લશ્કર આગળ આખરે સુધીમાં નવું બોલાવ?

શક્યા. રોમાનીયાનો રાજા આર્થર્સ પણ પોતાના લશ્કર સાથે બલગેરી આમાં ઉતર્યો. રશિયાનો આર પણ રશિયાને ઉશ્કેરવા બલગેરી આમાં આવ્યો. તેના પાટવી ડુંગર પ્રિન્સ અલેક્ઝાન્ડરે મોટું લશ્કર લઈ રસ્તચકતા મળ્યું. ખૂત કિલ્લાને ઘેરે ધાધ્યો. રશિયાનો એ રીતે ત્રણ લાખ લશ્કર બલગેરી આમાં એકઠું થયું. તેમના સામું તુઝીઆનું પણ એ લાખ લશ્કર હતું. બંનેના લશ્કરમાં દરેક જાતની બરતી થતી હતી પણ રશિયાને લશ્કરની બરતી વિશેષ હતી. રશિયાનો તો ઠેકાણે જામી દાર થઈ હતી તે ઠેકાણે તેમને હરાવનારના લશ્કરનો નાશ કરવાનો નજરે હતો તેથી એશિ હજાર કરતાં વધારે લશ્કર પ્લેવનામાં પ્રિન્સ નીકોલાસ ને રોમાનીઆનો રાજા આર્થર્સ એ બધા ત્યાં એકઠા થયા હતા.

રશિયાનો જ્યારે આગષ્ટમાં પોતાનું લશ્કર વધાર્યું જતા હતા ત્યારે તુઝીઆએ તેમની જીતનો લાભ જલદિથી લીધો નહિ. તેઓ જેટલું કરી શકત તેટલું તેમના ધોમા સ્વભાવથી કરી શક્યા નહિ. પેલો પ્રખ્યાત વેલેન્ટાઈ એકર ઘોડે સ્વારોનો તુઝી સરદાર અયુગ પાદશાહની સાથે હતો. મહમદ અલ્લી અને અયુગ પાદશાહે રશિયાનો સામી એક એ નાની કૂતરો મેળવી, પણ તે આસમાનની મદદે આવી શક્યો નહિ. સીપકા પાસમાં ઘેરાઈ ગયેલા રશિયાનો ઉપર તા. ૨૧ મી આગષ્ટથી તા. ૨૬ આગષ્ટ સુધી મુલમાન પાદશાહે એક પછી એક એમ ૧૦૪ હુમલા કર્યા. પણ તેમને ત્યાંથી ખસેડી શક્યો નહિ ને પોતાના હજારો બહાદૂર માણસો આવી નજીવી લઠાઈમાં કપાવી નાંખ્યાં. અને મહમદ અલ્લીની કે આસમાનની મદદે જઈ નહિ શકતાં સીપકામાં રશિયાનો ઘેરીને ત્યાંજ પડી રહ્યો. એ રીતે જો કે રશિયાનો આરમીનિયા બોજીવાર ખાલી કરી ગયા પણ બલગેરી આમાં તેમનું કાંઈ તેમ થયું નહિ ને રશિયાનો વધારે મોટા લશ્કરની મદદથી ઉલટા વધારે બળવાન થયા.

રશિયાનો પ્લેવના ઉપર ત્રીજીવાર તા. ૭ મી સપ્ટેમ્બરે લઠાઈ સર કરી. તા. ૧૧ મી સુધીમાં આસમાનના તાબાની કેટલીક અગત્યની ટેકરીઓ જીતી લીધી, પ્લેવનાનો નાશ કર્યો, ને તુઝીઆને પૂરેપૂરા ઘેરી લીધા. તા. ૧૨ મીએ ઉપરા ઉપરી છ હુમલા કરી તુઝીઆએ તેમની ત્રણ અગત્યની ટેકરીઓ પાછી લીધી ને રશિયાનો તા. ૧૬ મી સુધીમાં ફરીને

હાર્યાં. પણ તેઓ આ વખતે આસમાનના લશ્કરની આસપાસ ઢાવણી નાંખીને પડી રહ્યાં. તેમણે આસમાનના લશ્કરને ભૂખમરાથી મારીને તાંબે કરવાનો હવે ઠરાવ કર્યો. તા. ૭ મીથી તા. ૧૬ મી સુધીમાં આ પ્લેવનાની ત્રીજી લડાઈમાં રશિયનોના ૨૧ હજાર કરતાં વધારે માણસો માર્યા ગયાં હતાં. આ વખતમાં આસમાનની મદદે એશિયા મૈનરથી નીકળેલું લશ્કર આવી પહોંચ્યું ને આસમાનના લશ્કરની મજબૂતી કરી. બીજી તરફ રશિયનોએ રશિયાના વડા શાહજદાની સરદારી નાંચે રસ્તચકને ઘેરી ધાડ્યો હતો તે ઉઠાડી પ્લેવનાને સીપકાસિવાયનું બલગેરીઆમાં વેરાતું વેરાતું પડેલું સઘળું રશિયન લશ્કર રશિયાના શાહજદાની સરદારી નાંચે સપ્ટેમ્બર આખરે સુધીમાં બાળકનથી સીસ્ટોવા સુધી વહેતી જંગ નદિ ઉપર હાર બંધ ગોઠવાયું. એની મતલબ માત્ર આસમાનની મદદે મહમદ અલ્લાને અટકાવવાની જણાય છે. પ્લેવના જેવીજ આ ભાગમાં પણ એક મોટી લડાઈ થવાની વકી છે. સુલેમાન જેણે એક મહિનો સીપકા પાસમાં નકમો ગાળ્યો, તેણે સપ્ટેમ્બર આખરે સીપકામાં ઘેરાએતા રશિયનોને તાંબે કરવાની વાત પડતી મૂકી, માત્ર તેમનો ઘેરો રહેવા દઈ પોતાના લશ્કરના ઘણા ભાગ સાથે મહમદ અલ્લીને કે આસમાનને જઈ મળવાનો નક્કી ઠરાવ કર્યો છે.

તુર્કીઓએ આ લડાઈમાં નહિ કરેલું એવું એક કામ કરવાની તેમણે સપ્ટેમ્બર આખરે હિમત ધરી છે. સીલીસ્ટીઆના લશ્કરે ત્યાં આગળ ડાન્યુબ ઉપર પૂલ નાંખી ડાન્યુબ એજંજી તેના રોમાનીઆના કાંઠા પરની એક મજબૂત જગા હાથ કરી છે ને રોમાનીયનો જેઓ તુર્કી સામે બલગેરીઆમાં લઢવા આવ્યા છે, તેમના મૂલકમાં જઈ તુર્કીઓએ તેમને ઉલટી ધમકી આપી છે પણ ત્યાં જઈ તુર્કીઓ કેટલું કરી શકે છે, તે હવે જોવાનું બાકી રહ્યું છે. રશિયનોએ સપ્ટેમ્બર આખરે એશિયાના આરમીનિયામાં ફરી એકવાર લડાઈ કરી છે પણ ત્યાં હારીને તેમને પાછા હટાવવા પડ્યું છે. સપ્ટેમ્બર આખરે સુધીમાં લડાઈની હાલત બંને તુર્કીઓનાં આ પ્રમાણે હતી.

ઘડના ચેતરની જમીન વિષે.

જે ઉપર આપણે વસીએ છીએ, ખેતીએ છીએ, ફરીએ છીએ, ઝાડપાલો વગેરે ઉગેછે, અને નદી સરોવર ને પર્વત વગેરે છે, તે પૃથ્વિ છે.

સઘળા પ્રાણી પદાર્થને સઘળી જાતનો આધાર ને ટકાવ પૃથ્વિથી છે. માટે પૃથ્વિને ખરી મા કહીએ તો કહી શકાય.

માણસ કે જનાવરનું અચ્ચું જ્યાં સુધી માના પેટમાં હોય છે ત્યાં સુધી માના કોઠાની નાળ વાટે અન્નાદિકનો રસ મળવાથી તેનું પોષણ થાય છે. જન્મ થયા પછી માનું દૂધ પીવા (ધાવવા) મળવાથી થાય છે. જન્મ થયા પછી કેટલાએક મહિનાસુધી તો તે અચ્ચું ફક્ત માનું દૂધ પીને જ જીવે છે. ને પછીથી અચ્ચું જન્મ જન્મ મોટું થતું જાય છે, તેમ તેમ ધીરે ધીરે મા તેને ખોરાક ખાવા શીખવાડે છે, ને વળવે હળવે દૂધ ધાવવાની તેની ટેવ છોડાવી દે છે. અંતે તેને દૂધ ધાવવું છોડી દેવાડાવી ખોરાક ખાવા શીખાડાવી મોટું કરે છે. આવી રીતે મા પોતાના અચ્ચાને સંભાળથી ઉછેરી મોટું કરે છે પણ અરે જોતાં આ ખરી માના પ્રતાપથી જ સર્વનો આધાર અને નિભાવ થાય છે. કેમકે ખરી માથી પ્રગટ થએલા અનાજ, મેવા, ઘાસ વગેરે પદાર્થથી જ જનેતા માનું પોષણ થાય છે, ને તેથી અચ્ચાનું પોષણ થાય છે. આ ખરી મા ન હોત તો જનેતા મા કે અચ્ચાંએ જીવવા પામત નહિ.

જનેતા મા અચ્ચાને માટે કેટલી એક રીતથી પદાર્થોની ગોઠવણ કરે છે ખરી, પણ ખરી રીતથી પ્રગટ કરી શકતી નથી.

આ ખરી મા એકલા માણસ કે જનાવર જાતની છે એમ નથી. પણ પથુ, પંખી, જીવડાને વનસ્પતિ વગેરેની પણ તેજ છે. કેમકે એ સર્વનું પણ ઉપર કહ્યા મુજબ પોષણ એનાથી જ છે.

પૃથ્વિ ઉપર અનેક પ્રાણીઓનો ને પદાર્થોનો સારી રીતે સમાવેશ જવાને પરમેશ્વરે તેનું કદ ઘણું મોટું કરેલું છે.

આ બહોળા વિસ્તાર વાળી પૃથ્વિનો સઘળે ડેકાણે એક સરખા ગુણ હોત, તો એક જ ગુણ અને પ્રકૃતિવાળા પ્રાણી પદાર્થો વગેરે તેના ઉપર હોત, ને આ અનેક જાત, ગુણ અને પ્રકૃતિવાળા અનેક પ્રાણી

પદાર્થો વગેરે ને હાલ જોવામાં આવેછે, તે બિઝકુત હોત નહિ. પણ પરમ દયાળુ પરમેશ્વરે તેમાં સઘળે ઠેકાણે એક સરખા ગુણ મૂકેલો નથી.

આ પૃથિવનો પોપડો જૂદી જૂદી જાતના ખડકોથી, (પદાર્થોથી) બનેલોછે. નેવાંકે—ગ્રાનિટ. સ્લેટ, પથ્થર, આરસ, બીજી કેટલીક જાતના પથ્થર, રેતી, કોયલા, આંક, વનસ્પતિનો ડટાઈ ગએલો ભાગ, પ્રાણીઓનાં હાડકાં વગેરેનો ડટાઈ ગએલો ભાગ અને અનેક જાતની માટી વગેરે બીજા કેટલાંકેક પદાર્થો.

પૃથિવ ઉપર જૂદી જૂદી જગોએ તેનો જૂદો જૂદો ગુણછે; માટે ગુણ ઉપરથી તેની માટીની કેટલી એક જાત પડેલીછે. જેવી કે કરાળ, ગેહવ, કાળી, ગોરમટી, ઘણીઆડી, ગોરાડી, મરડોઆ, ભઠ્ઠેઆ અને રેતાળ વગેરે. વળી જલો ઉપરથી તેની કેટલી એક પ્રતીઆ પડેલીછે.

મુસલમાન પાંદશાહી વખતથી જમીનની જાતની આવલ, દોમ, અને સોમ એવી મુખ્ય ત્રણ પ્રતીઆ પડેલીછે. તેમાં આવલ પ્રતીની જમીન ઝીણી ને એક સરખી કુમાશની હોયછે, તથા તેનો રંગ ભૂરાથી માંડીને છેક કાળા સુધી હોયછે. દોમ પ્રતીની જમીન એક સરખા જાડા કુમાશની હોયછે, તથા તેનો રંગ ધણું કરાને લાલ કે ઝાંખો હોયછે. સોમ પ્રતીની જમીન જાડા કુમાશની કાંકરીવાળી હોયછે તથા તેનો રંગ ઝાંખા ભૂરાથી કાપરા સુધી હોયછે.

સદરહુ ત્રણ પ્રતીની જમીનમાં બીજી કેટલીક મિશ્ર જમીન હોયછે. પૃથિવની સપાટી ઉપરની જમીનના ઉપલા ત્રણ થર (વળાં) ખેડાતા અથવા ખેડના ઉપયોગમાં આવતા ગણીએ, તો નાંચે લખેલા કોષ્ટકમાંથી મિશ્ર પ્રતીઆ પડેછે. અને તેની અંદર સઘળી જાતની જમીનનો સમાવેશ થાયછે.

ઉપલો થર

૧ આવલ.

૨ આવલ

૩ આવલ

૪ આવલ

૫ આવલ

૬ દોમ

૭ દોમ

વચ્ચલો થર

આવલ.

દોમ

સોમ

દોમ

સોમ

દોમ

આવલ

હુઠલો થર

આવલ.

દોમ

સોમ

સોમ

દોમ

દોમ

આવલ

૮ દોમ	સોમ	સોમ
૯ દોમ	અવલ	સોમ
૧૦ દોમ	સોમ	અવલ
૧૧ સોમ	સોમ	સોમ
૧૨ સોમ	અવલ	અવલ
૧૩ સોમ	દોમ	દોમ
૧૪ સોમ	અવલ	દોમ
૧૫ સોમ	દોમ	અવલ

ઉપરના કોષ્ટકમાંની પ્રતીની જમીન શિવાય બીજી કોઈ પણ જમીન એતીના ઉપયોગમાં આવી શકતી નથી.

જૂદી જૂદી જાતની વનસ્પતિ ને જૂદા જૂદા ગુણવાળી જમીન માફક છે માટે જે જાતની વનસ્પતિ ને જે જાત કે ગુણ વાળી જમીન માફક હોયછે, તે જાતની વનસ્પતિ ને તે જાત કે ગુણ વાળી જમીન મજે સારેજ તેમજે પાક સારે થાયછે. નહિંતો ખરાખર અથવા બિલકુલ થાય નહિ.

સાધારણ રીતે જોતાં જમીન બારે ને ઘટ છે, ને કેટલીક પોચી પણછે. ધર્મ નામના અનાજને અવલ પ્રતીની જમીન જેને કાણ કહે છે તે બહુ બાવેછે. આ જમીનનો રંગ કાળો હોયછે, તેમાં ગળાઉ માટીનો ભાગ વધારે છે, અને રેતી કે કાંકરીનો થોડોછે, પણ છેકજ થોડો નહિ. આની પરીક્ષા કરવી હોયતો નીચે પ્રમાણે ક્રિયા કરી જોવી.

એક ગ્લાસ કે વાડકામાં પાણી ભરી તેમાં એતરની માટીનું (૫) રૂપિયાભાર તોલનું ઢેકું મૂકવું કેટલોક વાર થયા પછી તે પાણીને સાંઠી કડાના કડકા કે બીજા હરકોઈ લાકડાના પાતળા કડકાવતી હવાવડું. સાર બાદ કેટલીક વાર પછી જોવું. એટલે કાંકરા તથા રેતી તળીએ. બેડેલાં જોવામાં આવશે, અને માટી પાણીમાં ગળી ગએલી હશે. આ માટીને પાણીમાં ગળતાં ઘણી વાર લાગવા નથી.

જે જમીનમાં આવી ગળાઉ માટી (૩-૪) રૂપિયાભાર સુધી હોયછે. તે ઉચી પ્રતીની કહેવાયછે.

કાળી જમીનમાં ગળવાનો ગુણ વધારે છે. બીજાના જેવા નથી. જે જમીનમાં વધારે પાણી ચૂસવાનો તથા વધારે વાર વધારે પાણી સંધરવાનો ગુણ હોયછે તેજ જમીન ઘઉંને માફકછે. અધુરું.

વિવિધ સંગ્રહ.

રંગ સહિત પોટોગ્રાફ તુર્તના તુર્ત પાડવાની કળા મ્યુનિકની દર-
બારી પોટોગ્રાફરે શાધી કહાડી છે એમ કહેવાય છે.

વરસાદનું ઝાડ, દક્ષિણ અમેરિકામાં પીરુદેશમાં એક નવાઇ જેવા
ઝાડની શોધ થઇ છે. કહે છે કે આ ઝાડ હવામાંનો સઘળો બિજ ચુસી
લે છે અને તે એકઠો કરી રાખી પોતાના પાંદડા અને ડાળીઓની માર્ફતે
વરસાદ રૂપે પોતાની આસપાસની જગા ઉપર રેડે છે. ઉનાળામાં જ્યારે
નદીનાળાં સુકાઇ જાય છે ત્યારે આ ઝાડ સૌથી વધારે પાણી કહાડે છે.
અને ઝાડની આસપાસની જગામાં હમેશાં કીચડ થઇ રહેલી માલમ પડે છે.

ઇંડિયન મેડીકલ સર્વિસની પરીક્ષા લંડનમાં થાય છે. તેને સાઈમું-
બાઈથી મો. ફીરોઝશા જમસેદજી દમણીયા આ વર્ષે જનાર છે.

મદ્રાસની માટ્રિક્યુલેશન પરીક્ષામાં આ સાલ ૨૨૫૦ ઉમેદવારો છે
તેમાં એક સ્ત્રી છે. મુંબાઈમાં હાલુ બે સ્ત્રી ઉમેદવારો છે પણ તેની જાત
હજી જણાઈ નથી.

કાંકરીનો વર્ષાદ, ઔરંગાબાદ ખાતે કાંકરીનો વર્ષાદ થવાના સમા-
ચાર સારી સત્તાથી જાહેર કરવામાં આવ્યા છે.

રાજકુમાર કોલેજ પુનામાં સ્થાપવાનો વિચાર સર. રીચાર્ડ ટૅપલનો
છે. એમ કહેવાય છે.

વાઘ્ય પ્રાંતમાં ત્યાંના કેળવણી ખાતાના ડિરેક્ટર સાહેબ એવા હુ-
કમ કર્યા છે કે આંગ્લો વર્નાક્યુલર સ્કૂલોમાં ઇતિહાસ, ભૂગોળ અને ગણિત
શાસ્ત્ર દેશીભાષાની માર્ફતે શીખવવાં અને યુનિવર્સિટીની પ્રવેશક પરીક્ષા
ને બે વરસ બાકી રહે ત્યારે તે વિષયો ઇંગ્લેજ ભાષામાં ફેરવી લેવા,
આ ફેરફાર ધણી અગત્યનો સઘળાએ વિચાર કરવા જોગ છે.

માટ્રિક્યુલેશન—ઇંગ્લેન્ડમાં ૪૩૭ પાસ થયા છે એમાં બે યુરોપિયન
સ્ત્રીઓ છે.

પાણીગલણી. ઇંગ્લેન્ડમાં એક એવી બનાવવામાં આવી છે કે તેમાં
મજબુત ચાહે રેડી હોય તો પણ તે નિર્મળ પાણી થઈને નીકળે.

લોટું ખણનારી તથા ગાળનારી કંપની બંગાળ આયરન કંપની એ
નામની બંગાળામાં સને ૧૮૭૪થી વિલાતની સુધરેલી રીત પ્રમાણે લોટું
ગાળવાને ઉભો થઈ છે તેનું કામ હવે રરતા ઉપર આવ્યું છે એ ખુશી-
ની વાત છે.

રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજની પરીક્ષામાં પાસ થયાં તેનાં નામ. ૨૭૫

થુલુવાન કુતરો. મોસેદ્દી નદી ઉપરના સિઅર્ક ગામમાં હરશિકમ-
ડર નામના કોઇ ચખ્સને કુતરો હતો તે તેને ગમ્યો નહીં તેથી તેનો ના-
શ કરવાને ધરાદે હાડીમાં ખેસાડી નદીની મધ્યે લઇ જઇને તેને ગળે
મોઠો પાહાણો બાંધી જાડા પાણીમાં ગબડાવી પાડ્યો. તે કુતરો બિચારો
એકદમ નિચે ગયો પણ તેણે નીચે તરફડીયાં માર્યાં તેથી ગાળો છુટી
ગયો અને તેમ થતાંજ તે પાછો ઉપર આવી હાડીમાં આવવાને મથ-
વા લાગ્યો. કુદી કુદીને હાડીમાં આવવાનું કરે અને એનો દુષ્ટ ધણી એને
હડસેલી પાડે એ ઉપરથી એ ચીડવાઈ ગયો અને ઉભા થઇને હલેસાંપડે
મારવા લાગ્યો. એ ગરબડમાં એનો પગ ખસ્યો અને પોતે પાણીમાં પડ્યો
એને ડુબતો જોઇ પેલો સુનીત કુતરો તેની મદદ દોડ્યો, અને એના ડબલા
વડે પકડી આપી નદી તરતો તરતો વહેાનું જોરે સધળું ખમીને કિનારે
સહી સલામત મુક્યો. યાદમસ આવ ઈડિયા ૨૭મી અક્ટોબર ૧૮૭૭.

શુક્રનું અંતર્ગમન ૧૮૭૪માં થયું હતું તેના અવલોકનનો રીપોર્ટ હાલ
ઈંગ્લાંડના સરકારી ન્યોતિષી સર જી. બી. એરોએ પ્રગટ કર્યાછે તે ઉ-
પરથી સરાસરી અંતર ૬૩૩૦૦૦૦૦ સૂર્યથી ડરેછે.

રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજની સને. ૧૮૭૭ની સાલની પ્રવેશક
પરીક્ષામાં ૧૧૪ ઉમેદવાર આવેલા તેમાંથી ૪૬ ઉમેદવારો

પાસ થયા, તેનાં નામ અનુક્રમે નીચે મુજબ.

૧ બીમજી લક્ષ્મીરામ—૨ ધરમશી મામદ—૩ હરજીવન કહાનજી ધનુ-
રમહમદ ખાનમહમદ—૪ મોહન ધનેશ્વર—૫ જીવણ પરમાનંદ—૬ ભુરો ઝ-
વેર ૮ ઉજમશી બાવા—૯ હરિશંકર પુરસોતમ—૧૦ નરશીરામ તુળશીરામ—
૧૧ કુરણાશંકર કાશીરામ—૧૨ કાળીદાસ નારણજી—૧૩ અમૃતલાલ ન-
થુભાઈ—૧૪ વિભજી ઠાકરશી—૧૫ હરગોવિંદ જ્ઞેશંકર—૧૬ વર્ધમાનજી
૧૭ કરશનજી શામજી—૧૮ ભાઈચંદ કલચંદ—૧૯ ચક્ર ફુલભ—૨૦
વસનજી દેવનંદ—૨૧ મયુર જીભાઈ—૨૨ પેલજી કાળીદાસ—૨૩ ભુદરજી
કુમેરજી—૨૪ મણીશંકર હરીશંકર—૨૫ પેલશી પુળ—૨૬ કુંવરજી માલજી
૨૭ મૂલજી પાર્સવીર—૨૮ હરજીવન કદ્યાણજી—૨૯ ત્રીકમજી મુલજી
—૩૦ તુલશીભાઈ ડુંગરભાઈ—૩૧ અમરજી ઈંદરજી—૩૨ કરસનજી પી-
તાંબર—૩૩ જીવા દેવશંકર—૩૪ મગનલાલ વિહલ—૩૫ કેશવજી વિષ્ણ-
નાથ—૩૬ મુંદરજી વિરેશ્વર—૩૭ લક્ષુ કાળીદાસ—૩૮ કલચંદ નાન—

૨૭૬ રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજની પરીક્ષામાં ક્યા ગામના કેટલા પાસ થયા.

મંદ—૩૯ શીવશંકર પ્રાણજીવન—૪૦ નાનજી ગીગા—૪૧ નામરમંદ
દયાળજી—૪૨ ભવાનીશંકર વિહલજી—૪૩ હીમતરામ જીવતરામ—૪૪
પુરુષોત્તમ નરશી—૪૫ કેશવજી પીતાંબર—૪૬ લીલાધર શીવશંકર—૪૭
કેશવજી કુંવરજી—૪૮ જસરાજ રણજીડ—૪૯ મોતીચંદ વાહાલજી.

રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થનાર ઉમેદવારોની સને ૧૮૭૭ની
સાલની પરીક્ષામાં ક્યા ક્યા ગામના મહેતાજીઓએ કેટલા ઉમે-
દવારો મોકલ્યા. તેમાંથી કેટલા પાસ થયા તેનું પત્રક.

ગામનું નામ.	કેટ લા આ. બા.	કેટ લા પા. સ.	સેક ડે ટલા પાસ.	ગામનું નામ.	કેટ લા આ. બા.	કેટ લા પા. સ.	સેક ડે ટલા પાસ.
રાજકોટ સ્ટેશન સ્કુલ.	૧૦	૭	૭૦	માધવપોર.	૨	૨	૧૦૦
લીમડી નં. ૨	૮	૨	૨૫	લીમડી ઝાંગલો વ- નાકુલર સ્કુલ.	૧	૧	૧૦૦
બટવાણ.	૬	૨	૩૩-૩	દૂધરજ.	૧	૧	૧૦૦
બાવનગર નં. ૧	૬	૫	૮૩-૩	ગંદડા.	૧	૧	૧૦૦
રાજકોટ તાલુકા સ્કુ.	૬	૪	૬૬-૬	તળાજી.	૧	૧	૧૦૦
સુડા.	૫	૧	૨૦	ઉમરાળા.	૧	૧	૧૦૦
વળા.	૫	૦	૦	કુંડલા.	૧	૦	૦
મોરબી.	૫	૦	૦	જસદણ.	૧	૧	૧૦૦
ધરાગધરા.	૫	૨	૪૦	બાબરા.	૧	૦	૦
લીમડી નં. ૧	૪	૦	૦	લાટી.	૧	૦	૦
વાંકનિર.	૩	૨	૬૬-૬	જેઠપુર.	૧	૦	૦
સાયલા.	૩	૦	૦	ધ્રોલ.	૧	૧	૧૦૦
ભખતર.	૩	૨	૬૬-૬	લોધીકા.	૧	૦	૦
યાન.	૩	૧	૩૩-૩	ગોંડલ.	૧	૧	૧૦૦
જેતપુર.	૩	૦	૦	ધ્રાકા.	૧	૦	૦
નાગનેસ.	૨	૧	૫૦	હપલટા.	૧	૦	૦
હજવદ.	૨	૧	૫૦	ખીરસરા.	૧	૧	૧૦૦
સરા.	૨	૨	૧૦૦	સુપેડી.	૧	૦	૦
પાળીઆદ.	૨	૧	૫૦	મંગણી.	૧	૦	૦
બાવનગર નં. ૪.	૨	૦	૦	રાજકોટ પ્રા.સ્કુલ.	૧	૧	૧૦૦
પાલીતણા.	૨	૦	૦	હુના.	૧	૦	૦
ગોહાદ.	૨	૨	૧૦૦	પોરબંદર.	૧	૦	૦
ખંભાળી આ.	૨	૨	૧૦૦				

તા. ૨૦-૧૧-૭૭.
રાજકોટ

Navalram Luxmiram,
પ્રિન્સિપાલ, ટ્રે. કોલેજ રાજકોટ.

કેઢવળી સ્વાતાની સ્વરો.

નાગનેશ વઢવાણના મુખ્ય કારભારી હરિભાઈ વીદારીદાસ તર-
કથી ૩૨)—સાયજા ડાકોર સાહેબ વરકથી ૩૧—યાનગઢ ત્યાંના
રહીશ ઝોઝા ડોસા નાનજી તરકથી ૩૦-૬-૬—ધ્રાંગધ્રા મહારાજ રાજ
સાહેબ તરકથી ૩૫)—સાયજા સાયલાના પારેખ તુલશીદાસ તરકથી ૩૧)
—યાનગઢ મેહતાજી ધથર બેચર તરકથી ૩૦-૫-૦—વણા મળકુરેના
દરબારો તરકથી ૩૫)—આંણદપૂર ઝાલાવાડના કુટ્ટીયર કાજદાર રાજેશી
મહાશંકર વગેરેથી ૩૧)—પાળીયાદ મળકુરેના તાલુકદારો તરકથી ૩૧૪-૯-૬
—ધ્રાંગધ્રા મહારાજ રાજ સાહેબ તરકથી ૩૨)—વજુર શેખ બાવદીન-
બાઈ તરકથી—રામપૂરા વઢવાણના મુખ્ય કારભારી હરિભાઈ વીદારી-
દાસ તરકથી ૩૨)—યાનગઢ બાશી ગંગાના તરકથી ૩૧—શાં નથુ
માવજી તરકથી ૩૩—તલસાણા રાજેશી વેરાબાઈ તરકથી ૩૫—
રા. સંતોકરામ દોલતરામ તરકથી ૩૧)—કામદાર કાળીદાસ મેનજી
તરકથી ૩૧)—વણોદ સરવૈયર કરશનજી જીવા તરકથી ૩૨—ધ્રાંગધ્રા
મહારાજ રાજ સાહેબ તરકથી ૩૫)—રામપૂરા વઢવાણના ડાકોર ઓ-
દાજી રાજ તરકથી ૩૨)—રલોલ લીંબડી આ. પો. એ. સાહેબ તરકથી
રલોલ મુંબઈના આનરેબલ શેઠ સોરાખજી ચાપુરજી તરકથી—લીંબડી
ગામના સદગૃહસ્થો તરકથી ૩૪)—યાનગઢ યાનલખતરના આ. પો. સુ.
વે. સખારામ એશંતરાવ તરકથી ૩૫-૧૦—ધ્રાંગધરા મહારાજ રાજ
સાહેબ તરકથી ૩૭)—રામપૂરા ગામના પટેલીઆએ તરકથી ૩૧)—લીંબડી
નંબર ૨ માજી આસીસ્ટન્ટ કેવળરામ બાણશંકર તરકથી ૩૪—મોજીદડા
ડાકોર સાહેબ વખતુબા તરકથી ૩૦—રલોલ વહીવટદાર જગનલાલ
બાલજી તરકથી ૩૦—સીહાણી સીહાણી થાણદાર જૂપૂરામ કાશીરામ
તરકથી ૩૧૫)—જંબુ સીહાણી થાણદાર જૂપૂરામ કાશીરામ તરકથી
૩૦)—દશાડા તાલુકદાર મલેક ઉમરખાનજી તરકથી ૩૨)—ધ્રાંગધરા
મહારાજ રાજ સાહેબ તરકથી ૩૬)—હળવદ માહારાણાશી માનસંગજી
સાહેબના મામાના કુમારશી કુતેસંગજી ૩૩)—હડાલા વહીવટદાર રૂપશંકર
જટાશંકર ની તરકથી ૩૧) માજી મેહતાજી જગનલાલ હકમચંદની તરકથી

૩૧) મેહતાજી યુલાખચંદ મોતીચંદની તરફથી ૩૧) ગામના લોકોની તરફથી
 ૩૩) —પદમ હડાલા વહીવટદાર ૩૫) શંકર જઠાણી તથા ફેજદાર બાહ-
 ચંકર હરિશંકર ને કારકુન વીરચંદની તરફથી ૩૭-૫-૬ —યાનગઢ શા ગોવિંદ
 નયુ તરફથી ૩૨) ખવાસ કેસવજી ખેચરે ૩૨) —ભાઈકા મજકુરના
 તાલુકદારોએ ૩૫) —ધ્રાંગધરા મહારાજ રાજ સાહેબની તરફથી ૩૧૦)
 મેહતાજી શીવશંકર લક્ષ્મીરામ ૩૧) —જીંમડી નંબર ૨ લીંમડી સ્ટેટ
 તરફથી ૩૩૨) —મોજીદગામ તરફથી ૩૦૧૧ —રલોલ વહીવટદાર છગ-
 નલાલ લાલજીએ ૩૩) —ગામ તરફથી ૩૦૧૧ —જંઘુ શા લાલચંદ પ્રિઃ
 ચાંપશી તરફથી ૩૧ —ટીકર ચુડાસમા બિજ રાજજી આનાબાધ તર-
 ફથી ૩૦ —લખતર મજકુરના ઠાકોર સાહેબની તરફથી ૩૪૧ —યાનગઢ
 લખતરના રાણાશી કેસરીસંઘજી તરફથી ૩૪૧ —વીઠલગઢ ઝાલાવાડ
 સોમાડા કમિટીના સાહેબ આ. નયુબાહએ ૩૦૧ —મમદાવાદ પોષ્ટ
 ખાતાના સખ. ઇ. સા. એ. ૩૦૧ —તજસાણા મજકુરના તાલુકદારો
 તરફથી ૩૦૧૧ —ધ્રાંગધરા મહારાજ રાજ સાહેબની તરફથી ૩૩૬) —હળવદ
 રાજ સાહેબના મામાના કુમાર શ્રી કૃતેસંગજી તરફથી ૩૪) —સરા સાય-
 લાના મુખ્ય કારભારી ત્રેમકલાલ શીવશંકર તરફથી ૩૦૧ —યાનગઢ શા
 નયુ વીરજી તરફથી ૩૦૧ —દસાડા મજકુરના બધા તાલુકદારોએ ૩૨૦)
 —ઝીંઝવાડા ઝીંઝવાડા સ્ટેટ તરફથી ૩૩) —વણોદ વણોદના તાલુકદારોએ
 ૩૧) —બળણા બળણાના દરબાર તરફથી ૩૬-૭-૦ —ગેડી ગેડીના
 તાલુકદારોએ ૩૩)

Gopalji Surbhai, Desai,

૩. એ. ઇ. કમિટીવાડ.

જાવક નંબર ૧૯૪ સન ૧૯૭૭-૭૮

સોરઠ પ્રાંતની સરકારી ગૂજરાતી નિશાળોમાં માહે અક્ટોબર સ
 ૧૯૭૬થી તે માર્ચ સન ૧૯૭૭ જગીમાં ને ને ગૃહસ્થોની તરફથી ઇનામ
 આયું તેનું પત્રક.

ગુનાગઢ સ. ગૂ. નિશાળ ખૂદાવંદ નવાબ સાહેબ. ૩૧૫) મેહ-

તીજીને પાઘડી. ૩૧૦) પાઘડીએ, જે આસિસ્ટન્ટને ૩૬) કુપેટા આસિ-
સ્ટન્ટને ૩૫૧) છોકરાઓને ચોપડીઓ ૩૧૧) મીઠાઈ જીનાગઢ પાઠશાળા
૩૩) સાસ્ત્રીને પાઘડી ૩૫) છોકરાઓને ચોપડી ત. મીઠાઈ જીનાગઢ
ઉકુ મકતબ આપ્તજીને પાઘડી ૩૩)ની ૩૩) છોકરાઓને ચોપડીઓ—
વંચળી ખત્રી રવજી ખીમજી ૩૨૧) છોકરાઓને પતાસાં ચેર ૧૫—કુતી-
આણા આજમ બાણજી સવજી ૩૨) છોકરાઓને ચોપડીઓ—બિલ-
ખા, સ. ગૂ. નિશાળ બિલખા દરબાર સાહેબ ૩૨૧૧ મેહતાજીને એસ
૩૧) આસિસ્ટન્ટને ૩૬) છોકરાઓને ચોપડીઓ ૩૧૧) છોકરાઓને મીઠાઈ
બિલખા કન્યાશાળા ૩૨૧૧ મેહતાજીને એસ ૩૮) કન્યાઓને ઓઢણા
૩૧૧) કન્યાઓને મીઠાઈ—મેદરડાની સ. ગૂ. નિશાળ આજમ મેદરડાના
વહીવટદારે ૩૧) છોકરાઓને મીઠાઈ—પોરબંદર સ. ગૂ. નિશાળ મુંબ-
ધના શેઠ પ્રમજી ધર્મશી ૩૬૯) છોકરાઓને ચોપડીઓ ૩૩) છોકરાઓને
મીઠાઈ પોરબંદર મહેરબાન રાણા સાહેબ તરફથી ૩૧૨) છોકરાઓને
મધરાસીના ફેટા તથા રમાલ ૩૩) છોકરાઓને મીઠાઈ પોરબંદર દરબાર-
ની કન્યાશાળા મુંબધના શેઠ પ્રેમજી ધર્મશી ૩૧૮) કન્યાઓને ઓઢણા
તથા ચોપડીઓ ૩૧) સદર મીઠાઈ પોરબંદર મહેરબાન રાણા સાહેબ
તરફથી ૩૪) કન્યાઓને ઓઢણા ૩૦૧૧ કન્યાઓને મીઠાઈ પોરબંદર શુદ્ધિ
વર્ધક નિશાળ લક્ષ્મી નારાયણના તડ તરફથી ૩૪) છોકરાઓને ચોપડીઓ
તથા પતાસાં પોરબંદર શેઠ કાનજી પીતાંબરની વીધવા બાઈ કુવરની તરફથી
૩૧) છોકરાઓને મીઠાઈ ૩૦-૫-૦ ચણા વેચ્યા. પોરબંદર આજમ
ત્રીકમરાય હાલચંદ ૩૩) મેહતાજીને પાગડી પોરબંદર રાજશ્રી બાણજી
સવજી ૩૩-૩-૫ છોકરાઓને ચોપડીઓ પોરબંદર આજમ પરમાનંદદાસ
વંદ્રાવંનદાસ ૩૨૧૧ છોકરાઓને પતાસાં પોરબંદર આજમ નાનાલાલ દર-
બારચંદ ૩૦૧૧ છોકરાઓને ચોપડીઓ—ચોરવાડ ખૂદાવંદ નવાબસાહેબ
(૩) છોકરાઓને મીઠાઈ—કેશદ ખૂદાવંદ નવાબસાહેબ ૩૪) છોકરાઓને
રમાલ તથા મીઠાઈ—મજેવડી ખૂદાવંદ નવાબસાહેબ ૩૦૧૧ છોકરાઓને
મીઠાઈ—મસાણ ખૂદાવંદ નવાબસાહેબ ૩૧) છોકરાઓને મીઠાઈ—મ-
હીઆરી ખુદાવંદ નવાબસાહેબ ૩૦૧૧ છોકરાઓને મીઠાઈ—બાલાગામ

ઠાકોર સાહેબ હરબંમ જીભાઈ તથા ગામના માળન તરફથી રૂ. ૧૧ મેહુ-
તાજીને પાઘડીનો રૂ. ૧૧ ઊકરાએને મીઠાઈ તથા રૂ. માલ—જુનાગઢ કન્યા-
શાળા ખૂદાવંદ નવાબસાહેબ મેહુતાજીને પાઘડી ત. આસી. ને સાડલો
રૂ. ૨૦) કન્યાએને ઓઢણા, રૂ. માલ. તથા મીઠાઈ જુનાગઢ પાટવીકુમાર-
શ્રી બહાદુરખાનજી રૂ. ૧) કન્યાએને મીઠાઈ જુનાગઢ મુંબઈના શેઠ
પ્રેમજી ધર્મશી રૂ. ૧૨) ઊકરાએને ચોપડીઓ—માંગરોળ સ. ગૂ. નિશાળ
મેહુરખા દરબારસાહેબ રૂ. ૮) મેહુતાજીને પાઘડી રૂ. ૨૧-૧૪-૦ ઊકરા-
એને ચોપડીઓ રૂ. ૮) આસિસ્ટન્ટોને દૂપટા રૂ. ૧૧ નિશાળના પટાવળાને
દૂપટો રૂ. ૪૧ ઊકરાએને મીઠાઈ માંગરોળ કન્યાશાળા મેહુરખાન દરબાર
સાહેબ રૂ. ૨) મેહુતાજીને પાઘડી રૂ. ૫) કન્યાએને ચૂદડીઓ—લોઝની
નિશાળ મેહુરખાન દરબારસાહેબ રૂ. ૨૧ મેહુતાજીને પાઘડી રૂ. ૫) ઊક-
રાએને ચોપડીઓ રૂ. ૧-૩-૦ મીઠાઈ લોઝ ધર્મસમાજ સભા તરફથી
રૂ. ૧૧ મેહુતાજીને પાઘડી રૂ. ૦-૧૪-૦ ઊકરાએને ચોપડીઓ રૂ. ૦-૧૧-૧૨
ઊકરાએને મીઠાઈ—વેરાવળ સ. ગૂ. નિશાળ ખૂદાવંદ જુનાગઢના નવાબ
સાહેબ રૂ. ૪) ઊકરાએને મીઠાઈ—પાટણ ખૂદાવંદ જુનાગઢના નવાબ
સાહેબ રૂ. ૧) ઊકરાએને મીઠાઈ—ઉના ખૂદાવંદ જુનાગઢના નવાબ
સાહેબ રૂ. ૫) ઊકરાએને મીઠાઈ—સુત્રાપાડા ખૂદાવંદ જુનાગઢના નવાબ
સાહેબ રૂ. ૧૧) ઊકરાએને મીઠાઈ—દેલવાડા ઉનાના આજમ ફાજદાર
સારંગધર મુળશંકર રૂ. ૪) ઊકરાએને મીઠાઈ દેલવાડા શા નથુ જીવન
રૂ. ૧) ઊકરાએને મીઠાઈ દેલવાડા ખૂદાવંદ જુનાગઢના નવાબ સાહેબ
રૂ. ૩-૨-૦ ઊકરાએને મીઠાઈ

काहानडदे प्रबंध.

- तह्यां सुखडां तोलई मांन ॥ नागर वेलि अणिआलां पांन ॥
 ह्णिणि परिवस्तु विक्राई बहु ॥ जे जोइइं ते लाभइ सहु ॥१७॥
- घडी २ घडीयांले सांन ॥ राति दिवसनां लाभइ मांन ॥
 चुहटां चुक्र चतुरां घणां ॥ ठामि ठामि मांड्या पेखणां ॥१८॥
- सेरी सांथ मोकली वाट ॥ नगरमाहि छोह पंक्ति हाट ॥
 घांची मोची सूइ सूतार ॥ वसई नगरमाहि वर्ण अढार ॥१९॥
- गांछा छीपा नईं तेरमा ॥ विसाईआ वसई नगरमा ॥
 आपपणे काजि सहू मिलइ ॥ चुहटइ हईइ हईउं दलइ ॥२०॥
- आठ पुहरी नित पुजा करइ ॥ ईडां धजा वस्त्र फरहरइ ॥
 बलते तारे हुइ नितुं जात्र ॥ नाटकनृत्य नचावे पात्र ॥२१॥
- पुरइ प्रया जे ध्याइ लोक ॥ भूख दूख नईं टालइ शोक ॥
 जोइ जिणाला ठाम विसाल ॥ वसही देहरा नईं पोसाल ॥२२॥
- गढ उपरि जल ठाम विशाल ॥ झालर वावि कुंडजा वालि ॥
 वारू वावि मांडही तणी ॥ साहण वावि अति सोहांमणी ॥२३॥
- रांणीतणी वावि गंभीर ॥ नढरख वावि निर्मल नीर ॥
 शोभित वज वरूका करू ॥ नदी तरूअर फल वावरू ॥२४॥
- साव्हा वावि करहडी जांणि ॥ कान्हडमेर रूयडुं वखांणि ॥
 साव्हावाडी तरू अरचंग ॥ रायतणा छइ मंडप रंग ॥२५॥
- जेणइं बेइसइ जालहुर कान्ह ॥ राज रीद्वि छइं इंद्र समान ॥
 राम पोलि अति रलीआंमणी ॥ त्रणि पोल तलहटी तणी ॥२६॥
- पोल फूटरी पाटणतणी ॥ चीतुडी नईं ढोलीतणी ॥
 बारी पोलि भलेरु भाव ॥ कुंयरतणु तलहटी तलाव ॥२७॥

सुंदर नाम तलावह जेउ ॥ भोले लाऊकि चोली वेउं
 पांणी तणी जे परव अपार ॥ सहुको मांडइ शत्रुकार ॥ ॥२८॥
 जे पहिरइ मुद्राकां घडी ॥ आविइ यति योगी कापडी ॥
 देशांतरी पंखीआ भाट ॥ अन्नयवारी पूछइवाट ॥ ॥२९॥
 तरुअर छांह परस चुवटे ॥ राउत रमइ नितुं जूवटे ॥
 नगर नायका रूप अपार ॥ नितुं २ नवला करइ सिणगार ॥ ॥३०॥
 तासतणइ मंदिर बीसमे ॥ भोगी पुरुषज तेहस्यूं रमइं ॥
 वावि सरोवर वाडी कूआ ॥ नगर निवेसि ढलइ ढीकूआ ॥ ॥३१॥
 गढ गिरुउ जेस्युं कैलास ॥ पुण्यवंतनु ऊपरिवास ॥
 जिस्यु त्रिकूट टांकणे घड्युं ॥ सपत धातु कोसीसे जड्युं ॥ ॥३२॥
 ज्ञानिकारकी विसमा मार ॥ जेणिइ ठामि रहइ झुझार ॥
 झूझणहारना सम दावली ॥ वसमी वार वहइ ढीकली ॥ ॥३३॥
 गोलायंत्रमां गरवे तणां ॥ आगइ गढ ऊपरि छइ घणां ॥
 उपरि अन्नतणां कोठार ॥ व्यापारीआ न जाणुं पार ॥ ॥३४॥
 मांणक मोती सोनांसार ॥ गढमांहि गरथ भर्या भंडार ॥
 टांकी वाव भर्या घी तेल ॥ वरस लाख पुहचइ दवेल ॥ ॥३५॥
 जूना साला सूकां खड ॥ ईधण भणी घणां लकड ॥
 जालहुर गढ विसमु घणुं ॥ चाहूआण रायतणूं वइसणुं ॥ ॥३६॥
 काहनडदे पाटनु धणी ॥ बीजी भूमि भोगवइ घणी ॥
 राज रिधिनुं कसिउं वखांण ॥ चालइं मंचवर्ण केकांण ॥ ॥३७॥
 वरिइ सेलडी साकरनें द्राख ॥ अति रुडा तुरंगम लाख ॥
 पांणीहारि पोलीया सूयार ॥ दाशदीकला शंख न पार ॥ ॥३८॥
 श्री गुरणावइ गरणां भलां ॥ सांणहता महितारा उला ॥

नगर तलहार देस सेलहुत ॥ देहरासिरि विप्र परोहित ॥३९॥
 अवधानी अतेटावरी ॥ करइ मसांणी चिंतातुरी ॥
 भंडारी कोठारी जेह ॥ पूरइ वरु राउल तेह ॥४०॥
 आव्या गया नइ दीजइ दान ॥ बुधीवंत राउला प्रधान ॥
 नितुं २ करेइ राउलांवतां ॥ पोसांतां दीजइ कण हतां ॥४१॥
 चाहूआण घरि आजु लगइ ॥ ठकरालां राउतउलगइ
 सोहलंकी बाघेला सुहड ॥ रोसाला राउत राठोड ॥४२॥
 राकराउत चाउडा नइ हुण ॥ अतिकूटरा ऊतारइ लूण ॥
 जयवंता यादव परमार ॥ गोहिल सवे सबला झुझार ॥४३॥
 एणिपरि राजवंशी जे सवे ॥ लिइ ग्रास गाम भोगवइ ॥
 तरुआरे सोनानी मुठ ॥ केरडां खेडां घालइ पूंठि ॥४४॥
 केडि कटारी हीरे जडी ॥ पाड सूवनी छइ दामणी ॥
 भला भलेरा देशइ हाथि ॥ वयरी सिउं ते बाहइ वाथ ॥४५॥
 मेघवनां फडा बंधवा ॥ पाए मोजडां पोगर नवा ॥
 घाट पटातणा गजबेलि ॥ अलविइ आगिला हींडइ गेलि ॥४६॥
 साव लोह भालाने सांगि ॥ लिइ हथियार सब मन रंगि ॥
 नवा सावटु ठेसिइ पाय ॥ उलगोइ काहनडदेराय ॥४७॥
 रंग बिरंगी मूहगइ मूलि ॥ पहिरइ एक कणयरी झूलि ॥
 भोजनवार मांडीइ चाट ॥ कीरति बोलइ चारण भाट ॥४८॥
 सेव संहाली लाडू गलचा ॥ आच्छा मांडा पापड तळचा ॥
 खाजां खडक सालणे बली ॥ कूर कपूर तली पापडी ॥४९॥
 पंचधार लापसी कंसार ॥ धान रसोना भाव अढार ॥
 अति उंजलां ठेपलां दही ॥ भुंजाइ राउत लहिइ सही ॥५०॥

पांन कपूर दीइ थई यात ॥ चोया सरस चोलिया हाथ ॥
 मुडा धानी कुमरी घणी ॥ अंते उरी काहनडदेतणी ॥९१॥
 सवि सुकुलीणी रूप अपार ॥ माणिक मोतिना सिणगार ॥
 वडेरालगुनि एहवी रीति ॥ हीद्रइ सवे राय नइ चिंती ॥९२॥
 काहनडदे राजा सुविचार ॥ रूपिइं जसिउं अश्विनी कुमार ॥
 बोलावीइ नितु परधान ॥ छइ दरसन नइं दीजइं दान ॥९३॥
 मंडपि मुहल दीइ भूपाल ॥ नाचइ पात्रउं गटइ ताल ॥
 जाणइ जेह भरह संगीत ॥ पाटबंध ते गाइ गीत ॥९४॥
 खित्रीवट जे साहस धीर ॥ मालव देव छइलहुडु वीर ॥
 जिसी प्रीति लखमणनइं राम ॥ राज अनइरई एहवी माम ॥९५॥
 जिसी प्रीति हणुंया सुग्रीव ॥ जांणि नही जूजूया जीव ॥
 मिकिर छत्र चामर ढालीइं ॥ साचवइ न्याय लोक पालीइं ॥९६॥
 देस २ ना आवइ माल ॥ कानमाल बेऊपरिसाल ॥
 मोटिम घरि चाहूयाणह तणी ॥ राजकरइ थानक आपणे ॥९७॥
 ॥ दुहा ॥
 राजरिद्ध निर्मल सूणी ॥ पून्यतणइ परिमाणि ॥
 पदमनाभ पंडित भणइ ॥ सिर धुंणिउं सूरतांणि ॥९८॥
 ॥ चउपै ॥
 कहि पातसाह सांभलि माय ॥ इसिउं दुर्ग किम लेणु जाइ ॥
 कुमरी तिवण जांणिउं किउं ॥ जई जालहुरि वचन कां दिउं ॥९९॥
 कुमरी भणइ अवधि मिइ कही ॥ तिणि दिनि गढ भेलासि सही ॥
 तिणि अवसरि बोलिउ सुलतांन ॥ सुकुन बोल ताहरा प्रमाण ॥१०॥
 राजा भणइ मुहलमांहि आवि ॥ सुलतांनि बंदा तेडावि ॥
 कमालदीन मलिक तेडिउ ॥ सीह पातलु साथिइं गयुं ॥११॥

सादी मलिक मान छई घणूं ॥ मलिक अमाद लें माटीपणू ॥

नयामदीन मलिक बलवंत ॥ मलिकने वजाणे जयवंत ॥६२॥

मलिक बाहदीन बोलावीउं ॥ लाख २ साहण आपीउ ॥

बंदितणां सवे अईयार ॥ हूंसे मुसे खबरदार ॥६३॥

अहिमद महिमदने हाजीउ ॥ आवू बावू नइ गाजीउ ॥

मारगदाई ताजनमीर ॥ मोजदीन आराहिपीर ॥६४॥

साहबादीन पीरोजु वली ॥ क्यामदीन सिउं जाय मिली ॥

बहिरदीन निवगसुं भणउं ॥ राज दीनवंदु तेहतणुं ॥६५॥

मलिअइ आज प्यारु मीर ॥ नथू अबूगदाई वजीर ॥

सावदीन आदन अभीरांम ॥ सलेमान अवदलु करीम ॥६६॥

आसीमी रणमंमण नस्युं ॥ ईछु भीषू मीठू सीसु ॥

चिगनुं चादुनइ मारुप ॥ काबिल भरमु भयंकर रूप ॥६७॥

बदरदीन सेखनइ सधू ॥ बाहादरईसप प्यारु वधू ॥

मलिकईआ जहां सामंजीर ॥ गटूकदुकमासु मीर ॥६८॥

तुरकतणु पार नवि लहुं ॥ इणिपरि नांम केतला कहूं ॥

गमे २ चडीआता फिरइ ॥ ढीली नगरि मेलावा करइ ॥६९॥

एकेतणी न जाणुं भाष ॥ चाल्यां कटक चडी नव लाख ॥

असपति राय तणइ फरमाणि ॥ खान, ज्यां राखिउ दीवाणी ॥७०॥

दीधी सीख पातसाह घणी ॥ फोज करे ज्यो आप आपणी ॥

वचन दीउं जालहारें राय ॥ कटक न आवइ राती वाय ॥७१॥

सारंगि रहेज्यो जूजूइ गांम ॥ तिहांथी जाज्यो एके ठामि ॥

ल्युं असबाप सामटु अनई ॥ वरस आठ तणइ माजनेइ ॥७२॥

लाख लाख साहणनी वाट ॥ देश देश सहस दीवाणी हाट

- लाभइ चाउल मूंग नइ लूण ॥ आटा गुल घी खाइ कुण ॥ ७३ ॥
- लाभइ खांड तेलनइ मीरी ॥ करइ सालणां लाभइ सझी ॥ ७४ ॥
- अजमां जीरां लाभइ बहु ॥ वेषण ब्रह्मलीलिसहु ॥ ७५ ॥
- लाभइ नवी तिली नइ विशी ॥ कोठीबडां तणी काचरी ॥ ७६ ॥
- आदा सूरण केलं हूआं ॥ बीजोरां दाडिम लींबुआं ॥ ७७ ॥
- लाभइ खारिक फोफल द्राख ॥ बली लाभइ नालीयरना लाख ॥ ७८ ॥
- बली लाभइ साबू कटोल ॥ हाटि हाटि छे निरतां तोल ॥ ७९ ॥
- गांधि हाटि पांमीइ पडी ॥ रोग नइ आवइ एके घडी ॥ ८० ॥
- साथि आवइ घोडानी लास कटक माहि मांडी निखास ॥ ८१ ॥
- लाभइ कापड नइ हथीआर ॥ मोजां कोसिन लाभइ पार ॥ ८२ ॥
- एवडु वरूदी वांणज सहइ ॥ सहु चुगणां मसारा लहइ ॥ ८३ ॥
- हारतणुं पार नवि लहइ ॥ घणां लोक विवसाई आवहइ ॥ ८४ ॥
- खांडां तरकस तीर कमाण ॥ जरही जीण पूरइ दीवांण ॥ ८५ ॥
- मोटां मलिक गूदरइ वलइ ॥ घोडुं मरइ नवुं मोकलइ ॥ ८६ ॥
- चाल्या कटक सोनगिरि भणी ॥ पूंठि वनगइ आवइ घणी ॥ ८७ ॥
- भोई मेहर घणां तवाख ॥ भठीयारां धीवरना लाख ॥ ८८ ॥
- ढाढी मतरव गाई गीत ॥ ठामि २ निपजइ मसीत ॥ ८९ ॥
- आगलि उड समारइ वाट ॥ वार सहससूतार सिलाट ॥ ९० ॥
- मालि तंबोली सोनार ॥ चालइ घाट हीड्य लोहार ॥ ९१ ॥
- कंसारां त्रांवाहि डरसवइ ॥ चालइ कारू नारू नवइ ॥ ९२ ॥
- तीर गरवगनी गरवली ॥ खास खवास सांचरइ मिली ॥ ९३ ॥
- भाठी मद वेचइ खंभार ॥ चौदसहस चालइ चंमार ॥ ९४ ॥
- द्राम रोकडा आपइ हाथ ॥ उरति पूंगडां लीधां साथि ॥ ९५ ॥

मलीक लहइ विमणी करियाति ॥ चालइ कदीहने राति ॥
 जेणेइं ठामे कटक उत्तरइ ॥ बेगिकाठ गढ खाई करई ॥८५॥
 चडयां कटक सीखांमण हूई ॥ ददांसनां वर साथि देइ ॥
 दिसिख राजातेणि भावि ॥ वीरमदे जीव तु लेइ आवि ॥८६॥
 एक बातहई जाणिजे ॥ वीरतणुं मस्तक आणिजे ॥
 संसालि जे कुल मांहिं करी ॥ छांनी वात कही कुयरी ॥८७॥
 लालसिरा चातुरकज जिहां ॥ मलि क मसूरतिव इसईं तिहा ॥
 बलि वचन बोलइ सुरतांण ॥ अह्म एणी परि करिज्यो जांण ॥८८॥
 जोयण २ पालासईं वीस ॥ मेव्हे वली ढोल च्यालीस ॥
 घोडा सहस एक असवार ॥ सुरतांणि ढोउं हुइ जेणि वारि ॥८९॥
 बाजईं ढोल सवे जेतलईं ॥ जांणुं खबर अहो तेतलईं ॥
 कटक मेडतई चाली गयां ॥ नव लाख एकथाहरि थयां ॥९०॥
 बीजड भाट चालीउ जिसई गोव्हण साथि मोकलिउं तिसईं ॥
 गोव्हण गयुं जालहुर मांहि ॥ तु अवगुणना कीधी राइ ॥९१॥
 जोयुं मलक मसुरनुं पणुं ॥ सज थाज्यो करस्युं पेरणुं ॥
 लेख लखांणां पाद्रि पाद्रि ॥ तेडां गयां साचुरि घराद्रि ॥९२॥
 काकर नयर बाराहि बेज ॥ कांध गेहडीना राउत जेउ ॥
 अमरकोटनइ बीकमपुर ॥ जेसल महिर गढ बाधणहुर ॥९३॥
 पारकर पोगलूं मरोट ॥ घाट पोकरणि आन्हण कोट ॥
 काछां जागलूं जासहर सारणि चेन्ना नाई सर ॥९४॥
 जाहल वाडूनईं देनेर ॥ कइल वाडू गढ बाहडमेर ॥
 सिंधू सवा लख नरवर जांणि ॥ संवेदे सुत बोलावी आंणि ॥९५॥
 वली बमानईं नावरुं ॥ ढीकोडूं सोजित बाहरू ॥

लाभ
लाभ
अज
लाभ
आद
लाभ
वली
गांधि
साथि
लाभ
एवडु
हारत
खांडा
मोटा
चाल्या
भोई
ढाढी
आगा
मालि
कसा
तीर
भाठी
द्राम

पाड़ा डुंगरी वोरि छोलि ॥ झोडियालि राणिक काछेलि ॥१९॥
घाटुं सीसुटं छवाण ॥ भाईलें बोरी मोटुं ठाण ॥ जे
चुंडाउलि चांगु किरी आप ॥ सीमाडास्युं मांडइ व्याप ॥१९॥
झलहल पाद्रवरां सांतसा ॥ आबतणा देवडा जिता ॥
त्रसांग मृदानुं भेलडी ॥ वाघेला बारड गया चडी ॥१९॥
पोसीना नगर नईं सेहर ॥ गढ तारंगा पाहलणपुर ॥
समीयाणां राडुद्रा रोहावि ॥ संधि मेहे बाधणी बोलावि ॥१९॥
भाद्राजण मंडोरह तणां ॥ सूरु चंदीराउत घणां ॥
बालीसना सीसोदीया ॥ सोढानइ सीधव आवीया ॥१९०॥
ते पंचाससहस असवार ॥ राउल भेटी कहं जूहार ॥
एक लाख खांडाधर वली ॥ छत्रिसइं राजकुली मिली ॥१॥
हीदू घणां जे जालहुर माहि ॥ कटक कहं ते गोहलण साहि ॥
गढ मेढतानइं सिउंद्रडी ॥ दीयां पीयाणां चाल्या चडी ॥२॥
पंचवीस सहस असवार ॥ बिमणा पाला झंझण हार ॥
राउल मालदे चालिउं चडी ॥ पुहतावाडी खटुकडी ॥३॥
कुयर वीरम भद्राजनि गयु ॥ राउल काहन आयस दीयु ॥
मालदेवनूं दल जेतलुं ॥ कुंअर वीरमदे दल तेतलुं ॥४॥
एक दिवसि कुंयर रणिभडइ ॥ बीजइ दिवसि मालदे चडइ ॥
हीदूए दल प्राणि दम्यां ॥ आठ वरस ईणि परि गम्यां ॥५॥
ढीलीभणी लखी अरदास ॥ हीदूए दल पाडिउ आस ॥
कटक तुरक थयु संधार ॥ सतरसे पाड्या अईआर ॥६॥
मोटा मालिक किसीपरि करइ ॥ हीदूतणुं कोइ नवि मरइ ॥
वलतुं पातसाह इम भणइ ॥ नवलाख साहण आपणइ ॥७॥

